

Elliðaárdalur

Fornleifaskrá og húsakönnun

Anna Lísu Guðmundsdóttir
Alma Sigurðardóttir
Margrét Björk Magnúsdóttir
Drífa Kristín Þrastardóttir

Reykjavík 2020

Borgarsögusafn Reykjavíkur
Skýrsla nr. 203

Borgarsögusafn
Reykjavíkur

Elliðaárdalur

Fornleifaskrá og húsakönnun

Anna Lís Guðmundsdóttir
Alma Sigurðardóttir
Margrét Björk Magnúsdóttir
Drífa Kristín Þrastardóttir

Reykjavík 2020

Borgarsögusafn Reykjavíkur
Skýrsla nr. 203

Unnið að beiðni Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur.

Skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur.

Ábyrgðarmaður: María Karen Sigurðardóttir, deildarstjóri minjavörslu og rannsókna,
Borgarsögusafni Reykjavíkur.

© Borgarsögusafn Reykjavíkur

Anna Líska Guðmundsdóttir
Alma Sigurðardóttir
Margrét Björk Magnúsdóttir
Drífa Kristín Þrastardóttir

Mynd á forsíðu:

Rafstöðin við Elliðaár og Ártún árið 1921-1925.

Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÞJ-MAÓ 2497. Ljósmyndari: Magnús Ólafsson

Borgarsögusafn Reykjavíkur

Skýrsla nr. 203

Reykjavík 2020

Öll réttindi áskilin.

Efnisyfirlit:

Formáli	3
1. Saga svæðisins.....	5
1.1 Staðhættir og örnefni	6
1.2 Í landi Bústaða, Ártúns, Árbæjar og Breiðholts	11
1.2.1 Bústaðir	11
1.2.2. Ártún.....	12
1.2.3 Árbær.....	13
1.2.4 Breiðholt.....	14
1.2.5 Aftökustaður.....	15
1.2.6 Starfsemi Innréttinganna í Elliðaárdal.....	16
1.2.7 Þjóðleiðin yfir Bústaðaholt.....	18
1.2.8 Veiðiréttur í Elliðaánum.....	18
1.2.9 Veiðihús í Elliðaárdalnum.....	20
1.2.10 Vatnsveitumannvirki	21
1.2.11 Árbæjarstífla og önnur mannvirki Elliðaárvirkjunar.....	23
1.2.12 Rafstöðvarvegur 6, rafstöðvarhúsið	24
1.2.13 Rafstöðvarvegur 8, íbúðarhús rafstöðvarstjóra	26
1.2.14 Önnur mannvirki Elliðaárstöðvar við Rafstöðvarveg	27
1.2.15 Rafstöðvarvegur 4, Toppstöðin	28
1.2.16 Önnur hús við Rafstöðvarveg utan deiliskipulagssvæðis Elliðaárdals.....	29
1.3 Yngri byggð og mannvirki	29
1.3.1 Byggðin í Blesugróf, Löngugróf og upp með Vatnsveituvegi	29
1.3.2 Árbæjarblettir	37
1.3.3 Byggð ofan Árbæjarstíflu.....	38
1.3.4 Hernámsárin og herskalahverfi	42
1.4 Önnur mannvirki og landnýting á svæðinu	43
1.4.1 Kartöflugeymslurnar	43
1.4.2 Jarðhiti	44
1.4.3 Sandnám	45
1.4.4 Skógrækt.....	46

1.5 Staða svæðisins í skipulagi.....	47
2. Skráning menningarminja – Fornleifaskrá og húsakönnun.....	49
2.1 Almennt um verndun menningarminja: fornleifa, húsa og mannvirkja	49
2.2 Tilgangur og aðferðafræði skráningar menningarminja; fornleifa, húsa og mannvirkja.....	51
2.2.1 Fornleifaskrá Reykjavíkur	51
2.2.2 Húsaskrá Reykjavíkur	52
2.3 Skrá yfir fornleifar, mannvirki og yngri minjar	54
2.3.1 Skrá yfir fornleifar, mannvirki og yngri minjar í landi Bústaða	58
2.3.2 Skrá yfir fornleifar, mannvirki og yngri minjar í landi Ártúns	79
2.3.3 Skrá yfir fornleifar, mannvirki og yngri minjar í landi Árbæjar	103
2.3.4 Skrá yfir fornleifar, mannvirki og yngri minjar í landi Breiðholts	118
2.3.5 Varðveislumat fyrir fornleifar, mannvirki og yngri minjar	154
2.4 Húsakönnun.....	167
2.4.1 Deiliskipulagssvæðið Elliðaárdalur.....	167
2.4.2 Núverandi byggð á svæðinu	168
2.4.3 Húsaskrá – Elliðaárdalur	171
2.4.4 Varðveislumat fyrir hús og mannvirki	201
2.5 Heildarniðurstöður um verndarsvæði í Elliðaárdal	210
Heimildaskrá	212
Viðauki 1.....	220
Minjatöflur fyrir skráningarsvæðið	220
Viðauki 2	226
Minjakort fyrir skráningarsvæðið.....	226

Formáli

Hér fer á eftir fornleifaskráning og húsakönnun fyrir deiliskipulagssvæði sem tekur til Elliðaárdals í Reykjavík. Svæðið afmarkast til norðurs af Vesturlandsvegi, til austurs af íbúðarbyggð í Ártúns-, Árbæjar- og Seláshverfi annarsvegar og göngustíg austan Elliðaáa (Dimmu) hinsvegar, til suðurs af Breiðholtsbraut og til vesturs annarsvegar af Hólaverfi og hinsvegar af línu sem liggur norðan Stekkjarbakka og áfram með Reykjarnesbraut. Stór hluti svæðisins er skilgreindur sem opið svæði (OP4) í Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030.¹

Borgarsögusafn Reykjavíkur, áður Minjasafn Reykjavíkur, hefur um árabíl gert húsakannanir² í samræmi við ákvæði 37. gr. **skipulagslaga nr. 123/2010**, þar sem segir:³

*Þegar unnið er **deiliskipulag** í þegar byggðu hverfi skal lagt mat á varðveislugildi svipmóts byggðar og einstakra bygginga sem fyrir eru með gerð **húsakönnunar**.*

Ákvæði um skráningu menningarminja er jafnframt að finna í **lögum um menningarminjar nr. 80/2012** sem tóku gildi 1. janúar 2013. Fjallað er um skráningu vegna skipulags í 16. gr. þar sem segir að skráning fornleifa, húsa og mannvirkja skuli fara fram áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi og að skráning skuli „ætíð fara fram á vettvangi“ áður en deiliskipulag er afgreitt.⁴

Fornleifaskráning er fornleifarannsókn án jarðrasks og felst í heimilda- og vettvangskönnun á minjum á tilteknu svæði, lýsingu á staðhættum og ástandi og gerð minjanna, mati á aldri þeirra, hlutverki og tegund ásamt varðveislumati.

Húsakönnun er „byggingarlistarleg og menningarsöguleg könnun sem byggir á skráningu húsa og mannvirkja sem studd er sagnfræðilegum heimildum, vettvangskönnun og mati á varðveislugildi einstakra húsa, húsasamstæða, byggðaheilda og svipmóti byggðar.“⁵ Í húsakönnun tekur mat á varðveislugildi til eftirtalinna þátta: byggingarlistarlegs gildis, menningarsögulegs gildis, umhverfisgildis, upprunaleika (upprunalegs gildis) og ástands. Út frá mati á þessum þáttum skulu færð rök fyrir varðveislugildi húsa.⁶

Ágúst 2020

María Karen Sigurðardóttir
deildarstjóri minjavörslu og rannsókna
Borgarsögusafni Reykjavíkur

¹ Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030. B-hluti - Skipulag borgarhluta, bls. 275.

² Sjá skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur. Vefur Borgarsögusafns. Vefslóð: <http://borgarsogusafn.is/> → Útgáfa → Skýrslur.

³ Skipulagslög - nr. 123 - 22. september 2010. Tóku gildi 1. janúar 2011.

⁴ Lög um menningarminjar - nr. 80 - 29. júní 2012. Tóku gildi 1. janúar 2013.

⁵ Húsaskráning – Huginn – Húsakönnun. Minjastofnun Íslands. Leiðbeiningarit 2. Reykjavík 2019, bls. 4.

⁶ Húsaskráning – Huginn – Húsakönnun, bls. 4 og 33-34.

1. Saga svæðisins

Til umfjöllunar er deiliskipulagssvæði sem tekur til Elliðaárdals í Reykjavík. Svæðið afmarkast til norðurs af Vesturlandsvegi, til austurs af íbúðabyggð í Ártúns-, Árbæjar- og Seláshverfi annarsvegar og göngustíg austan Elliðaáa (Dimmu) hinsvegar, til suðurs af Breiðholtsbraut og til vesturs annarsvegar af Hólahverfi og hinsvegar af línu sem liggur norðan Stekkjarbakka og áfram með Reykjarnesbraut. Stór hluti svæðisins er skilgreindur sem opið svæði (OP4) í Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030.

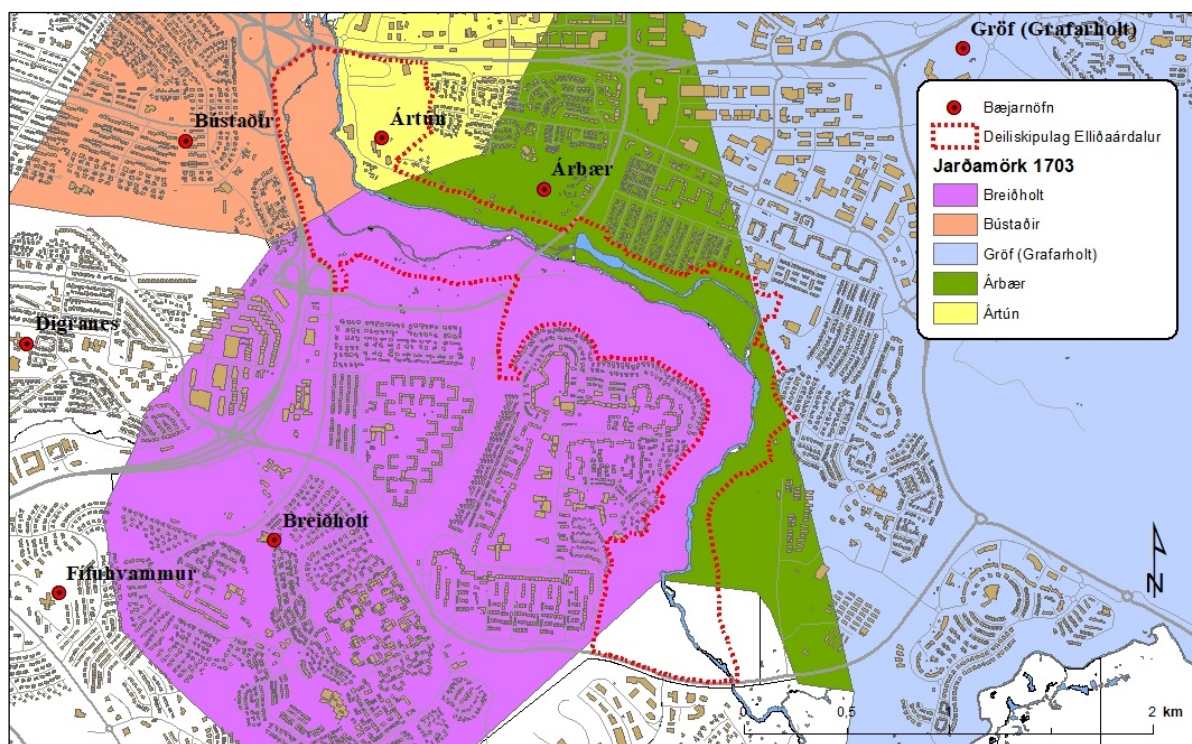

Mynd 1 Afmörkun deiliskipulagssvæðisins með svartri brotalínu.⁷

⁷ Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukur-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Merkingar og kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson.

1.1 Staðhættir og örnefni

Landsvæðið sem núverandi borgarland Reykjavíkur nær yfir skiptist á öldum áður upp í jarðir lögbýla, það landsvæði sem er skilgreint sem Elliðaárdalur tilheyrði áður fjórum bújörðum að mestu. Vestan og sunnan ána voru Bústaðir og Breiðholt en norðan og austan Ártún og Árbær, sjá mynd 2. Svæðið einkennist af holtum og ásum, ísaldaráreyrum og nútíma hrauni. *Elliðaárdalurinn* er dalverpi sem er opið í báða enda, í austri er *Elliðavatn* og úr því renna Elliðaárnar til sjávar í *Elliðaárvogi*, en þessi örnefni eru dregin af nafni skips Ketilbjörns gamla landnámsmanns, sem kallað var *Elliði* samkvæmt Landnámabók.⁸

Mynd 2 Landamerki lögbýlanna Bústaða, Breiðholts, Ártúns, Árbæjar og Grafar eins og þau voru árið 1703. Landið syðst í Elliðaárdal norðan Breiðholtsbrautar tilheyrði áður jörðinni Vatnsenda en tilheyrir nú Reykjavík.⁹

Nyrst á svæðinu og vestan við Ártún renna austur- og vesturkvíslar Elliðaánna og á milli þeirra eru *Árhólmar*. Áður fyrir hlupu árnar um hólmana í mörgum farvegum að *Árkjöftum* en þar er nú búið að gera uppfillingu í Elliðaárvogi, Geirsnef, og renna kvíslarnar fram beggja vegna við það.¹⁰ Yfir Árhólmana lá gamla þjóðleiðin á milli Bústaða og Ártúns um *Ártúnsvað* sem var norðan við Elliðaárvirkjunina, nú horfið vegna framkvæmda.¹¹ Norðan við þjóðleiðina eru minjar um sítunarhús, þófaramyllu og litunarhús sem tilheyrðu starfsemi Innréttinganna á 18. öld. Vestar er *Skötufoss*, nú að mestu horfinn, en hann féll í *Drekkiarhyl* sem var aftökustaður.¹² Sunnar við árnar eru *Blesugróf* og *Blesupúfa* (líka nefnd Blesapúfa),

⁸ Jakob Benediktsson: *Íslendingabók – Landnámabók Íslenskr fornrit I*, bls. 120-121.

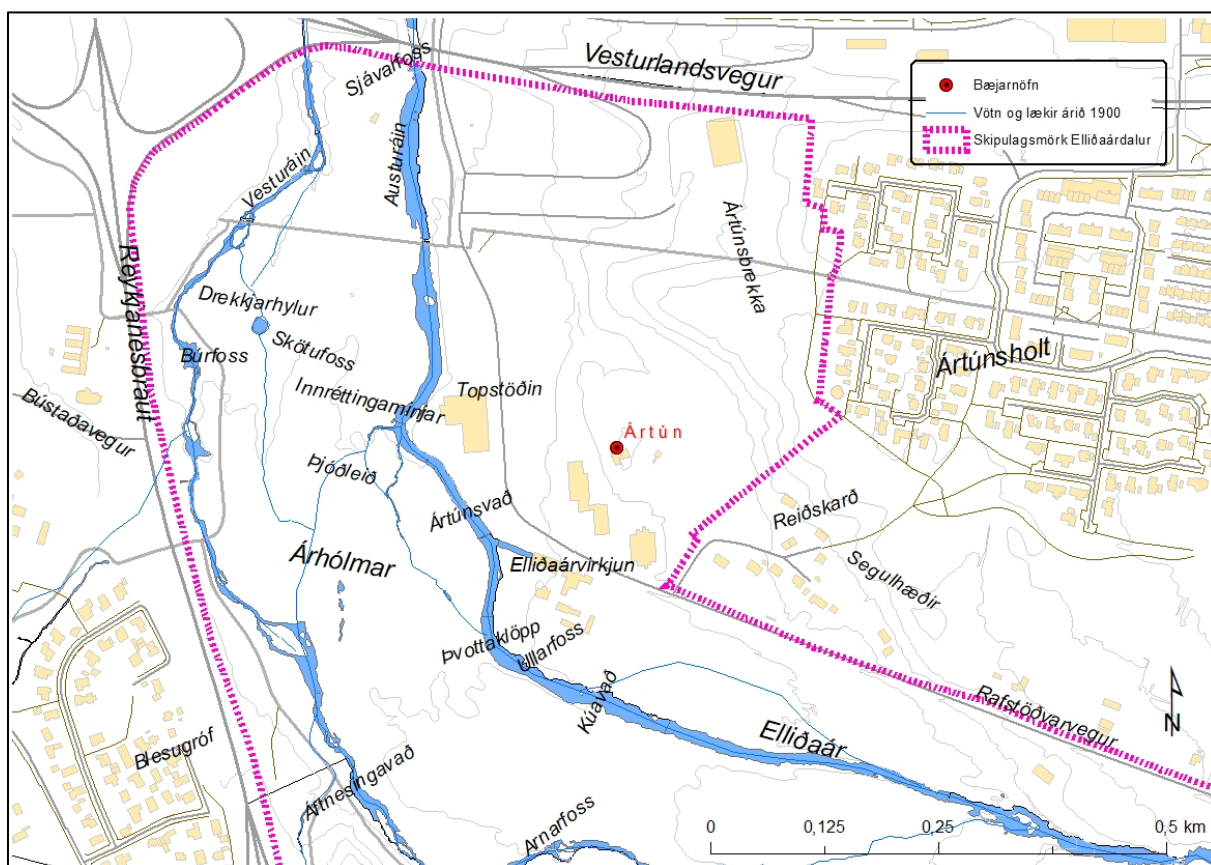
⁹ Samsett kort úr kortagrunni Landsupplýsingakerfis Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/> → Opna valglugga → Saga og þróun → Lögbýli í Rvk. 1703. Sótt 12. apríl 2019. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lís Guðmundsdóttir.

¹⁰ Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnalýsing Árbæjar (181181-262-2).

¹¹ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 80.

¹² Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 105.

sem áður var landamerki milli jarðanna Bústaða og Breiðholts. Blesugróf var áður lægð eða gróf í ísaldarmelinn og dró nafn sitt af rauðblesótttri hryssu frá Breiðholti, en munnmæli herma að hún hafði fallið þar síðla vetrar fyrir aldarmótin 1800.¹³ Í grófinni var *Illagil* en um það lá leiðin suður að Álfanesi og upp í Breiðholt. Gamla ísaldareyrin er nú sundurgrafinn vegna malarnáms og einkennist því landslagið þar af einkennilegum lægðum og sandhólum. Það sem eftir er af ísaldareyrinni er nú gróið grasi og lúpínu og þar sem áður stóðu íbúðarhús frumbyggja Blesugrófar eru hávaxnir trjálundir. Nú er nafnið Blesugróf líka notað yfir íbúðarkjarna vestan Reykjanesbrautar. Upp af Blesugróf tók við *Langagróf* og nær ánum eru svokallaðir *Kermóar* en þar voru ker og sprungur sem voru skepnum hættuleg.¹⁴

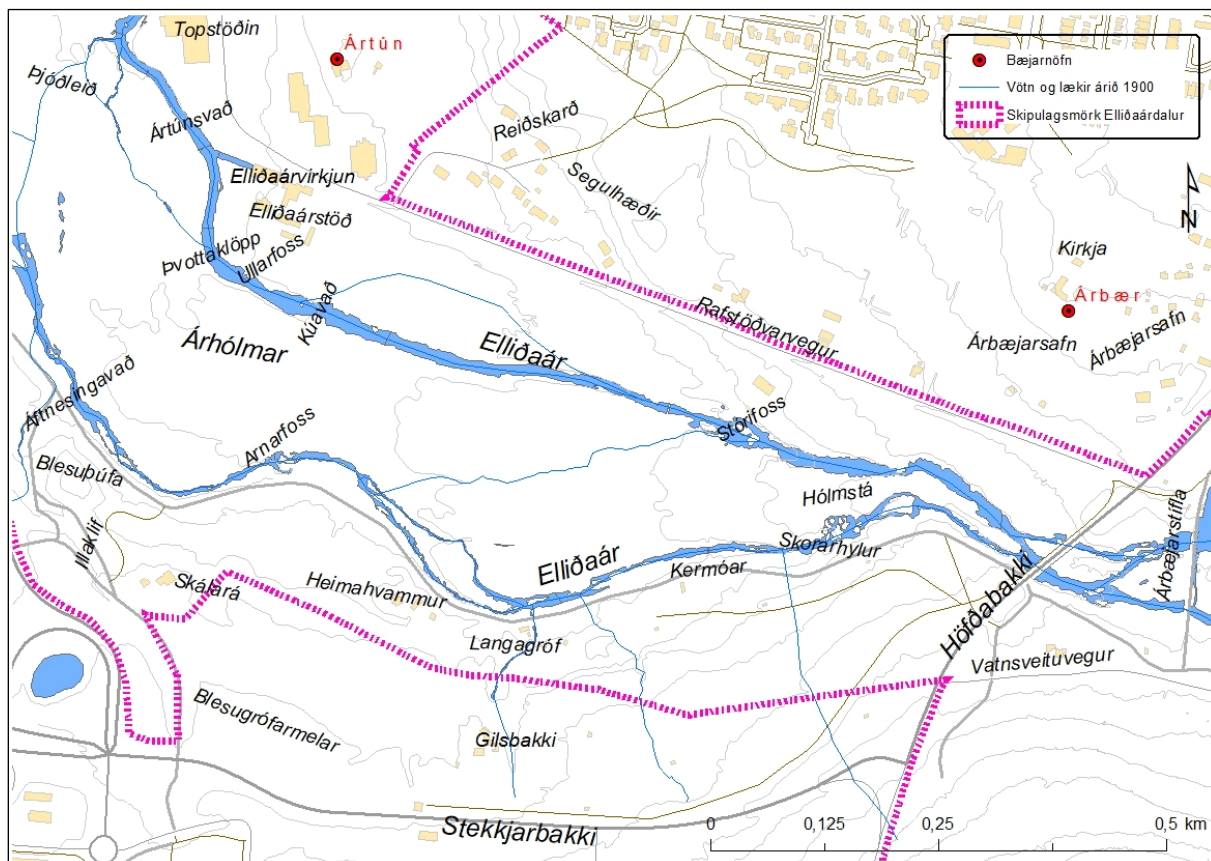

Mynd 3 Örnefni í gamla bæjarlandinu við Elliðaár.¹⁵

¹³ Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnalýsing Kópavogs (181155-1).

¹⁴ Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnalýsing Breiðholts (181154-218-1 og 181154-218-2).

¹⁵ Kort af Reykjavík 2020 úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Heimildir: Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnalýsing Árbæjar (181181-262-1 og 181181-262-2), Bústaða (181167-232-1), Breiðholts (181154-218-1 og 181154-218-2), Klepps (181166-2) og Kópavogs (181155-1 og 181155-2). Skráð í Sarp - Menningarsögulegt gagnasafn. Vefslóð: sarpur.is → Örnefnasafn Árnastofnunar – Einar S. Arnalds og Guðlaugur R. Guðmundsson: *Reykjavík Sögustaður við Sund*, 4. bindi (Lykilbók) – Kort Benedikts Gröndal af Elliðaánum 1880 og kort Elliðaár veiðistaðir. Sjá: *Elliðaárnar. Paradís Reykjavíkur – Lesbók Morgunblaðsins* 23.desember 1962, bls. 36-37. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lísu Guðmundsdóttir.

Mynd 4 Örnefni í gamla bæjarlandinu við Elliðaár.¹⁶

Austan við Elliðaárnar er bæjarstæði Ártúns á háum hól og þar norðan og austan við er Ártúnsbrekka sem er líka gömul ísaldareyri. Upp af Ártúnsbrekku var Ártúnsholt sem áður hét Árbæjarholt. Ártúnsbrekkan hefur lengi verið vinsæl skíðabrekka. Frá Ártúni lá gamla þjóðleiðin um Reiðskarð en fyrir ofan það greindist hún í þrjár áttir: norður fyrir botn Grafarvogs að Korpúlfsstöðum, austur um Grafarholt að Reynisvatni og þaðan til Þingvalla og suður að Árbæ og Hólmi. Ártún var þá í alfaraleið. Þegar árnar voru brúaðar 1883 færðist þjóðleiðin neðar og norðar upp á ísaldareyrina og fór þá Ártún úr alfaraleið.¹⁷ Efst í Árholmanum er Hólmstá. Þar eru líka minjar frá 18. öld en þar dvaldi Arnes útilegumaður í helli um tíma. Við Hólmstá í Vesturkvíslinni er Kermóafoss og Skorarhylur. Með eystri kvíslinni að austanverðu liggur Rafstöðvarvegur, en hann var lagður samhliða byggingu Elliðaárstöðvarinnar (1921) frá Vesturlandsvegi að Árbæjarstíflu. Suður af rafstöðinni var Þvottaklöpp og Ullarfoss. Ofar var Kúavað,¹⁸ en kúm stöðvarstjórans var beitt í Árholmanum.

Milli Elliðaárkvíslanna, austan Árbæjarstíflu og að Þrengslum, er Blásteinshólmi. Talið er að nafnið sé dregið af dökkum steini í hólmanum,¹⁹ en önnur skýring er að hann hafi upphaflega heitið Blasíushólmi og hafi þá verið kenndur við dýrling kirkjunnar (bænhússins) í

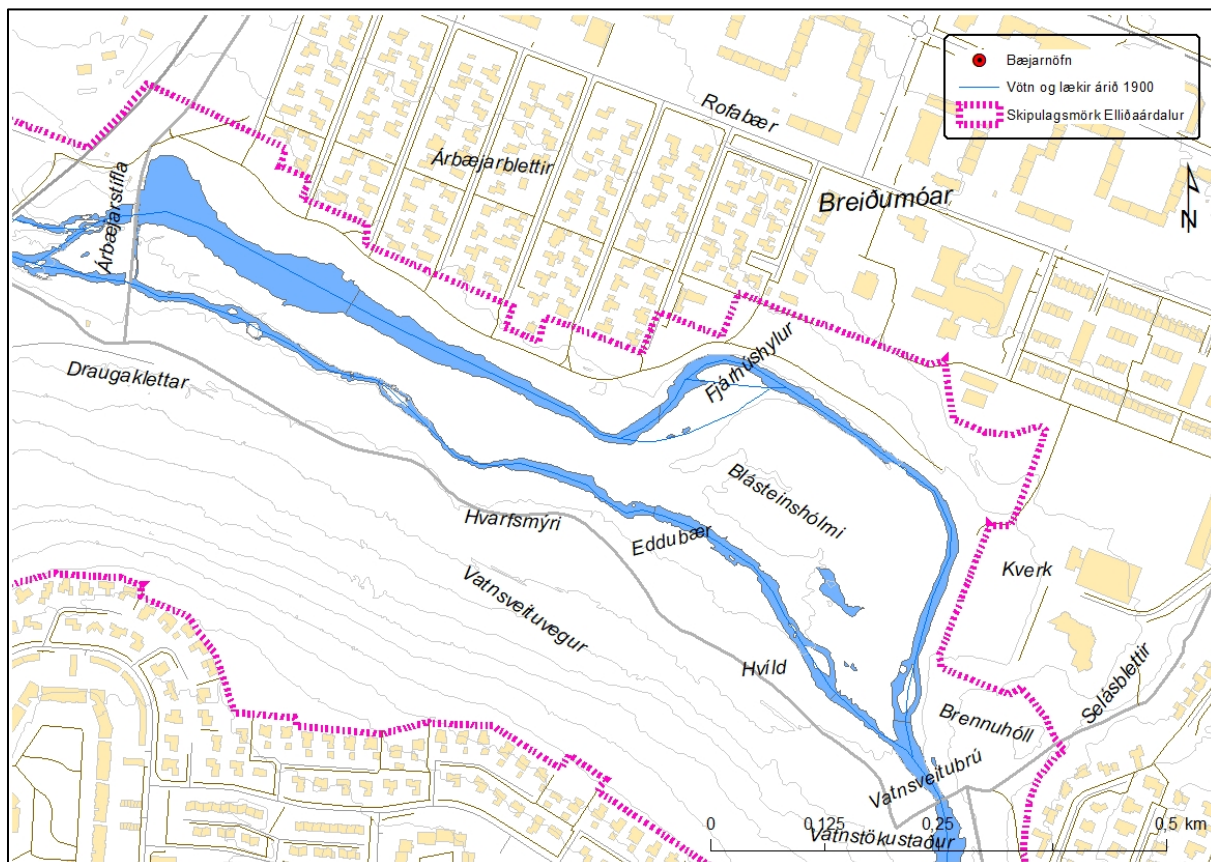
¹⁶ Sjá tilvísun 15.

¹⁷ Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnalýsing Grafar (181179-260-3).

¹⁸ Lesbók Morgunblaðsins 23. desember 1962, bls. 36-37.

¹⁹ Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnalýsing Breiðholts (181154-218-1).

Breiðholti sem var helgað heilögum Blasíusi. Við siðaskiptin hefur nafninu síðan verið breytt.²⁰

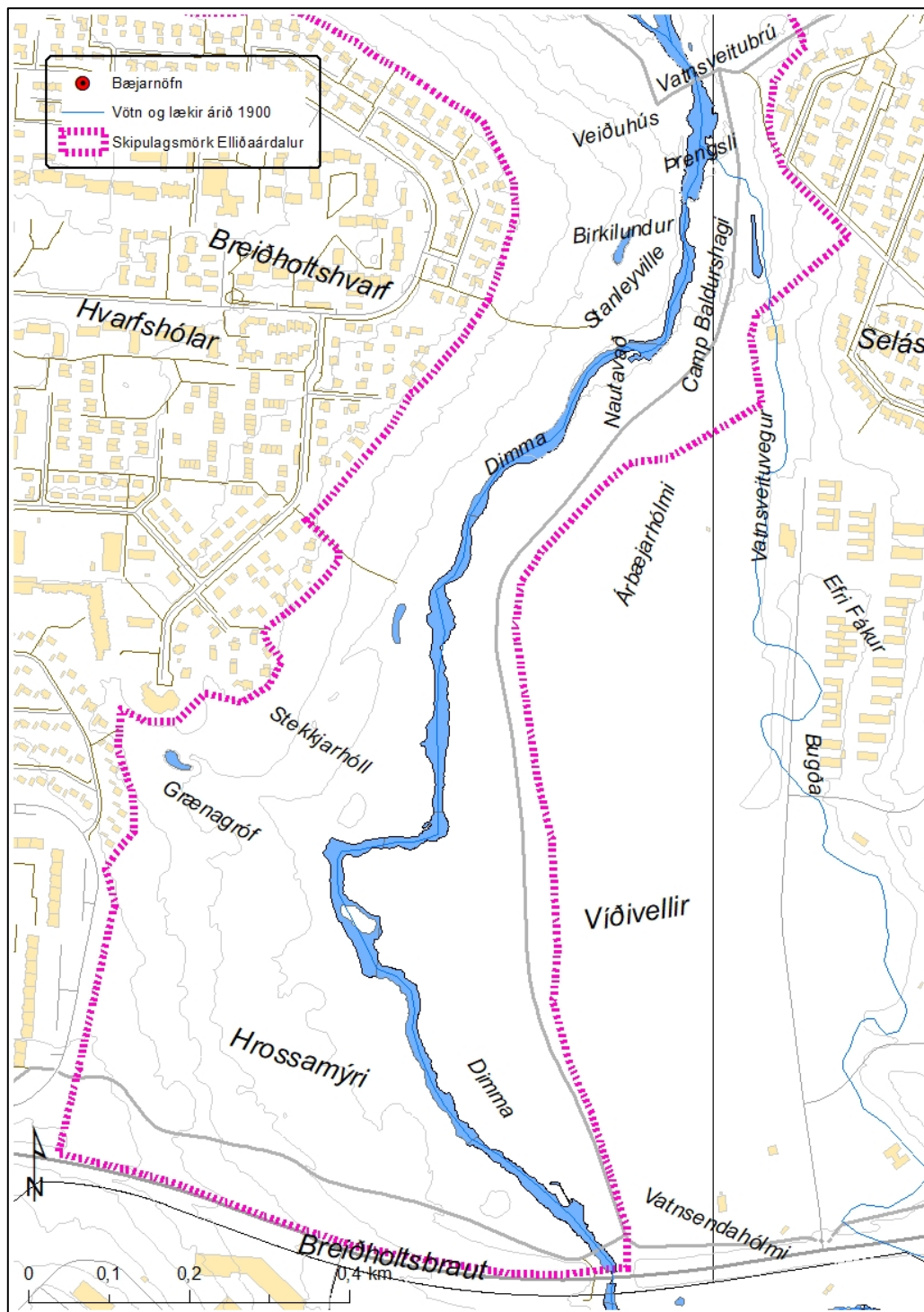
Mynd 5 Örnefni í gamla bæjarlandinu við Elliðaár.²¹

Upp með *Breiðholtskvíslinni* liggur Vatnsveituvegur en hann var lagður samhliða gerð Vatnsveitunnar árið 1908-9 upp í Gvendarbrunna. Við Vatnsveituveg reis þó nokkur heilsársbyggð upp úr 1940. Árbæjarmegin við árnar voru Árbæjarblettir og í ánni þar var *Fjárhúshylur*, en þar á bakkanum voru líklega áður fjárhús frá Árbæ. Austar eru svo *Breiðumóar*, *Kverk* og *Selás*. Þar voru Selásblettir en þeir byggðust úr landi Grafar um 1940. Þar hjá er nýlegt örnefni, *Brennuhóll*, en þar voru áður haldnar brennur á vegum íþróttafélagsins Fylkis.²² Við hólinn eru búsetuminjar sem gætu verið fornar.

²⁰ Þór Magnússon: „Breiðholtskirkja“, minnisblað dags. 25. maí 2001. Óútg. gögn. Sjá Borgarsögusafn: Gagnasafn um fornleifar í Reykjavík: Breiðholt – „Blasíusbás“. Pistill um örnefni. Vefur Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Vefslóð: www.arnastofnun.is → Gagn og gaman → Pistlar → Pistlar um örnefni og nöfn → Blasíusbás. Sótt 12. maí 2017 – Magnús Már Lárusson: „Aðalból - höfuðból og óðalsréttur á Íslandi“. *Saga*, 9. árg. 1971, 1. tbl., bls. 56.

²¹ Sjá tilvitnun 15.

²² Brennustæði Fylkis var til fjölda ára við Brennuhól en var flutt að Rauðavatni árið 2005. Brennuhóll er merktur inn á skipulagsupprátt af svæðinu frá árinu 1985.

Mynd 6 Örnefni í gamla bæjarlandinu við Elliðaár.²³

Talið er, vegna örnefnisins, að sel hafi verið í Selási fyrr á tímum, en aðrar heimildir geta þess ekki og tóftir þess eru ekki þekktar. Selið hefur þó líklega tilheyrt Árþæ og verið nálægt Bugða.²⁴ Efsti hluti Elliðaárna rann áður fram í tveimur farvegum að Þrengslum. Annarsvegar Bugða, sem rann að austan með Norðlingaholti, Brekknaási og Selási að

²³ Sjá tilvísun 9.

²⁴ Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnasafn. Örnefnalýsing Grafar (181179-260-1) – Margrét Björk Magnúsdóttir: *Rannsókn á seljum í Reykjavík*, bls. 9.

Þrengslunum og hins vegar *Dimma*, sem rann úr Elliðavatni að vestan. Á milli þessara kvísla var stór hólmi, *Árbæjarhólmi*, en syðst var hann nefndur *Vatnsendahólmi*. Sunnan við Vatnsveitubrúna á Árbæjarhólma var *Camp Baldurshagi*, eitt af stærri herskálahverfum í austurhluta bæjarins. Við byggingu eldri Elliðavatnsstíflunnar á árunum 1924-1928 stækkaði Elliðavatnið um tvo þriðju hluta. Við það fóru Elliðavatnsengjar og að hluta farvegir Bugðu og Dimmu undir vatn. Því vatni sem rann fram um eystri flóðgáttina um gamla farveg Bugðu var þá veitt í Dimmu um *Skyggislæk* og Árbæjarhólmi varð þá ekki hólmi lengur. Það svæði kallast nú *Víðivellir*.²⁵ Þar eru reiðvellar Hestamannafélagsins Fáks og *Víðidalur*, þar sem nú er austasta hesthúsahverfið undir Brekknaási. Vestan með Dimmu voru Ensku veiðihúsin rétt sunnan við Vatnsveitubrúna við *Þrengslin*, þar ofar var *Birkilundur*, barnaheimili reist árið 1939 og *Stanleyville* sem var hesthúsahverfi, þar ofar með Breiðholtshvarfi var *Stekkjarhóll*, *Grænagróf* og *Hrossamýri*. Breiðholtsbraut liggur síðan eftir *Margrófinni* en þar var áður fjölfarin gömul leið með Bugðubökkum.²⁶

1.2 Í landi Bústaða, Ártúns, Árbæjar og Breiðholts

Landsvæðið sem núverandi borgarland Reykjavíkur nær yfir skiptist á öldum áður upp í jarðir lögbýla og svæðið sem hér er til umfjöllunar tilheyrði að mestu fjórum jörðum: *Bústöðum*, *Ártúni*, *Árbæ* og *Breiðholti*, en lítill hluti *Gröf* (sjá mynd 2). Allt voru þetta frekar smáar jarðir, nema Gröf. Jarðirnar voru lagðar til Viðeyjarklausturs en það var stofnað árið 1226. Klaustrið hafði mikil stjórnsýsluleg völd á þeim tíma. Við siðaskiptin 1550 yfirtók Danakonungur allar eignir klaustursins. Konungur seldi síðan jarðirnar árið 1838 og komust þær þá í einkaeigu.²⁷

1.2.1 Bústaðir

Vestasti hluti svæðisins tilheyrði að mestu jörðinni *Bústöðum*. Bústaðir hafa snemma verið byggðir. Jarðarinnar getur fyrst í Þorláks sögu, þar sem greint frá jarteinum sem áttu sér stað á bænum árið 1325 og tengdust kirkjunni í Breiðholti.²⁸ Jón Bergþórsson var eigandi Bústaða árið 1535 en það ár kærði Alexíus ábóti í Viðey hann fyrir „að hann hafði farið í Elliðaá og haft klaustursins net og eignað Bústöðum fors í ánni eðr streing“. ²⁹ Á Bústöðum fæddist um aldamótin 1500 Núpur nokkur Jónsson sem ásamt mörgum öðrum stóð að vígi Diðriks af Minden. Frá þessu segir hann sjálfur í víglýsingarvitnisburði frá 10. nóvember 1539.³⁰

Það landsvæði Bústaða sem tilheyrir Elliðaárdal er hluti *Blesugrófar* og *Árhólmarnir*, en hólmanir koma fyrir í heimildum frá seinni hluta 17. aldar þegar þar var aftökustaður. Um miðja 18. öld var vatnið úr Elliðaánum nýtt til að snúa hjólum þófaramyllu Innréttinganna, en þar á bakkanum voru einnig litunar- og sútunarhús sem tilheyrðu starfsemi Innréttinganna.

²⁵ Einar Arnalds: *Reykjavík Sögustaður við Sund*, 4. bindi (Lykilbók), bls. 185.

²⁶ Kort Steindórs Björnssonar af Rauðavatni og nágrenni 1902. Afrit, kortasafn Borgarsögusafns Reykjavíkur.

²⁷ Árni Óla: „Árbær og Árbæjarsafn. Ýmislegt um bæ og jörð.“ *Lesbók Morgunblaðsins*, 29. september 1957, bls. 487-488.

²⁸ *Biskupa sögur II*. Íslensk fornrit XVI, bls. 284-285.

²⁹ *Diplomatarium Islandicum*. Íslenskt fornbréfasafn IX, bls. 751.

³⁰ *Diplomatarium Islandicum*. Íslenskt fornbréfasafn X, bls. 492.

Reykjavíkurbær keypti Bústaði árið 1898 og árið 1923 var Bústaðaland lagt undir lögsagnarumdæmi Reykjavíkur. Búskapur var stundaður á Bústöðum allt fram undir 1970, en bæjarhúsin stóðu þar sem nú er leikvöllur suður af Bústaðavegi 130.³¹

1.2.2. Ártún

Austan við eystri Elliðaárkvíslina var jörðin *Ártún*, en um kvíslina lágu sveitarfélagsmörk til ársins 1929.³² Bæjarstæði Ártúns er á háum hól vestan undir Ártúnsbrekkunni, en þar eru friðaðar fornleifar.

Jarðarinnar Ártúns er ekki getið í Íslenzku fornbréfasafni en menn hafa getið sér þess til að jörðin *Árland neðra*, sem getið er um í Vilchinsbók frá 1379, þá eign kirkjunnar í Nesi, og í Gíslamáldaga frá 16. öld, sé umrædd jörð.³³ Ártún var lengi vel í alfaraleið og þar var stunduð greiðasala og gistipjónusta á seinni hluta 19. aldar.³⁴

Árið 1906 keypti bæjarstjórn Reykjavíkur jarðirnar Ártún, Árbæ og Breiðholt ásamt hluta úr Gröf, vegna fyrirhugaðra vatnsveituframkvæmda, því fyrstu hugmyndir voru að taka neysluvatn úr Elliðaánum fyrir þéttbýli í Reykjavík (sjá kafla 1.3.5). Á árunum 1920-1921 voru Elliðaárnar virkjaðar og mannvirki Elliðaárvirkjunar reist austan við Ártún (sjá kafla 1.3.6). Árið 1929 voru jarðirnar Ártún og Árbær lagðar undir lögsagnarumdæmi Reykjavíkur.

Mynd 7 Kristján X. Danakonungur við laxveiðar í Elliðaánum, líklega í opinberri heimsókn árið 1921 (eða 1926). Hægra megin við hann stendur Pétur Ingimundarson slökkviliðsstjóri. Vinstra megin sést býlið Ártún og þakið á Elliðaárstöðinni.³⁵

³¹ Páll Línal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi (A-G), bls. 108-109 – Þórunn Valdimarsdóttir: *Sveitin við Sundin*, bls. 47 og 84 – *Úr bæ í borg. Nokkrar endurminningar Knud Zimsens*, bls. 29 – *Vísir*, 15. febrúar 1963, bls. 7 – *Morgunblaðið*, 14. nóvember 1968, bls. 4.

³² Bjarki Bjarnason og Magnús Guðmundsson: *Mosfellsbær. Saga byggðar í 1100 ár*, bls. 318-320.

³³ *Diplomatarium Islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn IV*, bls. 109 – *Diplomatarium Islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn XVI*, bls. 637.

³⁴ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 84.

³⁵ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÓLM 0584. Ljósmyndari: Ólafur Magnússon.

1.2.3 Árbær

Austur af Ártúni var jörðin *Árbær*, en bæjarhúsin eru nú innan safnsvæðis Árbæjarsafns, en jörðin lá upp með Elliðaánum og tilheyrðu Blásteinshólmi og Árbæjarhólmi henni.

Elsta heimild um Árbæ er í skjali frá 31. júlí 1464. Þar votta Steinmóður ábóti í Viðey og Jón Narfason að Ólöf ríka Loptsdóttir hafi látið Gerrek gullsmið í Hafnarfirði fá silfur sem greiðslu fyrir jarðir Guðmundar Arasonar, sem hún og hennar maður Björn Þorleifsson höfðu keypt af konungi, en Gerrekur átti að koma silfrinu til konungs fyrir þeirra hönd.³⁶

Saga Árbæjar er hins vegar mun eldri en þekktar heimildir gefa til kynna, því árið 2016 leiddu fornleifarannsóknir á bæjarstæðinu í ljós að þar var búið á 11. öld og jafnvel þeirri tíundu.³⁷ Leiða má að því líkur að það sama eigi við um búsetu á öðrum þeim jörðum sem hér eru til umfjöllunar.

Sá atburður sem eftirminnilegastur hefur þótt í sögu Árbæjar er sakamál sem átti sér stað árið 1704, en þá var tvíbýli í Árbæ og annar bóndinn varð hinum bóndanum að bana við Skötufoss í Elliðaánum.³⁸

Síðustu ábúendur í Árbæ voru hjónin Margrét Pétursdóttir og Eyleifur Einarsson sem bjuggu þar frá 1881 og dóttir þeirra Kristjana, sem tók við búinu árið 1935 og bjó þar til 1948, en þá fór bærinn í eyði. Í tíð Margrétar og Eyleifs var fjölsótt greiðasala í Árbæ, með svipuðu móti og áður hafði verið í Ártúni.³⁹ Saga Árbæjar, eins og Ártúns, er einnig samofin nýtingu Elliðaánna. Eins og áður segir keypti bæjarstjórn Reykjavíkur jörðina ásamt Ártúni og fleiri jörðum árið 1906 vegna fyrirhugaðra vatnsveituframkvæmda og árið 1929 voru jarðirnar Ártún og Árbær báðar lagðar undir lögsagnarumdæmi Reykjavíkur.

Mynd 8 Menn við Kermóafoss og Skorarhyl í Elliðaánum um 1900. Ofarlega til vinstri sjást bæjarhús Árbæjar, burstabær og útihús.⁴⁰

³⁶ *Diplomatarium Islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn V*, bls. 430-431.

³⁷ Sólrún Inga Traustadóttir og Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Fornar rætur Árbæjar. Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2016*, bls.7.

³⁸ *Annálar 1400-1800*, 1. bindi, bls. 468-470; 2. bindi, bls. 353; 4. bindi, bls. 180 – Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 62 og 64.

³⁹ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 63 og 84.

⁴⁰ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ADF 2005 5 24-17. Ljósmyndari: Sigfús Eymundsson.

1.2.4 Breiðholt

Sunnanmegin við Elliðaárna var jörðin Breiðholt og er stór hluti Elliðaárdals innan gömlu jarðarinnar. Elstu heimildir um jörðina Breiðholt eru frá 14. öld. Elsta örugga heimildin er skrá frá 1395 yfir jarðir sem Viðeyjarklaustur eignaðist í tíð Páls ábóta.⁴¹ Þó er talið líklegt að jarðarinnar sé getið í eldri heimild, í skrá um leigumála á jörðum Viðeyjarklausturs frá 1313, þar sem talað er um jörðina „Holt“, en þar er sennilega átt við Breiðholt.⁴²

Vísbendingar eru um að við bæinn hafi verið kirkjugarður og kirkja, en mannabein fundust nokkrum sinnum við jarðrask á bæjarhólnum og í nágrenni hans í lok 19. aldar og á fyrri hluta 20. aldar.⁴³ Kirkju í Breiðholti er ekki getið í kirknaskrá Páls biskups um 1200 en af frásögn um jarteikn í Þorláks sögu hins helga frá 1325 að dæma, virðist hafa verið þar bænhús eða kirkja sem helguð var heilögum Blasíusi.⁴⁴ Hann var verndari nautasmala og svínahirða, tóvinnufólks, vefara, skóara, steinhöggvara og skipasmiða og gott þótti að heita á hann gegn allskyns hálskvillum meðal annars. Frásögnin segir frá því að dag einn hafi Hallur smalamaður Snæbjörns bónda á „Bútsstöðum“ (Bústöðum) komið heim frá fé og fallið í öngvit. Þegar hann rankaði við sér hafði hann misst mál sitt og var mállaus í sjö daga. Snæbjörn bóndi hét þá á hinn heilaga Blasíus biskup að smalamaðurinn skyldi ganga í Breiðholt og gefa þangað lýsi ef hann mætti endurheimta heilsu sína, en þegar það dugði ekki til kallaði bóndi til Guð og Þorlák biskup. Litlu síðar sofnaði smalinn og komu þá biskuparnir báðir Blasíus og Þorlákur til hans í svefni. Eftir það vaknaði hann alheill lofandi Guð og hina blessuðu biskupa.⁴⁵ Í öðrum heimildum kemur einnig fram að bænhús hafi verið í Breiðholti, en aflagt fyrir 1600.⁴⁶ Rústir kirkjunnar og kirkjugarðsins eru nú horfnar, en líklegt er talið að kirkjan hafi staðið fast upp að bæ, jafnvel á eða við sjálfan bæjarhólinn og grafreiturnar umhverfis hana.⁴⁷

⁴¹ *Diplomatarium Islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn* III, bls. 598.

⁴² *Diplomatarium Islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn* II, bls. 377 – Gunnar Bollason: „Stutt söguágrip nokkurra jarða í lögsagnarumdæmi Reykjavíkur“, bls. 28. Óútg. handrit. Sjá Borgarsögusafn: Gagnasafn um fornleifar í Reykjavík: Breiðholt.

⁴³ Borgarsögusafn: Fornleifaskrá Reykjavíkur, Breiðholt 181154-56. Sjá Sarp - Menningarsögulegt gagnasafn. Vefslóð: sarpur.is → Leitarstillingar: Borgarsögusafn - Fornleifar - Leitarorð: 181154-56 - Birta aðföng án mynda – Margrét Björk Magnúsdóttir: *Framkvæmdaefirlit á bæjarstæði Breiðholts*, bls. 2-3 – Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarnefndar (B): B/3659 - Skógarsel 11, 13, 15 og 17 (áður Breiðholtsblettur I og Alaska), bréf Þórs Magnússonar þjóðminjavarðar til skipulagsnefndar Reykjavíkur dags. 2. júlí 1981; skjal um friðlýsingu gamla bæjarstæðis Breiðholts ásamt kirkjutóft og kirkjugarði, dags. 28. júlí 1981 – Bjarni F. Einarsson: *Breiðholt. Greinargerð um fornleifar í Breiðholti*, bls. 3-4.

⁴⁴ *Biskupa sögur II*. Íslenzk fornrit XVI, bls. 284-285 – „Blasíusbás“. Pistill um örnefni. Vefur Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Vefslóð: www.arnastofnun.is → Gagn og gaman → Pistlar → Pistlar um örnefni og nöfn → Blasíusbás. Sótt 12. maí 2017 – Magnús Már Lárusson: „Aðalból - höfuðból og óðalsréttur á Íslandi“. *Saga*, 9. árg. 1971, 1. tbl., bls. 56.

⁴⁵ Sjá tilvitnun 44.

⁴⁶ Sveinn Nielsson: *Prestatal og prófsta á Íslandi*, 1. bindi, bls. 113 – Þór Magnússon: „Breiðholtskirkja“, minnisblað dags. 25. maí 2001. Óútg. gögn. Sjá Borgarsögusafn: Gagnasafn um fornleifar í Reykjavík: Breiðholt. Heimild Þórs er handritið JS 143 4to (bls. 339), máldegasafn (Garðabók) sem varðveitt er á Landsbókasafni Íslands - Háskólabókasafni (sjá vefinn handrit.is).

⁴⁷ Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarnefndar (B): B/3659 - Skógarsel 11, 13, 15 og 17 (áður Breiðholtsblettur I og Alaska), bréf Þórs Magnússonar þjóðminjavarðar til skipulagsnefndar Reykjavíkur dags. 2. júlí 1981; skjal um friðlýsingu gamla bæjarstæðis Breiðholts ásamt kirkjutóft og kirkjugarði, dags. 28. júlí 1981 – Bjarni F. Einarsson: *Breiðholt. Greinargerð um fornleifar í Breiðholti*, bls. 3-4.

Breiðholt varð eign konungs við siðaskipti eins og aðrar jarðir Viðeyjarklausturs og kemur fyrir í Fógetareikningum frá 1547 til 1552.⁴⁸ Árið 1580 var jörðin á meðal nokkurra konungsjarða í Skálholtsstifti sem ákveðið var að láta ganga til framfærslu eða stuðnings prestum í tekjurýrum brauðum, eins og kemur fram í opnu bréfi Jóhanns Bochholts lénsmanns til Gísla Jónssonar Skálholtsbiskups frá því ári.⁴⁹ Jörðin var þannig afhent kirkjunni og heyrði eftir það undir Víkurkirkju og seinna Dómkirkjuna í Reykjavík. Seint á 19. öld bjuggu í Breiðholti hjónin Björg Magnúsdóttir (1847-1930) og Jón Jónsson (1840-1898) ásamt börnum sínum þrettán. Í búskapartíð þeirra var allstórt bú í Breiðholti. Dóttir þeirra, Þóra Petrína Jónsdóttir (1891-1987), hefur sagt frá búskaparháttum, staðháttum og örnefnum í Breiðholti á þeim tíma.⁵⁰ Skömmu eftir lát Jóns árið 1898 keypti breskur maður, H.A. Payne að nafni, jörðina Breiðholt af kirkjunni fyrir 10.500 krónur, en Björg bjó þar áfram ásamt börnum sínum til ársins 1903.⁵¹

Árið 1906 keypti bæjarstjórn Reykjavíkur Elliðaárnar af Payne ásamt jörðunum Breiðholti, Árbæ og Ártúni og eignaðist þannig allan veiðirétt í ánum. Breskir veiðimenn munu hafa haldið áfram að leigja Elliðaárnar fram að fyrri heimsstyrjöld en eftir það tóku íslenskir veiðimenn við. Árið 1925 fól bærinn Rafmagnsveitu Reykjavíkur umsjón með Elliðaánum en frá því að Stangveiðifélag Reykjavíkur var stofnað árið 1939 hefur það haft Elliðaárnar á leigu.⁵²

1.2.5 Aftökustaður

Áður en Elliðaárnar voru virkjaðar runnu árnar víðar um Árhólmana. Í einum þessara farvega á vestanverðum hólmanum var Skötufoss og steptist hann í Drekkjarhyl (232-75). Ekki er ólíklegt að Drekkjarhylur hafi verið notaður til drekkingar á sínum tíma. Hylurinn er ekki langt frá hinni fornu leið sem lá yfir Árhólmana milli Bústaða og Ártúns. Fram kemur í Setbergsannál árið 1696 að barnslík hafi fundist hjá Ingunnarstöðum í Brynjudal. Meðgekk vinnukona að hafa átt það og útborið. Konan var dæmd til dauða á Kópavogspingstað en drekt í Elliðaá. Af Vallarannál má ráða að fyrir árið 1704 hafi sekum konum, sem væntanlega hlutu dóma sína á Kópavogspingstað, ávallt verið drekt í „Elliðaá syðri“, en 1704 var aftökustaðurinn fluttur nær þingstaðnum í Kópavogi og konum drekt í Kópavogslæknum.⁵³

⁴⁸ *Diplomatarium Islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn* XII, bls. 113, 139, 153-154, 173, 399.

⁴⁹ *Lovsamling for Island*, 1. bindi, bls. 110-111 – Páll Línal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi (A-G), bls. 100.

⁵⁰ „Maður er svolítið léttlyndur“. *Heima er bezt*, 36. árg. 1986, 4. tbl., bls. 138-139 – Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnasafn. Örnefnaskrá Breiðholts 181154-1.

⁵¹ *Dagskrá*, 13. júlí 1898, bls. 1 – *Nýja öldin*, 1. árg. 1897-1898, 58. tbl., bls. 232 – *Ísland*, 2. árg. 1898, 30. tbl., bls. 120 – *Ísafold*, 12. nóvember 1898, bls. 279 – *Fjallkonan*, 15. árg. 1898, 45. tbl., bls. 180 – *Þjóðólfur*, 18. nóvember 1898, bls. 216 – „Maður er svolítið léttlyndur“. *Heima er bezt*, 36. árg. 1986, 4. tbl., bls. 140.

⁵² Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 88-90.

⁵³ Páll Sigurðsson: *Aftökustaðir í landnámi Ingólfs og aftökur dæmdra manna*, bls. 35.

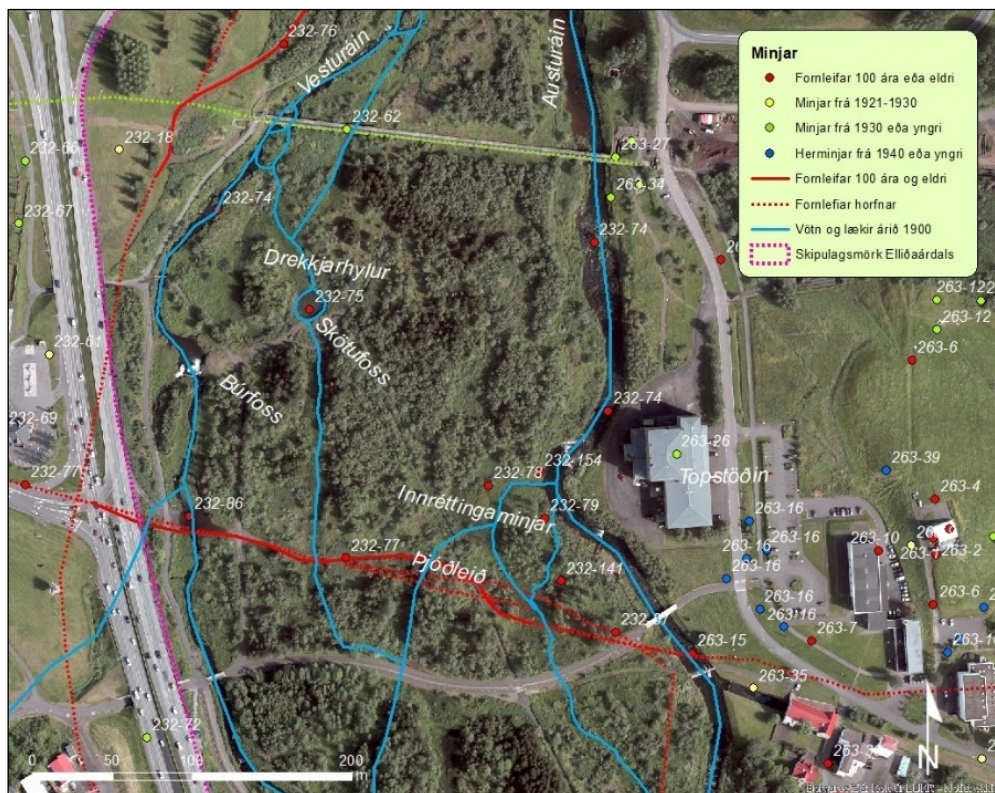
Mynd 9 Drekkjarhylur í Árhólmum, horft í suður. Þegar vatnið var meira í ánum og það flæddi víðar um Árhólmana steyptist Skötufoss fram af þessum klettabrúnum.

1.2.6 Starfsemi Innréttinganna í Elliðaárdal

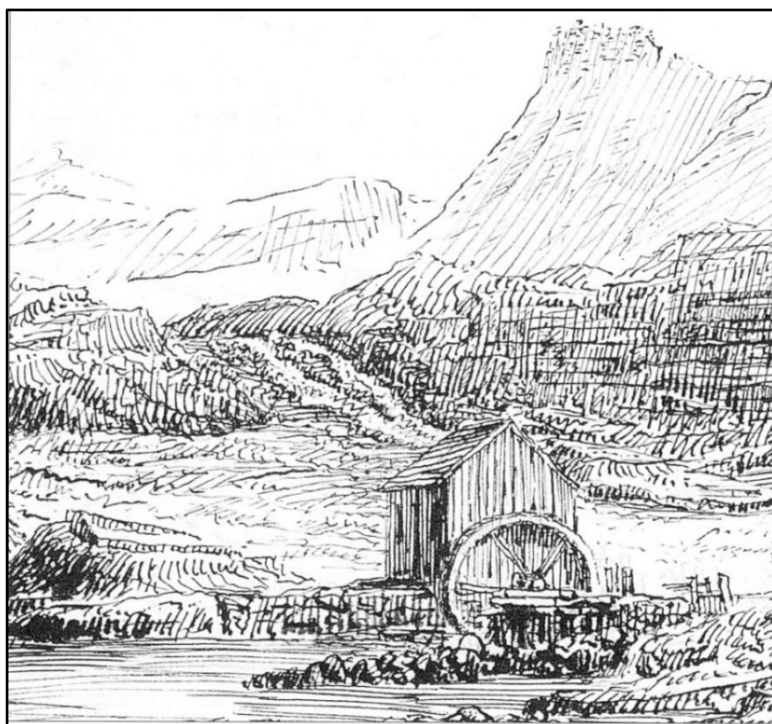
Árið 1751 voru Innréttingarnar svonefndu stofnaðar en helsti áhrifamaðurinn við stofnun þeirra var Skúli Magnússon landfógeti. Markmið Innréttinganna var almenn nýsköpun íslenskra atvinnuhátta. Einn þáttur þeirra var ullarvinnsla. Í kringum þessa starfsemi varð til fyrsti vísir að þéttbýli í Reykjavík. Helstu mannvirki Innréttinganna voru ullarverksmiðjurnar við Aðalstræti, en í tengslum við þær fór fram talsverð starfsemi í Elliðaárdal, í landi Bústaða. Vinnslan var háð því að nægt vatn væri til staðar og var staðsetning við Elliðaárna því heppileg. Á árbakkanum voru þófaramylla, litunarhús og sútunarverkstæði.⁵⁴

Minjar um þessi mannvirki eru í Árhólmunum á vestari bakka eystri Elliðaár (232-78, 232-79, 232-141 og 232-154 (sjá mynd 10). Umhverfi þarna hefur breyst, þar sem að búið er að virkja árnar og veita stórum hluta vatnsins í eystri farveginn. Þó má greina þarna lækjarfarvegi sem geta gefið vísbendingar um hvernig vatninu hefur verið veitt að þófaramyllunni (sjá mynd 10).

⁵⁴ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 74-75.

Mynd 10 Innréttingaminjar í Árhólmunum í Elliðaárdal.⁵⁵ Þjóðleirinn lá rétt fyrir sunnan svæðið.

Mynd 11 Dófaramylla Innréttinganna við Elliðaár árið 1789.⁵⁶ Húsið hefur verið timburhús og við það sést mylluhjólið sem vatnsstraumurinn hefur snúið. Myndin er stílfærð, en í baksýn má sjá báðar kvíslar Elliðaárna steypast niður og fjær er Vífilfell.

⁵⁵ Loftmynd úr LUKR 2019 ásamt minjastöðum, samkvæmt fornleifaskrá.

⁵⁶ Þjóðskjalasafn: Teikning eftir John Baine. Hér tekið úr Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 76.

þá bænda eign. Breiðholt heyrði hins vegar undir Dómkirkjunni í Reykjavík og var áfram kirkjujörð.⁵⁸

Mynd 13 Laxakistur Thomsensfeðga í vestari kvíslinni 1883-85. Kisturnar eru opnar þannig að laxinn kemst í gegn, sunnar sér í Búrfoss.⁵⁹

Á seinni hluta 19. aldar urðu miklar deilur og málaferli vegna veiðiréttinda í Elliðaánum, svokölluð Elliðaármál. Ditlev Thomsen kaupmaður og seinna sonur hans H. Th. A. Thomsen voru þá eigendur jarðanna Bústaða og Ártúns og um leið veiðiréttinda í Elliðaánum frá fossinum Skorarhyl, eða Stórahyl, á mörkum Ártúns og Árbæjar til sjávar. Þeir viðhöfðu þá veiðiaðferð að girða þvert yfir báðar kvíslarnar niður undir ósum og koma þar fyrir trékistum sem laxarnir stukku inn í á leið sinni á hrygningarstöðvarnar. Á korti Benedikts Gröndal af Elliðaánum og umhverfi þeirra frá 1880 eru þvergirðingar og laxakistur merktar inn fyrir norðan þjóðleiðina sem lá yfir Árhólmana (mynd 12). Miðað við núverandi umhverfi hafa þær verið sunnan við hitaveitustokkinn sem nú liggur yfir Árhólmana. Veiðiaðferð Thomsensfeðga varð til þess að sáralítið veiddist af laxi ofan við veiðimörk þeirra og skapaði það óvinsældir meðal þeirra sem áttu lönd eða bjuggu ofar með ánni. Á þessum tíma átti Benedikt Sveinsson, yfirdómari og síðar alþingismaður, meðal annars jarðirnar Árbæ, Vatnsenda og Elliðavatn og hófust fljótlega deilur milli hans og Thomsens um eðli og umfang veiðiréttindanna sem urðu að einum umfangsmestu málaferlum sem um getur hér á landi, en þau stóðu yfir á árunum 1870-1884. Á árunum 1877-1879 unnu andstæðingar Thomsens skemmdarverk á laxakistum hans. Voru kistubrotsmenn dregnir fyrir dóm og nokkrir sektaðir,

⁵⁸ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 86-88 – Árni Óla: „Elliðaármálin“. *Elliðaárnar. Paradís Reykjavíkur*, bls. 27-29 – Páll Línal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi (A-G), bls. 121.

⁵⁹ Þjóðminjasafn Íslands: Lpr-2929. Ljósmyndari Fredrick W. Warbreck Howell.

en flestir sýknaðir. Að lokum voru þvergirðingar Thomsens dæmdar ólöglegar í hæstarétti árið 1883 og lauk þar með veiðum Thomsensfeðga í Elliðaá. ⁶⁰

Eftir að Elliðaármálum lauk munu það aðallega hafa verið breskir veiðimenn, sem hingað komu til sportveiða, sem tóku árnar á leigu. Árið 1897 keypti Bretinn H. A. Payne hlut Thomsens í Elliðaánum ásamt jörðunum Ártúni og Bústöðum. Ári seinna keypti hann einnig kirkjujörðina Breiðholt, eins og áður er nefnt, væntanlega til að tryggja sér þau veiðiréttindi sem henni tilheyrðu. ⁶¹ Nokkrum árum síðar mun hann einnig hafa keypt veiðiréttindin ofar í ánum af erfingjum Benedikts Sveinssonar. ⁶² Payne lét reisa *veiðihús* við ána, tvö niður við ósana, á sama stað og Thomsen hafði áður haft veiðihús, og tvö fyrir efra veiðisvæðið, sjá mynd 15.

Árið 1906 keypti bæjarstjórn Reykjavíkur Elliðaárnar af Payne ásamt jörðunum Breiðholti, Árbæ og Ártúni, eins og áður hefur komið fram, og eignaðist þannig allan veiðirétt í ánum. Breskir veiðimenn munu hafa haldið áfram að leigja Elliðaárnar fram að fyrri heimsstyrjöld en eftir það tóku íslenskir veiðimenn við. Árið 1925 fól bærinn Rafmagnsveitu Reykjavíkur umsjón með Elliðaánum, en frá því að Stangveiðifélag Reykjavíkur var stofnað árið 1939 hefur það haft Elliðaárnar á leigu. ⁶³ Við Elliðaárnar er mikið af örnefnum sem tengjast veiðum í ánum.

1.2.9 Veiðihús í Elliðaárdalnum

Veiðihúsin eiga rætur að rekja til síðari hluta 19. Aldar, en á korti frá 1869 sést hús í Árhólmunum niður við ósa sem talið er að hafi verið fiskgeymsluhús Ditlev Thomsens kaupmanns. Eftir að Payne keypti veiðiréttinn í Elliðaánum árið 1890 var reist veiðimannahús á sama stað og fiskgeymsluhúsið hafði verið áður, það er að segja niður við ósa. Veiðimenn höfðu húsin til afnota í nokkra áratugi. Engin ummerki um þau eru nú sjáanleg, en annað húsanna var flutt að Árbæjarstíflu við byggingu hennar á árunum 1921-1929 og var nefnt stífluhús (sjá kafla 1.2.11).

Payne lét jafnframt reisa tvö önnur hús í litlu gili skammt fyrir ofan Vatnsveitubruna. Þetta voru annarsvegar íveruhús fyrir veiðimenn og hinsvegar vörslumannshús (sjá mynd 14). Bæði húsin hvíldu á sökklum úr hlöðnu grjóti og má enn sjá annan þeirra, svo til óskemmdan. Annað húsið hefur a.m.k. staðið til ársins 1961 samkvæmt korti frá því ári. ⁶⁴

⁶⁰ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 88-89 – Árni Óla: „Elliðaármálin“. *Elliðaárnar. Paradís Reykjavíkur*, bls. 28-59 – Páll Línal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi (A-G), bls. 121-122 – *Ísafold*, 15. maí 1878, bls. 47; 7. júlí 1881, bls. 63; 13. september 1881, bls. 92; 24. september 1881, bls. 95-97 – BVS: „Brezkt hlutafélag Einars Ben. enn þinglýstur eigandi veiðiréttar í efsta hluta Elliðaáa“. *Morgunblaðið*, 15. janúar 1978, bls. 20.

⁶¹ Árni Óla: „Elliðaármálin“. *Elliðaárnar. Paradís Reykjavíkur*, bls. 65– *Ísafold*, 28. maí 1897, bls. 107; 9. júní 1897, bls. 155; 12. nóvember 1898, bls. 279 – *Nýja öldin*, 1. árg. 1897-1898, 58. tbl., bls. 232 – *Þjóðólfur*, 30. apríl 1897, bls. 84; 18. nóvember 1898, bls. 216 – *Dagskrá*, 13. júlí 1898, bls. 1 – *Ísland*, 2. árg. 1898, 30. tbl., bls. 120 – *Fjallkonan*, 15. árg. 1898, 45. tbl., bls. 180.

⁶² Ásgeir Ingólfsson: *Elliðaárnar*, bls. 38-39 – BVS: „Brezkt hlutafélag Einars Ben. enn þinglýstur eigandi veiðiréttar í efsta hluta Elliðaáa“. *Morgunblaðið*, 15. janúar 1978, bls. 20 – *Fjallkonan*, 17. árg. 1900, 2. tbl., bls. 3 – *Lögrétta*, 1. árg. 1906, 38. tbl., bls. 150.

⁶³ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 88-90.

⁶⁴ Borgarsögusafn: Kortasafn. Kort Mælingadeildar Reykjavíkur frá 1960 (hluti). Gefið út af bæjarverkfræðingnum í Reykjavík. Afrit. Sjá: Teikningavefur Reykjavíkurborgar. Vefslóð: <http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb> → Söfn: Minjasafn Reykjavíkur → [Leitarorð: 1960.](#)

Árið 1959 var núverandi veiðihúsið að Rafstöðvarvegi 2 reist en það er eina veiðihús sinnar tegundar sem reist hefur verið í Elliðaárdalnum síðan í tíð Breta.⁶⁵

Mynd 14 Konur og börn fyrir framan veiðihús H. A. Payne við Elliðaár um 1940-1950.⁶⁶ Í fjarska sjást hús í Selási. Húsin stóðu bæði á steinhlöðnum sökklum og stendur sá syðri enn (218-30).

1.2.10 Vatnsveitumannvirki

Þegar bærinn keypti Elliðaárna árið 1906 var það fyrst og fremst til þess að tryggja aðgang að vatni fyrir vatnsveitu bæjarins og einnig til mögulegrar virkjunar.⁶⁷ Þegar ákveðið var að byrja á vatnsveitunni árið 1907 varð það hins vegar að ráði að taka vatnið úr Gvendarbrunnum. Framkvæmdir hófust árið 1908 og þá um sumarið var búið að leggja vatnspípurnar frá Rauðarárholti upp í Elliðaárdal. Árið 1909 var klárað að leggja pípurnar þaðan og upp í Gvendarbrunna. Voru þetta stærstu verklegu framkvæmdirnar sem ráðist hafði verið í á landinu fram að þessu.⁶⁸

Samhliða lagningu vatnspípanna var lagður vegur meðfram lögninni, *Vatnsveituvegur* (218-64), og lá hann frá Suðurlandsbraut að austurenda Bústaðavegar í gegnum Blesugróf og Löngugróf, áfram upp með Elliðaánum að sunnanverðu að *Vatnsveitubru*, sjá mynd 16. Pípurnar voru síðan fluttar á hestvögnum að verkstað og var það vandasamt verk.⁶⁹ Fyrstu mánuðina sem vatnsveitan starfaði, á meðan lokið var við að leggja leiðsluna milli Gvendarbrunna og Elliðaánna, sumar og haust 1909, var vatnið tekið úr Elliðaánum skammt fyrir ofan Vatnsveitubruna, en þar er enn hægt að sjá fyrsta vatnstökustaðinn (218-37). Hæðin á þrónni þar var nægileg til að vatnið rynni sjálfkrafa til bæjarins frá þessum stað,⁷⁰ sjá mynd

⁶⁵ Árni Hjartarson og Helgi M. Sigurðsson: *Elliðaárdalur. Perla Reykjavíkur*, bls. 137-139.

⁶⁶ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: KAN 001 060 2-2. Ljósmyndari: Karl Christian Nielsen, tekið um 1940-50.

⁶⁷ *Ísafold*, 4. ágúst 1906, bls. 199 – *Lögrétta*, 1. ág. 1906, 38. tbl., bls. 150 – Árni Óla: „Elliðaármálin“.

Elliðaárnar. Paradís Reykjavíkur, bls. 66.

⁶⁸ *Úr bæ í borg. Nokkrar endurminningar Knud Zimsens*, bls. 110-111 og 123-125 – Hilmar Garðarsson: *Saga Vatnsveitu Reykjavíkur 1909-1999*, bls. 91-93 og 105-111 – Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 95.

⁶⁹ Sama og tilvitnun 68.

⁷⁰ Hilmar Garðarsson: *Saga Vatnsveitu Reykjavíkur 1909-1999*, bls. 80.

17. Vegurinn var síðan lagður áfram frá Vatnsveitubrí norðan- eða austanmegin ána, um svæði sem nú er kallað Víðivellir, og alla leið austur að Gvendarbrunnum.⁷¹

Mynd 15 Lagning vatnsveitunnar 1908 eða 1909. Yfirverkfræðingur framkvæmdanna, H. A. Hansen, stendur við skurðinn, en við hlið hans situr Knud Zimsen, þáverandi bæjarverkfræðingur Reykjavíkur. Í baksýn sjást Rauðhólar.⁷²

Mynd 16 Vatnsveitubríuin (218-38), horft til austurs.

Mynd 17 Steinsteyppt þró (218-37), vatnstökustaður rétt fyrir ofan Vatnsveitubríuna (218-38), horft til norðurs.

Víðast hvar lágu pípunar neðanjarðar en sums staðar ofanjarðar og eru torfgarðar sem hylja þær enn sýnilegir meðfram Vatnsveituvegi (sjá fornleifaskrá 218-39 og 64), frá Höfðabakka upp að Vatnsveitubrí. Þar er auk þess Vatnsveituvegur vel varðveittur, notaður sem reiðvegur og akvegur fyrir veiðimenn.⁷³

⁷¹ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Ellidaárdalur. Land og saga*, bls. 96.

⁷² Þjóðminjasafn Íslands: Lpr-1749. Ljósmyndari Pétur Brynjólfsson. Upplýsingar um myndefni: Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Ellidaárdalur. Land og saga*, bls. 95.

⁷³ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Ellidaárdalur. Land og saga*, bls. 95-96.

1.2.11 Árbæjarstífla og önnur mannvirki Elliðaárvirkjunar

Í upphafi 20. aldar var eftirspurn bæjarbúa í Reykjavík eftir rafmagni mikil. Í kjölfar þess var leitað til verkfræðinganna Jóns Þorlákssonar og Guðmundar Hlíðdal til að kanna hagkvæmni rafstöðvar í Elliðaárdal. Í árslok 1919 ákvað bæjarstjórn Reykjavíkur að reist yrði virkjun við Elliðaár og voru verkfræðingarnir Aage Broager Christensen og Guðmundur Hlíðdal fengnir til að sjá um framkvæmd verksins. Framkvæmdir á mannvirkjum, svo sem rafstöðvarhúsi að Rafstöðvarvegi 6 og íbúðarhúsi rafstöðvarstjóra að Rafstöðvarvegi 8, hófust í kjölfarið (mynd 18). Rafstöðvarbyggingin var fullgerð, vígð og opnuð til almennra nota að viðstöddum hans hátign Kristjáni konungi X og Alexandrínu drottningu þann 27. júní 1921 (mynd 19).

Mynd 18 Rafstöðvarhúsið (til hægri) og íbúðarhús rafstöðvarstjóra (til vinstri) snemma sumars árið 1921.⁷⁴

Mynd 19 Vígsla rafstöðvarinnar að viðstöddum dönsku konungshjónunum 27. júní 1921.⁷⁵

Fyrsti áfangi Árbæjarstíflu var jafnframt reistur á sama tíma, en árið 1929 var stíflan hækkuð og lengd. Við austurenda stíflunnar stóð lengi einlyft bindingshús sem áður hafði verið byggt sem veiðihús við Elliðaárvog (mynd 20), sjá umfjöllun í kafla 1.3.4. Veiðihúsið var flutt og endurbætt til að þjóna sem stífluhús Rafmagnsveitu Reykjavíkur árið 1930 (myndir 20-22). Í kjölfar viðgerða á stíflunni árið 1985 var bindingshúsið leyst af hólmi með nústandandi stífluhúsi sem byggt er úr steinsteypu.

Frá stíflunni voru lagðar tvær þrýstivatnspípur sem liggja meðfram ánum að norðanverðu að rafstöðvarhúsinu. Þrýstivatnspípurarnar voru endurnýjaðar á áttunda áratugnum og þá komið fyrir einni pípu í stað tveggja. Nýja þrýstivatnspípan, sem er að hluta til ofanjarðar, myndar í dag (2020) lágan grasigróinn hrygg frá stíflunni að stöðvarhúsinu.⁷⁶

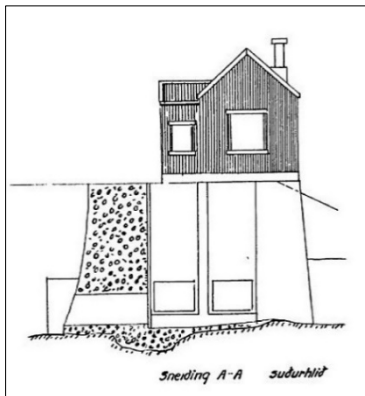
⁷⁴ Einkasafn OR. Ljósmyndari ókunnur.

⁷⁵ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÓLM 0250. Ljósmyndari: Magnús Ólafsson.

⁷⁶ Árni Hjartarson, Guðmundur Halldórsson, Helgi M. Sigurðsson og Ívar Gissurarson: *Elliðaárdalur. Perla Reykjavíkur*, bls. 148-149.

Mynd 20 Veiðihúsin hin neðri við Elliðaárósa á árunum 1905-1920.⁷⁷

Mynd 21 Teikning af suðurgafli stífluhúss (áður eitt af veiðihúsunum) eftir flutning að Árbæjarstíflu árið 1930.⁷⁸

Mynd 22 Suðurgafli stífluhúss við Árbæjarstíflu (í bakgrunni) árið 1968.⁷⁹

1.2.12 Rafstöðvarvegur 6, rafstöðvarhúsið

Mannvirki Elliðaárstöðvar eru einskonar kennileiti í dalnum, ekki síst rafstöðvarhúsið sjálft. Ekki er vitað nákvæmlega í hvers hlut það kom að hanna endanlegt útlit og fyrirkomulag hússins en þrír verkfræðingar komu að verkinu, þeir Jón Þorláksson, Guðmundur Hlíðdal og A. B. Christensen. Jón Þorláksson skrifar undir elstu varðveittu teikninguna af rafstöðinni frá 1918 og svipar teikningu hans útlitslega til hússins sem var byggt.⁸⁰ Teikning Jóns af húsinu var hinsvegar endurskoðuð og hönnun hússins þróuð áfram og komu bæði Jón og samstarfsmenn hans þar að verki (sjá mynd 23). Teikning Guðmundar Hlíðdal og A. B. Christiansen frá 1921 sýnir húsið nokkurn veginn í þeirri mynd sem það var byggt (þ.e. án stækkunar frá 1933).⁸¹ Rafstöðvarhúsið var hannað í látlausum nýklassískum stíl, en útlit þess minnir á útlit annarra norrænna orkuvera frá svipuðum tíma, m.a danskra rafstöðva.⁸² Í því ljósi, og vegna þess að hönnun hússins virðist hafa verið samvinnuverkefni fremur en verk eins manns, virðist mega álykta að útlit hússins hafi ekki verið í brennidepli, heldur hafi það fyrst og fremst verið hugsað sem einskonar skel eða yfirbygging yfir vélabúnaðinn.

Í brunavirðingu frá 1924 kemur fram að húsið sé byggt úr steinsteypu og að á því sé járnþak á borðasúð með pappi á milli. Meira en helmingur aðalhæðar hússins er einn stór (einlyftur) vélasalur frá gólfi til mænis, fyrir túrbínur og aðrar rafmagnsvélar (mynd 23). Upphaflega voru einungis tvær Francistúrbínur (500 og 1000 hestafla) í notkun en gert var ráð fyrir fjölgun þeirra framar í vélasalnum. Rafvélar voru tengdar við ása túrbínanna sem gengu inn í háspennuhúsið (staðsett við austurgafli hússins), sem var tvílyft með anddyri, uppgangi og verkstæði. Í túrbínusalnum voru veggir lagðir allt í kring með gljábrenndum postulínsflísum upp í 1,5 metra hæð, eða upp að gluggum. Að öðru leyti var salurinn hvíttaður

⁷⁷ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: MAÓ 945. Ljósmyndari: Magnús Ólafsson, 1905-1920.

⁷⁸ Sjá teikningavef Reykjavíkurborgar: <http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb> → Leitarorð: „Árbæjarstífla“

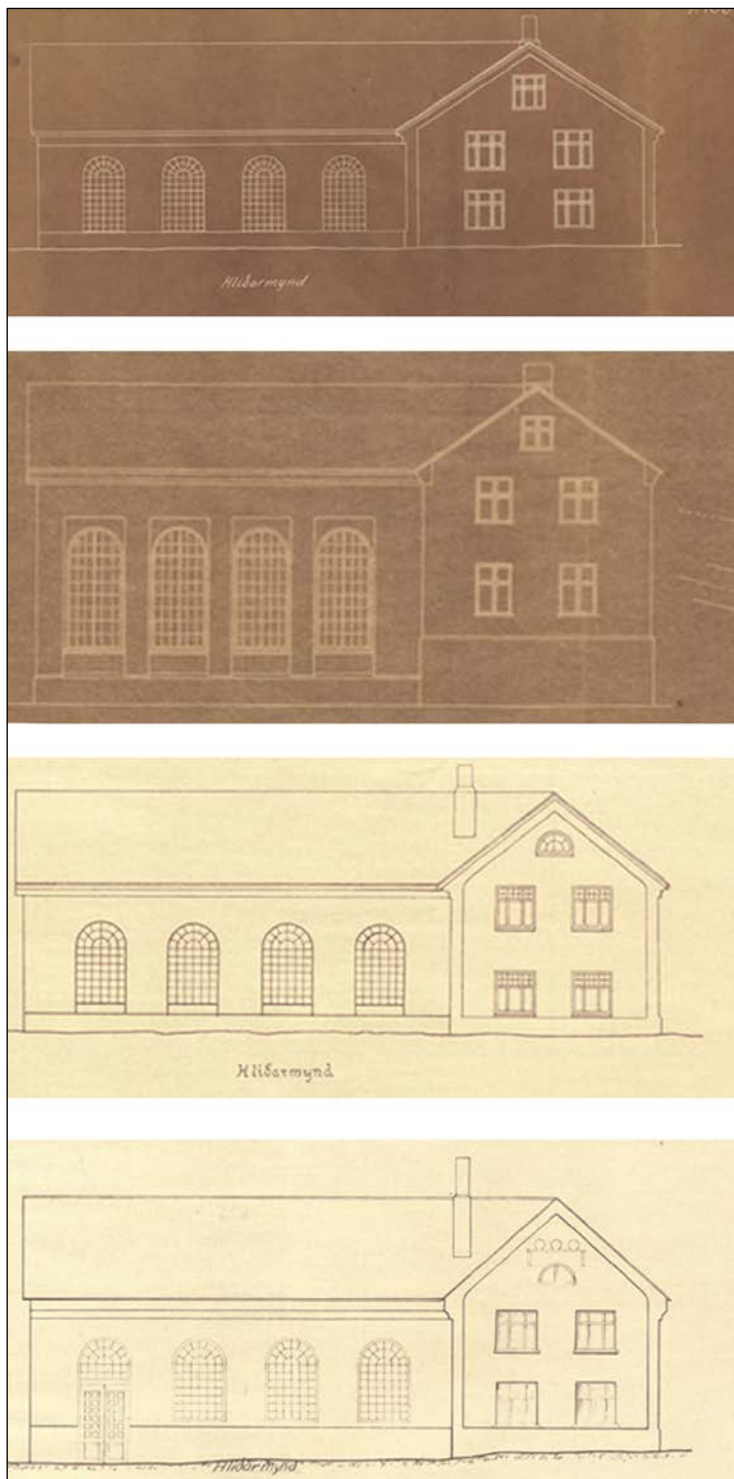
⁷⁹ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: BJB 002 028 2-3, Ljósmyndari: Bjarnleifur Bjarnleifsson, 27.02.1968.

⁸⁰ Einkasafn OR. Teikningasafn.

⁸¹ Einkasafn OR. Teikningasafn.

⁸² Stefán Pálsson: „Hver var arkitekt Elliðaárstöðvar?“ *Morgunblaðið* 19.06.2004, bls. 18.

og gólf flísalögð með leirtíglafögum, líkt og á öðrum gólfum hússins. Önnur rými í húsinu voru máluð, loft kalksléttuð og hvíttuð.⁸³

Mynd 23 Hönnunarferli rafstöðvarhússins, útlitsteikningar frá 1918, 1919, 1920 og 1921. Form og stíll hússins er með svipuðu sniði milli teikninga en staðsetning stromps, útlit glugga og staðsetning hurðar breytast milli ára.⁸⁴

⁸³ Borgarskjalasafn: Aðf. 742. Brunabótavirðingar 1924-1926, brunavirðing dags. 16.05.1924 (br.nr. 1994).

⁸⁴ Einkasafn OR. Teikningasafn.

Mynd 24 Vélasalur í rafstöðvarhúsinu 1921 (vinstri) og 2019 (hægri).⁸⁵

Árið 1933 var byggð steinsteypt viðbygging í samskonar stíl við vesturgafli hússins. Líkt og kemur fram í brunabótavirðingu frá því ári var gólfið undir viðbyggingunni úr þriggja metra þykkri steinsteypu, en byggingin var að öðru leyti múrsléttuð og hvíttuð að utan. Með tilkomu viðbyggingarinnar fjölgaði bogagluggum á norðurhlið hússins úr fjórum í sex. Þá var inngangur einnig færður á suðurhlið. Innandyra voru veggir viðbyggingarinnar flísalagðir, múrsléttaðir og málaðir, líkt og í eldri hluta byggingarinnar.⁸⁶

Rafmagnið sem varð til í rafstöðvarhúsinu var leitt með ofanjarðarlínu frá rafstöðinni, nánar tiltekið frá efri rishæð við austurgafli hússins, þar sem háspennuklefar voru staðsettir, í aðveitustöð á Skólavörðuholti. Frá aðveitustöðinni á Skólavörðuholti, sem var þá í útjaðri bæjarins, var raforku dreift með neðanjarðarleiðslum til átta spennistöðva í og við miðbæ Reykjavíkur. Spennistöðvarnar voru teiknaðar í klassískum stíl af Guðjóni Samúelssyni.

1.2.13 Rafstöðvarvegur 8, íbúðarhús rafstöðvarstjóra

Rafstöðin og íbúðarhús rafstöðvarstjóra risu samtímis, en íbúðarhúsið er staðsett um 20 metrum fyrir sunnan rafstöðvarhúsið. Líkt og rafstöðvarhúsið var það reist út steinsteypu. Húsið er einlyft með allmikilli portbyggingu. Fram kemur í umfjöllun um mannvirki Elliðaárstöðvar í tímariti V. F. Í. árið 1921 að fyrstu herbergin í húsinu hafi verið tekin í notkun í október 1920, en húsið var upphaflega meira og minna notað til íbúðar fyrir vélasetningar- og verkamenn.⁸⁷ Í dag (2020) hefur útliti hússins verið breytt töluvert frá því sem upphaflega var, m.a. með viðbyggingum.

Í kjölfar byggingar Rafstöðvarinnar og íbúðarhúss stöðvarstjóra var haldið áfram uppbyggingu á svæðinu fyrir starfsemi Rafmagnsveitu Reykjavíkur. Í tíð fyrsta stöðvarstjórans, Ágústs Guðmundssonar og konu hans Sigríðar Pálsdóttur, var komið upp kúabúskap á staðnum. Árið 1922 var steinsteypt fjós með áfastri járnsmiðju reist austan við

⁸⁵ T.v. einkasafn OR. Ljósmyndari ókunnur. T.h. Borgarsögusafn. Ljósmyndari: Drífa Kristín Þrastardóttir.

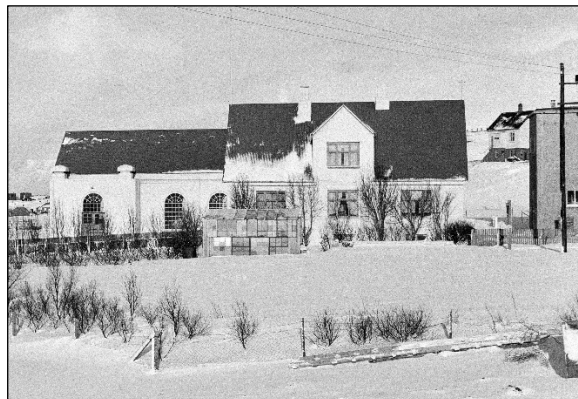
⁸⁶ Borgarskjalasafn: Aðf. 746. Brunabótavirðingar 1933-1937, brunavirðing dags. 21.12.1933 (br.nr. 1995).

⁸⁷ Tímarit Verkfræðingafélags Íslands, 6. árg. 1921, 6. tbl, bls. 69.

Íbúðarhúsið (Rafstöðvarvegur 12) og um áratug síðar var reist hlaða þar sunnan við (Rafstöðvarvegur 10). Ásamt íbúðarhúsi stöðvarstjóra eru þessi hús vitnisburður um að á sínum tíma var ábúð á staðnum talin mikilvæg fyrir starfsemi og velfarnað Elliðaárstöðvar.

Mynd 25 Íbúðarhús rafstöðvarstjóra (norðurhlið) árið 1921.⁸⁸

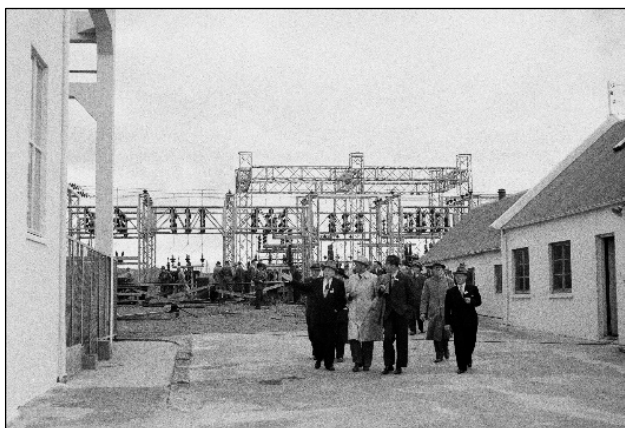
Mynd 26 Íbúðarhús rafstöðvarstjóra (suðurhlið) árið 1948, bakvið húsið sést við viðbyggingu við rafstöðvarhúsið.⁸⁹

1.2.14 Önnur mannvirki Elliðaárstöðvar við Rafstöðvarveg

Árið 1937 var byggð spennistöð á svæðinu (Rafstöðvarvegur 14) eftir teikningum Sigurðar Guðmundssonar arkitekts. Sigurður hannaði einnig á sama tíma Ljósafossstöð, en Sogslína var lögð þaðan að spennistöðinni við Elliðaárstöð. Báðar byggingarnar, Ljósafossstöð og spennistöðin, voru hannaðar í anda fúnkisstefnunnar þar sem hreinir fletir, skipulag og hlutföll voru áberandi. Spennistöðin er því frábrugðin eldri húsunum á svæðinu í stíl og útliti.

Mynd 27 Rafstöðvarvegur 14 (án seinni viðbygginga).⁹⁰

Mynd 28 Rafstöðvarvegur 14 (til vinstri) og spennuvirki sem stóð austan við húsið, árið 1952.⁹¹

Tvívegis var byggt við spennistöðina. Árið 1943 var byggt við suðvesturhorn hússins og árið 1952 reistur turn til viðgerða og viðhalds á spennuvirki sem staðsett var austan við

⁸⁸ Einkasafn OR. Ljósmyndari: ókunnur.

⁸⁹ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: VIG 0461 001 2-2. Ljósmyndari: Sigurhans Vignir.

⁹⁰ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÓLM 0240. Ljósmyndari: Ólafur Magnússon.

⁹¹ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: VIG 1124. Ljósmyndari: Sigurhans Vignir.

húsið (sjá mynd 28). Óvíst er hvenær spennuvirkið var fjarlægt en það sést ekki á loftmynd árið 1995 og hefur því verið fjarlægt fyrir þann tíma. Þau mannvirki sem tilheyrðu Elliðaárvirkjun og nefnd eru hér að ofan, að frátöldum síðari tíma viðbyggingum við Rafstöðvarveg 14, voru friðlýst árið 2012, skv. 7. gr. laga um húsafriðun nr. 104/2001.

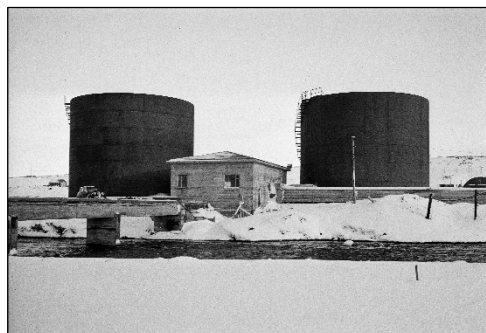
Uppbygging í næsta nágrenni við rafstöðina hélt áfram á vegum Rafmagnsveitu Reykjavíkur á næstu áratugum en sú byggð tilheyrir ekki þeirri heildarmynd sem elsta húsapyrpingin myndar, enda reist á lengri tíma og því sundurleitari. Önnur hús á svæðinu, sem reist voru undir starfsemi Rafmagnsveitunnar, eru Rafstöðvarvegur 4 (Toppstöðin, reist 1946), Rafstöðvarvegur 9 (upphaflega hannað sem aðveitustöð, reist 1968), Rafstöðvarvegur 13 (aðveitustöð, byggð 1992) og Rafstöðvarvegur 20 (félagsheimili, byggð 1968). Rafstöðvarvegur 4 og Rafstöðvarvegur 9 þjóna ekki lengur sínu upphaflega hlutverki. Rafstöðvarvegur 4, Toppstöðin, er stærsta byggingin í Elliðaárdalnum og sker sig af þeim sökum úr í umhverfinu.

1.2.15 Rafstöðvarvegur 4, Toppstöðin

Toppstöðin, sem tekin var í notkun árið 1948, sinnti upphaflega toppálagspunktum í raforkuþörf og hitaveitu en hún var olíu- og kolakent gufuaflstöð. Ketilhúsið er hæsti og stærsti hluti byggingarinnar. Það var byggt nógu stórt til að geta rúmað tvo katla, en aðeins annar þeirra var settur upp í byrjun. Meðfram vesturhlið ketilhússins, næst Elliðaánum, var lág, áföst viðbygging en þar var ketilvatn tekið inn til stöðvarinnar úr Elliðaám. Vatnið var leitt í æðum neðanjarðar inn í þrær undir kjallaragólfi og þaðan dælt upp til notkunar í stöðinni. Að lokinni notkun var kælivatni aftur hleypt út í árnar.⁹² Norðar, þar sem hitaveitustokkur Reykjaæðar fer yfir Elliðaárnar, var byggt dæluhús og tveir stórir olíutankar sem tilheyrðu starfsemi hússins (sjá mynd 30). Þessi mannvirki voru fjarlægð um 1984-1990 (sjá fornleifaskrá, Ártún 263-27).

Mynd 29 Toppstöðin í byggingu (til vinstri), rafstöðvarhúsið og íbúðarhús rafstöðvarstjóra (til hægri) árið 1948.⁹³

Mynd 30 Dæluhús og olíutankar við Rafstöðvarveg á árunum 1950-1952.⁹⁴

Staðsetning hússins á lóðinni var hugsuð með þeim hætti að hægt væri að byggja við það til norðurs, líkt og gert var árið 1963 eftir teikningu Eiríks Einarssonar arkitekts. Jafnframt voru gerðar breytingar á þaki og klæðningu hússins á árunum 1972-1974, svo að

⁹² *Tímarit Verkfræðingafélags Íslands*, 33. árg. 1948, 33. tbl, bls. 29-51.

⁹³ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: VIG 0461 001 2-2. Ljósmyndari: Sigurhans Vignir.

⁹⁴ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: VIG 0461 001 4-2. Ljósmyndari: Sigurhans Vignir.

Það er nú töluvert breytt í útliti frá upphaflegum teikningum, sem voru í anda fúnkisstefnunnar. Toppstöðin gegndi mikilvægu hlutverki fram á áttunda áratuginn en upphafleg starfsemi hennar var lögð niður árið 1981. Árið 2008 tók samnefnt frumkvöðlasetur hluta hússins undir sína starfsemi.

1.2.16 Önnur hús við Rafstöðvarveg utan deiliskipulagssvæðis Elliðaárdals

Rafmagnsveitan byggði tvö íbúðarhús fyrir starfsmenn við Rafstöðvarveg á árunum 1930 og 1947 (Rafstöðvarvegur 31 og 33). Nokkrum árum síðar keypti Rafmagnsveitan þriðja húsið, íbúðarhús sem byggt hafði verið við Rafstöðvarveg um 1946 (Rafstöðvarvegur 29).⁹⁵ Starfsmannahúsin voru öll seld á almennum markaði um 1997 og tilheyra því starfseminni ekki lengur.

Ásamt starfsmannahúsum Rafmagnsveitunnar má einnig finna á svæðinu ofan Rafstöðvarvegar hús sem reist voru á svonefndum Ártúnsblettum, landskikum sem bæjaryfirvöld úthlutuðu á erfðafestuleigu, þ.e. til eignar gegn árlegri leigu. Þar var heimilt að reisa sumarhús eða önnur lítil íveruhús. Þrjú þessara húsa, *Ártúnsbrekka* (Rafstöðvarvegur 17, b. 1934), *Segulhæðir* (Rafstöðvarvegur 21, b. 1932) og *Árhvammur* (Rafstöðvarvegur 23, b. 1929), standa enn á svæðinu. Á sjötta og sjöunda áratugnum bættust við tvö önnur íbúðarhús við Rafstöðvarveg, *Árbakki* (Rafstöðvarvegur 27, b. 1955) og *Sólvangur* (Rafstöðvarvegur 25, b. 1966). Saman mynda þessi hús lítinn íbúðakjarna sem nú fellur inn í gróið umhverfi svæðisins. Nokkur hús risu austar, á Árbæjarblettum ofan Rafstöðvarvegar, sem úthlutað var á sömu forsendum og Ártúnsblettum. Flest þeirra eru horfin en við Rafstöðvarveg standa eftir húsin á Árbæjarbletti 4 (Rafstöðvarvegur 35) og Árbæjarbletti 13 (Rafstöðvarvegur 41).

1.3 Yngri byggð og mannvirki

1.3.1 Byggðin í Blesugróf, Löngugróf og upp með Vatnsveituvegi

Í Blesugróf og nágrenni tóku að rísa sumarbústaðir og lítil íveruhús á kreppuárunum, um og upp úr 1930, sum á erfðafestulöndum (Bústaðablettir 1-10) en önnur á óútvísuðu landi. Um svæðið lá þá Vatnsveituvegur, frá gatnamótum Bústaðavegar og Sogavegar og áfram sunnan með Elliðaánum upp að Vatnsveitubru en eftir það lá hann eftir Árbæjarhólma að Gvendarbrunnum.

Með fyrstu húsunum sem risu á svæðinu voru *Skálará*, *Fagrihvammur*, *Hlíð* og *Snæland* og stóðu þessi hús öll austan eða norðan Vatnsveituvegar, austan núverandi Reykjanesbrautar eða í vegarstæði hennar (sjá mynd 31). Hús á þessum slóðum virðast fyrst hafa verið brunavirt árið 1932, en einhver þeirra gætu hafa verið byggð fyrir.⁹⁶ Húsið *Skálará* var brunavirt sem nýtt íbúðarhús árið 1932 og stóð þá við Vatnsveituveg. Það stendur enn á svæðinu (nú skráð við Stekkjarbakka 1), nálægt því þar sem nú er austurhluti mismætra gatnamóta Reykjanesbrautar og Stekkjarbakka. Vegur sem liggur nú að húsinu frá

⁹⁵ Árni Hjartarson, Guðmundur Halldórsson, Helgi M. Sigurðson og Ívar Gissurarson: *Elliðaárdalur. Perla Reykjavíkur*, bls. 150.

⁹⁶ Borgarsögusafn: Húsaskrá – Borgarskjalasafn: Aðf. 745–747. Brunabótavirðingar 1930–1942.

Stekkjarbakka er að hluta til gamli Vatnsveituvegurinn. Fleiri bústaðir voru byggðir á svæðinu á þessum tíma (*Árdalur, Sólstaðir, Sveinsstaðir* o.fl.) sem fáar heimildir finnast nú um.⁹⁷

Á stríðsárunum og eftir stríð má segja að einskonar landnám hafi hafist í Blesugróf er efnalítið og húsnæðislaust fólk flyktist þangað til að reisa sér smáhýsi til íbúðar, án byggingarleyfa og lóðaréttinda og án þess að byggt væri eftir skipulagi. Í kjölfar hernámsins 1940 urðu miklir fólksflutningar til Reykjavíkur en á sama tíma réðu innflutnings- og fjárfestingahöft og tilheyrandi efnisskortur því að erfitt var að byggja ný hús í bænum. Afleiðingin varð mikill húsnæðisskortur sem varð viðvarandi eftir stríð. Á þessum tíma voru braggar teknir til íbúðar jafnóðum og herinn losaði þá og margir brugðu á það ráð að taka sumarbústaði á jöðrum bæjarlandsins til heilsársbúsetu. Um leið tóku að rísa óskipulagðar þyrpingar smáhýsa í útjaðri bæjarins, eins og í Blesugróf og með Vatnsveituvegi. Þótt aðbúnaður fólks í þessu húsnæði væri yfirleitt ekki góður og bæjaryfirvöld lítt hrifin af þessari sjálfsbjargarviðleitni létu þau þessar framkvæmdir óátaldar að mestu vegna húsnæðiseklunnar.⁹⁸

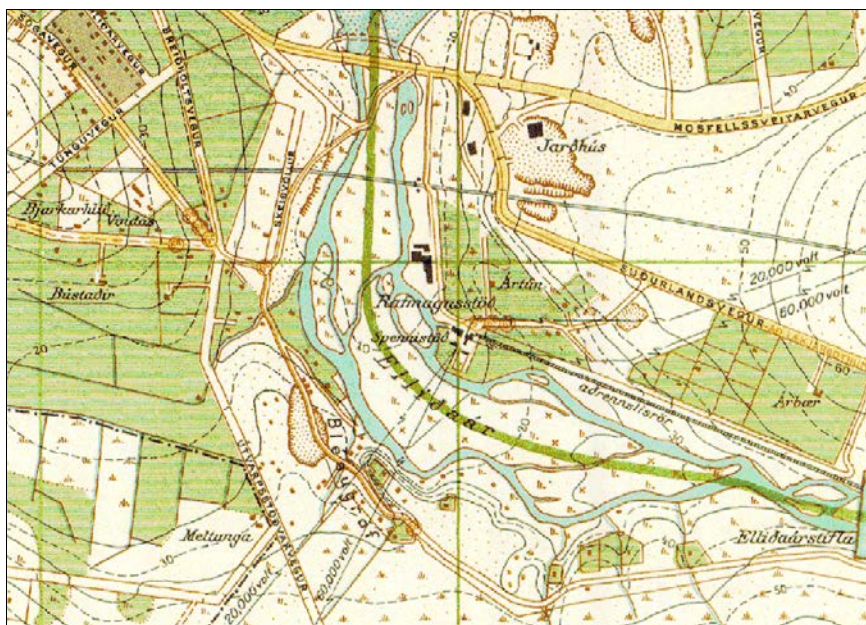
Mynd 31 Loftmynd tekin til suðausturs yfir Elliðaárnar og Blesugróf árið 1930. Lengst til vinstri sést í starfsmannahús sem nú er Rafstöðvarvegur 31, aðeins norðar er býlið Ártún og hús Rafstöðvarinnar sem reist voru 1920-1921. Sunnan ánnar sést móta fyrir Vatnsveituvegi og þar eru risin nokkur lítil hús eða bústaðir, hugsanlega Fagrihvammur fyrir miðju, miðað við staðsetningu. Vestan hans gæti verið bústaður A. Bridde bakara og austan við hann hugsanlega Skálará, sem hefur þá verið reist fyrr en skjallegar heimildir benda til. Neðst til hægri sést hús sem stóð við endann á skeiðvelli Fáks vestan Elliðaánna (þar sem Reykjanesbraut liggur nú). Í fjarska, efst til vinstri, sést móta fyrir útvarpsmöstrum á Vatnsendahvarfi.⁹⁹

⁹⁷ Borgarsögusafn: Húsaskrá – Borgarskjalasafn: Aðf. 745–747. Brunabótavirðingar 1930–1942 – Loftmyndir úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/> → Opna valglugga → Saga og þróun.

⁹⁸ Eggert Þór Bernharðsson: *Saga Reykjavíkur. Borgin. 1940-1990*. Fyrri hluti, bls. 227, 282-283, 289-291 – Borgarsögusafn Reykjavíkur: „Húsakönnun: Blesugróf“. Bréf Páls V. Bjarnasonar arkitekts á Minjasafni Reykjavíkur sent Skipulagsfulltrúa Reykjavíkur, dags. 6. apríl 2004, bls. 3. – Páll Línal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi (A-G), bls. 93.

⁹⁹ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÁBS LS 33-06. Ljósmyndari: Loftur Guðmundsson.

Í Blesugróf hófst landnámið á svæði þar sem herskálahverfið *New Mercur Camp* hafði staðið, á svæðinu milli Breiðholtsvegur (eða Útvarpsstöðvarvegur, núverandi Stjörnugrófar) og Vatnsveituvegar.¹⁰⁰ Kampurinn var rifinn fljótlega eftir stríð og fólk mun síðan hafa byggt hús sín á grunnnum herskálanna.¹⁰¹ Á þessu svæði í Blesugróf varð byggðin þéttust og einskonar húsagötur mynduðust. Flest húsanna voru þó skráð við Breiðholtsveg í upphafi og töldust til *Breiðholtshverfis*, eins og byggðin í Blesugróf var þá kölluð, en skráningunni var seinna breytt í Blesugróf og göturnar nefndar A-gata, B-gata o.s.frv.¹⁰² Um 1950 voru risin um 60 hús og yfir 200 manna byggð í Blesugróf. Árið 1957 voru húsin um 100 talsins og íbúarnir um 500.¹⁰³ Í fyrstu var vatn tekið úr svokallaðri Bretaleiðslu og varð hver og einn að sjá um lagnir í sitt hús. Bærinn lét ekki leggja skólþ- eða vatnslögn fyrir þessa byggð fyrr en 1956 og verslun og þjónusta á svæðinu var lítil sem engin. Þrátt fyrir það hélt byggðin áfram að þéttast allt fram til þess að nýtt íbúðahverfi var skipulagt á svæðinu vestan Reykjanesbrautar í byrjun sjöunda áratugarins.¹⁰⁴

Mynd 32 Hér sést byggðin í Blesugróf og Löngugróf á korti frá 1947. Útvarpsstöðvarvegur liggur í framhaldi af Breiðholtsvegi vestan byggðarinnar og Vatnsveituvegur liggur sunnan og vestan með ánum frá gömlu brúnni upp að Bústaðavegi og áfram upp á malarhjallana um Blesugróf og Löngugróf að Árbæjarstíflu.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Eggert Þór Bernharðsson: *Undir bárujárnsboga. Braggalíf í Reykjavík 1940-1970*, bls. 24-25 – Þór Whitehead: *Ísland í hers höndum*, bls. 124-125.

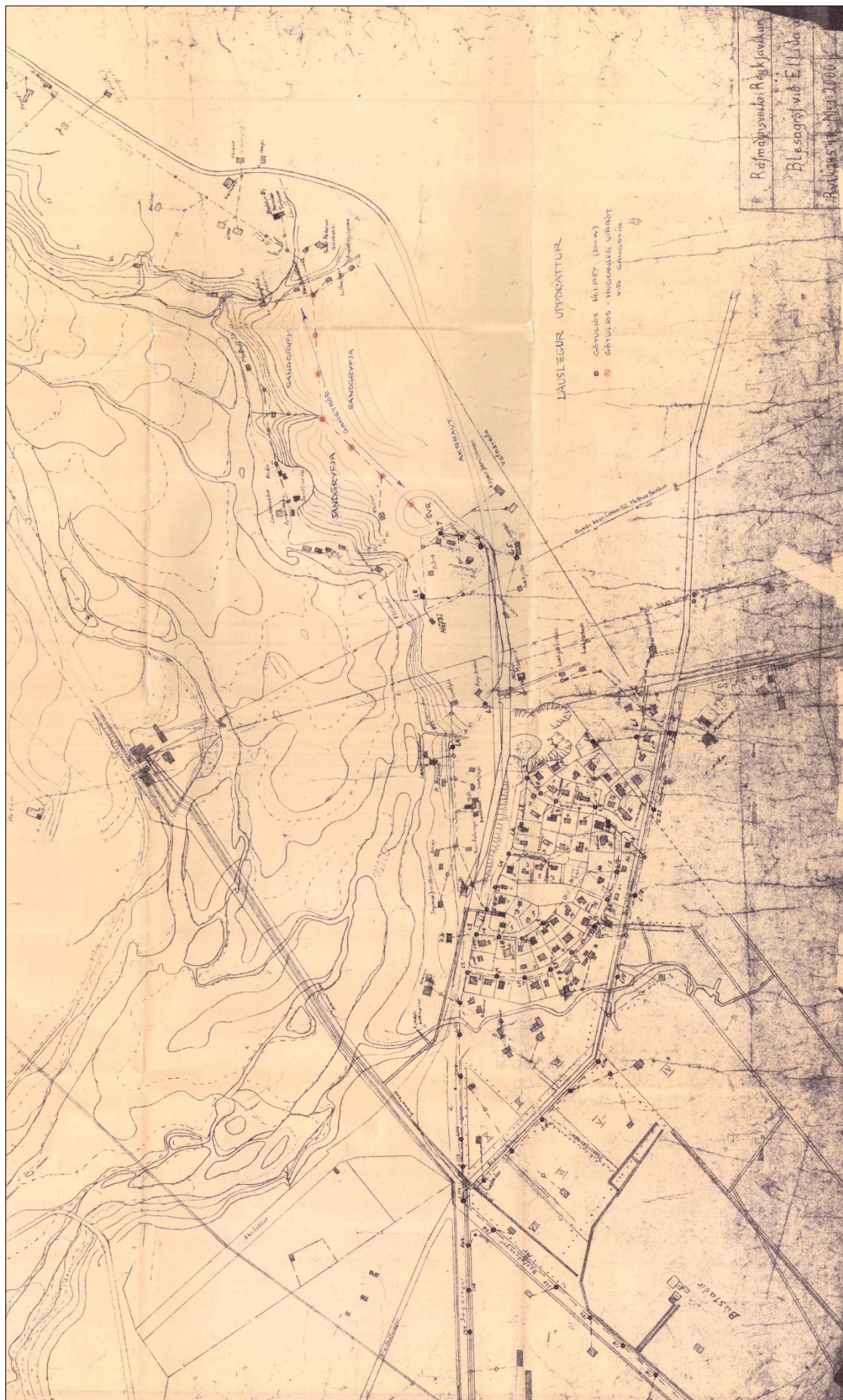
¹⁰¹ Nikulás Úlfar Músson: *Húsakönnun: Blesugróf*, bls. 3.

¹⁰² Borgarsögusafn: Húsaskrá – Borgarskjalasafn: Aðf. 745–749. Brunabótavirðingar 1930–1945; Aðf. 4339–4341. Brunabótavirðingar 1945–1953.

¹⁰³ „Þeir skírðu hverfið okkar hjá Rafveitunni. Rætt við Kristján Helgason verkamann um Breiðholtshverfi“. *Tíminn*, 14. nóvember 1957, bls. 4 – Eggert Þór Bernharðsson: *Sveitin í sálinni*, bls. 86 – Vefur Guðjóns Friðrikssonar: *Alfræði Reykjavíkur*. Vefslóð: <http://archive.ph/Xzmet> → Blesugróf. Sótt 3.10.2019.

¹⁰⁴ Eggert Þór Bernharðsson: *Saga Reykjavíkur. Borgin. 1940-1990*. Fyrri hluti, bls. 227 – Páll Línal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi (A-G), bls. 93 – *Tíminn*, 20. janúar 1954, bls. 4-5 og 14. nóvember 1957, bls. 4 – Finnur Kristinnson: „Drög að skipulagssögu Reykjavíkur“, bls. 75 – Drífa Kristín Þrastardóttir o fl.: *Byggðakönnun. Borgarhluti 5 – Háaleiti*, bls. 27-28.

¹⁰⁵ Borgarsögusafn: Kortasafn. Kort af Reykjavík og Seltjarnarnesi 1947 (hluti), teiknað af Ágústi Böðvarssyni.

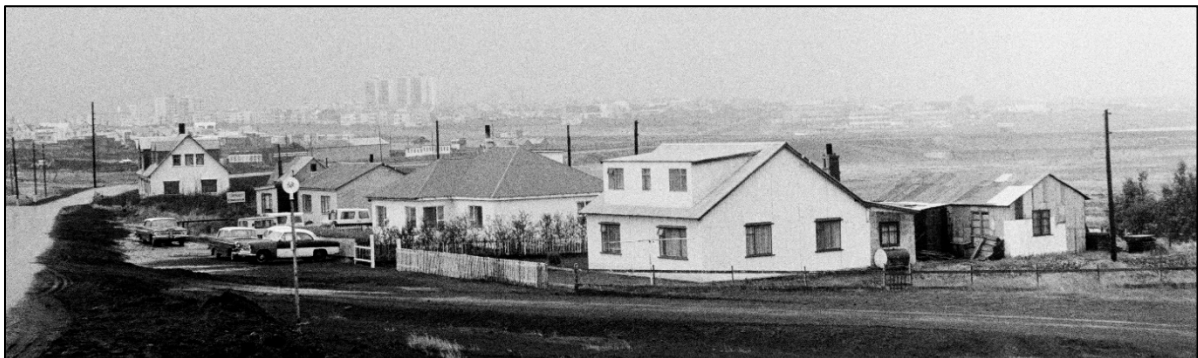

Mynd 33 Kort Rafmagnsveitu Reykjavíkur sem sýnir byggðina í Blesugróf og Löngugróf, líklega á síðari hluta sjötta áratugarins. Skjalasafn Ráðhúss Reykjavíkur: Skjöl bæjarráðs um lóðamál (D-skjöl). Blesugróf. Kort Rafmagnsveitu Reykjavíkur: „Byggð í Blesagróf við Elliðaár“. Rvk 295.47 M 1:2000.

Á svæðinu austan Vatnsveituvegar, sem liggur nú austan Reykjanesbrautar og norðan Stekkjarbakka, var byggðin dreifðari en þar risu um 50-60 hús, bústaðir og smábýli á árunum 1930-1965. Þessi byggð teygði sig austur eftir Blesugróf og upp eftir Elliðaárdal, á því svæði sunnan ána sem einnig kallaðist Langagróf og Kermóar, og voru flest húsinn byggð meðfram Vatnsveituvegi eða nálægt árbökkum vestur- eða suðurkvíslar Elliðaárna. Þessi hús voru flest skráð við Breiðholtsveg í upphafi, eins og húsinn sem stóðu vestar í Blesugróf og töldust til Breiðholtshverfis, en skráningunni var seinna breytt í Blesugróf eða Vatnsveituveg.¹⁰⁶

Mynd 34 Horft til suðausturs yfir byggðina í Blesugróf á ljósmynd frá 1946. Lengst til vinstri sést Rafstöðin og neðst, hægra megin við miðju, sést býlið Bústaðir. Ofan við það á miðri mynd má líklega sjá húsinn Fagrahvamm, Sandfell og Fögrubrekku sem standa vestan undir Blesabúfu. Þar fyrir ofan, uppi á sandbakkanum, standa Höfði, Skálará, Bjarkarlundur og Bakkakot, stærra hús lengra til hægri, en fyrir miðri mynd, niður við ána, sjást líklega húsinn Hlíð og Lyngbrekka.¹⁰⁷

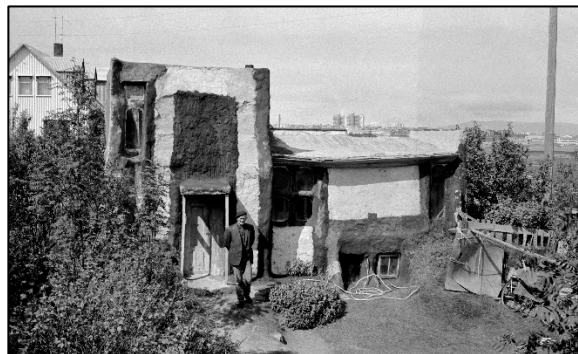
Mynd 35 Hús við Vatnsveituveg sem voru látin víkja fyrir Reykjanesbraut. Fjærst er Heiði, hús með kvistum, sunnar sér í gaflinn á trésmíðaverkstæði sem stóð á sömu lóð, austan við Heiði. Sunnan við Heiði var Garðstunga sem ekki sést á þessari mynd, sunnar er svo Sandskeið og Eystrihóll, en þar var bifreiðaverkstæði innar í lóðinni. Næst er Sandhóll og bílskúr sem tilheyrði því húsi.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Borgarsögusafn: Húsaskrá – Borgarskjallasafn: Aðf. 745–749. Brunabótavirðingar 1930–1945; Aðf. 4339–4341. Brunabótavirðingar 1945–1953.

¹⁰⁷ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÁBS LS 33-34. Ljósmyndari: Sigurhans Vignir.

¹⁰⁸ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÞJV 018 115 1-5. Þjóðviljinn.

Meðal þessara húsa voru *Snæland* (b.1935, rífið 1971, 323-72), *Tunga* (b. 1960, rífið 1970, 232-71), hús Ingimars Þorsteinssonar (b. 1954, rífið 1965, 323-60), *Grund* (b. 1965, rífið 1971, 232-59), *Heiði* (b. 1963, rífið 1971, 232-70), *Garðstunga* (b. 1954, rífið 1971, 232-58), *Sandskeið* (b. 1954, rífið 1971, 232-57), *Eystrihóll* (b. 1954, rífið 1971, 232-56) og *Sandhóll* (b. 1954, rífið 1975, 232-55). Þessi hús voru látin víkja þegar Reykjanesbraut var gerð upp úr 1970.

Mynd 36 Húsið Garðstunga (232-58) stóð sunnan við Heiði þar sem nú er Reykjanesbraut. Húsið var í alla staði mjög sérstakt, en það reistu hjónin Óskar B. Magnússon og Blómey Stefánsdóttir.¹⁰⁹

Önnur hús sem hafa verið rifin og stóðu fyrir norðan og sunnan Blesapúfu innan þessa skipulagssvæðis eru *sumarhús Bridde bakara* (b. 1930, rífið um 1980, 232-52), *Lækjarhvammur* (b.1965, rífið 1984, 232-54), *Fagrihvammur* (b. 1932, rífið 1997, 218-113), *Sandfell* (b. 1954, rífið 1972, 218-112), *Fagrabrekka* (b. 1941, rífið 1975, 218-111) og *Höfði* (b. 1945, rífið 1965, 218-109).

Mynd 37 Húsin Fagrihvammur (218-113)¹¹⁰ og Sandfell (218-112) stóðu norðan í Blesapúfu.¹¹¹

Hús sem stóðu nálægt því þar sem nú er austurhluti núverandi mislægra gatnamóta Reykjanesbrautar voru *Klöpp* (b. 1954, rífið 1971, 218-110), *Lækjarbrekka* (b. 1943, rífið 1984, 218-108), *Lækjarhvoll* (b. 1945, rífið 1971, 218-107), *Lækjartún* (b. 1950, rífið 1996, 218-106), *Lækjarbugur* (b. 1942, rífið 1984, 218-104), *Laugarfell* (b. 1942, rífið 1984, 218-103) og *Bakkakot* (b. 1943, rífið 2003, 218-102), sem var hús Ásgeirs Þorsteinssonar verkfræðings. Hann byggði sundlaug við húsið sitt, en ekki langt frá húsinu var áður volgur lækur sem var afrennsli frá Bústaðalaug (218-26) og fleiri heitum uppsprettum.

¹⁰⁹ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÞJV Breiðholt nr 6 og SPÓ ÁBS 1416. Ljósmyndari: Sveinn Þórðarson.

¹¹⁰ Fagrihvammur, tekið af Facebook síðu *Blesugróf*, 3. febrúar 2020. Ljósmyndari Sigurjón Sindrasón.

¹¹¹ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: SPÓ ÁBS 170. Ljósmyndari: Sveinn Þórðarson.

Skammt vestan við *Skálará*, nú Stekkjarbakka 1 (b. 1932, 218-66), var *Bjarkalundur* (b. 1941, rífið 1971-1975, 218-105) og austan við var *Bjarkarás* (b. 1954, rífið 1965, 218-101).

Við árbakkann nokkru austar stóðu *Hlíð* (b. 1932, rífið 1975, 218-98), *Lyngbrekka* (b. 1940, rífið 1975, 218-97), *Laufabrekka* (b. 1965, rífið 1980, 218-96), *Sandbrekka* (b. 1965, rífið 1975, 218-95) og *Alda* (b. 1950, rífið 2006, 218-94), sem stóð vestan við *Heimahvamm*, sem nú er Stekkjarbakki 3 (b. 1940). Austan við Heimahvamm var *Melholt* (stendur líklega enn, 218-92) og *Lindarás* (b. fyrir 1954 og rífið fyrir 1990, 218-90). Aðeins austar eru svo þrír skúrar, verkstæðisbyggingar (218-121), og standa enn. Ofar í brekkunni var *Útey* (b. 1943, rífið 1975, 218-80) og *Dalbær* (b. 1943, rífið 2002-2004, 218-78). Þar eru nú ræktunarreitir á vegum borgarinnar. Niður með ánni í Kermóum var *Árdalur* (b. 1932, rífið 1971, 218-79). Austan við Dalbæ og norðan við Vatnsveituveg stóðu áður húsin *Hof* (b. 1957, rífið 1984, 218-75), *Ásbyrgi* (b. 1957, rífið 1975, 218-74), *Fossgil* (b. 1951, rífið 1986, 218-73) og *Foss* (b. 1954, rífið 1975, 218-72). Nokkru austar, rétt vestan við Höfðabakka þar sem hann liggur að brúnni yfir Elliðaánnar, var *Sjónarhóll* (b. 1958, rífið 2005-2006, 218-71). Húsið *Hamar* (b. 1954, rífið 1980, 218-70) var þar sem gatan Höfðabakki liggur nú, en spölkorn austar við götuna reis húsið *Hraunteigur*, nú Vatnsveituvegur 104 (b. 1956, 218-62). Spölkorn austar, sunnan við Vatnsveituveg var *Öxl* (b. 1958, rífið 2008, 218-69).¹¹²

Þau hús sem hér hafa verið talin upp eru þau sem stóðu eða hafa staðið einna lengst á skipulagssvæðinu. Innan um þau stóðu fleiri hús, sumarbústaðir og smáhýsi sem nú eru litlar heimildir um, enda voru þau flest byggð án lóðaréttinda, byggingarleyfis og teikninga og eru nú horfin.

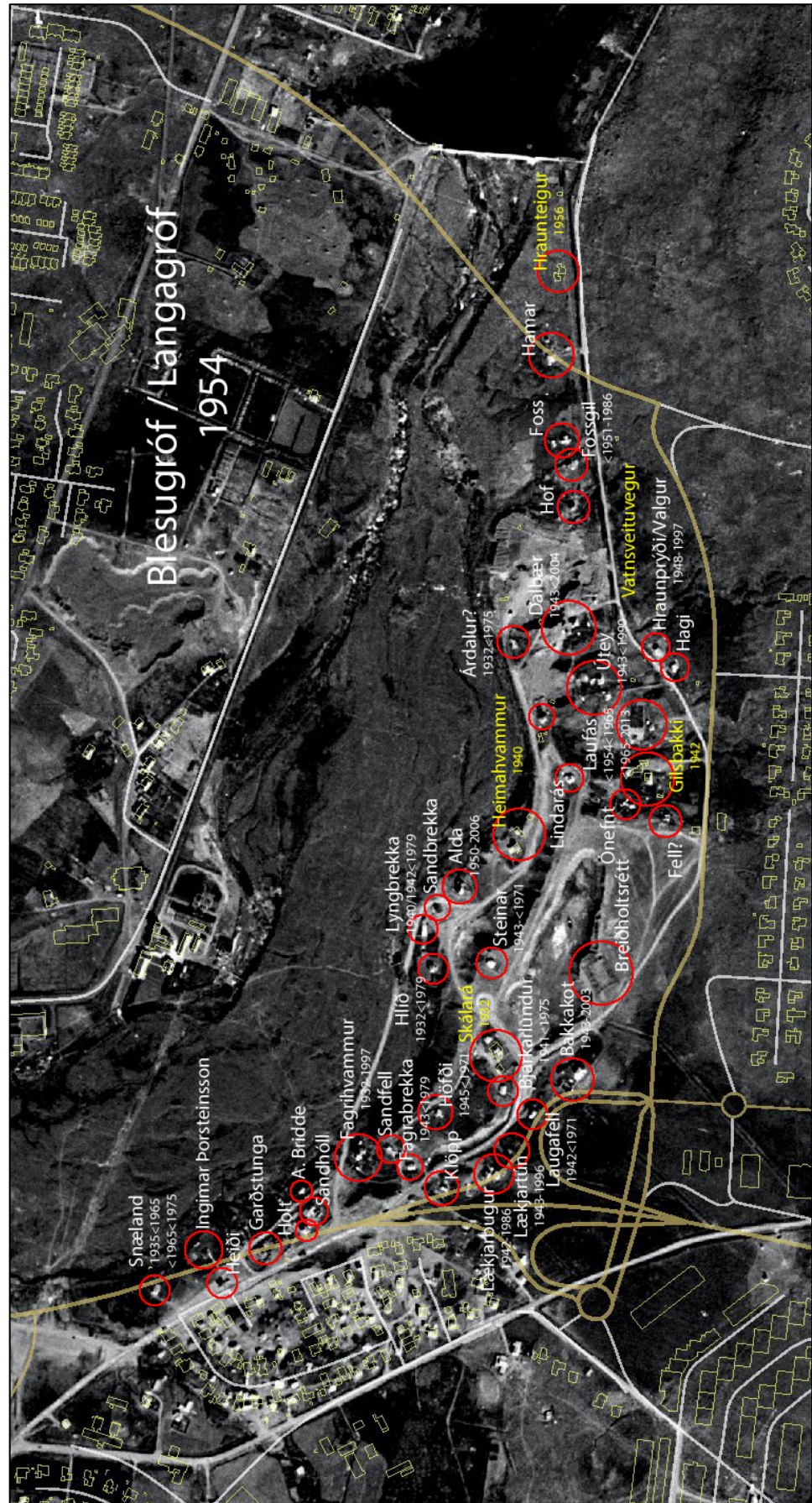
Frá um 1970 hafa þessi hús smám saman týnt tölunni, meðal annars vegna lagningar Reykjanesbrautar um 1970-1975, Höfðabakka og Höfðabakkabráar í byrjun níunda áratugarins og skipulagningar útivistarsvæðis í Elliðaárdal á síðustu áratugum. Á síðustu 20 árum (2000-2020) hafa minnst fimm hús á svæðinu verið rifin. Af allri þessari byggð sem var á skipulagssvæðinu standa nú einungis þrjú hús eftir: *Skálará* (Stekkbakki 1), *Heimahvammur* (Stekkbakki 3) og *Hraunteigur* (Vatnsveituvegur 104) og auk þeirra *Gilsbakki* (Stekkbakki 9), sem stendur utan skipulagssvæðis Elliðaárdals sem hér er til umfjöllunar.

Eins og á öðrum svæðum sem áður voru á jaðri meginbyggðarinnar í Reykjavík virðist búskapur og ræktun af ýmsu tagi hafa fylgt búsetu á þessu svæði og skúrar og útihús fyrir hænur, hesta og ef til vill kindur hafa staðið við einhver þessara húsa og standa til dæmis enn við *Gilsbakka*. Í kringum mörg þessara húsa voru ræktaðir trjálundir og önnur gróðurbelti sem eru í mörgum tilfellum einu sýnilegu ummerkin sem eftir eru um búsetu á þessum stöðum.¹¹³

¹¹² Nikulás Úlfar Másson: *Húsakönnun í Blesugróf* – Vefur Guðjóns Friðrikssonar: Alfræði Reykjavíkur. Vefslóð: <http://archive.ph/Xzmet> – Borgarskjalasafn: Aðf. 745–749. Brunabótavirðingar 1930–1945; Aðf. 4339-4341. Brunabótavirðingar 1945-1953.

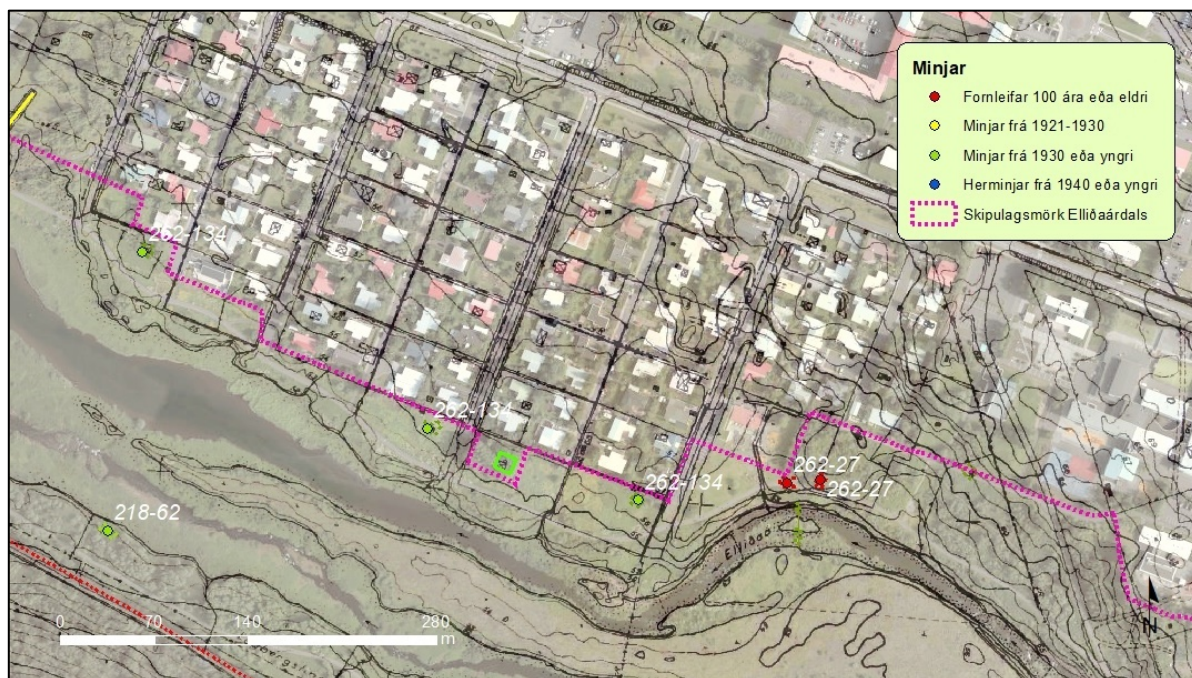
¹¹³ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 72-73 og Anna Lís Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir. *Elliðaárdalur, svæðið norðan Stekkjarbakka*, bls. 10-17.

Mynd 38 Byggðin í Blesugróf og Löngugróf á loftmynd frá 1954. Hús merkt inn eftir korti Rafmagnsveitu Reykjavíkur frá svipuðum tíma. Hús sem standa enn (2020) eru merkt með gulu lettri. Byggingar og ár niðurrifs (ef þekkt) er fært inn fyrir neðan húsheiti. Loftmynd úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur. Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/> → Opna valglugga → Saga og þróun → Reykjavík árið 1954. Sótt í febrúar 2017. Merkingar: Drífa Kristín Prastardóttir, Borgarsögusafni. Heimildir um heiti og staðsetningu húsa: Skjalasafn Ráðhúss Reykjavíkur: Skjöl bæjarráðs um lóðamál (D-skjöl). Blesugróf. Kort Rafmagnsveitu Reykjavíkur: „Byggð í Blesugróf við Elliðaár“, Rvk 295.47 M 1:2000. Heimildir um byggingar og niðurrif: Borgarsögusafn: Húsaskrá – Borgarskjalasafn: Aðf. 745–749, Brunabótavirðingar 1930–1945; Aðf. 4339–4341. Brunabótavirðingar 1945–1953 – Loftmyndir úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur. Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/> → Opna valglugga → Saga og þróun.

1.3.2 Árbæjarblettir

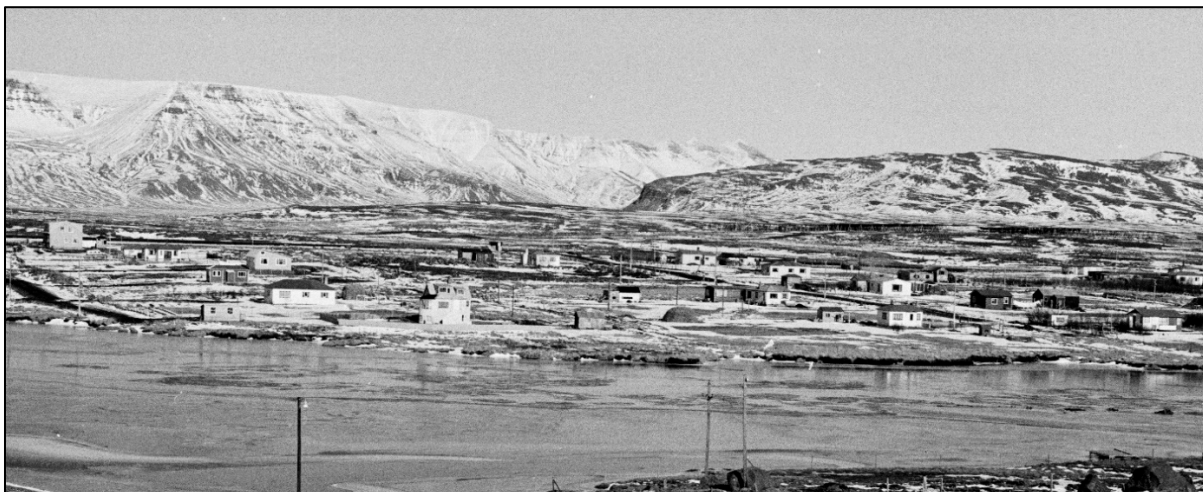
Á fjórða og fimmta áratugnum var stórum hluta af Árbæjarlandi skipt upp í svokallaða Árbæjarbletti sem bæjaryfirvöld úthlutuðu á erfðafestuleigu og voru ætlaðir sem sumarbústaða- og ræktunarlönd. Hver blettur var um 50 x 75 metrar að stærð eða um 3.750 fermetrar. Nokkrir blettir voru mældir út vestan við gamla Árbæjarbýlið (Árbæjarblettir 1-13) um 1930 og þar voru reist hús á fimmta áratugnum. Árið 1941 var nánast öllu landi austan býlisins, eða svæðinu sem liggur milli núverandi Höfðabakka og Seláss, í austanverðu holtinu niður að Elliðaám, skipt í erfðafestubletti (Árbæjarbletti 29-77) og úthlutað. Á fimmta og sjötta áratugnum reis þarna nokkuð af bústöðum og húsum, bæði timbur- og steinhúsum, sem mörg voru fljótlega tekin til heilsársbúsetu.¹¹⁴ Flest þessara húsa eru nú horfin, en Þykkvibær 21 var áður Árbæjarblettur 62. Beggja vegna við þá lóð voru lóðir Árbæjarblettar sem náðu niður að á og eru skráðar hér, (sjá 262-134) auk nokkurra bletta vestar. Engin merki eru lengur sjáanleg eftir þessi hús eða lóðir vegna gróðurs.

Mynd 39 Korti af Árbæjarblettum varpað á loftljósmynd frá árinu 2018. Árbæjarblettum var úthlutað alveg niður á árbakkann.¹¹⁵

¹¹⁴ Bjarni F. Einarsson, Helgi M. Sigurðsson og Nikulás Úlfar Másson: *Borgarhluti 7 - Árbær. Byggingar og minjar*, bls. 2 – Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 68 – Eggert Þór Bernharðsson: *Sveitin í sálinni*, bls. 83 – *Aðalskipulag Reykjavíkur 1962-83*, bls. 194 – *Þjóðviljinn*, 16. september 1949, bls. 8.

¹¹⁵ Borgarsögusafn: Kortasafn. „Reykjavík og nágrenni 1:5000 - Blað 44, Árbær“ (hluti). Kort gert af Forverki hf. 1962. Útg. Skipulagsstjóri ríkisins. Afrit, korti varpað á loftmynd frá árinu 2018 úr LUKR, kortavinnsla ALG.

Mynd 40 Byggðin á Árbæjarblettum á ljósmynd frá 1950-60. Þarna stóðu hús af ýmsum stærðum og gerðum sem flest viku fyrir nýjum húsum þegar hverfishlutinn sunnan Rofabæjar byggðist upp á fyrri hluta sjöunda áratugarins, en þá var skipulag hinna nýju gatna og lóða byggt á skiptingu gömlu blettanna.¹¹⁶

Þegar núverandi íbúðabyggð sunnan Rofabæjar í Árbæjarhverfi var skipulögð á fyrri hluta sjöunda áratugarins voru gömlu Árbæjarblettirnir endurskipulagðir sem íbúðalóðir. Til að einfaldara væri að breyta þeim í einbýlishúsahverfi var skipulag nýrra gatna og lóða byggt á gömlu landskiptingunni og hverjum bletti skipt í fjórar lóðir. Vegna nýju íbúðabyggðarinnar þurftu flest hinna eldri húsa að víkja og voru sum rifin en önnur flutt. Einstök hús voru þannig staðsett að þau gátu staðið lengur ef þau höfðu fengið lóðaréttindi við úthlutun lóða og munu allmargir fyrrum erfðafestuhafar á svæðinu hafa fengið úthlutað einbýlishúsalóðum þar sem hús þeirra stóðu.¹¹⁷

1.3.3 Byggð ofan Árbæjarstíflu

Ofar í dalnum, ofan Árbæjarstíflu, á mótis við Blásteinshólma, var *Eddubær*, hús Elínar Pétursdóttur Blöndal (b. 1942, rífið fyrir 1975, 218-42), en þar ræktaði hún mikinn trjálund.¹¹⁸ Fyrir austan Eddubæ var svo *Hvöld* (b. fyrir 1954, rífið fyrir 1975, 218-68) og enn lengra til austurs annað ónefnt hús (b. fyrir 1965 og rífið fyrir 1975, 218-62). Neðar og nær ánni var síðan hús með braggalagi, sem ekki er ljóst hvað hýsti (218-43), sjá mynd 41. Sunnan við Vatnsveitubruna, uppi í hlíðinni, voru *Ensku veiðihúsin* og enn sunnar var *Birkilundur*, sem Húsmæðrafélag Reykjavíkur reisti sem sumardvalarstað fyrir efnalitlar fjölskyldur (b. 1939, rífið fyrir 1990, 218-14).¹¹⁹ Sunnan við Birkilund var hesthúsahverfið *Stanleyville* á árbakka Dimmu. Þau hús voru byggð upp úr 1960 og stóðu til 1975 en þá var hverfið rífið og eitt eða fleiri hús flutt í nýja hesthúsahverfið í Víðidal.

¹¹⁶ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: PTH 068 048 2-2. Ljósmyndari: Pétur Thomsen.

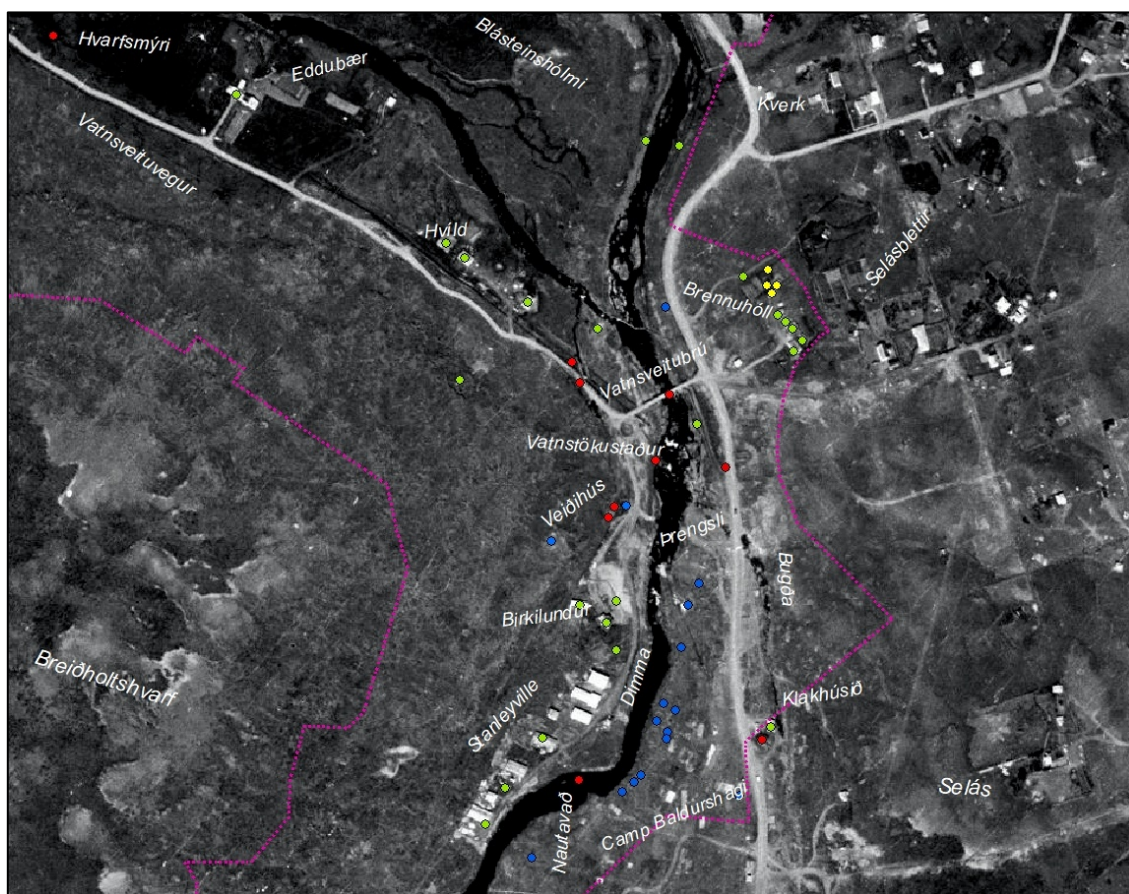
¹¹⁷ Eggert Þór Bernharðsson: *Sveitin í sálinni*, bls. 86 og myndatexti bls. 83 – *Aðalskipulag Reykjavíkur 1962-83*, bls. 194 – Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Ellíðaárdalur. Land og saga*, bls. 68-69.

¹¹⁸ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Ellíðaárdalur. Land og saga*, bls. 72-73 og Anna Lísu Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Ellíðaárdalur, svæðið norðan Stekkjarbakka*, bls. 10-17.

¹¹⁹ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Ellíðaárdalur. Land og saga*, bls. 72-73 – *Lesbók Morgunblaðsins*, 24. október 1998, bls. 7-9 – *Vísir*, 1. ágúst 1939, bls. 3-4.

Mynd 41 Horft upp með Elliðaám í suðaustur að Vatnsveitubrá. Lengst til vinstri er Gamla klakhúsið sem var á árbökkum Bugðu. Aðeins vestar eru hús sem stóðu þar sem áður var Camp Baldurshagi. Vestan við árnar eru Ensku veiðihúsin (dökkmáluð) og þar fyrir aftan er Birkilundur, næst hægra megin er braggalaga hús (218-43) við árbakkann.¹²⁰

Mynd 42 Loftmynd frá 1965. Efst á myndinni og nyrst er Eddubær og Hvíld sem voru austan við Vatnsveituveg, Vatnsveitubráin og fyrsti vatnstökustaðurinn. Ofar með ánni stóðu áður Ensku veiðihúsin og Birkilundur, en ofar var svo hesthúsahverfið Stanleyville. Austan við Vatnsveitubrána hélt svo Vatnsveituvegur áfram upp Árbæjarhólmann, en þar var Camp Baldurshagi, Gamla klakhúsið og Vatnsgeymirinn á árbökkum Bugðu.¹²¹

¹²⁰ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: PTH 068 048 1-1. Ljósmyndari Pétur Thomsen. Tekið líklega um 1950-60.

¹²¹ Loftmynd af Reykjavík 1965 úr LUKR, kortagerð ALG.

Norðan við Árbæjarstíflu og upp með ánni voru Árbæjarblettir eins og fyrir segir. Nokkur hús frá þeim tíma hafa staðið innan skipulagssvæðisins, en Árbæjarblettir náðu alveg niður á árbakkann.

Í Selásnum voru síðan Selásblettir í landi Grafar. Þar reis nokkur fjöldi bústaða á fjórða og fimmta áratugnum, líklega í kringum þrjátíu hús, sem mörg urðu svo að heilsársbústöðum,¹²² en Selásblettir koma ekki beint við sögu hér. Norðaustan við Vatnsveitubrúna, í hlíðinni norðan í Brennuhól, var byggð á skika sem var innan jarðamarka Árbæjar, en alveg við Selásbletti.¹²³ Þetta eru minjar eftir eldri byggð í landi Árbæjar. Engar skriflegar upplýsingar hafa fundist um þennan skika, fyrir utan yngri kort. Norðaustan við umræddan skika eru Selásblettir 11 og 13, en líklega hefur þessi skiki verið byggð upp að hluta áður en Selásblettum var úthlutað um eða uppúr 1925. Á vesturhluta skikans eru torfhleðslur og leifar torfhúsa. Greina má eldri garða á loftmynd sem gæti gefið til kynna að þarna hafi verið enn eldri byggð, sjá myndir 43-45. Mikilvægt er að skoða þennan stað betur með tilliti til fornleifa. Á austurhluta lóðarinnar voru timburhús og nokkrir kofar sem voru í notkun árið 1953 þegar loftmynd var tekin af svæðinu.¹²⁴

Mynd 43 Skiki í Árbæjarlandi austan við Brennuhól og sunnan við Árbæjarlaug séð úr lofti árið 1996. Ræktunarreitir, garðlög, torfhús og rúst á miðri mynd (262-16-20), en aðeins austar, vestan við malbikaðan göngustíg, eru merki eftir garð og yngri hús (262-21-23). Girðing sundlaugarlóðarinnar liggur þvert í gegnum gamla ræktunarreitinn.¹²⁵

¹²² *Morgunblaðið*, 18. mars 1970, bls. 14 – Steinhólr Guðbjartsson: „Messað í stofunni og buslað í Elliðaánum“, *Morgunblaðið* 20. febrúar 2006, sérblað um fasteignir (F), bls. 2 – Borgarsögusafn: Húsaskrá Reykjavíkur. Hús skráð á Selásblettum / í Selási – Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 69 – Bjarni F. Einarsson, Helgi M. Sigurðsson og Nikulás Úlfar Másson: *Borgarhluti 7 - Árbær. Byggingar og minjar*, bls. 2.

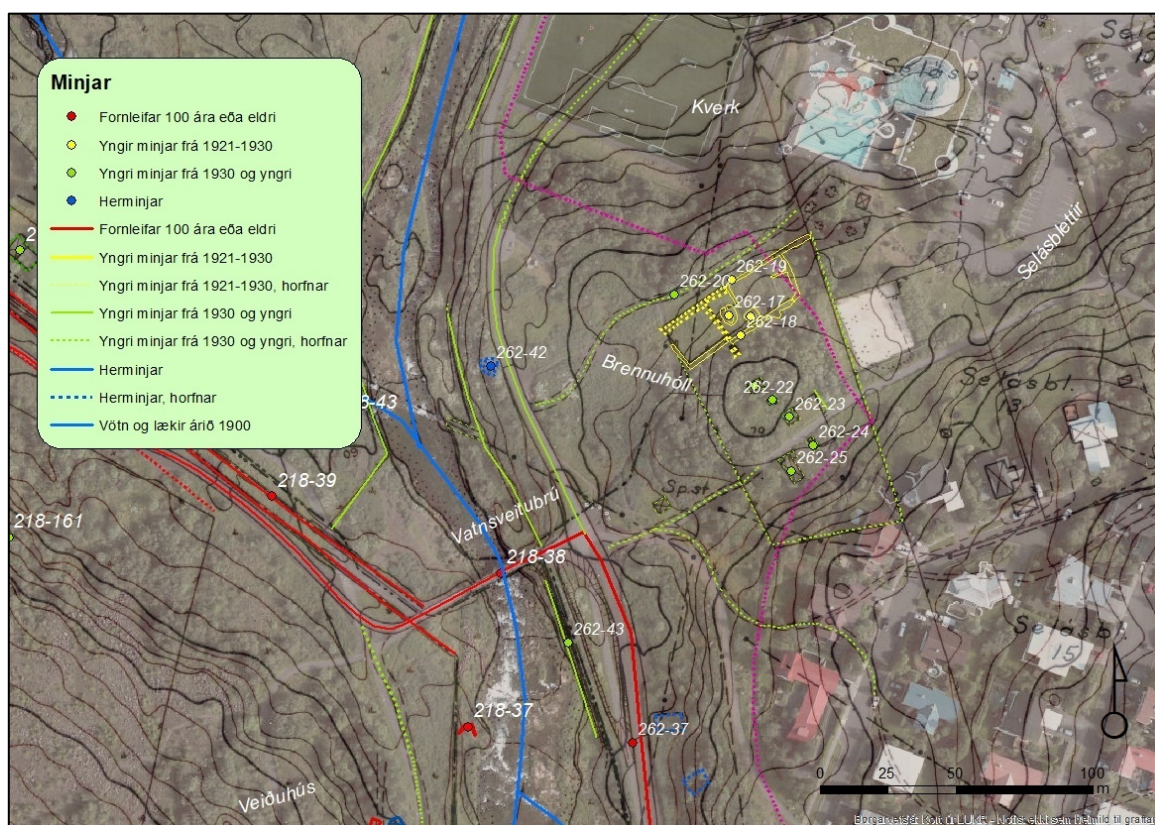
¹²³ Brennustæði Fylkis var til fjölda ára við Brennuhól en var flutt að Rauðavatni árið 2005. Brennuhóll er merktur inn á skipulagsuppdrátt af svæðinu frá árinu 1985.

¹²⁴ LÍM: Loftljósmynd, Kort-LI101-9256, árið 1953.

¹²⁵ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÞOB 1996 0017-2. Ljósmyndari Þorkell Þorkelsson, 14.5.1996.

Mynd 44 Horft til suðausturs yfir Selásinn. Fremst eru Elliðaárnar og upp af þeim fyrir miðri mynd er umrætt ræktunarsvæði í landi Árþégar (262-17-19), torfhlaðin girðing og torfhús. Fjær sér í þakið á húsi sem var á sama skika (262-25). Til vinstri á hæðinni er hús á Selásbletti 13, einlyft hús á háum kjallara og fyrir neðan það sér í hús með skúrþaki á lóðinni Selásbletti 11. Til hægri á myndinni sér í lítið hús sem ber í staur, líklega Selásblettur 20 og hægra megin við það er Gamla klakhúsið við Vatnsveituveg.¹²⁶

Mynd 45 Skráðar minjar við Brennuhól austan Vatnsveitubráar í landi Árþégar.¹²⁷

Fyrir ofan Vatnsveitubrána var klakhús, „Gamla klakhúsið“ (262-40) og vatnstankur Vatnsveitunnar (262-41), þar sem nú er lóðin Vatnsveituvegur 50.

¹²⁶ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: PTH 068 048 1-1-2. Ljósmyndari: Pétur Thomsen, Selásblettir 1950-1960.

¹²⁷ Samsett mynd, kort frá árinu 1958 II-8-3-001 (Mælingadeild Reykjavíkur) varpað á loftmynd frá árinu 2018 (LUKR), kortavinnsla ALG.

1.3.4 Hernámsárin og herskálahverfi

Á hernámsárunum risu nokkur braggahverfi í eða við Elliðaárdal.¹²⁸ Ekki langt frá bæjarstæði Ártúns eða skammt vestur af jarðhýsunum við Ártúnsbrekku var herskálahverfið *Camp Hickam* (263-17). Bandaríska setuliðið reisti þar höfuðstöðvar ratsjárliðs.¹²⁹ Nær bæjarstæðinu var svo herskálahverfið *Camp Battle*, einnig nefnt *Camp Ártún*.¹³⁰ Herskálahverfið samanstóð af að minnsta kosti tólf bröggum.¹³¹ Aðeins austar uppi í brekkunni eru enn nokkur mannvirki (263-38) sem tilheyrðu þessum kampi, tveir steyptir vatnsgeymar og þrjár stórar skotgrafir.

Mynd 46 Camp Battle árið 1943, herskálahverfi sem var norðan við bæjarstæði Ártúns.¹³²

Sunnan við bæjarhól Ártúns, þar sem nú er Rafstöðvarvegur sunnan við Toppstöðina og norðan við Rafstöðvarveg 13, var *Camp Alabaster* sem var um tíma aðalbækistöð breska setuliðsins. Árið 1942 tóku Bandaríkjamenn herskálahverfið yfir og nefndu það *Camp Pershing*.¹³³ Herbúðirnar samanstóðu af að minnsta kosti níu bröggum eða húsum samkvæmt loftljósmynd frá 1945, sex braggar voru innan vesturtúns og þrír innan austurtúns Ártúns.¹³⁴

Einna stærst þessara hverfa var *Camp Baldurshagi* sem var fyrir sunnan Vatnsveitubríu og norðan við skeiðvöll Hestamannafélagsins Fáks í Árbæjarhólmanum. Þetta var nokkuð stórt braggahverfi (sjá mynd 47). Nafnið á kampinum er svolítið villandi vegna þess að hinn

¹²⁸ Upplýsingar um eftirtalin herskálahverfi eru teknar eftir: Eggert Þór Bernharðsson: *Undir bárujárnsboga. Braggalíf í Reykjavík 1940-1970*, bls. 24-25 – Þór Whitehead: *Ísland í hers höndum*, bls. 124-125.

¹²⁹ Þór Whitehead: *Ísland í hers höndum*, bls. 124-125.

¹³⁰ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 102-104.

¹³¹ LMÍ: Loftmynd AMS100072 10-11-1945.

¹³² Mynd fengin af vef Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:IBC_-_American_Fighter_Planes_over_Camp_Artun_Iceland_1943.jpg

¹³³ Þór Whitehead: *Ísland í hers höndum*, bls. 124-125.

¹³⁴ LMÍ: Loftmynd AMS100072 10-11-1945.

upprunalegi Baldurshagi var við Suðurlandsveg þar sem nú er bensínstöð Olís. Í Camp Baldurshaga voru fyrst breskir hermenn en síðar landgönguliðar bandaríska sjóhersins.¹³⁵

Mynd 47 Í Árbæjarhólum, Camp Baldurshagi við austurbakka Dimmu um 1940-1943. Um 100 braggar og hús tilheyrðu þessu herskálahverfi. Austanmegin var Vatnsveituvegur og farvegur Bugðu sem síðar þornaði upp þegar Elliðavatnsstífla var byggð. Við Bugðu má greina Gamla klakhúsið með hvítu mænispaki. Vestanmegin við Dimmu í Breiðholtshvarfi má sjá Ensku veiðihúsin dökklituð og ofar með ánni er húsið Birkilundur með ljósu þaki og upp af því eru greinilega tjaldbúðir.¹³⁶

1.4 Önnur mannvirki og landnýting á svæðinu

1.4.1 Kartöflugeymslurnar

Jarðhúsin í Ártúnsbrekku voru reist árið 1946 sem kartöflu- og grænmetisgeymslur. Þörf fyrir kaldar geymslur eins og jarðhúsin kom til með aukinni matjurtaræktun Reykvíkinga á stríðsárunum ásamt auknum hita í húsum borgarbúa í kjölfar hitaveitu. Norðanmegin við jarðhúsin stóð íbúðar- og vélarhús (236-24), sem reist var á svipuðum tíma eða um 1948 (sjá mynd 48). Vélarhúsið var að öllum líkindum fjarlægð þegar Vesturlandsvegur var lagður en ummerki þess sjást ekki á loftmyndum eftir 1971.

Jarðhúsin eru að mestu niðurgrafin og samanstanda af sjö skálum eða bogaskemmum sem voru upphaflega reistar úr efnismiklu bárujárni, eins og talið er að hafi verið notað í sprengiefnageymslur á stríðsárunum. Upphaflega var einungis vesturg afl jarðhúsanna sýnilegur, en úr austri voru þau vart sjáanleg og féllu því vel inn í umhverfi sitt (sjá mynd 48).

¹³⁵ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 102-104 og Eggert Þór Bernharðsson: *Undir bárujárnsboga*, bls. 22-23.

¹³⁶ Þessi mynd birtist í *Morgunblaðinu* 15.12. 2016, bls. 62, merkt Imperial War Museum, en fannst ekki í myndasafni á vef safnsins. Birtist auk þess í *Outpost in the North Atlantic Marines in the Defense of Iceland* eftir Colonel James A. Donovan, bls. 13. Þar sögð fengin hjá The National Archives Photographs, 127-G52195.

Mynd 48 Loftmyndir af kartöflugeymslunum í Ártúnsbrekku frá 1954, 1995 og 2015.¹³⁷

Eftir að hætt var að nýta jarðhúsin í sínum upphaflega tilgangi um 2003 voru leyfðar breytingar á skipulagi, útliti og hlutverki þeirra. Steyptir, málaðir veggir hafa verið reistir umhverfis jarðhúsin ásamt viðbyggingum (s.s. geymsluhúsnæði neðanjarðar og inntaks/þjónusturými) og er ásýnd jarðhúsanna því töluvert breytt frá því sem var. Þrátt fyrir breytingarnar standa jarðhúsin sem heimild um fyrra hlutverk sitt og sögu aukinnar matjurtaræktunar Reykvíkinga á seinni stríðsárum. Menningarsögulegt gildi þeirra er því enn ótvírætt.

1.4.2 Jarðhiti

Í Blesugróf, Löngugróf og Kermóum er jarðhiti og munu íbúar á svæðinu hafa nýtt heitar uppsprettur eða volgrur sem þar voru til þvotta og baða.¹³⁸ Vatn úr einni slíkri hefur líklega verið notað í útisundlaug sem Ásgeir Þorsteinsson verkfræðingur (1898-1971), gerði við bústað sinn *Bakkakot* sem stóð rétt við austurslaufuna á núverandi gatnamótum Reykjanesbrautar og Stekkjarbakka.¹³⁹

Mynd 49 Mynd af borholuhúsi við Stekkjarbakka 19.¹⁴⁰

Árið 1932 hófust rannsóknarboranir eftir heitu vatni á svæðinu. Á árunum 1967 til 1984 voru boraðar þar 16 djúpar vinnsluholur á vegum Hitaveitu Reykjavíkur og voru átta

¹³⁷ Loftmyndir úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur. Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/> → Opna valglugga → Saga og þróun → Reykjavík árið 1954.

¹³⁸ Þorkell Jóhannesson: „Minningar frá Breiðholti“. *Heima er best*, 63. árg. 2013, 2. tbl., bls. 64 – *Morgunblaðið*, 9. nóvember 1993, bls. 33.

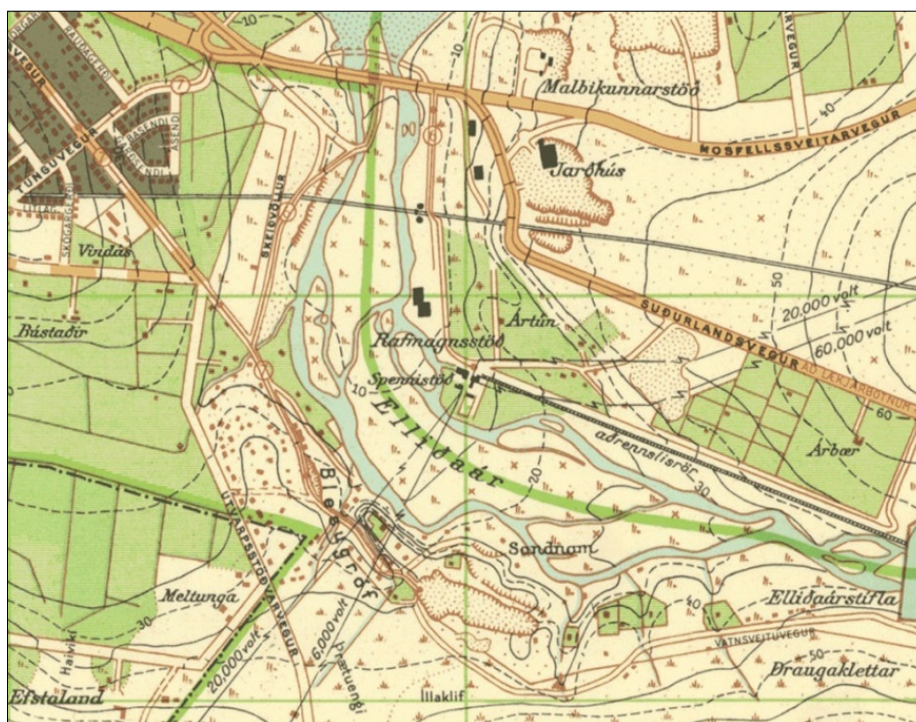
¹³⁹ Þorkell Jóhannesson: „Minningar frá Breiðholti“. *Heima er best*, 63. árg. 2013, 2. tbl., bls. 64.

¹⁴⁰ Borgarsögusafn Reykjavíkur. Ljósmyndari: Drífa Kristín Þrastardóttir.

þeirra virkjaðar og skúrar byggðir yfir þær. Sjö þessara skúra standa í dag og eru dreifðir um austurhluta svæðisins. Í dag mun einungis ein borholan vera virk.¹⁴¹

1.4.3 Sandnám

Í Blesugróf hófst sandnám á vegum bæjarins á sjötta áratug 20. aldar. Þá voru miklar byggingaframkvæmdir í bænum, meðal annars við byggingu Múlanna og Heimahverfis, og efni fór þverrandi í aðal sand- og grjótnámu bæjarins austan Elliðaárvogar.¹⁴² Þá var meðal annars horfið að því ráði að sækja byggingarefni í malarkamba eða sandbakka í Blesugróf og nágrenni, aðallega á svæði austan og sunnan húsanna Skálarár, Öldu og Heimahvamms, norðan Vatnsveituvegar (sjá myndir 50 og 51). Þar voru miklar gryfjur og ummerki um sandnámið fram á níunda áratuginn, en þá var hafist handa við jöfnun og uppgræðslu svæðisins.¹⁴³

Mynd 50 Svæðið á korti frá 1956. Hér sést að mikil sandgryfja hefur myndast austanvert í Blesugróf vegna sandnáms.¹⁴⁴

¹⁴¹ Ómar Sigurðsson: „Hitaveita Reykjavíkur. Berghiti og hitabreytingar í Elliðaársvæðinu“, bls. 5 – *Sjálfbær Elliðaárdalur - Stefna Reykjavíkur*, bls. 3 og 9 – Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 107.

¹⁴² Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 107 – *Náttúrufræðingurinn*, 23. árg. 1953, 3. tbl., bls. 133 – *Vísir*, 29. janúar 1954, bls. 5 – *Tíminn*, 22. október 1954, bls. 1; 6. júlí 1956, bls. 1.

¹⁴³ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 107 – Reynir Vilhjálmsson: „Elliðaárdalurinn í þágu mannlífs“, [án bls.tals] – Vilhjálmur Sigtryggsson: „Skógurinn í dalnum“, [án bls.tals] – *Fálkinn*, 37. árg. 1964, 23. tbl., bls. 13 – Reynir Vilhjálmsson og Þráinn Hauksson: *Elliðaárdalur. Skipulag og greinargerð*, bls. 61.

¹⁴⁴ Borgarsögusafn: Kortasafn. Kort af Reykjavík, Seltjarnarnesi og Kópavogskaupstað 1956 (hluti), teiknað af Ágústi Böðvarssyni. Prentað eintak.

Mynd 51 Hér er húsið Skálará í forgrunni á ljósmynd frá 1960. Horft er til austurs og í baksýn sjást hús við Vatnsveituveg í Löngugróf og gryfja sem myndaðist vegna sandnáms á svæðinu, en hún var jöfnuð út og grædd upp á níunda og tíunda áratug 20. aldar.¹⁴⁵

1.4.4 Skógrækt

Gróðurfar í Elliðaárdal er fjölbreytt. Það ræðst meðal annars af mismunandi gróðurlendum og ræktun, en eitt af aðaleinkennum gróðurfarsins er fjöldi slæðinga, sem eru plöntur sem hafa borist beint eða óbeint á svæðið með mannum. Tjárækt í dalnum hefur að öllum líkindum hafist um það leyti sem rafstöðin var reist, um 1920.¹⁴⁶ Um 1951 hóf Rafmagnsveita Reykjavíkur skógræktar- og uppgræðslustarf í árhólmunum, en Rafmagnsveitan gróðursetti þar árlega þúsundir plantna á sérstökum skógræktardegi.¹⁴⁷ Nær þremur áratugum síðar, árið 1976, hóf Skógræktarfélag Reykjavíkur að gróðursetja tré í dalnum. Skógræktarfélagið sá alfarið um trjágróður í dalnum um tíma en umsjón félagsins lauk árið 1996. Í dag er trjágróðurinn í dalnum undir eftirliti garðyrkjustjóra Reykjavíkur.

Skógurinn í Sveinbjarnarlundi á Ártúnsbletti 1 (nú Rafstöðvarvegi 17) er meðal þeirra gróskumestu í Elliðaárdal. Sveinbjörn Jónsson hæstaréttarlögmaður og kona hans Þórunn Bergþórsdóttir byggðu sér þar hús árið 1934 og hófu trjárækt. Í lundinum standa nokkur af stærstu trjám landsins.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: 2012 4 2. Ljósmyndari: Kristinn Snæland.

¹⁴⁶ Árni Hjartarson, Guðmundur Halldórsson, Helgi M. Sigurðson og Ívar Gissurarson: *Elliðaárdalur. Perla Reykjavíkur*, bls. 43 og 48.

¹⁴⁷ *Morgunblaðið* 16.06.1990, bls. 14.

¹⁴⁸ Árni Hjartarson, Guðmundur Halldórsson, Helgi M. Sigurðson og Ívar Gissurarson: *Elliðaárdalur. Perla Reykjavíkur*, bls. 48-49.

Mynd 52 Hópur fólks á vegum Rafmagnsveitu Reykjavíkur að gróðursetja tré árið 1951, í tilefni þess að 30 ár voru liðin frá því að Elliðaárstöð var vígð.¹⁴⁹

1.5 Staða svæðisins í skipulagi

Elliðaársvæðið (þ.e. árnar og nánasta umhverfi, Blásteinshólmi, hraun, votlendi og mólendi og árbakki Dimmu) var sett á náttúruminjaskrá árið 1984 og nýtur því borgarverndar. Þau svæði sem lúta borgarvernd í aðalskipulagi eru skilgreind sem hverfisverndarsvæði. Í Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030 er hverfisverndarsvæði skilgreint umhverfis árnar en tekið fram að nákvæmari mörk hverfisverndar skuli útfæra í deiliskipulagi.¹⁵⁰

Elliðaárdalur var fyrst skilgreindur sem útivistarsvæði í aðalskipulaginu sem kom út árið 1965 (fyrir árin 1962-1983). Þar er fjallað um skipulagshugmyndir að grænu samhangandi svæði sem næði frá miðbænum, um Öskjuhlíð, Fossvog og Elliðaárdal upp í friðlandið Heiðmörk. Jafnframt var sett fram hugmynd um grænt samhangandi svæði sem næði frá Elliðaám, niður með Suðurlandsbraut, um Sogamýri og Laugardal. Gangbrautir fyrir fótgangandi, hjólréiða- og hestafólk voru áætlaðar á svæðinu.¹⁵¹

Aðalskipulög sem gefin voru út fyrir árin 1984-2004 og 1990-2010 leggja að mörgu leyti samskonar áherslu hvað heildarskipulag dalsins varðar. Lögð var áhersla á að dalurinn héldi sínu náttúrulega yfirbragði, að byggja upp hjólréiða- og gönguleiðabrautir og þar með bæta útivistaraðstöðu, ásamt því að samræma ólíka starfsemi.

Deiliskipulagsáætlanir sem samþykktar voru á þessum tíma eru á samskonar nótum, en fyrsta deiliskipulag fyrir Elliðaárdal var gert árið 1974. Gildandi deiliskipulag er frá 1994 en þar er meðal annars bent á mikilvægi þess að vernda þurfi dalinn sem samfellda náttúrulega heild sem útivistarsvæði fyrir alla borgarbúa. Deiliskipulagið kveður einnig á um að í dalnum skuli vera sem mest gróðursæld, gróðursamfélög fjölbreytt og svigrúm fyrir upprunalegt gróðurfar. Þá er jafnframt bent á að huga þurfi að tengingum Elliðaárdals við önnur útivistarsvæði borgarinnar. Á svæðinu norðan Stekkjarbakka (innan þess svæðis sem er skilgreint sem útivistarsvæði) er gert ráð fyrir að íbúðarbyggð víki, enda eigi þar ekki aðrar byggingar að vera en þær sem teljast nauðsynlegar vegna veitumannvirkja og nýtingar dalsins

¹⁴⁹ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: VIG 0786 004 1-1. Ljósmyndari Sigurhans Vignir.

¹⁵⁰ „Reykjavíkurborg - Elliðaárdalur. Forsendur deiliskipulags - Tillaga“ (dags. 10.02.2020), bls. 2. Vefur Reykjavíkurborgar. Vefslóð: <http://reykjavik.is/> á Þjónusta → Skipulagsmál → Skipulag í kynningu → Elliðaárdalur → Tengd skjöl. Sótt 30.05.2020.

¹⁵¹ Reynir Vilhjálmsson: „Elliðaárdalurinn í þágu mannlífs“. *Elliðaárdalurinn: erindi á ráðstefnu f.s.á. 30. maí 1981*. Framfarafélag Seláss- og Árbæjarhverfis. Reykjavík 1981. [Án bls.tals.]

til útivistar. Þá er jafnframt gert ráð fyrir niðurrifi Toppstöðvarinnar að Rafstöðvarvegi 4, sem þjónaði áður starfsemi Rafmagnsveitu Reykjavíkur.¹⁵²

Samkvæmt gildandi aðalskipulagi (2010-2030) er Elliðaárdalur skilgreindur sem hverfisverndað svæði að hluta til, borgargarður og opin svæði (OP4). Borgargarðar eru stór, græn svæði sem spila lykilhlutverk sem útivistarsvæði í Reykjavík. Þeir eru kjarninn í vef útivistarsvæða, göngu- og hjólréiðarstíga. Þess utan tengja borgargarðar saman útmörkin og strandsvæði borgarinnar. Gert er ráð fyrir því að styrkja þurfi sérstöðu og sérkenni borgargarðanna þannig að hvert svæði bjóði upp á ólíka möguleika til útivistar og afþreyingar. Innan borgargarða er einnig gert ráð fyrir útivistariðkun og fjölbreyttri mannvirkjagerð af ýmsum toga sem tengist nýtingu og þjónustu svæðanna til útiveru, afþreyingar og leikja og allrar almennrar frístundiðkunar.¹⁵³ Samkvæmt tillögum starfshóps sem skipaður var árið 2013 um borgargarð í Elliðaárdal var svæðið norðan Stekkjarbakka í fyrstu innan þeirra marka sem skilgreind voru fyrir borgargarðinn, en í breyttum tillögum sem munu hafa verið samþykktar í borgarráði er svæðið norðan Stekkjarbakka að mestu utan afmörkunar borgargarðsins.¹⁵⁴ Niðurstöður starfshóps sem skipaður var af borgarráði árið 2015 til að gera tillögur að framtíðarfyrirkomulagi Elliðaárdals eru meðal annars þær, að byggðin sem staðsett er norðan Stekkjarbakka skuli vera víkjandi og frekar skuli lögð áhersla á að þar verði skarpari tenging við útivistarsvæðið í Elliðaárdal.

Um opin svæði sem ekki hafa sértæka skilgreiningu sem útivistarsvæði og þar sem fyrir eru stök íbúðarhús og/eða sumarhús segir í aðalskipulaginu, að ekki sé gert ráð fyrir fjölgun húsa á slíkum svæðum en viðhalda meggi og endurnýja núverandi hús á svæðinu. Með því sé átt við að lagfæra meggi hús eða endurbyggja ný af sambærilegri stærð og eldri hús.¹⁵⁵

¹⁵² Reynir Vilhjálmsson og Þráinn Hauksson: *Elliðaárdalur. Skipulag og greinargerð*, bls. 33, 41-42.

¹⁵³ *Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030*. A-hluti - Græna borgin, bls. 96.

¹⁵⁴ *Stekkbakki 73 – Lýsing vegna nýs deiliskipulags*. Útg. af skipulagsfulltrúa Reykjavíkur, Umhverfis- og skipulagssviði, 1.12.2016. Sjá vef Reykjavíkurborgar. Vefslóð: <http://reykjavik.is/> → Þjónusta → Skipulagsmál → Skipulag í kynningu → Leit: Stekkjarbakki 73. Sótt 9.1.2017.

¹⁵⁵ *Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030*. A-hluti - Meginmarkmið og framtíðarsýn, bls. 213.

2. Skráning menningarminja – Fornleifaskrá og húsakönnun

2.1 Almennt um verndun menningarminja: fornleifa, húsa og mannvirkja

Samkvæmt lögum um menningarminjar nr. 80/2012 fer mennta- og menningarmálaráðherra með yfirstjórn verndunar og vörslu menningarminja í landinu. Tilgangur laganna er að stuðla að verndun menningarminja og tryggja að íslenskum menningararfi verði skilað óspilltum til komandi kynslóða. Lögin eiga jafnframt að tryggja eftir föngum varðveislu menningarminja í eigin umhverfi.

Minjastofnun Íslands, sem er ríkisstofnun undir yfirstjórn ráðherra, annast framkvæmd laganna. Samkvæmt 16. gr. laganna skal skrá fornleifar, hús og mannvirki áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi.¹⁵⁶

Menningarminjar teljast ummerki um sögu þjóðarinnar, svo sem fornminjar, menningar- og búsetulandslag, kirkjugripir og minningarmörk, hús og önnur mannvirki, skip og bátar, samgöngutæki, listmunir og nytjahlutir, svo og myndir og aðrar heimildir um menningarsögu þjóðarinnar. Lögin taka einnig til staða sem tengjast menningarsögu. Um friðun og friðlýsingu er fjallað í 5. gr. laganna:

Friðun felur í sér sjálfkrafa verndun fornminja, húsa og mannvirkja á grundvelli aldurs þeirra, samkvæmt nánari fyrirætlun laga þessara. ... Friðlýsing fornleifa, húsa og mannvirkja getur falið í sér kvöð sem þinglýst er á fasteign og hefur þann tilgang að tryggja sem best varðveislu menningarminja.

Friðlýsing er síðan nánar útfærð í 18. gr. laganna en samkvæmt þeim skal Minjastofnun Íslands hafa samráð við skipulagsyfirlönd þess landsvæðis sem menningarminjar tilheyrja þegar fjallað er um friðlýsingu þeirra.

Friðlýsa má fornleifar, skip og báta, svo og hús og mannvirki eða hluta þeirra, sem hafa menningarsögulegt, vísindalegt eða listrænt gildi. Friðlýsing getur náð til nánasta umhverfis hins friðlýsta minjastaðar, húss eða mannvirkis. Friðlýsa má samfelld svæði þar sem fleiri en einn minjastaður teljast hafa sérstakt menningarsögulegt gildi. Einnig má friðlýsa samstæður húsa sem hafa sama gildi og að framan greinir og gilda þá reglur friðlýsingar um hvert einstakt þeirra.

Samkvæmt lögum eru allar fornleifar friðhelgar og verndaðar gegn hvers kyns raski. Í 21. gr. laganna segir:

Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Þetta á við um allar fornleifar, kunnar sem ókunnar, samanber 24. grein:

Finnist fornminjar sem áður voru ókunnar, t.d. undir yfirborði jarðar, sjávar, vatns eða í jökli, skal skýra Minjastofnun Íslands frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn.

¹⁵⁶ Lög um menningarminjar - nr. 80 - 29. júní 2012. Tóku gildi 1. janúar 2013.

Fornminjar njóta friðunar nema annað sé ákveðið af Minjastofnun Íslands. Fornminjar eru annars vegar forngrípir og hins vegar fornleifar. Fornleifar eru skilgreindar svo samkvæmt 3. gr. laganna:

Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a. búsetulandslag, skráðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
- c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
- d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
- e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,
- f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,
- i. skipsflök eða hlutar þeirra.

Byggingararfur er skilgreindur í 4. gr. og teljast hús og önnur mannvirki og einstakir hlutar þeirra sem hafa menningarsögulegt, vísindalegt eða listrænt gildi til byggingararfs þjóðarinnar:

- a. stök hús eða hlutar þeirra og húsasamstæður, hvort sem er til íbúðar eða menningar- og atvinnustarfsemi í þéttbýli eða dreifbýli, húsabyrpingar og götumyndir,
- b. kirkjur og bænhús, ásamt tilheyrandi mannvirkjum, svo sem klukkuturnum, garðhleðslum og sáluhliðum, klaustur, samkomuhús, skólahús og nánasta umhverfi þeirra, aðrar opinberar byggingar, íþróttamannvirki og sundlaugar,
- c. brýr og hvers konar samgöngumannvirki, virkjanir, stíflur, dælustöðvar og önnur orkumannvirki, hafnarmannvirki, vind- og vatnsmyllur, vitar, slippir, hjallar, manngerðir hellar og réttir.

Nánari ákvæði um verndun og varðveislu húsa og mannvirkja er að finna í 29. gr. laganna og samkvæmt henni eru öll hús og mannvirki sem eru 100 ára eða eldri friðuð:

Óheimilt er að raska friðuðum húsum og mannvirkjum, spilla þeim eða breyta, rífa þau eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Um verndun annarra húsa og mannvirkja sem ekki ná 100 ára aldri er kveðið á í 30. gr.:

Eigendum húsa og mannvirkja sem ekki njóta friðunar en byggð voru 1925 eða fyrr, svo og forráðamönnum kirkna sem reistar voru 1940 eða fyrr, er skylt að leita álits hjá Minjastofnun Íslands með minnst sex vikna fyrirvara ef þeir hyggjast breyta þeim, flytja þau eða rífa.

Eitt markmið skráningar menningarminja; fornleifa, húsa og mannvirkja, er að koma í veg fyrir að þær verði fyrir raski eða skemmdum að nauðsynjalausu. Það er hagur þeirra sem stýra framkvæmdum að til sé yfirlit yfir menningaminjar á tilteknum svæðum og það fæst með skráningu minjanna.

Fornleifaskráning minnkar líkur á því að óvænt finnist fornleifar á svæðinu sem nauðsynlega verður að rannsaka. Björgunaruppgröftur sem unninn er vegna framkvæmda og undir þrýstingi frá framkvæmdaraðilum er ekki æskilegur frá sjónarmiði fornleifafræðinnar. Fornleifaskráning sameinar því hagsmuni framkvæmdaraðila og fræðigreinarinnar. Almenn er æskilegast að framkvæmdum sé beint frá minjastöðum, því að þeir sem standa fyrir meiriháttar framkvæmdum bera kostnað af fornleifarannsóknum sem nauðsynlegar reynast þeirra vegna, samanber 28. grein:

Framkvæmdaraðili greiðir kostnað við þær rannsóknir á fornleifum sem Minjastofnun Íslands ákveður að séu nauðsynlegar vegna fyrirhugaðra framkvæmda. Við allar umfangsmiklar framkvæmdir skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum og vettvangsskráningu fornleifa.

2.2 Tilgangur og aðferðafræði skráningar menningarminja; fornleifa, húsa og mannvirkja

Borgarsögusafn Reykjavíkur (áður Minjasafn Reykjavíkur) heldur skrár yfir menningarminjar í Reykjavík, fornleifaskrá og húsaskrá, sem eru rafrænar skrár.

2.2.1 Fornleifaskrá Reykjavíkur

Fornleifaskrá Reykjavíkur var fyrst gefin út árið 1995 og þá voru um 200 minjastaðir skráðir. Stöðugt er unnið að endurskoðun hennar og nú (2020) eru um 3600 minjastaðir skráðir. Fornleifaskráning er í raun skilyrði þess að hægt sé að vinna markvisst að varðveislu fornleifa. Allar fornleifar eru skráðar í *Sarp* – Menningarsögulegt gagnasafn og eru skráðar eftir jörðum eins og jarðaskipting var um 1835-1845 og fram kemur í Jarðatali Johnsens 1847.¹⁵⁷ Minjarnar fá þrískipt númer: í fyrsta lagi landsnúmer sem fasteignamat ríkisins úthlutar, því næst númer jarðarinnar samkvæmt Jarðatali Johnsens og þriðja talan er hlaupandi númer innan jarðarinnar. Á rannsóknarsvæðinu sem hér um ræðir eru minjar skráðar undir jarðirnar Bústaði (181167-232), Ártún (181182-236), Árbæ (181181-262) og Breiðholt (181154-218). Hér eru einungis notaðar tvær síðastnefndu tölurnar (232-1, 236-1, 262-1 og 218-1).

Fornleifaskrá þessi er unnin eftir stöðlum Minjastofnunar Íslands¹⁵⁸ í samræmi við ákvæði laga um menningarminjar nr. 80/2012. Minjastofnun úthlutar skráningaraðilum verkefnanúmeri og hefur þessi skráning hlotið númerið **2011**.

Við skráningu menningarminja er byrjað á að fara yfir ritheimildir og fyrri rannsóknir sem varða svæðið. Rýnt er í örnefnaskrár, kort og aðrar ritaðar heimildir og gerð er vettvangsrannsókn. Þar sem minjar eru sjáanlegar er staðhættum lýst, minjar mældar upp, hnitsettar og ljósmyndaðar. Í fornleifaskránni kemur fram sérheiti fornleifanna ef eitthvert er því næst hlutverk, sem stundum er þekkt eða hægt að ákvarða og tegund, sem lýsir hvers eðlis fornleifarnar eru, og síðan er lagt mat á ástand þeirra. Ef minjar finnast ekki á yfirborði eru þær skráðar sem **heimild**, en á þeim stöðum eru *líkur á því að minjar sé enn að finna í jörðu og geti komið í ljós við jarðrask*.

¹⁵⁷ Sarpur.is: Borgarsögusafn Reykjavíkur, Fornleifar. *Jarðatal á Íslandi, með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágrip úr búnaðartölum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu*, 1847.

¹⁵⁸ *Skráningarstaðlar fornleifa*. Rafræn útgáfa. Minjastofnun Íslands, 2013. Sjá vef Minjastofnunar Íslands: <http://www.minjastofnun.is/> → Fornminjar → Skráning fornleifa → Skráningarstaðlar.

Til að staðsetja minjar er gömlum kortum og loftmyndum varpað (þær strekktar) á gildandi skipulagsuppdraetti, sem sóttir eru í Landsupplýsingakerfi Reykjavíkurborgar (LUKR) og minjarnar hnitsettar í kerfinu ISN 93 sem punktar.¹⁵⁹

Minjarnar eru flokkaðar eftir aldri. Elstu minjarnar eru fornleifar í rauðum flokki og eru þær friðaðar. Yngri minjar eru merktar með gulum og grænum lit, en herminjar eru flokkaðar sérstaklega og merktar bláum lit. Aldur er áætlaður út frá útliti og upplýsingum um sögu byggðar.

Tafla 1 Minjaflokkar

Flokkur	Tegund minja	Litur flokks
1	Fornleifar, minjar 100 ára og eldri	● Rauður
2	Minjar frá 1921-1930	● Gulur
3	Minjar frá 1931 og yngri	● Grænn
4	Herminjar frá 1940 og yngri	● Blár

2.2.2 Húsaskrá Reykjavíkur

Húsaskrá Reykjavíkur er gagnagrunnur um hús í Reykjavík. Megintilgangurinn með skránni er að safna á einn stað upplýsingum um hús í Reykjavík og varpa ljósi á byggingararf borgarinnar. Í húsaskránni má meðal annars finna upplýsingar um byggingarár húsa, hönnuði, upprunalega gerð, byggingarefni húsa, helstu breytingar sem gerðar hafa verið á viðkomandi húsum og annað sem lýtur að sögu þeirra.

Húsaskráin byggir á margvíslegum frumgögnum svo sem brunavirðingum, gögnum byggingarnefndar Reykjavíkur, teikningum, kortum og ljósmyndum en einnig prentuðum heimildum og vettvangskonnum. Skráin er góður grunnur fyrir rannsóknir á byggingarsögu Reykjavíkur, þar sem í henni eru upplýsingar um hús sem byggð hafa verið í Reykjavík í gegnum tíðina, einnig þau sem hafa verið rifin. Húsaskráin er lögð til grundvallar við gerð húsakannana og hefur að geyma upplýsingar um varðveislumat húsa, sem horft er til þegar unnið er deiliskipulag í þegar byggðum hverfum í borginni.

Brunavirðingar eru mikilvægar heimildir um hús í Reykjavík. Eftir að Reykjavík fékk inngöngu í Brunabótafélag danskra kaupstaða árið 1874 voru öll hús bæjarins virt til brunabóta. Þá var húsunum lýst mjög nákvæmlega og verðmæti þeirra metið og skráð. Þessar brunavirðingar veita mikilvægar upplýsingar um byggingarár húsa og breytingar sem gerðar hafa verið á þeim. Byggingarnefnd tók til starfa í Reykjavík árið 1839. Á Borgarskjalasafni Reykjavíkur eru varðveitt öll skjöl byggingarnefndar frá upphafi svo sem umsóknir um nýbyggingar og breytingar, leyfisveitingar nefndarinnar og umsagnir ýmissa aðila. Ennfremur má sjá í veðmalabókum hvernig hús hafa gengið kaupum og sölum í Reykjavík í aldanna rás.

Teikningar og ljósmyndir veita mikilsverðar upplýsingar þegar rannsökuð er byggingarsaga húsa og þróun byggðar. Hjá byggingarfulltrúa Reykjavíkur eru varðveittar allar teikningar af húsum í Reykjavík sem sótt hefur verið um samþykki fyrir. Ljósmyndir koma sér vel við athugun á ýmsum atriðum, t.d. því hvernig gluggar húsa hafa tekið breytingum í gegnum tíðina, en slíkar breytingar eru yfirleitt ekki skráðar í skjallæg gögn. Ljósmyndir af

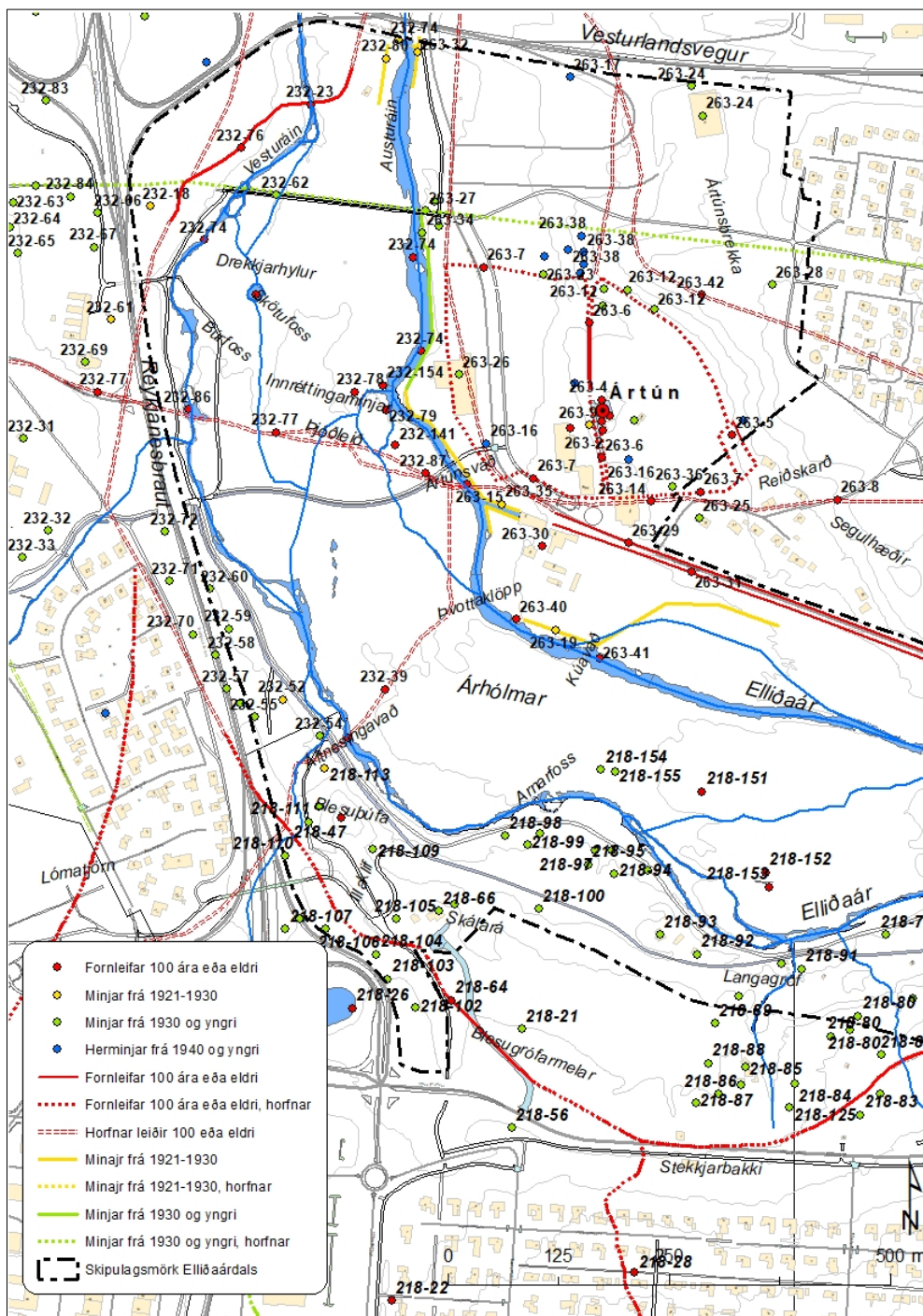
¹⁵⁹ Vefur Borgarvefsjáin. Vefslóð: <http://borgarvefsja.is>.

húsum í Reykjavík eru varðveittar á Ljósmyndasafni Reykjavíkur og Þjóðminjasafni Íslands. Kort og uppdrættir eru einnig mikilvægar heimildir um þróun byggðar og meðal þeirra sem gagnast við rannsóknir á sögu Reykjavíkur eru ýmis frumkort af Reykjavík frá 18., 19. og 20. öld, sem og kort mælingadeildar Reykjavíkurborgar og skipulagsuppdrættir. Prentaðar heimildir eru til fjölmargar um sögu Reykjavíkur. Þær koma allar að góðum notum við gerð húsaskrárinnar hvort sem um frásagnir samtíðarmanna er að ræða eða sögu sem skráð er af eftirkomendum.

Með skoðun og ljósmyndun á vettvangi er unnt að meta ástand viðkomandi húss eða svæðis og þannig næst jafnframt heildaryfirsýn yfir gerð og efnisnotkun. Umhverfislegt mat og þar með varðveislugildi húss byggir síðan á samanburði á núverandi ástandi og skjallægum upplýsingum um upphaflega gerð húss.

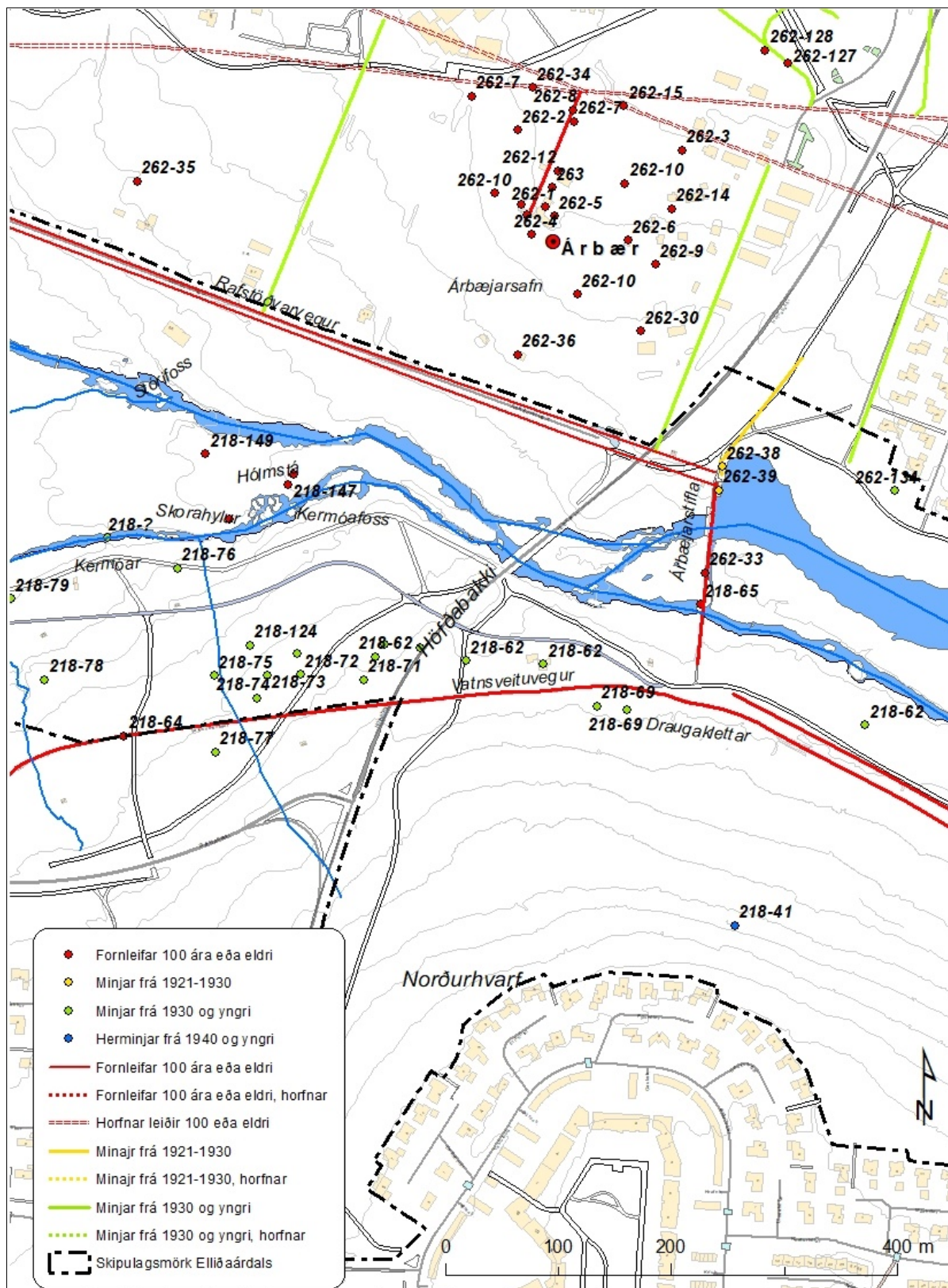
2.3 Skrá yfir fornleifar, mannvirki og yngri minjar

Í þessum kafla er greint frá minjum á deiliskipulagssvæði Elliðaárdals eftir jörðum sem þær eru skráðar undir, það er Bústaðir (232), Ártún (236), Árbær (262) og Breiðholt (218). Fyrstu þrír tölustafirnir eru jarðanúmerið og er þá viðkomandi minjastaður skráður undir þá jörð hér á eftir í fornleifaskrá.

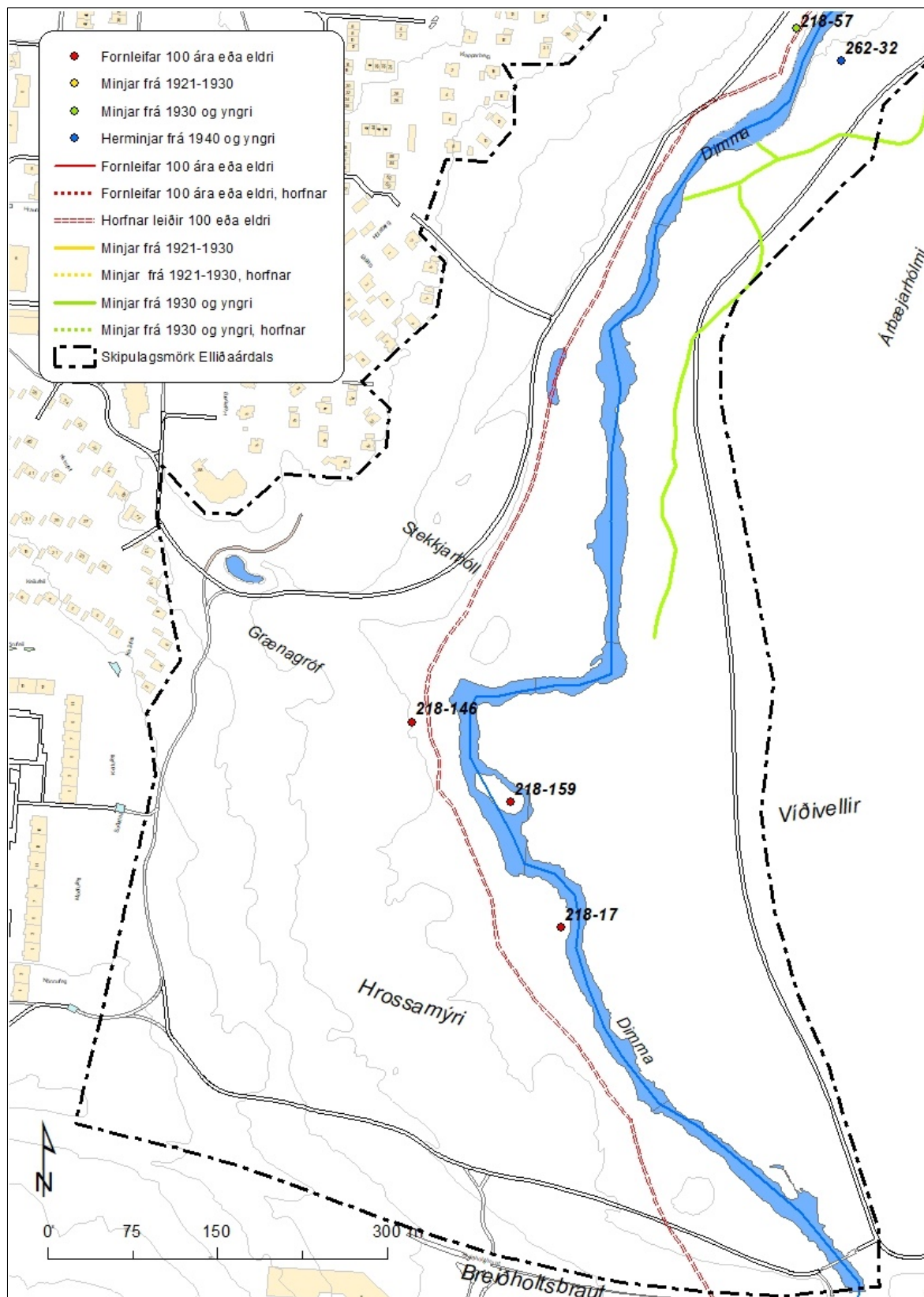
Mynd 53 Skráðar fornleifar, mannvirki og yngri minjar á skráningarsvæðinu Elliðaárdalur.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Grunnur úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Sótt 10. maí 2020. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lína Guðmundsdóttir.

Mynd 54 Skráðar fornleifar, mannvirki og yngri minjar á skráningarsvæðinu Elliðaárdalur.¹⁶¹

¹⁶¹ Grunnur úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Sótt 10. maí 2020. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lís Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni.

Mynd 56 Skráðar fornleifar, mannvirki og yngri minjar á skráningarsvæðinu Elliðaárdalur.¹⁶³

¹⁶³ Grunnur úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Sótt 10. maí 2020. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lís Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni.

2.3.1 Skrá yfir fornleifar, mannvirki og yngir minjar í landi Bústaða

Bústaðir 232-18 Skeiðvöllur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-18	Skeiðvöllur	Reiðvöllur	Heimild	1922-1971	361352	405262	400	16,7	Ómetið	Já

Staðhættir: Skeiðvöllur við Elliðaár. Austan Sogamýrar, á melunum við vesturbakka Elliðaánna, þar sem Reykjanesbraut liggur nú, var lengi skeiðvöllur Hestamannafélagsins Fáks. Völlurinn var gerður árið 1922, þegar hestamannafélagið var nýstofnað.

Lýsing: Skeiðvöllurinn er horfinn. Vék fyrir gatnagerð á árunum 1971-1975 við lagningu Reykjanesbrautar en þá var allt svæðið þar í kring sléttað.

Mynd 57 Kappreiðar á skeiðvelli Fáks (232-18) við Bústaðaveg, fjær sér í Elliðavog og Ártúnshöfðann, nær Ártúnsholtið og Árhólmann.¹⁶⁴

Mynd 58 Hluti úr korti frá árinu 1947 sem sýnir hvar skeiðvöllur Fáks var vestan við Elliðaár.¹⁶⁵

Bústaðir 232-23 Brú

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk		Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-23	Elliðaárbrú	Brú		Brú	1883	361534	405377	10	4	Gott	Nei

Staðhættir: Vegir og önnur samgöngumannvirki milli Reykjavíkur og nágrennabyggða voru mjög frumstæð fram undir lok 19. aldar. Fyrstu brýrnar yfir Elliðaárnar voru byggðar árið 1883. Vestari brúin er nokkru ofar í dalnum en sú eystri. Því kom hlykkur á veginn milli brúanna (sjá mynd 63). Á árunum 1919-1920 voru byggðar nýjar brýr yfir Elliðaárnar og þá var brúin yfir vestari kvíslina byggð á móts við eystri brúna og eftir það var hægt að aka beint yfir báðar brýrnar niður við *Árkjafana*.¹⁶⁶ Gamla brúin yfir vestari kvíslina er enn í notkun, en farið er yfir hana þegar ekið er að veiðihúsi í *Árhólmanum*.

Lýsing: Brúarstöplarnir voru hlaðnir úr tilhöggnu grágrýti, 8-10 raðir og á milli þeirra hvíldu tveir burðarbitar. Gólfíð lá svo ofan á bitunum og handrið úr tré var fest utan á bitana. Búið er að endurnýja brúna, steypa ofan á gömlu hleðslurnar og setja nýtt handrið úr járni.

¹⁶⁴ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: MAÓ 1445. Ljósmyndari Magnús Ólafsson.

¹⁶⁵ Borgarsögusafn: Kortasafn. Kort af Reykjavík, Seltjarnarnesi og Kópavogskaupstað 1956 (hluti), teiknað af Ágústi Böðvarssyni. Prentað eintak.

¹⁶⁶ Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnasafn. Örnefnalýsing Klepps (181166-231-2).

Mynd 59 Brúin yfir vestari kvíslina um 1910. Í baksýn er Búrfoss. Burðarbitar, brúargólf og handrið úr timbri.¹⁶⁷

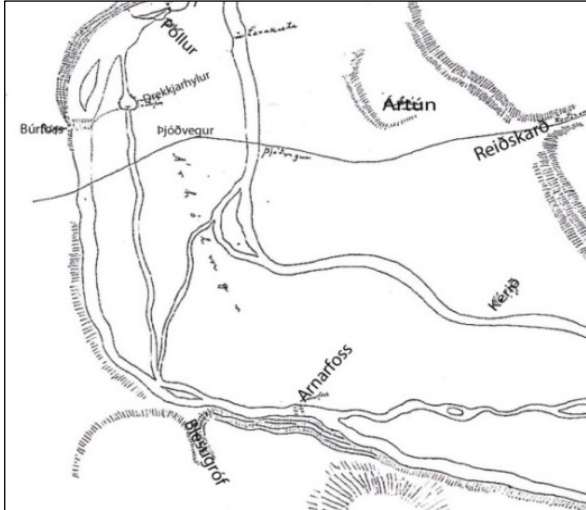
Mynd 60 Elliðaárbrúin yfir vestari kvíslina árið 2016.

Bústaðir 232-38 Álftnesingavað

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-38	Álftnesingavað	Vað	Vað	1000-1883	361576	404661	10		Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Álftnesingavað var þekkt á 19. öld og er tilgreint í landamerkjalyðingu fyrir Breiðholt frá árinu 1890.¹⁶⁸ Þar kemur fram að landamerki á mótí Bústöðum séu „Úr Blesugróf við Álftnesingavað“¹⁶⁹, en þá náði nafnið *Blesugróf* yfir lækjargil í malarkambinum vestan við *Arnarfoss*, samanber kort eftir Sigurð málara frá árinu 1869, sjá mynd 61. Um vaðið fóru þeir sem komu frá Álftanesi um Digranes.

Lýsing: Greinilegt vað er á ánni á þessum stað og rétt fyrir neðan hefur verið sett brú yfir ána.

Mynd 61 Hluti úr korti Sigurðar málara frá árinu 1874. Blesugróf var gilið í malarkambinum vestan við Arnarfoss.¹⁷⁰

Mynd 62 Álftnesingavað (232-38) við Blesugróf, horft í norður.

¹⁶⁷ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: MAÓ 216. Ljósmyndari: Magnús Ólafsson.

¹⁶⁸ Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnasafn: Örnefnalýsing Breiðholts (181154-218-1).

¹⁶⁹ Gullbringu- og Kjósarsýsla; Veðmálabók I. 1887, bls. 143-144.

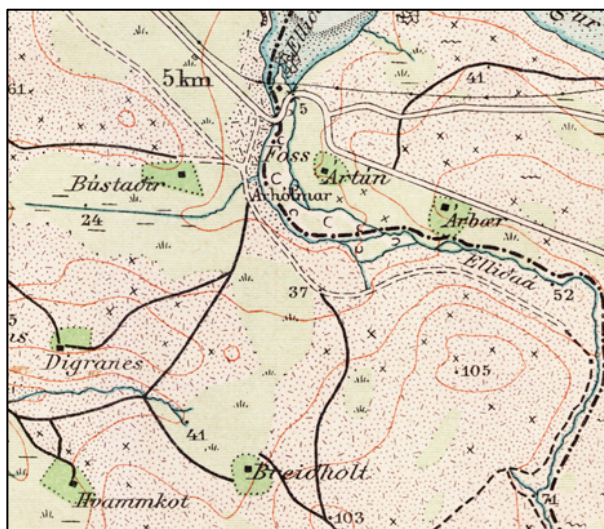
¹⁷⁰ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 91.

Bústaðir 232-39 Vegur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-39		Vegur	Heimild	1000-1883	361617	404715			Ómetið	Já

Staðhættir: Tveir vegir lágu yfir Árhólmann fyrr á öldum. Syðri leiðin, sem hér um ræðir, lá í framhaldi af *Álftnesingavaði* sem var austar niður af Blesugróf og líklega yfir að *Ártúnsvaði* sem er norðan við Rafstöðina. Slóðinn sést að hluta á loftljósmynd frá árinu 1953.¹⁷¹ Um þennan veg fóru þeir sem komu frá Bessastöðum, en leiðin lá austur með Kópavogslæk yfir Digranesið og Blesugróf að *Álftnesingavaði*, samanber kort danska herforingjaráðsins.¹⁷²

Lýsing: Horfið.

Mynd 63 Hluti úr korti frá 1909, sem sýnir leiðina yfir Digranesháls að *Álftnesingavaði*.¹⁷³

Mynd 64 Slóði (232-39) upp af *Álftnesingavaði*, að *Ártúnsvaði*.

Bústaðir 232-52 Bridde

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-52	Bridde	Íbúðarhús	Heimild	1920-29-1979	361502	404704	8,8	4	Slæmt	Að mestu

Staðhættir: Bústaður A. Bridde bakara stóð á svæði austan við Reykjanesbraut á milli hennar og hjóla- og gangstígs vestan við Elliðaár, um 116 m austur af Jöldugróf 13. Sést á loftmynd frá árinu 1979.¹⁷⁴

Lýsing: Húsið er horfið, en á svæðinu eru ummerki eftir búsetu, trjágróður og húsgrunnur.

¹⁷¹ Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukur-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>.

¹⁷² Landmælingar Íslands: Kortasafn. Kort danska herforingjaráðsins af Reykjavík 1909 (hluti). Generalstabens Topografiske Afdeling. Kaupmannahöfn 1909, mælt 1908.

¹⁷³ Landmælingar Íslands: Kortasafn. Kort danska herforingjaráðsins af Reykjavík 1909 (hluti). Generalstabens Topografiske Afdeling. Kaupmannahöfn 1909, mælt 1908.

¹⁷⁴ Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukur-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. loftljósmynd frá árinu 1979.

Mynd 65 Breskir hermenn við æfingar í Blesugróf rétt austan við sumarhús Bridde-fjölskyldunnar, sem er til vinstri á myndinni. Fagrihvammur er til hægri.¹⁷⁵

Mynd 66 Grunnur bústaðar A. Bridde (232-52), horft til norðurs.

Mynd 67 Trjálundur við húsgrunn bústaðar A. Bridde (232-52), horft til suðvesturs.

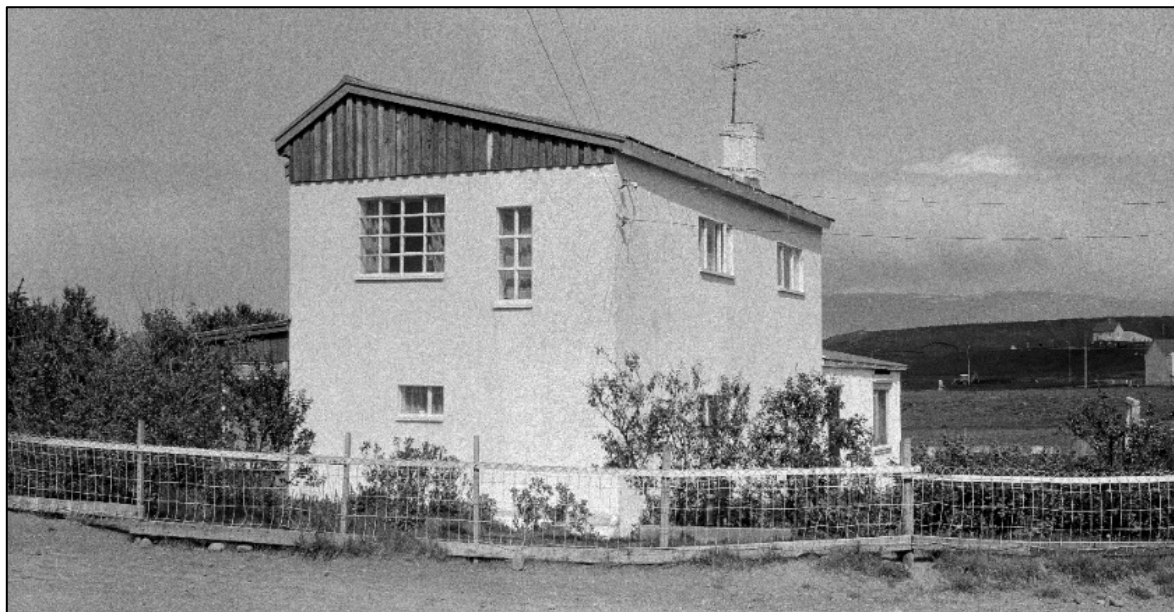
Bústaðir 232-54 Lækjarhvammur

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd M	Breidd m	Ástand	Horfin
232-54	Lækjar- hvammur	Íbúðarhús	Heimild	1965- 1984	361544	404663	10	6	Ómetið	Já

Staðhættir: Lækjarhvammur stóð austan við Reykjanesbraut, á árbakkanum á móts við göngubrúna við Álftnesingavað.

Lýsing: Húsið er horfið. Á svæðinu eru nokkur ummerki eftir búsetu: trjágróður, steinlagnir með stígum, hleðslur og hálfniðurgrafinn olútankur.

¹⁷⁵ Ljósmynd af vef IWM, https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/205473214_H_003939-1, 1940. Original wartime caption: Training scenes with 1/6th Duke of Wellingtons near Reykjavik.

Mynd 68 Húsið Lækjarhvamur við Blesugróf, fyrir norðan húsið í fjarska sér í Ártún og Elliðaárvirkjun.¹⁷⁶

Mynd 69 Steinlögn á lóð Lækjarhvamms, horft til suðvesturs.

Mynd 70 Olíutankur á lóð Lækjarhvamms.

Bústaðir 232-55 Sandhóll

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-55	Sandhóll	Íbúðarhús	Heimild	1954-1975	361471	404684	13	2	Ómetið	Já

Staðhættir: Sandhóll stóð austan við Vatnsveituveg, þar sem nú er eystri akrein Reykjanesbrautar, um 70 m austur af Jöldugróf 9. Hús Óskars Þórðarsonar og fjölskyldu.

Lýsing: Horfið. Vék við lagningu Reykjanesbrautar 1975.

¹⁷⁶ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: SPÓ ÁBS 0172. Ljósmyndari: Sveinn Þórðarson, 1972.

Mynd 71 Horft til norðurs í átt að hesthúsum og félagsheimili Fáks. Nyrst er húsið Heiði, tvílyft hús með kvistum, sunnan við það sér í trésmíðaverkstæði sem merki SVR ber í. Enn sunnar er húsið Sandskeið og síðan Eystrihóll, en þar var bílaverkstæði aðeins innar í lóðinni. Fremst á myndinni er Sandhóll og aftan við húsið er bílskúr sem tilheyrði því.¹⁷⁷

Bústaðir 232-56 Eystrihóll

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-56	Eystrihóll	Íbúðarhús	Heimild	1954-1971	361453	404700	17	12	Ómetið	Já

Staðhættir: Íbúðarhúsið Eystrihóll stóð við Vatnsveituveg rétt norðvestan við Sandhól, þar sem nú er eystri akreina Reykjanesbrautarinnar, um 70 m austan við Jöldugróf 13. Bílaverkstæði var sambyggt húsinu að norðanverðu. Sjá mynd við skráningu (232-55).

Lýsing: Horfið. Vék við lagningu Reykjanesbrautar 1975.

Bústaðir 232-57 Sandskeið

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-57	Sandskeið	Íbúðarhús	Heimild	1954-1971	361439	404716	11	6	Ómetið	Já

Staðhættir: Íbúðarhúsið Sandskeið stóð við Vatnsveituveg rétt norðvestan við Eystrihól, þar sem nú er eystri akreina Reykjanesbrautarinnar, um 70 m austan við Jöldugróf 13. Bílaverkstæði var norðan við húsið. Sjá mynd við skráningu (232-55).

Lýsing: Horfið. Vék við lagningu Reykjanesbrautar 1975.

Bústaðir 232-58 Garðstunga, Kastalinn

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-58	Garðstunga, Kastalinn	Íbúðarhús	Heimild	1954-1971	361426	404754	11	7	Ómetið	Já

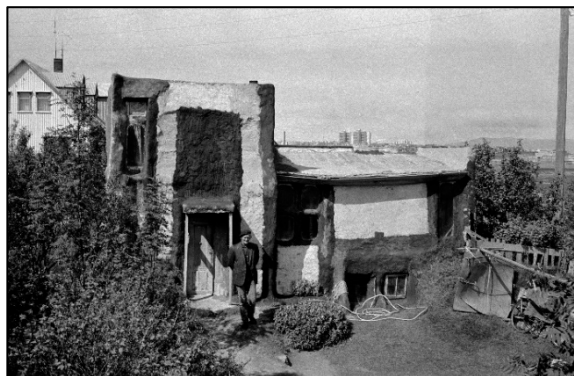
Staðhættir: Garðstunga var sunnan við Heiði og stóð þar sem nú er graseyja á milli akreina Reykjanesbrautar. Þar byggðu hjónin Óskar B. Magnússon og Blómey Stefánsdóttir sérstakt hús, sem einnig var nefnt Kastalinn.

Lýsing: Horfið. Vék vegna lagningar Reykjanesbrautar 1975.

¹⁷⁷ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÞJV 018 115 1-5, 1970. Upplýsingar: Ársæll Óskarsson og Kristján Ívar Sigurðsson.

Mynd 72 Húsið Garðstunga, vinstra megin sér í Elliðaárstöðina.¹⁷⁸

Mynd 73 Húsið Garðstunga, horft í norðvestur, húsið Heiði (232-70) til vinstri. Við húsið stendur eigandinn og húsbyggjandinn Óskar B. Magnússon.¹⁷⁹

Bústaðir 232-59 Grund

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-59	Grund	Íbúðarhús	Heimild	1965-1971	361441	404784	9	8	Ómetið	Horfið

Mynd 74 Leifar af húsi við Grund (232-59), horft til vesturs, eftir stendur trjágróður og húshorn.

Mynd 75 Steinsteipt húshorn.

Staðhættir: Grund stóð á árbakkanum, norðaustur af Garðstungu (Kastalanum), þar sem nú er svæði á milli Reykjanesbrautar og göngustígs. Samkvæmt korti frá árinu 1958-1959 stóðu þá sex hús og kofar á lóðinni.¹⁸⁰ Austan við vegöxl Reykjanesbrautar og um 80 m austur af Blesugróf 38 er steinsteipt horn, sennilega húshorn. Hugsanlega leifar íbúðarhússins Grundar sem stóð þarna.

Lýsing: Steinsteipt horn, vinkill, mosavaxið. Ofan og vestan við það er jarðvegur frá vegöxl Reykjanesbrautar.

¹⁷⁸ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: SPÓ ÁBS 1416. Ljósmyndari: Sveinn Þórðarson, Garðstunga í Blesugróf 1972.

¹⁷⁹ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÞJV Breiðholt nr 6. Ljósmyndari: Þjóðviljinn, Garðstunga í Blesugróf 1970.

¹⁸⁰ Mælingadeild Reykjavíkur kort II-8-2-010 frá árunum 1958-1959, afrit Borgarsögusafn Reykjavíkur.

Bústaðir 232-60 Hús Blesugróf

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-60		Íbúðarhús	Heimild	1954	361420	404829	10	8	Ómetið	Já

Staðhættir: Hús merkt Ingimar Þorsteinssyni á korti frá 1957.¹⁸¹ Húsið var norður af Garðstungu (Kastalanum), þar sem í dag er eystri akrein Reykjanesbrautar, um 60 m austur af Blesugróf 26. Sjá á korti frá árunum 1958-1959.¹⁸²

Lýsing: Horfið 1970.

Bústaðir 232-62 Reykjaæð

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-62	Reykjaæð	Hitaveitulögn	Heimild	1939- 1970	361494	405275		3	Ómetið	Já

Mynd 76 Horft í norðaustur eftir Reykjaæðinni (232-62) árið 1942. Gömlu hitaveitustokkarnir voru með bogapaki.¹⁸³

Staðhættir: Hitaveitulögn var lögð í stökk frá Reykjum í Mosfellssveit í safngeyma á Öskjuhlíð á árunum 1939-1943. Lokið á gamla stokknum var kúpt, bogalaga. Lögnin lá yfir þveran Elliðaárdalinn um 200 m sunnan við Vesturlandsvegin, að hluta til ofanjarðar. Árið 1970 var lögnin endurnýjuð, sjá mynd 77.

Lýsing: Elsta lögnin var endurnýjuð árið 1970 og aftur árið 2020 en þá var hún sett í jörð rétt norðan við þessa gömlu lögn.

¹⁸¹ Kort Rafmagnsveitu Reykjavíkur sem sýnir byggðina í Blesugróf og Löngugróf, líklega á síðari hluta sjötta áratugarins. Skjalasafn Ráðhúss Reykjavíkur: Skjöl bæjarráðs um lóðamál (D-skjöl). Blesugróf. Kort Rafmagnsveitu Reykjavíkur: „Byggð í Blesugróf við Elliðaár“. Rvík 295.47 M 1:2000.

¹⁸² Mælingadeild Reykjavíkur kort II-8-2-010 frá árunum 1958-1959, afrit Borgarsögusafn Reykjavíkur.

¹⁸³ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: LOG 026 1-1. Ljósmyndari: Loftur Guðmundsson 1942.

Mynd 77 Reykjaæð árið 2019, horft í austur.

Bústaðir 232-74 Laxakistur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-74	Laxakistur	Laxakistur	Heimild	1853-90	361650	405204			Ómetið	Já

Mynd 78 Ljósmynd af laxakistum í Elliðaám frá árinu 1883-1885.¹⁸⁴

Staðhættir: Á seinni hluta 19. aldar urðu miklar deilur og málaferli vegna veiðiréttinda í Elliðaánum, svokölluð Elliðaármál. Ditlev Thomsen kaupmaður og seinna sonur hans H. Th. A. Thomsen voru þá

¹⁸⁴ Þí: Lpr-2929 ljósmyndari Fredrick W. Warbreck Howell 1883-1885.

eigendur jarðanna Bústaða og Ártúns og um leið veiðiréttinda í Elliðaánum frá fossinum Skorarhyl eða Stórahyl, á mörkum Ártúns og Árbæjar, til sjávar. Þeir viðhöfðu þá veiðiaðferð að girða þvert yfir báðar kvíslarnar niður undir ósum og koma þar fyrir trékistum sem laxarnir stukku inn í á leið sinni á hrygningarstöðvarnar. Þessi aðferð varð til þess að sáralítið veiddist af laxi ofan við veiðimörk þeirra og skapaði óvinsældir meðal þeirra sem áttu lönd eða bjuggu ofar með ánni. Þvergirðingar og laxakistur voru bæði í vestari og austari ánni. Á korti Benedikts Gröndal frá 1880 yfir Elliðaánnar eru þvergirðingar merktar inn fyrir norðan þjóðleiðina sem lá yfir Árhólmann. Miðað við landslagið nú hafa þær verið fyrir sunnan hitaveitustokkinn sem liggur yfir Árhólmana, sjá mynd 23.

Lýsing: Engin merki er lengur að sjá um þvergirðingar og kistur.

Mynd 79 Þvergirðingar og laxakistur eru merktar inn á kort frá 1880.¹⁸⁵

Bústaðir 232-75 Drekkjarhylur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-75	Drekkjarhylur	Aftökustaður	Hylur	1696	361471	405162	18	17	Gott	Nei

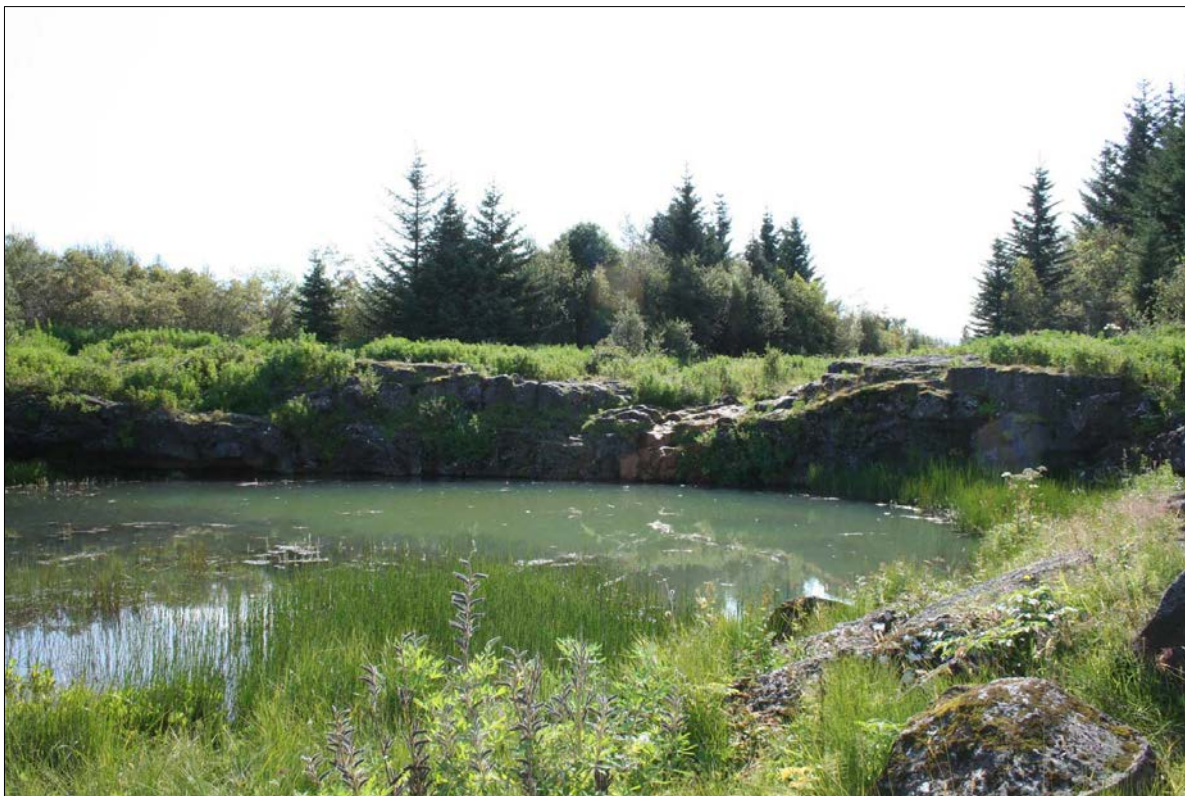
Staðhættir: Í Árhólmmum vestanverðum er svonefndur Drekkjarhylur. Áður en árnar voru stíflaðar runnu þær víðar um hólmann og má greina enn í dag þurra farvegi á mörgum stöðum. Áður rann einn lækur þarna um og steiptist vatnið niður í hylinn og myndaði *Skötufoss*, en hann sést ekki lengur þar sem vatninu er aðallega veitt í eystri ána. Í Setbergsannál segir árið 1696: „Það barn dauðt, sem útborið fannst hjá Ingunnarstöðum í Brynjudal á fyrirfarandi sumri, meðgekk vinnukonan Vigdís Þórðardóttir það að átt og út borið hefði, en litlu fyrir alþingi átti hún annað barn, að hverju hún lýsti föður þann sama unga mann Einar Jónsson sem hitt fyrra útborna barnið með henni átti. Lá hún á sæng um alþingistímenn. Um það mál þingaði síðar lögmaður hennar Sigurður Björnsson, á Kópavogi, hvar hún

¹⁸⁵ Kort Benedikts Gröndal af Elliðaánum 1880. Hér tekið eftir: Elliðaánnar. Paradís Reykjavíkur. Hluti af prentuðu korti sem er aftast í ritinu. Upplýsingar um kortið eru á bls. 6.

var dæmd og réttuð í Elliðaám“.¹⁸⁶ Af Vallarannál má ráða að fyrir 1704 hafi sekum konum, sem væntanlega hlutu dóma sína á Kópavogspingstað, ávallt verið drekkt í „**Elliðaá syðri**“, en 1704 var hins vegar brugðið á það ráð að drekkja konum í Kópavogslæknum nálægt þingstaðnum í Kópavogi.¹⁸⁷

Ekki er ólíklegt að Drekkjarhylur hafi verið notaður til drekkinga á sínum tíma, en hylurinn er ekki langt frá hinni fornu leið sem lá yfir Árhólmana milli Bústaða og Ártúns. Við Drekkjarhyl var framið morð sem kennt var við Skötufoss, en það var upp úr 1704 að annar bóndinn í Árbæ, Sigurður, banaði hinum, Sæmundi, að tilstuðlan eiginkonu hins látna, Steinunnar. Þau fengu bæði líflátsdóm sem var framfylgt við Kópavog, hann hálshöggvinn en henni drekkt.¹⁸⁸

Lýsing: Drekkjarhylur er undir hraunbrúninni, um 18 m í þvermál. Þegar meira vatn var í vestari ánni og hún þvældist meira um Árhólmann féll Skötufoss í hylinn fram af brúninni.

Mynd 80 Drekkjarhylur í Árhólmmum, horft í suður.

Bústaðir 232-76 Vatnsveituvegur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-76	Vatnsveituvegur	Vegur	Vegur	1908	361455	405328	164	5	Gott	Nei

Staðhættir: Á herforingjaráðskorti frá árinu 1909 er merktur inn vegur vestan við Elliðaárnar. Hann lá frá brúnni sem var yfir vestari kvísl Elliðaánna og upp með allri ánni upp að Vatnsenda.¹⁸⁹ Vegurinn er ekki merktur sem vagnavegur inn á kortið, heldur er slitin línun, líklega vegna þess að vegurinn var ekki fullbúinn þegar kortið var gert árið 1909, sjá mynd 81. Í dag er hluti vegarins sjáanlegur austan

¹⁸⁶ Páll Sigurðsson: „Aftökustaðir í landnámi Ingólfs og aftökur dæmdra manna“. Fræðslurit Ferðafélags Íslands 9, bls. 35-36.

¹⁸⁷ Páll Sigurðsson: „Aftökustaðir í landnámi Ingólfs og aftökur dæmdra manna“. Fræðslurit Ferðafélags Íslands 9, bls. 35-36.

¹⁸⁸ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 64.

¹⁸⁹ Landmælingar Íslands: Kortasafn. Kort danska herforingjaráðsins af Reykjavík 1909 (hluti). Generalstabens Topografiske Afdeling. Kaupmannahöfn 1909, mælt 1908.

Reykjanesbrautar og norðan við hitaveitustokkinn sem liggur yfir Elliðaárhólma. Vegur þessi er líka sjáanlegur uppi í Blesugróf þar sem hann varð síðar Vatnsveituvegur.

Lýsing: Malarvegur upp með vestari kvísl Elliðaánna frá gömlu brúnni (232-23) suður að hitaveitustokk, um 165 m á lengd og 5 m breiður.

Mynd 81 Vegur (232-76) á korti herforingjaráðs, merktur með rauðri línu þar sem hann er sjáanlegur.¹⁹⁰

Mynd 82 Vegur (232-76) með vestari kvísl Elliðaánna, horft í norður.

Bústaðir 232-77 Þjóðvegur

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-77	Bústaðavegur hinn forni	Þjóðvegur	Vegur	900-1883-	361494	405006	300	4	Sæmilegt	Nei

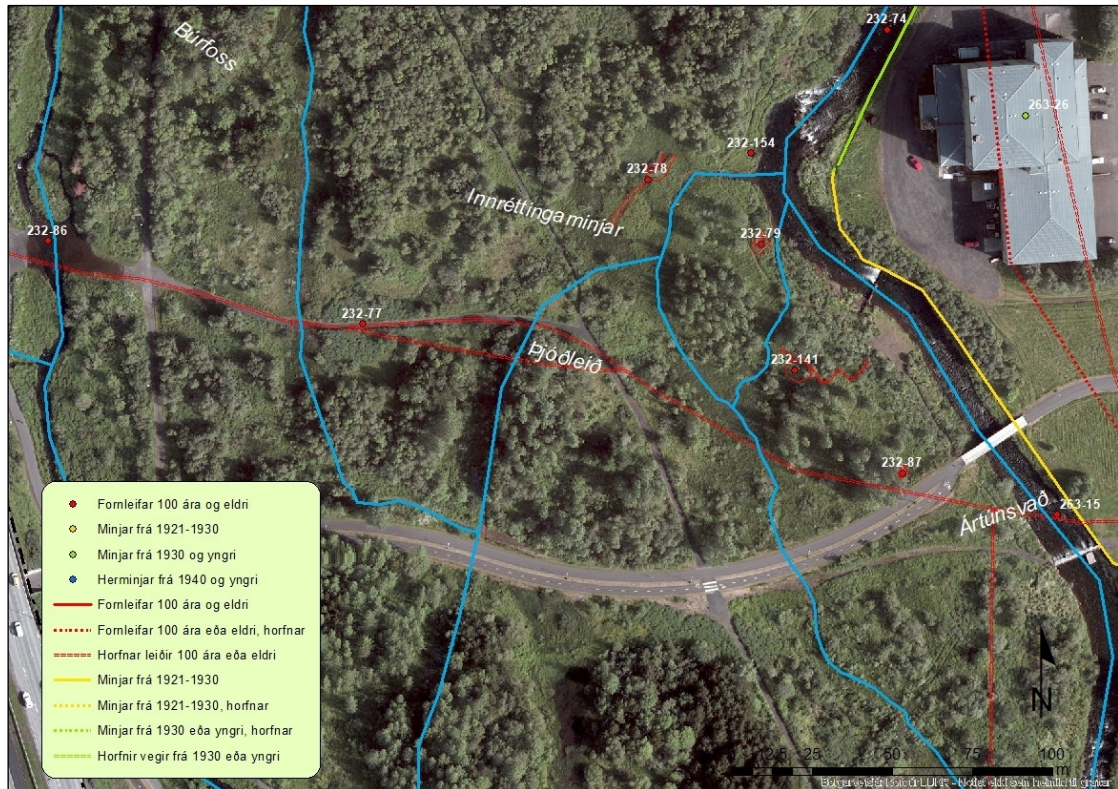
Staðhættir: Þjóðvegur til og frá Reykjavík er merktur inn á kort eftir Benedikt Gröndal frá árinu 1880 (mynd 79). Kortið sýnir Elliðaárnar frá upptökum til árósa. Leiðin lá fyrir norðan Bústaði, yfir vað í Árhólmana sunnan við Búrfoss og Innréttingahúsin að Ártúnsvaði. Þaðan lá leiðin sunnan við túngarðiinn í Ártúni og upp Reiðskarðið.¹⁹¹ Vegurinn er líka merktur inn á kort Sigurðar Guðmundssonar málara frá 1869 (sjá mynd 85).¹⁹²

Lýsing: Í Árhólmanum er hægt að sjá legu þessarar gömlu leiðar. Búið er að bera mól ofan í hana á um 180 m kafla en 90 m eru grasigrónir.

¹⁹⁰ Landmælingar Íslands: Kortasafn. Kort danska herforingjaráðsins af Reykjavík 1909 (hluti). Generalstabens Topografiske Afdeling. Kaupmannahöfn 1909, mælt 1908.

¹⁹¹ Kort Benedikts Gröndal af Elliðaánum 1880. Hér tekið eftir: *Elliðaárnar. Paradís Reykjavíkur*. Hluti af prentuðu korti sem er aftast í ritinu. Upplýsingar um kortið eru á bls. 6.

¹⁹² Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 92.

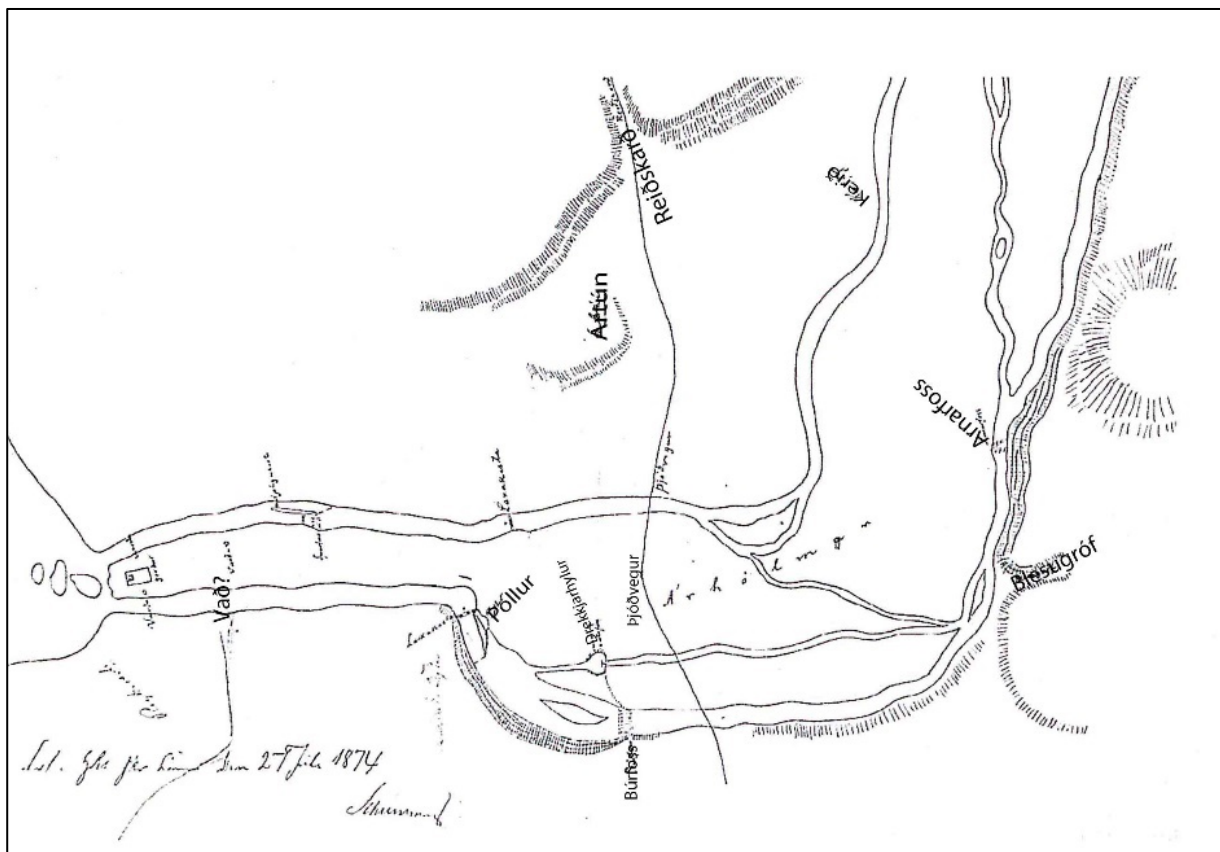

Mynd 83 Þjóðleiðin (232-77) í Árhólmunum, sýnd með rauðri línu.¹⁹³

Mynd 84 Gamla þjóðleiðin lá yfir vestari ána á ónefndu vaði (232-86) og áfram yfir Árhólmana. Horft í áustur.

¹⁹³ Loftljósmynd frá árinu 2016 úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Merkingar og kortavinnsla Anna Lísu Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni.

Mynd 85 Kort Sigurðar málara af þjóðleiðinni yfir Árþólmur árið 1874.¹⁹⁴

Bústaðir 232-78 Rúst, Þófaramylla

Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-78	Þófaramylla	Óþekkt	Rúst, garðlag	1750-52	361586	405054	4	4	Sæmilegt	Nei

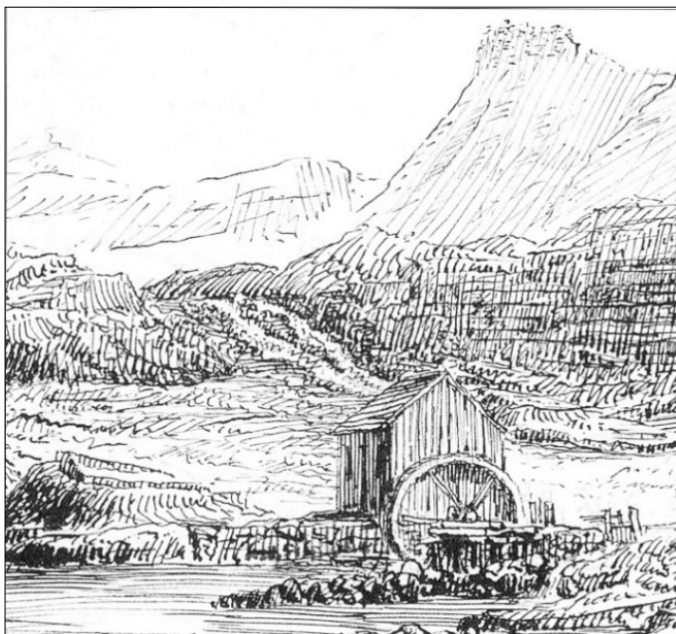
Staðhættir: Rústin er um 30 m vestan við eystri kvísl Elliðaáanna, vestur af Toppstöðinni, í mýrarfláka á milli lækja. Mýrin getur verið mjög blaut og fer það eftir árferði, svo ekki er alltaf fært að rústinni. Greina má rústina á loftmynd frá árinu 1953.¹⁹⁵ Svæðið hefur breyst mikið í gegnum aldirnar og líklega mest þegar Árbæjarsífla var gerð um 1920, en áður hljóp vatnið um allan hólmann.

Lýsing: Rústin er grasi- og sinuvaxin og trjáplöntur vaxa á henni. Á SV-vegg er merki Árbæjarsafns. Rústin er 3x3 m að stærð (NA-SA). Veggir eru úr torfi og grjóti, um 1 m breiðir og 0,3-0,4 m háir. Líklega hafa verið dyr í NV. Þrír stórir steinar lágu áður við NA-vegg að innanverðu og við SA-vegg. Rústin er nú vaxin víðirunnum. Út úr NA-horni rústarinnar liggur **garður 1**, um 4 m langur og stefnir NA-SV, um 1,0-1,5 m breiður og 0,4 m hár. Rof er í garðinum um 1,5 m frá rústinni á um 0,7 m kafla. Um 1,0 m SA af rústinni er **garður 2**, um 10 m langur og stefnir NA-SV, um 1,5 m breiður og 0,2-0,4 m hár. Við SV-horn rústarinnar er **garður 3**, um 18 m á lengd og stefnir NA-SV, 1,5-2,0 m á breidd og 0,2-0,4 m á hæð. NA-endi allra garðanna er á svipuðum stað, en þó er 1,5 m á milli þeirra.¹⁹⁶

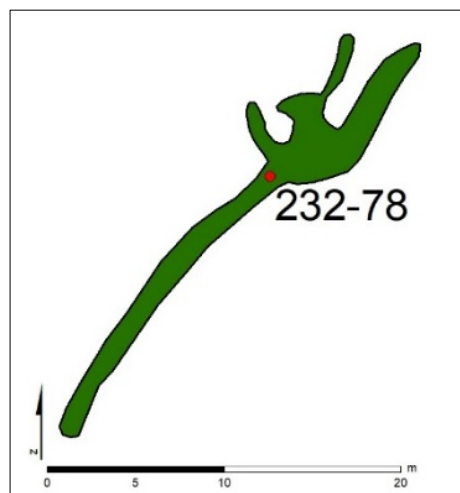
¹⁹⁴ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls 91. Merkingar bættar ALG.

¹⁹⁵ LÍM: Loftmyndasafn, tökudagur 1953-09-16, LI1-9261.

¹⁹⁶ Bjarni F. Einarsson: *Fornleifaskrá Reykjavíkur*, bls. 108.

Mynd 86 Þófaramylla Innréttinganna árið 1789 eftir John Baine. Húsið hefur verið timburhús og við það sést mylluhjólið sem vatnsstraumurinn hefur snúið. Myndin er stílfærð en í baksýn má sjá báðar kvíslar Elliðaánna steypast niður og fjær er Vífilsfell.¹⁹⁷

Mynd 87 Rúst og garðlög (232-78), teiknað eftir uppmælingu.

Mynd 88 Rúst og garðlag (232-78), horft eftir garðlaginu til austurs að Toppstöðinni, rústin er fjær, full af trjágróðri.

¹⁹⁷ Úr Íslandsleiðangri Stanleys 1789 (Rvk. 1979), bls. 120. Hér er teikningin fengin úr Árni Hjartarson og fl. *Elliðaárdalur*. *Land og saga*, bls.76.

Mynd 89 Rúst og garðlag (232-78). Þófaramylla Innréttinganna í Árhólmunum, horft eftir garði til suðvesturs að tóft sem er gróin trjám.

Bústaðir 232-79 Rúst Innréttingaminjar

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-79	Innréttingaminjar	Rúst	Tóft	1750-52	361620	405031	5,5	4,3	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Rúst í Árhólmunum vestan við Toppstöðina. Rústin er á grasigrónum árbakka eystri kvíslarinnar, um 4 m frá ánni og um 20 m sunnan við trébrú sem liggur yfir lítinn læk. Austan við rústina rennur annar lítill lækur. Þarna hefur líklega staðið ein af þeim byggingum sem tilheyrðu starfsemi Innréttinganna á 18.öld.¹⁹⁸ Rústin sést á loftljósmynd frá 1953.¹⁹⁹ Svæðið hefur breyst mikið í tímans rás og líklega mest þegar Árbæjarstífla var gerð um 1920, en áður hljóp vatnið um allan hólmann.

Lýsing: Rústin er grasigróin og hlaupin í þúfur að hluta til. Veggir eru nokkuð greinilegir úr torfi og grjóti og tvö op eru á NV-hlið nærri NA-gafli. Nokkuð er af grjóti inn í rústinni. Rústin er eitt hól, um 5,5x4,3 m að stærð og snýr í NA-SV, 1 m á breidd og 0,3-0,4 m á hæð. Austurhorn rústarinnar er nokkuð laskað.²⁰⁰

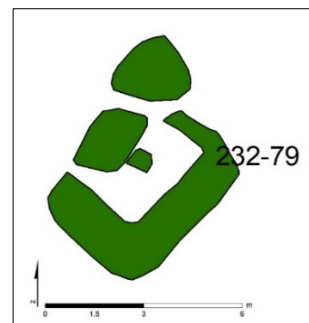
¹⁹⁸ Bjarni F. Einarsson: *Fornleifaskrá Reykjavíkur*, bls. 109.

¹⁹⁹ LÍM: Loftmyndasafn, tökudagur 1953-09-16, LI1-9261.

²⁰⁰ Bjarni F. Einarsson: *Fornleifaskrá Reykjavíkur*, bls. 109.

Mynd 90 Rúst (232-79) á árbakka austurkvíslar Elliðaána. Horft til norðausturs að Toppstöðinni.

Mynd 91 Rúst (232-79) á vestari árbakkanum, teiknað eftir uppmælingu.

Bústaðir 232-80 Varnargarður

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-80		Varnargarður	Garður	1930	361619	405429	150	1	Gott	Að hluta

Mynd 92 Varnargarðar (232-80 og 263-32) beggja vegna við Sjávarfoss í eystri ánni. Báðir þessir garðar eru enn í notkun. Horft yfir árnar til suðvesturs. Báðar gömlu brýrnar eru í notkun (232-23 og 232-22).²⁰¹

²⁰¹ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÁBS LS 33-03. Ljósmyndari: Loftur Guðmundsson, 1930.

Mynd 93 Varnargarður (232-80), horft í suður.

Mynd 94 Varnargarður (232-80), horft til norðurs.

Staðhættir: Varnargarðurinn er á vestari bakka Elliðaánna, austan við veiðihúsið og stefnir beint í norður og niður fyrir Sjávarfoss. Garðurinn hefur líklega verið hlaðinn eftir að virkjunin var reist 1921, en þá var farið að beina stórum hluta af rennsli ána um eystri kvíslina. Líklega hafa hleðslurnar verið gerðar til þess að varna því að vatnið flæddi upp og færi heldur áætlaða leið undir brúna. Hinum megin á bakkanum er hlaðinn varnargarður (263-32 skráður undir Ártún,) sem hafði sama tilgang. Þessir garðar sjást vel á mynd 92 frá árinu 1930.

Lýsing: Garðurinn er um 70 m langur og liggur norður-suður, tré hafa verið gróðursett í 50 m af garðinum og einnig hefur verið sett upp girðing með járnstaurum. Nyrst er hann vel sýnilegur og endar við tréstauro sem á stendur Sjávarfoss (veiðistaður).

Bústaðir 232-86 Vað á Þjóðleið

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-86		Vað	Vað	1831	361396	405032	14	12	Gott	Já

Mynd 95 Vað á gamalli Þjóðleið (232-77) yfir vesturkvísl Elliðaánna, horft til norðvesturs.

Staðhættir: Vað á Þjóðleið (232-77) yfir vesturkvísl Elliðaánna, ekki vitað hvað það var nefnt. Austan við malbikaðan gangstíg með Elliðaánum, um 30 m austur af austurakrein Reykjanesbrautar og um 100 m suðaustur af Bústaðavegi 153. Þjóðleið lá fyrir norðan Bústaði yfir umrætt vað sunnan við Búrfoss og Innréttingahúsin í Árhólmanum, yfir Ártúnsvað og áfram sunnan við túngarð Ártúns og upp Reiðskarðið. Leiðin er teiknuð á kort Björns Gunnlaugssonar frá árinu 1831. Sjá mynd 128.

Lýsing: Vaðið er enn í notkun og ekið er yfir það.

Bústaðir 232-87 Rúst

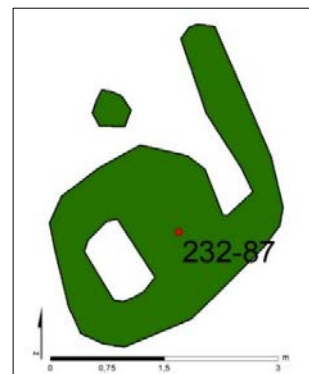
Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-87		Hús	Rúst	1900	361663	404960	3	3	Slæmt	Nei

Staðhættir: Í Árhólmanum, um 17 m suðvestur af nýju hjóla- og göngubrúnni yfir eystri kvíslina.

Lýsing: Grasi- og sinuvaxin ferhyrnd rúst. Tveggja hólfa, annað opið í norður en hitt er ferhyrndur niðurgroftur. Grasigrónir veggir með grjóti, allt að 40 cm á hæð. Norðan við miðja rústina er einn stór steinn.

Mynd 96 Rúst (232-87) við stíg, horft til vesturs.

Mynd 97 Rúst (232-87), teiknað eftir uppmælingu.

Bústaðir 232-141 Rúst, Innréttingaminjar

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-141		Rúst	Rúst, garðlag	1750-1752	361649	404977	8	6,7	Slæmt	Nei

Staðhættir: Árið 1994 var skráð rúst (R-141) í Árhólmanum:

„**Lega, staðhættir:** 25 m VSV af á (Elliðaár). Grasivaxinn árbakki. Ca. 60 m frá SV – horni rafstöðvarbyggingar (nýrri).

Lýsing Rúst, þófaramylla (?) Ca. 10 m í þvermál, ekki sér móta fyrir neinum veggjum eða veggjabrotum. Rústin er gróin. NA–megin við rústina eru rennur sem nú eru að hluta uppþornaðar (þar hefur vatnsrennsli verið stjórnað áður). Skammt frá NV–horni rústarinnar er: Garður. 32 m á L (VNV- ASA) 0,3 – 0,5 m á H og 2 m á breidd. Garðurinn er rofinn á nokkrum stöðum á A–hluta. Garðurinn endar við V– endann, í dálitlum hól.

Athugasemdir Sæmilegt/lélegt ástand 1994. Sennilega eru rústirnar hluti af Innréttingunum svokölluðu.“²⁰²

²⁰² Bjarni F. Einarsson: *Fornleifaskrá Reykjavíkur*, bls. 172.

Minjastaðurinn er um 15-30 m suður af austurkvísl Elliðaánna og 40 m norðvestur af nýju brúnni. Merktur með skilti Árbæjarsafns, Borgarminjar, sem er plata á járnröri.

Lýsing: Svæðið er hringlaga og aðeins hærra en næsta umhverfi. Norðan og austan við er lágt garðlag við vatnsrás sem gæti hafa verið samtíða. Garðlagið var mælt ásamt ummáli minjasvæðisins sem er um 8 m í þvermál. Vestan við rennur smá vatnslæna út í ána við rúst (232-79). Svæðið er grasi- og sinuvaxið auk þess sem þar er lúpína og trjágróður.

Mynd 98 Minjastaður (218-141), teiknað eftir uppmælingu.

Mynd 99 Minjamerking á rúst (218-141), skilti Árbæjarsafns „Borgarminjar.“

Mynd 100 Minjastaður (232-141), horft til norðausturs að Toppstöðinni.

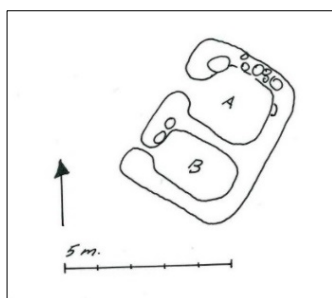
Bústaðir 232-154 Rúst, Innréttingaminjar

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-154		Rúst	Heimild	1750-1752	361615	405065	5	3,5	Ómetið	Já

Staðhættir: Árið 1995 var skráð rúst (232-154) í Fornleifaskrá Reykjavíkur á vesturbakka eystri kvíslarinnar:

„Í Árhólmanum, á árbakka eystri kvíslarinnar og um 11 m norðaustan við göngubru sem er yfir lækjarkvísl sem rennur í ána. Grasivaxinn árbakki. Um 50 m vestur frá Toppstöðinni.

Lýsing: „Rústin er 5 x 3,5 m (NA-SV). Veggir úr grjóti og torfi, 0,5 - 1,0 m á breidd og 0,2 - 0,4 m háir. Nokkuð ber á stærri steinum við N-langhliðina. Fornleifarnar skiptast í tvö hólf (A-B) og virðast dyr vera á báðum hölfum í NV.“²⁰³ sjá mynd 101.

Mynd 101 Rúst (232-154), teikning BFE.²⁰⁴

Mynd 102 Meint minjasvæði (232-154) á vesturbakka austurkvíslar samkvæmt lýsingu. Horft yfir svæðið til norðurs, næst er litli lækurinn og fjær er rás þar sem áin hefur étið sig inn í bakkann.

Rústarinnar var leitað á vesturbakka eystri kvíslar Elliðaánna eftir staðarlýsingu en hún fannst ekki. Líklega hefur hún raskast í flóði þar sem áin hefur brotið sér leið inn í bakkann. Við ána er eins og skurður þar sem mannvirkið gæti hafa staðið.

Lýsing: Horfin.

²⁰³ Bjarni F. Einarsson, 1995, Fornleifaskrá Reykjavíkur, FileMaker gagnagrunnur.

²⁰⁴ Bjarni F. Einarsson, 1995, Fornleifaskrá Reykjavíkur, FileMaker gagnagrunnur.

2.3.2 Skrá yfir fornleifar, mannvirki og yngir minjar í landi Ártúns

Ártún 263-1 Bæjarhóll

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
236-1	Ártún	Bústaður	Bæjarhóll	1379	361862	405019	60	60	Gott	Nei

Staðhættir: Bæjarhóllinn er um 70-80 m norðaustur af Rafstöðvarvegi 9, ekið er upp á hólinn fyrir austan húsið. Hóllinn er mjög áberandi í landslaginu og sést víða að. Líklega er hólinn jarðmyndun frá síðasta jökulskeiði auk mannvistarlaga sem hafa hlaðist þarna upp í gegnum tíðina.

Ekki er vitað hvenær fyrst var búið í Ártúni, en talið er að þess sé getið í máldögum sem Árlands neðra, í Vilchinsbók frá 1379, þá eign Neskirkju, og í Gíslamáldaga frá 16. öld.²⁰⁵ Á hólum stendur einlyft íbúðarhús (Rafstöðvarvegur 11) með risi og kjallara, sem Þorbjörn Finnsson og Jóna Jónsdóttir byggðu árið 1910²⁰⁶ að sögn Braga Ólafssonar fyrrum bónda í Ártúni. Þorbjörn og Jóna höfðu búið víða er þeim bauðst að setjast að á Kleppi, þar sem þau byggðu meðal annars góða baðstofu. Þar bjuggu þau um hríð eða þangað til þau urðu að víkja fyrir Kleppsspítala sem byggður var 1907. Árið 1906 keypti Reykjavíkurbær jarðirnar Árbæ, Breiðholt, Selás (úr landi Grafar) og Ártún vegna áætlana um að taka neysluvatn úr Elliðaánum fyrir þéttbýli í Reykjavík. Bauð bærinn Þorbirni og Jónu að setjast að í Ártúni. Þar voru þá fyrir mjög hrörleg hús og hófust þau strax handa við byggingu núverandi húsa.²⁰⁷ Árið 1929 var íbúðarhúsinu lýst þannig: a) Húsið byggt úr bindingi og klætt utan með borðum og pappa. Á aðalhæðinni voru þrjú íbúðarherbergi og gangur, í kjallara var eldhús, búr, herbergi og geymsla. Steinsteypar tröppur voru við íbúðarhúsið og undir þeim gengið inn í kjallarann, sem var sementslétaður að utan. Húsið var allt málað að utan.²⁰⁸ Austan í bæjarhólum er lítið hús, Rafstöðvarvegur 15, sem tilheyrir starfsemi skíðasvæðisins sem er þar nú.

Lýsing: Bæjarhóllinn er um 100 m í þvermál og má ætla að í honum leynist fornleifar allt frá 10.-11. öld. Engar rústir er að sjá á bæjarhólum, nema veggir traðarinnar til norðurs. Greinilegt er að bæjarstæðið hefur verið lækkað norðan við bæinn. Það má sjá á útitröppunum þar sem hefur þurft að bæta við þremur þrepum. Húsin voru öll fyrst virt 21. nóvember 1929, en þá hafa útihúsin austan við íbúðarhúsið líklega verið nýlega byggð. Sjá má eldri útihúsin á ljósmynd sem tekin var árið 1921 eða 1926,²⁰⁹ yngri húsin sjást á loftmynd frá árinu 1930.²¹⁰ Samkvæmt úttektinni 1929 voru þá virt á lóðinni: b) Heyhlaða og gripahús úr bindingi, klætt að utan með járn, bæði veggir og þak. Húsið var með skúrpaki og skiptist í þrennt. Næst kjallara íbúðarhússins var fjósið með 8 básum, svo heyhlaða sem var í miðri byggingunni og í endanum var fjárhús. Húsið var 12x9,7 m á stærð og mesta hæð 3,6 m. c) Einnig var virtur geymsluskúr byggður úr bindingi og með járnþaki. Þar var geymsla og kyndiklefi en helmingurinn var haughús með steypum veggjum og gólfi, stærð 7,0x5,8 m. d) Þvagþró, steyp, stærð 4,5x2,5 m, með skúrpaki.²¹¹ Virðing var óbreytt þegar húsin voru virt aftur 1. október 1941: Íbúðarhús, hlaða, geymsluskúr og þvagþró.²¹² Í brunavirðingu frá 18. mars 1947 segir að húsið sé óbreytt í aðalatriðum frá 1. október 1941. Þá hafði miðstöð verið sett í húsið og rafmagnsvél. Á lóðinni stóðu íbúðarhúsið, hlaða, geymsluskúr og þvagþró.²¹³ Húsin stóðu á sama stað og eldri húsin, sem sýnd eru á túnakorti Ártúns frá 1916.²¹⁴

²⁰⁵ *Diplomatarium Islandicum. Íslenskt fornbréfasafn IV*, bls. 109 – *Diplomatarium Islandicum. Íslenskt fornbréfasafn XVI*, bls. 637.

²⁰⁶ Vísa í úttekt Ölmú aftar í skýrslu.

²⁰⁷ Sjá Húsaskrá Borgarsögusafns: Ártún við Rafstöðvarveg.

²⁰⁸ Borgarskjalasafn: Aðf. 774. Brunavirðing dagsett 21. nóvember 1929 (brunab.nr. 2659).

²⁰⁹ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: MAÓ 2497, Ljósmyndari: Magnús Ólafsson, 1921-25.

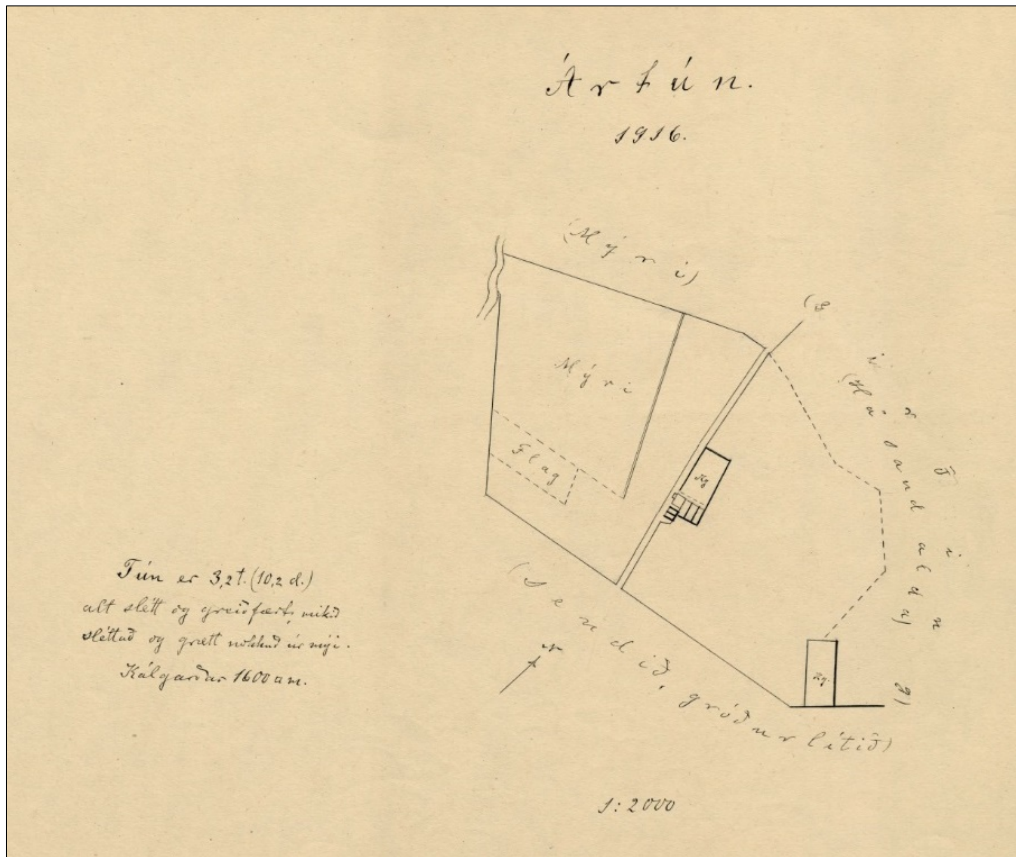
²¹⁰ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ABS LS 33-06. Ljósmyndari: Loftur Guðmundsson 1930.

²¹¹ Borgarskjalasafn: Aðf. 774. Brunavirðing dagsett 21. nóvember 1929 (brunab.nr. 2659).

²¹² Borgarskjalasafn: Aðf. 774. Brunavirðing dagsett 21. nóvember 1929 (brunab.nr. 2659).

²¹³ Borgarskjalasafn: Aðf. 4339 Brunavirðing dagsett 18. mars 1947 (brunab.nr. 2659).

²¹⁴ Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. Ártún 1916.

Mynd 103 Túnakort fyrir Ártún frá árinu 1916.²¹⁵

Mynd 104 Hluti úr mynd sem sýnir Ártún árið 1921 eða 1926. Flaggað er við bæinn í tilefni konungskommunnar. Austan við íbúðarhúsið má sjá gömlu útihúsin þrjú sem síðar voru sett undir eitt skúrþak og sunnan við er líklega geymsla, kyndiklefi og haughús.²¹⁶

²¹⁵ Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. Ártún 1916.

²¹⁶ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: MAÓ 2497. Ljósmyndari Magnús Ólafsson, 1921-25, hluti úr ljósmynd.

Mynd 105 Bæjarhóll Ártúns, horft í norður. Útihúsin hafa verið endurgerð og þeim breytt.

Mynd 106 Bæjarhóll Ártúns, horft til norðurs.

Mynd 107 Bæjarhóll Ártúns, horft til vesturs.

Mynd 108 Bæjarhóll Ártúns, horft til suðvesturs.

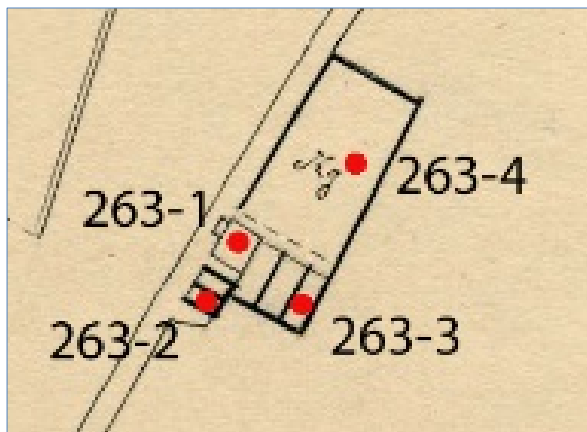
Mynd 109 Bæjarhóll Ártúns, horft til suðurs.

Ártún 263-2 Útihús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
236-2	Ártún	Útihús	Heimild	1900	361864	405008	7,5	7,5	Ómetið	Já

Staðhættir: Sunnanmegin við íbúðarhúsið voru útihús samkvæmt túnakorti Ártúns frá árinu 1916.²¹⁷

Lýsing: Tveggja bursta torfhús, 7,5x7,5 m að stærð, með standþili í vestur. Á ljósmynd frá árunum 1921-1926 má sjá steipt mannvirki á þessum stað, líklega hús c): geymsla, kyndiklefi og haughús, sjá brunavirðingu 1929²¹⁸, sem hefur verið byggt á sama stað, sjá mynd 110. Nýlega er búið að helluleggja svæðið þar sem þessi hús stóðu. Þó að húsin sjálf séu horfin er líklegt að ummerki um þau finnist enn í jörðu.

Mynd 110 Árið 1916 var tveggja bursta torfhlaðið útihús (263-2) sunnan við íbúðarhúsið, samkvæmt túnakorti.²¹⁹ Á árunum 1921-26 var þar steipt hús c) geymsla, kyndiklefi og haughús.²²⁰

Mynd 111 Sunnan við íbúðarhúsið er nú búið að helluleggja þar sem áður var tveggja bursta torfhús²²¹ og seinna hús c) geymsla, kyndiklefi og haughús, samkvæmt brunavirðingu.²²²

²¹⁷ Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. Ártún 1916.

²¹⁸ Borgarskjalasafn: Aðf. 774. Brunavirðing dagsett 21. nóvember 1929 (brunab.nr. 2659).

²¹⁹ Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. Ártún 1916.

²²⁰ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: MAÓ 2497. Ljósmyndari: Magnús Ólafsson, 1921-1925, hluti úr ljósmynd. Borgarskjalasafn: Borgarskjalasafn: Aðf. 774. Brunavirðing dagsett 21. nóvember 1929 (brunab.nr. 2659).

²²¹ Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. Ártún 1916.

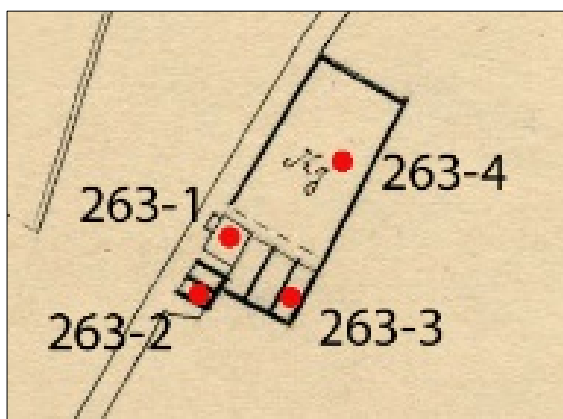
²²² Borgarskjalasafn: Aðf. 774. Brunavirðing dagsett 21. nóvember 1929 (brunab.nr. 2659).

Ártún 263-3 Útihús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
236-3	Ártún	Fjárhús, fjós, hlaða	Hús	1900- 1947	361872	405024	11	10	Gott	Nei

Staðhættir: Austanmegin við íbúðarhúsið voru útihús samkvæmt túnakorti Ártúns frá árinu 1916.²²³

Lýsing: Þriggja bursta torfhús, um 10x11 m að stærð, með standpili. Húsin snéru í N-S. Þessi hús hafa líklega ekki verið torfhús eins og skráð er á túnakotið heldur timburhús með klæðningu, sjá ljósmynd Magnúsar Ólafssonar 1921-25.²²⁴ Ný hús voru reist á sama stað og voru þau virt 21. nóvember 1929. Samkvæmt brunavirðingu frá þeim tíma eru þarna þrjú hús, fjós næst íbúðarhúsinu, hlaða í miðjubyggingunni og fjárhúsið fjærst, öll byggð úr bindingi. Hús þessi standa enn í dag endurbætt.²²⁵ Búast má við að finna ummerki eftir gömlu gripahúsin undir þessum húsum.

Mynd 112 Túnakort frá árinu 1916. Útihúsin eru skráð undir númerið (263-3). Ljósmynd af Ártúni, líklega tekin á árunum 1921-1926. Gömlu útihúsin (263-3).²²⁶

Mynd 113 Ártún árið 1972 og 2020. Útihús (263-3) voru austan við bæinn, endurbýggð 1929 þá öll undir einu skúrþaki. Þau hafa nýlega verið endurgerð.²²⁷

²²³ Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. Ártún 1916.

²²⁴ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: MAÓ 2497. Ljósmyndari: Magnús Ólafsson, 1921-1926, hluti úr ljósmynd,

²²⁵ Páll V. Bjarnason og Helga Maureen Gylfadóttir: Umhverfi Rafstöðvar og Ártúns. Húsakönnun [án bls.tals].

²²⁶ Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. Ártún 1916. Ljósmyndasafn Reykjavíkur: MAÓ 2497. Ljósmyndari:

Magnús Ólafsson, 1921-1926, hluti úr mynd,

²²⁷ Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. Ártún 1916.

Ártún 263-4 Kálgarður

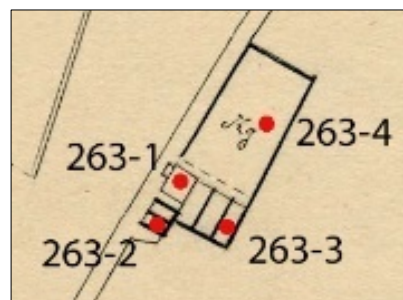
Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
236-4		Kálgarður	Heimild	1900	361863	405043	40	22	Ómetið	Já

Staðhættir: Norðan við íbúðarhús Ártúns, austan við traðirnar, var annar af tveimur kálgorðum sem merktir eru inn á túnakort af Ártúni frá 1916.²²⁸ Garðarnir voru um 1600 m² og svipaðir að stærð.

Lýsing: Kálgarðurinn var 40x22 m að stærð en útlínur hans eru ekki lengur greinilegar. Garðurinn sést ekki á loftljósmynd frá árinu 1953.²²⁹

Mynd 114 Kálgarður Ártúns (263-4) var norðan við bæinn 1916, horfinn árið 1953, horft til suðurs.

Mynd 115 Annar af tveimur kartöflugörðum Ártúns (263-4) var norðan við bæjarhúsin.²³⁰

Ártún 263-5 Kálgarður

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
236-5		Kálgarður	Hleðsla	1900	362015	404998	40	20	Ómetið	Nei

Staðhættir: Annar af tveimur kálgorðum Ártúns árið 1916 var um 150 m austur af íbúðarhúsinu. Leifar af hleðslu þessa garðs eru rétt vestan við lóðarmörk Rafstöðvarveggar 17 og ná inn á lóðina.

Lýsing: Kálgarðurinn var 50x21 m að stærð og tvær hliðar hans voru hlaðnar, austur- og suðurhlið. Garður á austurhlið er enn greinilegur utan við lóðarmörk Rafstöðvarveggar 17, hæð er um 1,5 m og lengd 20 m. Ekki er að sjá grjót í þessum vegg, það er eins og garðurinn hafi verið grafinn inn í brekkuna. Fyrir innan girðingu, inni á lóð Rafstöðvarveggar 17, í beinu framhaldi, er jarðhús eða kartöflugeymsla.

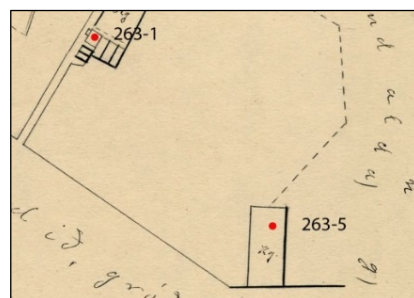
²²⁸ Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. Ártún 1916.

²²⁹ LÍM: Loftmyndasafn, tökudagur1953-09-16, LI1-9260.

²³⁰ Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. Ártún 1916.

Mynd 116 Horft til austurs yfir svæðið þar sem kálgarðurinn var, en hluti hans var þar sem nú er lóð Rafstöðvarvegjar 17.

Mynd 117 Annar af tveimur kartöflugörðum Ártúns (263-5) var um 150 m suðaustan við bæjarhúsin.²³¹

Ártún 263-6 Tröð

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
236-6	Ártún	Traðir, girðing	Vegur	1900	361849 361862	405130 404978	200	4	Gott	Nei

Staðhættir: Tröðin liggur í norður-suður vestan við bæinn. Hún náði frá þar sem nú er suðurgafli Rafstöðvarvegjar 9 í norður um 250 m og skipti hún tünnum Ártúns í tvennt.²³² Þar sem tröðin endar, um 150 m frá íbúðarhúsinu, tekur við vegur í norður upp á melana. Þessi leið hefur legið að eystri Elliðaárbrúnni.²³³ Við enda traðarinnar liggur annar slóði til suðausturs fyrir ofan austurtúnið, hann er trúlega yngri.

Lýsing: Syðsti hluti traðarinnar er núverandi vegur heim að Ártúni og er búið að bera ofan í hann. Búið er að sturta haug í tröðina rétt norðan við bæinn. Norðurhluti traðarinnar er óraskaður, niðurgrafinn og grasigróinn, en hvergi sér í hleðslur. Á kafla er tröðin allt að 1,2 m á dýpt og 3 m á breidd. Líklega hefur girðing verið uppi á bakkanum, því samkvæmt túnakortinu voru túnin afmörkuð með girðingum en ekki hlöðnum görðum.

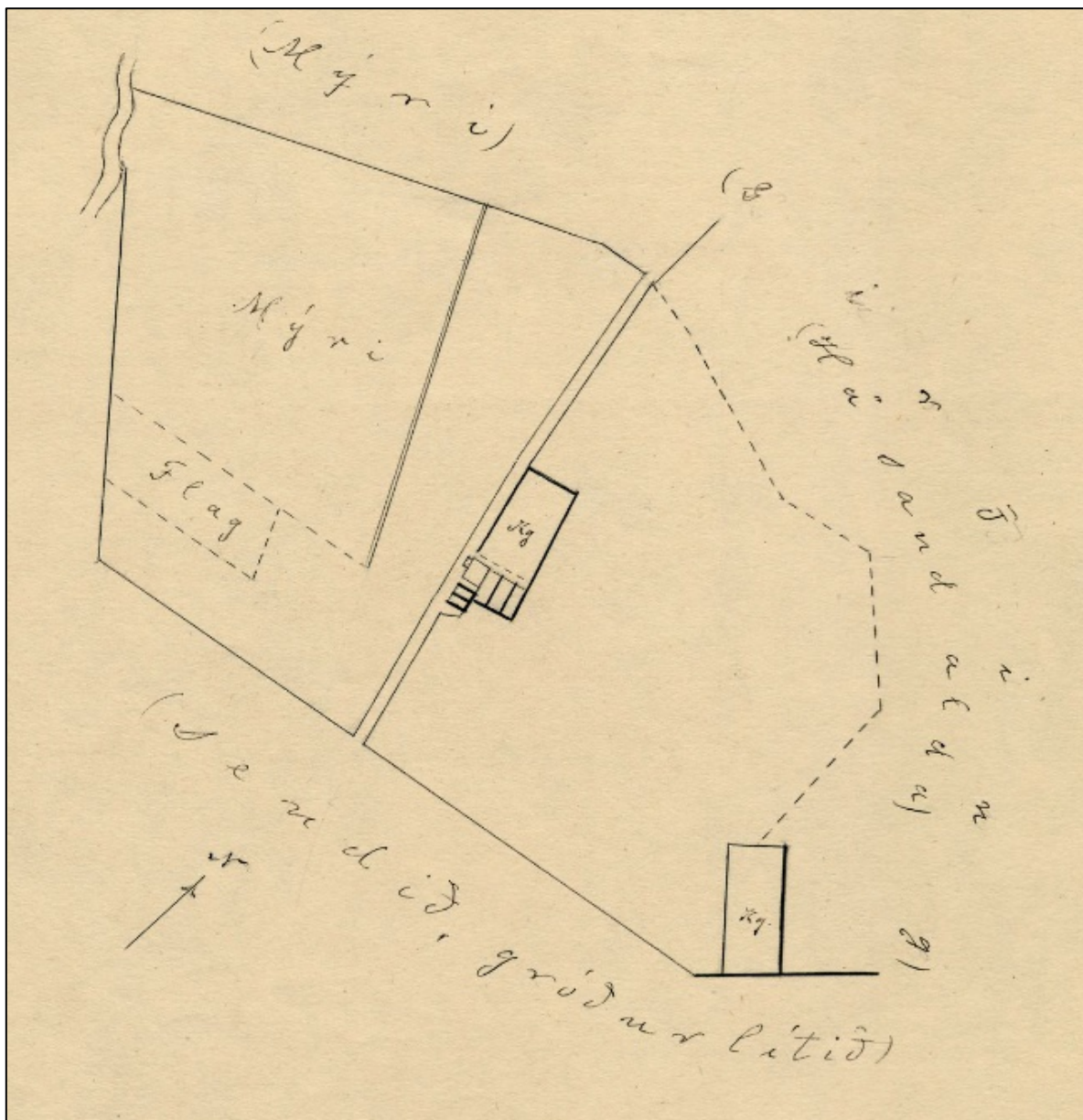

Mynd 118 Nyrðri hluti af bæjartröð Ártúns, tröðin er niðurgrafin, horft í suður.

²³¹ Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. Ártún 1916.

²³² Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. Ártún 1916.

²³³ Dönsku herforingjaráðskortin: „27 Reykjavík NA“, 1909.

Mynd 119 Túnakort Ártúns 1916. Tröðin lá norður-suður og skipti túninu í tvennt.²³⁴

Ártún 263-7 Túngarður – girðing

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
263-7	Ártún	Túngarður, girðing	Heimild	1900	361920	404945	700	2	Ómetið	Já

Staðhættir: Túnin í Ártúni voru tvö, vesturtún og austurtún og var bæjartröðin á milli þeirra. Vesturtúnið náði niður að ánni og var afmarkað með girðingu. Það var blautt og mýrlent, framræsluskurður (263-10) var fyrir neðan bæjarhólinn, sjá mynd 119, túnakort Ártúns. Austurtúnið var afmarkað með túngarði að sunnan en girðing afmarkaði það að austan og norðan.²³⁵ Þeir sem komu þjóðleiðina að vestan yfir Árhólmana að Ártúni fóru með túngarðinum/túngirðingu að sunnan og upp Reiðskarðið að Árbæ.

²³⁴ Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. Ártún 1916.

²³⁵ Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. Ártún 1916.

Lýsing: Túngarðurinn eða girðingin um vestara túnið var um 550 m löng og er hún horfin. Sama er að segja um girðinguna um eystra túnið. Nyrðri hluti traðanna (263-6) er aftur á móti vel afmarkaður og niðurgraffinn.

Ártún 263-9 Matjurtagarður

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
236-9		Matjurtagarður	Heimild	1920-1960	361848	405014	17,5	10	Sæmilegt	Að mestu

Mynd 120 Matjurtagarður (263-9) vestan við bæinn í brekkunni (1921 eða 1926).²³⁶

Mynd 121 Matjurtagarðurinn (263-9) vestan við bæinn var í notkun árið 1953.²³⁷

Staðhættir: Matjurtagarður var vestan við bæinn í brekkunni. Hann er ekki merktur inn á túnakort frá árinu 1916, en sést á ljósmynd af bænum frá árinu 1921-26.²³⁸ Garðurinn var í notkun árið 1953.²³⁹

Lýsing: Garðurinn var 17,5x10 m og er að mestu horfinn. Greina má ummerki eftir hann í gróðri.

Mynd 122 Greina má staðsetningu matjurtagarðsins (263-9) í brekkunni út frá gróðri.

²³⁶ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: MAÓ 2497. Ljósmyndari: Magnús Ólafsson, 1921-1926, hluti úr mynd, og LÍM: Loftmyndasafn, tökudagur1953-09-16, LI1-9260.

²³⁷ LÍM: Loftmyndasafn, tökudagur1953-09-16, LI1-9260.

²³⁸ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: MAÓ 2497. Ljósmyndari: Magnús Ólafsson, 1921-1926.

²³⁹ LÍM: Loftmyndasafn, tökudagur1953-09-16, LI1-9260.

Ártún 263-10 Skurður

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
236-10	Ártún	Skurður	Heimild	1900	361805	405066	137	3	Ómetið	Já

Staðhættir: Um 140 m langur framræsluskurður lá fyrir neðan og með bæjarhólnum til norðvesturs á mörkum mýrar og vestara heimatúns, um 40 m frá íbúðarhúsi, sjá túnakort af Ártúni frá árinu 1916 mynd 119.²⁴⁰

Lýsing: Skurðurinn er horfinn.

Ártún 263-12 Matjurtagarðar

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
263-12		Matjurtagarður	Garðlag, heimild	1950-1970	361864	405150	20	17	Gott	Að hluta

Mynd 123 Fjórir matjurtagarðar (263-12) Ártúns voru norðaustan við tröðina.

Mynd 124 Tveir af fjórum matjurtagörðum (263-12) Ártúns, horft til suðvesturs.

Mynd 125 Einn af matjurtagörðunum (263-12), horft til suðausturs að öðrum handan við tröppurnar.

Mynd 126 Einn af matjurtagörðunum (263-12), horft til norðvesturs.

Staðhættir: Fjórir matjurtagarðar voru norðaustan við heimreið Ártúns (263-6). Tveir þeirra, sem eru stærri, sjást á loftmynd frá 1953 og hafa sennilega verið í notkun á árunum 1950-1970.²⁴¹

Lýsing: Greina má ummerki eftir þá alla. Stungið hefur verið fyrir þremur þeirra inn í brekkuna og hlaðinn upp kantur fyrir framan, en einn er á sléttlendi. Garðarnir eru grasi- og sinuvaxnir. Sá sem er norðvestast er 6,7x3 m, næsti austan við er 6x3,5 m og suðaustan við hann er annar stærri garðurinn, 20x7,8 m. Hinn er fyrir neðan og sunnan þann norðvestasta og hefur verið um 15x12 m.

²⁴⁰ Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. Ártún 1916.

²⁴¹ LÍM: Loftmyndasafn, tökudagur 1953-09-16, LI1-9262.

Ártún 263-13 Camp Battle/ Camp Ártún

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
263-13	Camp Battle	Herbúðir	Heimild	1940	361795	405205			Ómetið	Já

Mynd 127 Camp Battle árið 1943, herskálahverfi sem var norðan við Ártún.²⁴²

Staðhættir: Í Ártúnsbrekku, norðan við bæjarhól Ártúns, var herskálakampurinn *Camp Battle*, líka nefndur *Camp Ártún*.²⁴³ Herskálahverfið samanstóð af að minnsta kosti tólf bröggum.²⁴⁴

Lýsing: Horfið. Aðeins austar uppi í brekkunni eru enn nokkur mannvirki (263-38) sem tilheyrðu þessum kampi, tveir steypfir vatnsgeymar og þrjár stórar skotgrafir.

Ártún 263-14 Þjóðleið

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
263-14	Þjóðleið	Þjóðleið, alfaraleið	Vegur	1000-1883	361918	404929	300	3	Sæmilegt	Að hluta

Staðhættir: Þjóðvegur til og frá Reykjavík er merktur inn á kort eftir Benedikt Gröndal frá 1880, sjá mynd 87.²⁴⁵ Leiðin lá fyrir norðan Bústaði, yfir Árhólmana sunnan við Drekkjarhyl og Innréttindahúsin og að Ártúnsvaði, sem var áður um 70 m fyrir vestan Rafstöðina. Leiðin lá síðan sunnan við túngarðinn í Ártúni og upp Reiðskarðið (263-8). Vegurinn er einnig skráður í landi Bústaða og hefur þar skráningarnúmerið (232-77).

Lýsing: Ártúnsvað er horfið vegna framkvæmda við Elliðaárstöð. Vegurinn er að hluta til í notkun, þó ekki í *upprunalegri mynd*, sem malbikaður akstursvegur heim að Segulhæðum, Ártúnsbletti 2 (Rafstöðvarvegi 21), og áfram upp Reiðskarð sem malarborinn göngustígur.

²⁴² Mynd fengin af vef Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:IBC_-_American_Fighter_Planes_over_Camp_Artun_Iceland_1943.jpg

²⁴³ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 102-104.

²⁴⁴ LMÍ: Loftmynd AMS100072 10-11-1945.

²⁴⁵ Kort Benedikts Gröndal af Elliðaánum 1880. Hér tekið eftir: Elliðaárnar. Paradís Reykjavíkur. Hluti af prentuðu korti sem er aftast í ritinu. Upplýsingar um kortið eru á bls. 6.

Mynd 128 Þjóðleiðin er merkt inn á kort frá árinu 1831 og lá norðan við Bústaði yfir Elliðaár, sunnan við Ártún og að Árbæ, en þar skiptist leiðin upp í þrennt. Ein leiðin lá fyrir mynni Grafarvogs, sem samsvarar Vesturlandsvegi, önnur að Reynisvatni og þaðan að Þingvöllum, sú þriðja að Hólmi, sem samsvarar Suðurlandsvegi.²⁴⁶

Ártún 263-15 Ártúnsvað

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
236-15	Ártúnsvað	Vað	Heimild	1000-1883	361711	404947			Ómetið	Já

Staðhættir: Á korti eftir Benedikt Gröndal frá 1880, sem sýnir Elliðaárnar frá upptökum til árósa, er merkt inn þjóðleiðin til og frá Reykjavík. Hún hefur legið fyrir sunnan Ártún. Vaðið yfir Elliðaárnar við Ártún var nefnt Ártúnsvað og var það fjölfarnasta vaðið á ánum. Eftir að brýrnar yfir Elliðaárnar voru byggðar árið 1883 lagðist vaðið af og þjóðleiðin færðist norður fyrir Ártún.²⁴⁷ Vaðið var um 70 m fyrir vestan Rafstöðina.

Lýsing: Árbökkunum hefur verið raskað vegna virkjunarframkvæmda og sést því ekki lengur hvar farið var yfir ána.

Mynd 129 Ártúnsvað (263-15), horft í austur. Búið er að hlaða upp árbakkana.

²⁴⁶ Landsbókasafn Íslands: Gullbringu og Kjósar Sýsla, með nokkrum parti af Árnessýslu, mæld og teiknað að til hlutan ens íslenska Bókmentafélags, árið 1831. Höfundur Björn Gunnlaugsson.

²⁴⁷ Einar S. Arnalds: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*. 4. bindi (Lykilbók), bls. 175 – Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 80.

Ártún 263-16 Camp Alabaster/ Pershing

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
263-16	Camp Alabaster/ Pershing	Herbúðir	Heimild	1940	361782	404947			Ómetið	Já

Mynd 130 Camp Alabaster/ Pershing norðan við Elliðaárvirkjun með Rafstöðvarvegi og með tröðinni heim að Ártúni. Greina má níu bragga eða hús sem tilheyrðu þessum kampi á loftljósmynd frá 1945.²⁴⁸

Mynd 131 Staðsetning bragga í Camp Alabaster/ Pershing norðan við Elliðaárvirkjun við tröðina að Ártúni árið 1953.²⁴⁹

Staðhættir: Herkampur við Elliðaárvirkjun.²⁵⁰ Sunnan við bæjarhól Ártúns, þar sem nú er Rafstöðvarvegur sunnan við Toppstöðina og norðan við Rafstöðvarveg 13, var *Camp Alabaster* sem var um tíma aðalbækistöð breska setuliðsins. Árið 1942 tóku Bandaríkjamenn herskálahverfið yfir og nefndu það *Camp Pershing*.²⁵¹ Herbúðirnar samanstóðu af að minnsta kosti níu bröggum eða húsum samkvæmt loftljósmynd frá 1945, sex braggar voru innan vesturtúns og þrír innan austurtúns Ártúns.²⁵² Einn braggi var eftir þegar loftmynd var tekin árið 1953,²⁵³ sjá mynd 131.

Lýsing: Horfið. Ekkert er eftir af þessum minjum, nema hugsanlega tvær skotgrafir 236-37 og 236-39 sjá mynd 132.

²⁴⁸ LMÍ: Loftmynd AMS100072 10-11-1945.

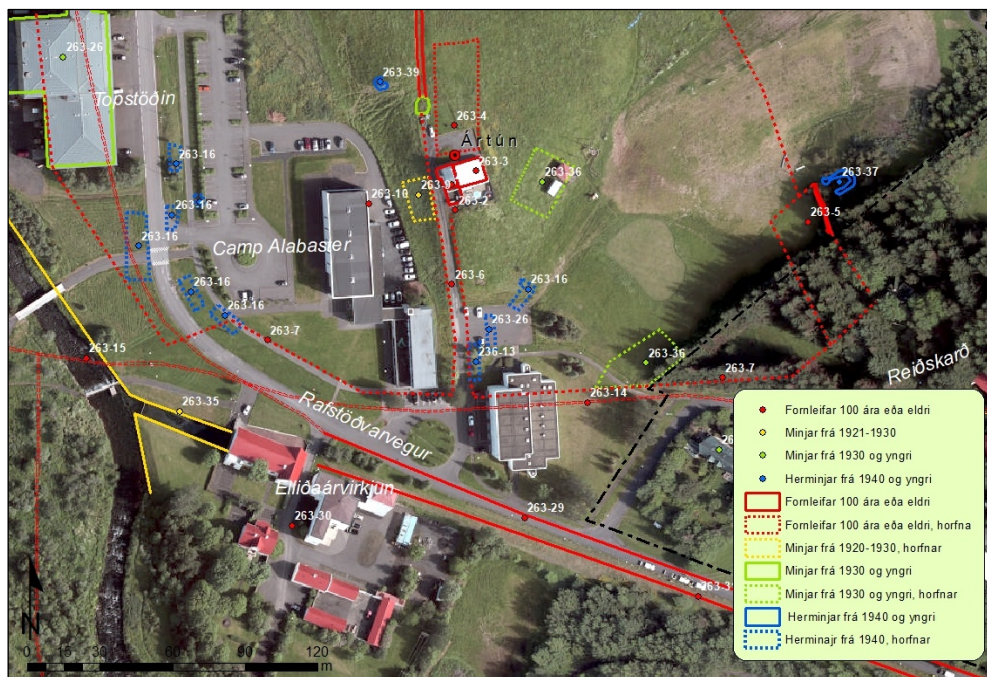
²⁴⁹ LÍM: Loftmyndasafn, tökudagur1953-09-16, LI1-9260.

²⁵⁰ Eggert Þór Bernharðsson: *Undir bárujárnsboga, Braggalíf í Reykjavík 1940-1970*, bls. 24-25.

²⁵¹ Þór Whitehead: *Ísland í hers höndum*, bls. 124-125.

²⁵² LMÍ: Loftmynd AMS100072 10-11-1945.

²⁵³ LÍM: Loftmyndasafn, tökudagur1953-09-16, LI1-9260.

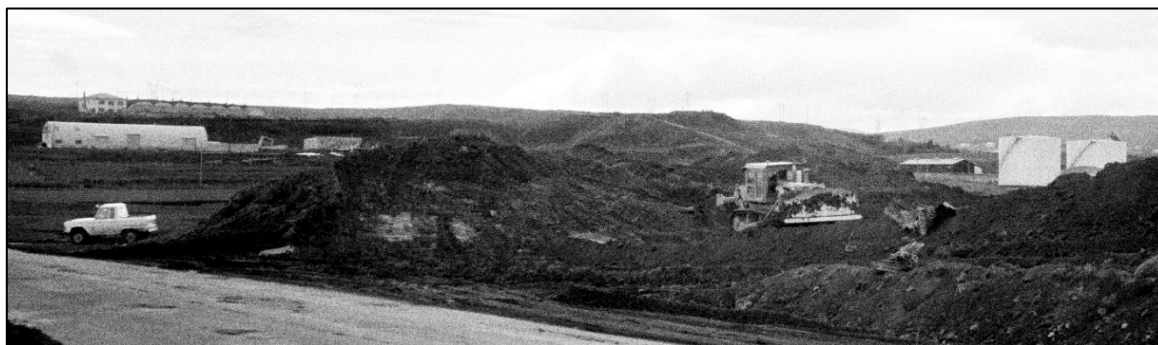

Mynd 132 Herskálahverfið Camp Alabaster/Pershing var norðan við Elliðaárvíkjun, sjá bláar, brotnar línur. Norðan í Ártúnsbrekku var ein skotgröf 263-37 og önnur norðan við Ártúnsbæinn 263-39.²⁵⁴

Ártún 263-17 Camp Hickam

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-17	Camp Hickam	Herminjar, braggi	Heimild	1940-1967	361827	405408			Ómetið	Já

Staðhættir: Herskálahverfið *Camp Hickam* var fyrir neðan eða vestan jarðhýsin og sést á loftmyndum frá árunum 1945 og 1953.²⁵⁵ Bandaríska setuliðið reisti þar höfuðstöðvar bandarískis ratsjárliðs.²⁵⁶
Lýsing: Horfið.

Mynd 133 Braggahverfið *Camp Hickam* var vestan við kartöflugeymslurnar í Ártúnsbrekku. Árið 1967 var einn stór braggi eftir, fyrir ofan hann má sjá jarðhýsin og íbúðar- og vélarhús (263-24) norðan við þau. Til hægri sér í olútanka Toppstöðvarinar og eldishúsið (263-23).²⁵⁷

²⁵⁴ Loftmynd úr LUKR 2019, ásamt minjastöðum samkvæmt fornleifaskrá.

²⁵⁵ LMÍ: Loftljósmynd AMS 1000721011 1945 og LÍM: Loftmyndasafn, tókudagur 1953-09-16, LI1-9262.

²⁵⁶ Þór Whitehead: *Ísland í hers höndum*, bls. 124-125.

²⁵⁷ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: 365 RVK GAG 014 1-2. Ljósmyndari: Magnús Axelsson 1967, hluti úr mynd.

Ártún 263-19 Varnarveggur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
263-19		Garður	Varnarveggur	1922	361811	404782	147	1,5	Gott	Nei

Staðhættir: Hlaðinn og steypdur varnarveggur sunnan og austan við Elliðaárvirkjun. Nær frá Þvottaklöpp og austur fyrir lóðina, að austan hefur verið steyp ofan á hleðsluna.

Lýsing: Veggurinn er hlaðinn úr tilhöggnu grágrýti, 4-5 steinaraðir og hallar aðeins inn. Mannvirki sem ætti að falla undir friðlýsingu Elliðaárstöðvarinnar.

Mynd 134 Horft í norðaustur með Elliðaánum, varnarveggur 263-19 norðan við ána.

Ártún 263-23 Eldishús

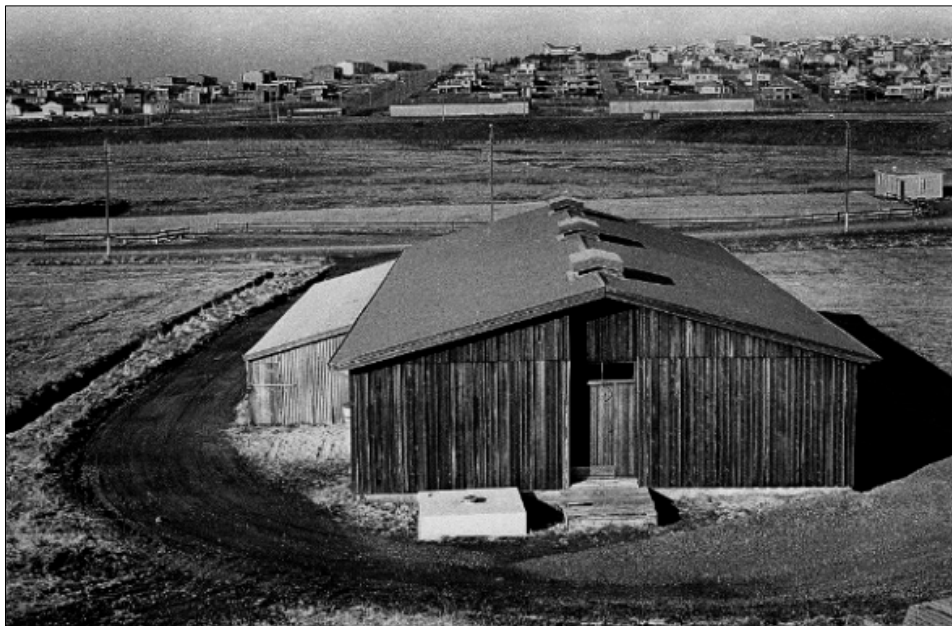
Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
263-23	Eldishúsið	Eldishús	Heimild	1965-2003	361796	405185	23	11,5	Ómetið	Já

Staðhættir: Frá fornu fari hefur verið mikil laxveiði í Elliðaánum. Nokkrum árum áður en Rafmagnsveitan tók til starfa við Elliðaár hóf þáverandi borgarstjóri, Knud Zimsen, að kaupa kviðpokaseiði frá klakstöð Árna Jónssonar í Alviðru í Ölfusi og setti hann þau í árnar á vorin. Rafmagnsveitan hélt þessu starfi áfram til ársins 1932 að byggt var klakhús við vatnsgeyma Vatnsveitunnar sem voru rétt austan við Vatnsveitubrá ofar í dalnum. Þar var hægt að klekja út allt að 1.200 þúsund seiðum árlega. Tuttugu árum síðar hóf Rafmagnsveitan tilraunir með seiðaelði og var þá reist eldisstöð á austurbakka Elliðaánna með þróm og eldissturðum. Árið 1965 var nýtt klakhús við Ártún tekið í notkun.²⁵⁸ Eldishúsið var um 131 m norðaustan við Toppstöðina í Elliðaárdal. Í húsinu voru klakskápar til að klekja út seiðum.

Lýsing: Húsið var timburhús, um 20,6x11 m eða 227 m². Húsið er horfið og engin merki að sjá um það.²⁵⁹

²⁵⁸ Páll V. Bjarnason og Helga Maureen Gylfadóttir: Umhverfi Rafstöðvar og Ártúns. Húsakönnun [án bls.tals].

²⁵⁹ Guðmundur Daníelsson: *Elliðaárnar. Paradís Reykjavíkur*, bls. 132.

Mynd 135 Eldishúsið við Elliðaár.²⁶⁰

Ártún 263-24 Íbúðar- og vélahús

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-24	Vélarhús	Íbúðarhús, vélarhús	Heimild	1948- 1970	361964	405398	11,5	5,9	Ómetið	Já

Staðhættir: Sunnan við Ártúnsbrekku voru reist jarðhús, sjö bogaskemmur, kartöflu- og grænmetisgeymslur sem enn standa. Norðan við jarðhýsin stóð vélarhús reist árið 1948, sjá mynd 133. Það var steipt á tveimur hæðum, á efri hæðinni var fimm herbergja íbúð en vélasalur, afgreiðsluherbergi og olíumiðstöð á þeirri neðri.

Lýsing: Horfið.

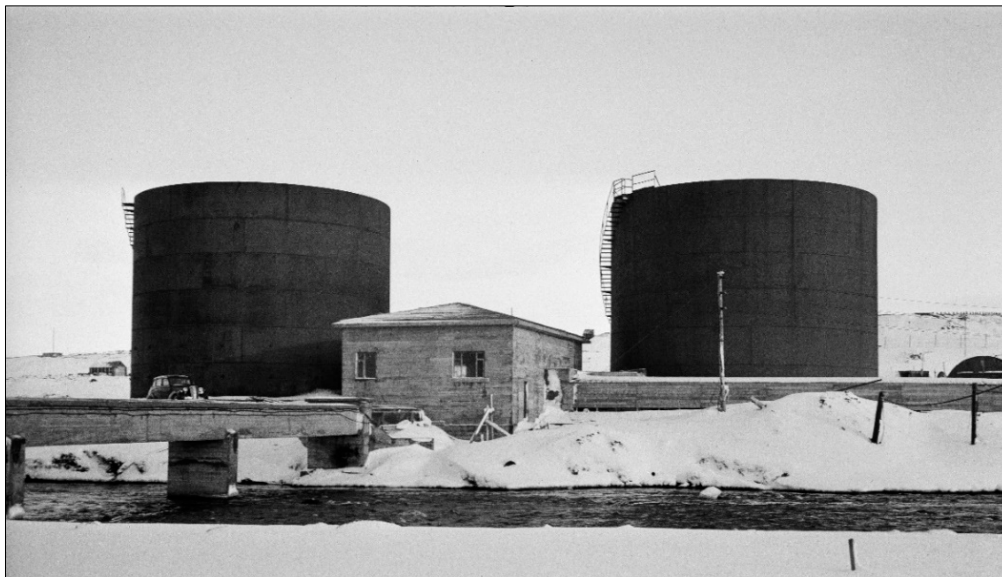
Ártún 263-27 Olútankar og lokahús

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-27		Olútankar, lokahús	Heimild	1946-84	361663 361678 361673	405257 405240 405268	15	15	Ómetið	Já

Staðhættir: Við Rafstöðvarveg var dæluhús/lokahús og tveir stórir olútankar, sem tilheyrðu Toppstöðinni. Toppstöðin var olíu- og kolakent gufuaflsstöð sem var bæði notuð til að framleiða rafmagn og til að skerpa á hitaveituvatninu sem kom með Reykjaæðinni.

Lýsing: Horfið.

²⁶⁰ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÞJV 001 1-1. Ljósmyndari Gunnar Elíson 1977.

Mynd 136 Olíutankar og lokahús við Elliðaár.²⁶¹ Horft í austur.

Ártún 263-29 Rafstöðvarvegur

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
263-29	Rafstöðvarvegur	Vegur	Vegur	1920	361858	404891	1000	5	Gott	Nei

Staðhættir: Rafstöðvarvegur var lagður samhliða gerð virkjunar í Elliðaám. Hann lá frá gamla Vesturlandsveginum, núverandi Bíldshöfða, að Elliðaárvirkjun og þaðan upp með þrýstivatnspípunni að Árbæjarstíflu. Vegurinn lá fyrst mun vestar upp með ánni en var færður um 1945 þegar Toppstöðin og kyndistöðin voru byggðar.

Lýsing: Vegurinn var upphaflega malarvegur en í dag er hann malbikaður.

Mynd 137 Horft í austur eftir þrýstivatnspípunni (263-31) og Rafstöðvarvegi.

²⁶¹ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: Rafmagnsveita Reykjavíkur 816. Ljósmyndari: Sigurhans Vignir.

Ártún 263-31 Þrýstivatnspípa

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
263-31	Ellidaárvirkjun	Þrýstivatnspípa	Vatnsleiðsla	1978	361964	404848	1000	2	Gott	Nei

Staðhættir: Þrýstivatnspípa, eða aðrennslispípa, liggur frá Árbæjarstíflu að Elliðaárvirkjun, sjá mynd 137. Pípurar voru upphaflega tvær en 1978 voru þær endurnýjaðar og sett ein pípa í stað þeirra tveggja. Nýja þrýstivatnspípan sem hér um ræðir er úr timbri en hluti hennar liggur ofanjarðar og er hulinn jarðvegi. Rafstöðvarvegur liggur með pípunni. **Pípan var friðuð samhliða Elliðaárvirkjuninni 14. júní 2012.**²⁶²

Lýsing: Pípan er úr timbri með járngjörðum sem halda henni saman, um 1000 m löng. Tyrft er yfir pípunna.

Ártún 263-32 Varnargarður

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
263-32		Varnargarður	Garður	1920	361654	405436	60	1,2	Gott	Nei

Staðhættir: Varnargarður er á eystri bakka eystri kvíslarinnar í Elliðaám, nær frá Sjávarfossi og með ánni um 90 m. Varnargarðurinn hefur líklega verið hlaðinn eftir að virkjunin var reist 1921, en við það var farið að beina stórum hluta af vatnsrennslí ánnar um eystri kvíslina. Hleðslurnar hafa verið gerðar til að varna því að vatnið flæddi upp og færi frekar áætlaða leið undir brúna. Fleiri hleðslur eru upp með ánni að austanverðu að Elliðaárvirkjun. Á vestari bakka Elliðaánnar eru hleðslur, frá veiðihúsinu og niður fyrir Sjávarfoss (232-80).

Lýsing: Varnargarðar liggja upp með ánni að austanverðu, frá Sjávarfossi og um 90 m.

Mynd 138 Varnargarðar beggja vegna við Sjávarfoss í eystri ánni (232-80 og 263-32), báðir þessir garðar eru enn í notkun. Horft yfir árnar til suðvesturs. Báðar gömlu brýrnar eru í notkun (232-23 og 232-22).²⁶³

Mynd 139 Varnargarður (263-32) á austurbakka eystri kvíslarinnar.

Ártún 263-34 Varnargarður

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
263-34		Varnargarður	Varnarveggur	1950	361659	405244	200	1	Gott	Nei

Staðhættir: Grjóthlaðinn varnarveggur liggur með eystri kvíslinni að austanverðu, frá hitaveitustokknum í suður að Toppstöðinni.

Lýsing: Veggurinn er um 1,4 m á hæð og hallar, hleðsluráðir eru 5-7 og er grjótið um 20x60 cm stórt.

²⁶² Friðlýsingarskjal. <http://www.minjastofnun.is/hus-og-mannvirki/fridlyst-hus-og-mannvirki/reykjavik/nr/807>

²⁶³ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÁBS LS 33-03. Ljósmyndari: Loftur Guðmundsson, 1930.

Mynd 140 Grjóthlaðinn varnarveggur á austurbakka eystri kvíslar Elliðaánna, horft í suður.

Ártún 263-35 Frárennslisskurður

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
263-35	Frárennslisskurður	Varnargarðar	Varnarveggir	1921	361742	404927	200	1	Gott	Nei

Mynd 141 Grjóthlaðnir varnarveggir með frárennslisskurði Elliðaárstöðvarinnar, horft í vestur.

Staðhættir: Grjóthlaðnir veggir í frárennslisskurði Elliðaárvirkjunarinnar. Eystri veggurinn liggur síðan áfram niður að Toppstöðinni. Þegar komið er vestur fyrir laxateljarann verður sá veggurinn veigaminni og óvandaðri.

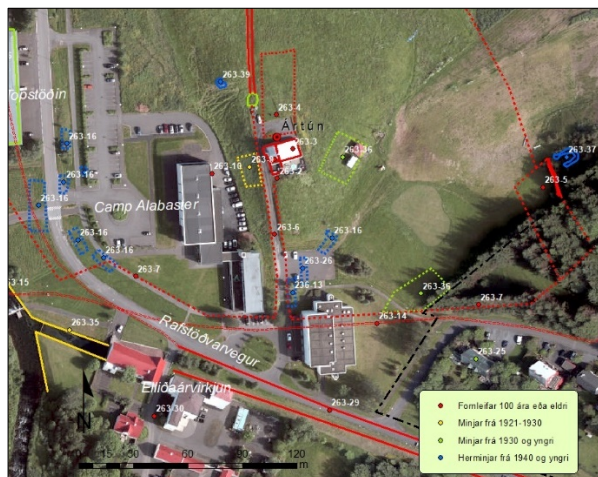
Lýsing: Hliðar frárennslisskurðarins eru með vönduðum grjóthlöðnum varnarveggjum. Veggurinn vestanmegin endar við ána en sá austanmegin liggur áfram niður að Toppstöðinni, en fyrir vestan laxateljarann verður hann óvandaðri og veigaminni.

Ártún 263-36 Matjurtagarðar

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-36		Matjurtagarður	Heimild	1953	361900 361943	405020 404945	20	17	Ómetið	Já

Staðhættir: Austur af bæjarhúsunum, þar sem nú er skíðalyftuhús, var áður matjurtagarður og annar var suður af bænum. Garðarnir sjást á loftmynd frá árinu 1953.²⁶⁴

Lýsing: Horfið.

Mynd 142 Austan við Ártún, þar sem nú er skíðalyftuhús, var stór matjurtagarður (263-36) og annar suður af bænum (263-36). Garðarnir sjást á loftmynd frá árinu 1953.²⁶⁵

Ártún 236-37 Herminjar

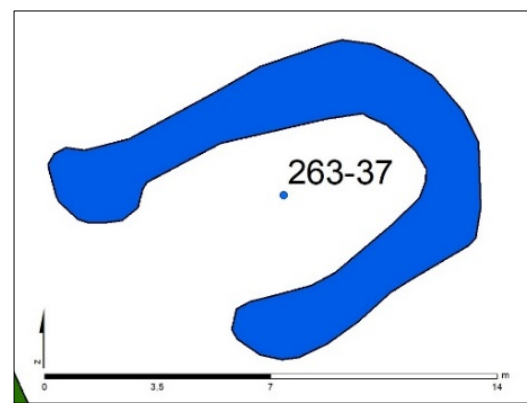
Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
236-37		Herminjar	Niðurgröftur	1940- 1953	362023	405020	11,5	8,5	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Í brekku 3,5 m upp af garðlagi við matjurtagarð (263-5) er niðurgröftur sem greina má á loftljósmynd frá árinu 1953. Sennilega ummerki eftir herinn, hugsanlega skotgröf.

Lýsing: Skeifulaga niðurgröftur með uppmokstri í miðjunni. Mosa- og grasigróið. Nokkur trjágróður er í og við minjarnar, sjá mynd 142.

Mynd 143 Niðurgröftur (263-37) fyrir ofan garðhleðslu (263-5), horft til suðvesturs.

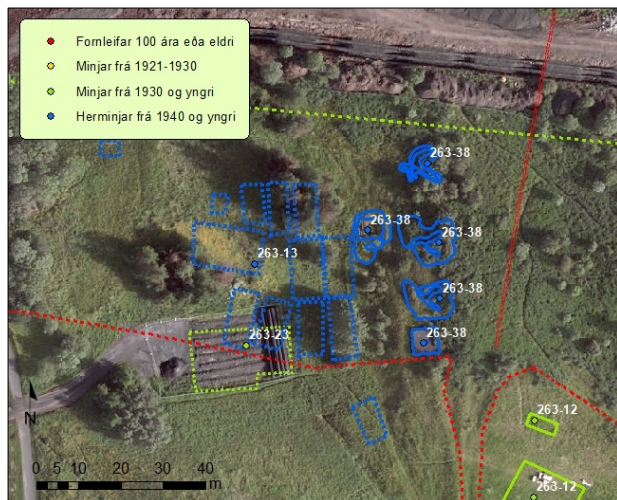
Mynd 144 Niðurgröftur (263-37), teiknaður eftir uppmælingu.

²⁶⁴ LMÍ: Loftljósmynd AMS 1000721011 1945 og loftljósmynd LÍM: Loftmyndasafn, tökudagur1953-09-16, LI1-9260.

²⁶⁵ LÍM: Loftmyndasafn, tökudagur1953-09-16, LI1-9260.

Ártún 236-38 Camp Battle

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
236-38	Camp Battle	Herminjar	Skotgrafir, vatnsgeymar	1940	361825	405213			Sæmilegt	Nei

Mynd 145 Herminjar við Rafstöðvarveg, horfnar minjar eru sýndar með blárri brotalínu en sjáanlegar (263-38) með heilli blárri línu.²⁶⁶

Mynd 146 Á loftmynd frá 1953 má sjá Camp Battle við Rafstöðvarveg. Austan við braggana voru tveir vatnstankar og þrjár skotgrafir. Norðan við þá er hitaveitustokkur Reykjaæðarinnar.

Staðhættir: Austan við Rafstöðvarveg og sunnan við Reykjaæð eru minjar eftir setuliðið. Á þessu svæði var herskálahverfið Camp Battle, sjá (236-13). Austur af því uppi í brekkunni eru þrjár stórar skotgrafir og við þá nyrstu voru tveir vatnstankar (263-38) sem sjást vel á loftmynd frá árinu 1953.²⁶⁷ Báðir vatnstankarnir hafa verið steypdir og járnbundnir, sá nyrðri er hruninn og við suðurhlíð hans er skotgröf, en sá syðri stendur enn.

Lýsing: Þrjár stórar skotgrafir með V- og Y-laga niðurgrefti. Mjög greinilegar þrátt fyrir mikinn gróður, gras, lúpínu og trjágróður. Fyrir neðan, vestan, þá nyrstu er lítil hringlaga skotgröf. Fyrir sunnan stóru skotgrafirnar er steinsteyptur vatnstankur, grafinn að hluta inn í brekkuna, með loftröri á láréttu steypu loki. Engar dyr eru sjáanlegar. Steypustyrktarjárn standa upp úr köntunum. Annar vatnstankur stóð fyrir neðan, vestan, skotgröfina í miðjunni en er hruninn. Neðan við minjarnar eru vegarslóðar. Skotgrafirnar og vatnstankurinn, ásamt ummerkjum eftir þann sem hruninn er, voru mæld upp.

Mynd 147 Steinsteyptur vatnstankur (263-38), horft til suðvesturs.

Mynd 148 Skotgröf norðan við vatnstankinn (263-38), syðst af þremur stórum, horft til suðvesturs.

²⁶⁶ LUKR: Lágflugsloftmynd 17/7 2018.

²⁶⁷ LÍM: Loftmyndasafn, tökudagur1953-09-16, LI1-9260.

Mynd 149 Skotgröf (263-38), sú í miðjunni af þremur stórum, horft til austurs.

Mynd 150 Skotgröf, nyrst af þremur stórum, horft til austurs. Fyrir neðan, vestan, er lítil hringlaga skotgröf.

Mynd 151 Rúst vatnstanks (263-38) fyrir neðan, vestan, skotgröfina í miðjunni, og með skotgröf við suðurhlið.

Mynd 152 Staðsetning herminjanna, skotgrafa, vatnstanks og rústar. Horft til norðausturs frá athafnasvæði þar sem Camp Battle (263-13) var áður og Eldishúsið stóð síðar.

Ártún 236-39 Skotgröf í bæjarhól Ártúns

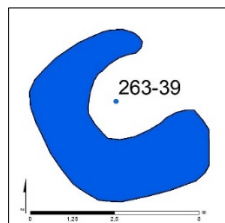
Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
236-39		Skotgröf	Skotgröf	1940	361833	405061	5	4,2	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Á vesturhlið bæjarhóls Ártúns, á brekkubrun. Um 40 m norðnorðvestur af íbúðarhúsinu.

Lýsing: Niðurgroftur með uppmokstri. Grasi- og sinuvaxið.

Mynd 153 Skotgröf (263-39) á bæjarhólsbrún Ártúns, horft til suðurs.

Mynd 154 Skotgröf (263-39), teiknað eftir uppmælingu.

Ártún 263-40 Þvottaklöpp við Ullarfoss

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
236-40	Þvottaklöpp	Þvottastaður	Örnefni, klöpp	1850	361766	404795	5	4	Gott	Nei

Mynd 155 Þvottaklöpp (263-40) við Ullarfoss í austurkvísl Elliðaánna.

Staðhættir: Þvottaklöpp er við Ullarfoss á austurbakka eystri kvíslar Elliðaánna, um 110 m suður af Rafstöðvarhúsi. Þarna hefur búalið í Ártúni væntanlega þvegið ull af búsmala sínum.

Lýsing: Nokkuð slétt klöpp, um 5x4 m, sem gengur út í Elliðaár við Ullarfoss.

Ártún 263-41 Kúavað

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
263-41	Kúavað	Vað	Vað	1900	361860	404751	17	13	Gott	Nei

Staðhættir: Kúavað er á austurkvísl Elliðaánna suðaustan við Elliðaárvirkjun. Þar hafa kýrnar frá virkjuninni verið reknar yfir í Árhólmann. Aðeins neðar er örnefnið Kálfhylur.²⁶⁸

Lýsing: Vað ofan við lágan klett í ánni.

Mynd 156 Kúavað (263-41) á austurkvísl Elliðaár.

²⁶⁸ Kort Elliðaár, veiðistaðir, fremst í bók: *Elliðaárnar. Paradís Reykjavíkur*. Ritstj. Guðmundur Daníelsson.

Ártún 263-41 Gamli Suðurlandsvegur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
263-42	Gamli Suður- landsvegur	Vegur	Heimild	1883- 1965	361976	405162			Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Gamli vagnavegurinn frá því um 1883 var í framhaldi af brúnum yfir Elliðaárna. Vegurinn er merktur inn sem vagnavegur á herforingjaráðskort frá árinu 1909.²⁶⁹ Vegurinn er að mestu leyti horfinn og verður ekki sýnilegur fyrr en heima við Árbæ og austur að Líkn á safnlóð Árbæjarsafns. Vegurinn er notaður sem stígur innan safnlóðar og borin hefur verið mól í veginn.

Lýsing: Horfinn að mestu innan skipulagssvæðisins.

²⁶⁹ Landmælingar Íslands: Kortasafn. Kort danska herforingjaráðsins af Reykjavík 1909 (hluti). Generalstabens Topografiske Afdeling. Kaupmannahöfn 1909, mælt 1908.

2.3.3 Skrá yfir fornleifar, mannvirki og yngri minjar í landi Árbæjar

Árbær 262-16 Tóft

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-16		Torfhús	Tóft	1920	363777	403953	5,4	4,5	Gott	Nei

Staðhættir: Á hæðinni fyrir suðvestan sundlaugina í Árbæ, norðan í Brennuhól,²⁷⁰ eru minjar eftir eldri byggð í landi Árbæjar. Norðaustan við þetta svæði eru Selásblettir í landi Grafar. Engar skriflegar upplýsingar hafa fundist um þennan stað, fyrir utan yngri kort. Norðaustan við umræddan skika eru Selásblettur 11 og 13 og hefur þessi skika líklega verið byggð upp að hluta áður en Selásblettur var úthlutað um eða uppúr 1925. Á vesturhluta skikans eru torfhleðslur og leifar torfhúsa *sem voru líklega síðast notuð sem grænmetisgeymslur*. Greina má eldri garða á loftmynd sem gætu gefið til kynna að þarna hafi verið eldri byggð. Mikilvægt er að skoða þennan stað betur með tilliti til fornleifa. Á austurhluta skikans voru timburhús og nokkrir kofar sem voru í notkun árið 1953 þegar loftmynd var tekin af svæðinu.²⁷¹ Vestan við girðingu sundlaugarinnar er tóft (262-16).

Lýsing: Tóftin liggur norðaustur-suðvestur og eru veggir úr torfi og grjóti, stærð 5,4x4,5 m, hæð veggja er um 50 -70 cm, grasi- og mosagróin.

Mynd 157 Tóft (262-16), horft í austur. Á bak við tóftina er girðing um sundlaug Árbæjar og Klapparás 3.

²⁷⁰ Brennustæði Fylkis var til fjölda ára við Brennuhól en var flutt að Rauðavatni árið 2005. Brennuhóll er merktur inn á skipulagsupprátt af svæðinu frá árinu 1985.

²⁷¹ LÍM: Loftljósmynd, Kort-LI101-9256, árið 1953.

Árbær 262-17 Tóft

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfi n
262-17		Torfhús	Tóft	1920	363769	403953	7	5,5	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Á hæðinni fyrir suðvestan sundlaugina í Árbæ, norðan í Brennuhól,²⁷² eru minjar eftir eldri byggð í landi Árbæjar. Norðaustan við þetta svæði eru Selásblettir í landi Grafar. Engar skriflegar upplýsingar hafa fundist um þennan stað, fyrir utan yngri kort. Norðaustan við umræddan skika eru Selásblettur 11 og 13 og hefur þessi skiki líklega verið byggð upp að hluta áður en Selásblettur var úthlutað um eða uppúr 1925. Á vesturhluta lóðarinnar eru torfhleðslur og leifar torfhúsa *sem voru líklega síðast notuð sem grænmetisgeymslur*. Greina má eldri garða á loftmynd sem gætu gefið til kynna að þarna hafi verið eldri byggð. Mikilvægt er að skoða þennan stað betur með tilliti til fornleifa. Á austurhluta skikans voru timburhús og nokkrir kofar sem voru í notkun árið 1953 þegar loftmynd var tekin af svæðinu.²⁷³ Vestan við girðingu sundlaugarinnar er tóft (262-17).

Lýsing: Rústin liggur norðvestur- suðaustur og veggir eru úr torfi og grjóti, dyr til norðvesturs, í húsinu hafa verið tvö hólfi. Þakið er hrúnið að hluta og sér í járnsperur og bárujárn.

Mynd 158 Rúst (262-17) við Brennuhól. Horft í austur, þakið er hrúnið.

²⁷² Brennustæði Fylkis var til fjölda ára við Brennuhól en var flutt að Rauðavatni árið 2005. Brennuhóll er merktur inn á skipulagsupprátt af svæðinu frá árinu 1985.

²⁷³ LÍM: Loftljósmynd, Kort-LI101-9256, árið 1953.

Árbær 262-18 Garðar

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-18		Garður	Gerði	1920	363773	403945	34	1	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Á hæðinni fyrir suðvestan sundlaugina í Árbæ, norðan í Brennuhól,²⁷⁴ eru minjar eftir eldri byggð í landi Árbæjar. Norðaustan við þetta svæði eru Selásblettir í landi Grafar. Engar skriflegar upplýsingar hafa fundist um þennan stað, fyrir utan yngri kort. Norðaustan við umræddan skika eru Selásblettur 11 og 13 og hefur þessi lóð líklega verið byggð upp að hluta áður en Selásblettum var úthlutað um eða uppúr 1925. Á vesturhluta lóðarinnar eru torfhleðslur og leifar torfhúsa sem voru líklega notuð síðast sem grænmetisgeymslur. Greina má eldri garða á loftmynd sem gætu gefið til kynna að þarna hafi verið eldri byggð. Mikilvægt er að skoða þennan stað betur með tilliti til fornleifa. Á austurhluta skikans voru timburhús og nokkrir kofar sem voru í notkun árið 1953 þegar loftmynd var tekin af svæðinu.²⁷⁵

Lýsing: Tveir garðar liggja norðvestur–suðaustur auk annarra garða sem afmarka ræktunarreitinn og eru merktir inn á kort af Reykjavík frá 1958 og sjást vel á loftmynd frá árinu 1953.²⁷⁶

Syðst er garðurinn mjög jarðlægur en er hærri við rústirnar og lækkar svo aftur norðar, garðar 262-18 og 19 mynda saman umgjörð um þennan ræktunarreit. Hluti af þessum görðum eru innan lóðar sundlaugarinnar. Auk þessara garða má greina fleiri á loftmyndum en þeir tilheyra þá líklega eldri byggð á þessu svæði.

Mynd 159 Garður (262-18) suðaustan við ræktunarsvæðið.

Árbær 262-19 Garður

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-19		Garður	Gerði	1920	363770	403965	54	1	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Á hæðinni fyrir suðvestan sundlaugina í Árbæ, norðan í Brennuhól,²⁷⁷ eru minjar eftir eldri byggð í landi Árbæjar. Norðaustan við þetta svæði eru Selásblettir í landi Grafar. Engar skriflegar upplýsingar hafa fundist um þennan stað, fyrir utan yngri kort. Norðaustan við umræddan skika eru Selásblettur 11 og 13 og hefur þessi skiki líklega verið byggð upp að hluta áður en Selásblettum var

²⁷⁴ Brennustæði Fylkis var til fjölda ára við Brennuhól en var flutt að Rauðavatni árið 2005. Brennuhóll er merktur inn á skipulagsuppdrátt af svæðinu frá árinu 1985.

²⁷⁵ LÍM: Loftljósmynd, Kort-LI101-9256, árið 1953.

²⁷⁶ LMÍ: Loftljósmynd, Kort-LI101-9256, árið 1953 og kort 1958 II-8-3-001, Mælingadeild Reykjavíkur, gögn frá LUKR.

²⁷⁷ Brennustæði Fylkis var til fjölda ára við Brennuhól en var flutt að Rauðavatni árið 2005. Brennuhóll er merktur inn á skipulagsuppdrátt af svæðinu frá árinu 1985.

úthlutað um eða uppúr 1925. Á vesturhluta lóðarinnar eru torfhleðslur og leifar torfhúsa sem voru líklega notuð síðast sem grænmetisgeymslur. Greina má eldri garða á loftmynd sem gætu gefið til kynna að þarna hafi verið eldri byggð. Mikilvægt er að skoða þennan stað betur með tilliti til fornleifa. Á austurhluta skikans voru timburhús og nokkrir kofar sem voru í notkun árið 1953 þegar loftmynd var tekin af svæðinu.²⁷⁸

Lýsing: Tveir garðar liggja norðvestur–suðaustur, auk annarra garða sem afmarka ræktunarreitinn. Þeir eru merktir inn á kort af Reykjavík frá 1958 og sjást vel á loftmynd frá árinu 1953.²⁷⁹ Þessi garður (262-19) er nokkuð greinilegur nyrst en er horfinn á syðri hlutanum. Garðar 262-18 og 19 mynda saman umgjörð um þennan ræktunarreit. Hluti af þessum görðum er innan lóðar sundlaugarinnar. Auk þessara garða má greina fleiri á loftmyndum, en þeir tilheyra þá líklega eldri byggð á þessu svæði.

Árbær 262-20 Vegur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-20		Vegur	Heimild	1950-1995	363734	403956	123	4	Ómetið	Já

Staðhættir: Á korti frá 1958, er merktur inn vegur frá Vatnsveituvegi upp að Selásbletti 11.²⁸⁰

Lýsing: Vegurinn hefur verið um 150 m langur, hann er nú horfinn undir gróður.

Árbær 262-21 Kofi

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-21		Kofi	Heimild	1935-1979	363778	403926	5	4	Ómetið	Já

Staðhættir: Á kort frá 1958 er merktur inn kofi á lóð sem var vestan við Selásblett 13, nú við Brennuhól.²⁸¹

Lýsing: Kofinn er horfinn.

Árbær 262-22 Kofi

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-22		Kofi	Heimild	1935-1979	363785	403921	3	3	Ómetið	Já

Staðhættir: Á kort frá 1958 er merktur inn kofi á skika sem var vestan við Selásblett 13, nú við Brennuhól.²⁸²

Lýsing: Kofinn er horfinn.

Árbær 262-23 Kofi

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-23		Kofi	Heimild	1935-1979	363791	403915	5	3	Ómetið	Já

Staðhættir: Á kort frá 1958 er merktur inn kofi á skika sem var vestan við Selásblett 13, nú við Brennuhól.²⁸³

Lýsing: Kofinn er horfinn.

²⁷⁸ LÍM: Loftljósmynd, Kort-LI101-9256, árið 1953.

²⁷⁹ LMÍ: Loftljósmynd, Kort-LI101-9256, árið 1953 og kort 1958 II-8-3-001, Mælingadeild Reykjavíkur, gögn frá LUKR.

²⁸⁰ Kort 1958 II-8-3-001, Mælingadeild Reykjavíkur, gögn frá LUKR.

²⁸⁰ Kort 1958 II-8-3-001, Mælingadeild Reykjavíkur, gögn frá LUKR.

²⁸¹ Kort 1958 II-8-3-001, Mælingadeild Reykjavíkur, gögn frá LUKR.

²⁸² Kort 1958 II-8-3-001, Mælingadeild Reykjavíkur, gögn frá LUKR.

²⁸³ Kort 1958 II-8-3-001, Mælingadeild Reykjavíkur, gögn frá LUKR.

Árbær 262-24 Kofi

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-24		Kofi	Heimild	1935-1965	363800	403905	4	2,5	Ómetið	Já

Staðhættir: Á kort frá 1950 er merktur inn kofi á skika sem var vestan við Selásblett 13, nú við Brennuhól.

Lýsing: Kofinn er horfinn.

Árbær 262-25 Íbúðarhús

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-25		Íbúðarhús	Heimild	1935-1979	363792	403895	11	5	Ómetið	Já

Staðhættir: Á kort frá 1958 er merkt inn íbúðarhús á skika sem var vestan við Selásblett 13, nú við Brennuhól, og sést á loftmynd frá árinu 1953.²⁸⁴

Lýsing: Húsið er horfið.

Árbær 262-27 Fjárhús

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-27		Fjárhús	Heimild	1900-1975	363476	404361	10	6	Ómetið	Já

Staðhættir: Norðan við Blásteinshólma í Elliðaáam eru veiðistaðirnir Efri- og Neðri Fjárhúshylur.²⁸⁵ Fjárhúsin tvö sem veiðistaðirnir eru kenndir við voru þar sem nú er göngustígur suðaustan við leikskólann Árborg, Hlaðbæ 17. Vestara húsið var þar sem nú er malbikaður stígur en eystra húsið var rétt norðan við stíginn. Sjást á loftmynd frá árinu 1973.²⁸⁶

Lýsing: Horfin.

Mynd 160 Fjárhús (262-27) sunnan við leikskólann Árborg, Hlaðbæ 17. Fjárhúsin tvö sjást á loftmynd frá árinu 1973.²⁸⁷

²⁸⁴ LMÍ: Loftljósmynd, Kort-LI101-9256, árið 1953 og kort 1958 II-8-3-001, Mælingadeild Reykjavíkur, gögn frá LUKR.

²⁸⁵ Kort Elliðaár, veiðistaðir, fremst í bók: *Elliðaárnar. Paradís Reykjavíkur*. Ritstj. Guðmundur Danielsson.

²⁸⁶ LMÍ: Loftljósmynd, Kort-D10-D-3951, dags. 28/9/1973.

²⁸⁷ LMÍ: Loftljósmynd, Kort-D10-D-3951, dags. 28/9/1973.

Árbær 262-32 Camp Baldurshagi

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-32	Camp Baldurshagi	Herbúðir	Steypa, heimild	1940	363690	403587	350	150	Sæmilegt	Að hluta

Staðhættir: Camp Baldurshagi var fyrir sunnan Vatnsveitubru og norðan við skeiðvöll Hestamannafélagsins Fáks. Þetta var nokkuð stórt braggahverfi (sjá mynd 163). Nafnið á kampinum er svolítið villandi vegna þess að hinn upprunalegi Baldurshagi var við Suðurlandsveg þar sem nú er bensínstöð Olís. Í Camp Baldurshaga voru fyrst breskir hermenn en síðar landgönguliðar bandaríska sjóhersins.²⁸⁸

Lýsing: Svæðið er í dag að mestu gróið lyngi, lúpínu og trjám, en á stöku stað sér í hraunið. Á svæðinu voru áður um 80 braggar auk nokkurra annarra húsa sem voru með mænispaki, sjá mynd 163. Enn má finna minjar eftir þetta braggahverfi og voru mældir inn um 15 steiptir braggagrunnar og aðrar steypuleifar sem hafa verið undirstöður undan bröggum og öðrum húsum. Þær minjar sem enn sjást liggja flestar með ánni.

Mynd 161 Steypuleifar af grunnnum bragga í Árbæjarhólmum, en þar var Camp Baldurshagi.

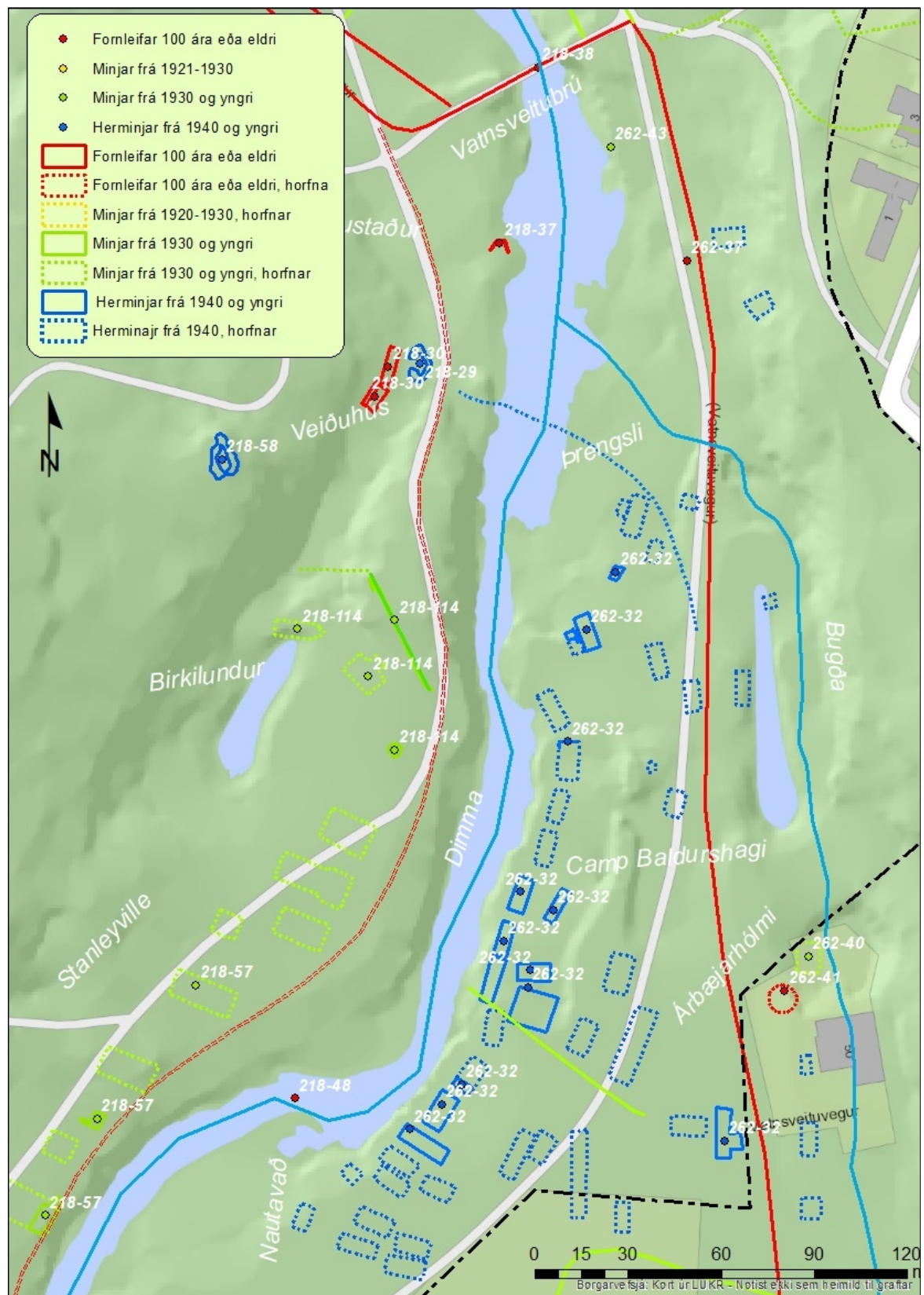
Mynd 162 Steypuleifar af grunnnum bragga í Árbæjarhólmum, en þar var Camp Baldurshagi.

²⁸⁸ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Ellidaárdalur. Land og saga*, bls. 102-104 og Eggert Þór Bernharðsson: *Undir bárujárnsboga*, bls. 22-23.

Mynd 163 Í Árbæjarhólmum, Camp Baldurshagi við austurbakka Dimmu um 1940-1943. Um 100 braggar og hús tilheyrðu þessu herskálahverfi. Austanmegin var Vatnsveituvegur og farvegur Bugðu sem síðar þornaði algjörlega upp þegar Elliðavatnsstíflu var breytt. Við Bugðu má greina Gamla klakhúsið með hvítu mænispaki. Vestanmegin við Dimmu í Breiðholtshvarfi má sjá Ensku veiðihúsin dökkklituð og hægra megin á myndinni til vinstri við þau og ofar með ánni er húsið Birkilundur með ljósu þaki og upp af því eru greinilega tjaldbúðir.²⁸⁹

²⁸⁹ Þessi mynd birtist í Morgunblaðinu 15.12. 2016, bls. 62, merkt Imperial War Museum, en fannst ekki á vefnum þar. Birtist auk þess í *Outpost in the North Atlantic Marines in the Defense of Iceland* eftir Colonel James A. Donovan, bls. 13, þar sögð fengin hjá The National Archives Photographs 127-G52195.

Mynd 164 Camp Baldurshagi (262-32) í Árbæjarkhólma austan við Dimmu.²⁹⁰

²⁹⁰ Grunnur úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsja. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Sótt 10. maí 2020. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lís Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni.

Árbær 262-33 Árbæjarstífla

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-33	Árbæjarstífla	Stífla	Stífla	1920-1929	362799	404461	185	6,7	Gott	Nei

Staðhættir: Árbæjarstífla var byggð samhliða Elliðaárvirkjun. Stíflan var friðlýst með öðrum mannvirkjum sem tilheyra Elliðaárvirkjun 14. júní 2012. Byggingarár: 1920-1929. Höfundar: Aage Broager Christensen og Guðmundur Hlíðdal, verkfræðingar. Fyrri áfangi Árbæjarstíflu var steypur árið 1920 en árið 1929 var stíflan hækkuð og lengd og náði þá yfir báðar kvíslar árinna. Þá stækkaði Árbæjarlón talsvert, en eftir sem áður var það einungis hugsað sem skammtímalón, en Elliðavatn er vatnsforðabúr rafstöðvarinnar.²⁹¹

Árið 1922 var stíflan hækkuð þannig að vatnsborð gat verið allt að tveimur metrum hærra en í upphafi.²⁹² Á kort frá árinu 1940 er merktur inn stíflugarður, hann er örugglega frá árinu 1921 þegar stíflan var reist. Þessi garður liggur í norður í framhaldi af steypu stíflunni og hefur verið um 118 m samkvæmt korti. Í dag liggur göngustígur eftir honum.

Lýsing: Byggingarefni: steinsteypa.

Mynd 165 Árbæjarstífla við Höfðabakka. Stíflan var friðlýst samhliða Elliðaárvirkjun árið 2012.

Árbær 262-37 / Breiðholt 218-64 Vatnsveituvegur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-37	Vatnsveituvegur	Vegur	Vegur	1907–1908	363733	403796	900	4	Gott	Að hluta

Staðhættir: Vatnsveituvegur var lagður á árunum 1907-1908, samhliða lagningu vatnspíunnar frá miðbæ Reykjavíkur austur að Gvendarbrunnum norðan við Elliðavatn. Vatnsveituvegur lá frá austurenda Bústaðavegar í gegnum Blesugróf og Löngugróf, áfram upp með Elliðaánum að sunnanverðu að Vatnsveitubru. Norðan við brúna lá vegurinn síðan áfram í suður upp

²⁹¹ Heimasíða Minjastofnunar.

²⁹² Sumarliði Ísleifsson: *Saga Rafmagnsveitu Reykjavíkur 1921-1998*, bls. 62.

Árbæjarhólmana og Víðivelli og norðan við Skyggni, upp með Elliðavatni að Gvendarbrunnum, alls um 4,5-5 km vegalengd. Miklar breytingar hafa verið gerðar á farvegi Elliðaánna vegna virkjunar ána, sér í lagi með gerð Elliðavatnsstíflu (1924-1928). Við það fór hluti af þessum vegi undir vatn. Vegur þessi var síðan nýttur áfram og borið var í hann.

Lýsing: Vegurinn hefur verið um 4,5-5 km langur og eru hlutar af honum varðveittir í ýmsu ásigkomulagi. Vegurinn er að stórum hluta í notkun sem bílvegur eða reiðvegur en búið er að bera ofan í hann og/eða malbika. Á því skipulagssvæði sem hér liggur undir er heillegasti kaflinn frá hesthúsasvæðinu Efri-Fák að Vatnsveitubru og niður að Höfðabakka, eða um 1,8 km. Sá hluti er notaður sem reiðvegur og akvegur fyrir veiðimenn vestan Höfðabakka frá þeim stað þar sem húsið Sjónarhóll stóð áður. Þar er um 200 m kafli sem ekki er notaður í dag en var akvegur fram á níunda áratug síðustu aldar. Í framhaldi af þeim spotta er um 250 m kafli sem liggur að Stekkjarbakka og er notaður sem akvegur í dag. Vegurinn lá síðan þar sem Stekkjarbakki er nú og norður að Illaklifi í Blesugróf. Á þeim hluta er hann nú að hluta til heimtröðin að Skálará. Vestast á svæðinu er síðan um 30 m vegstubbur sem hefur varðveist á milli vegarins heim að Skálará og að malbikuðum göngustíg nálægt mislægum gatnamótum Stekkjarbakka og Reykjanesbrautar.

Mynd 166 Myndin sýnir legu Vatnsveituvegar (218-64/262-37) frá Elliðavatni að Illaklifi í Blesugróf.²⁹³ Vatnsveituvogur (rauð lína á korti) er að hluta til innan jarðarinnar Breiðholts frá Illaklifi að Vatnsveitubru og Árbæjar frá Vatnsveitubru að Breiðholtsbraut.

Árbær 262-38 Garður

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-38		Garður	Garður	1921	362814	404555	70	1	Gott	Nei

Staðhættir: Norðan við Árbæjarstíflu er hlaðinn garður sem hefur líklega verið gerður samhliða fyrstu stíflunni árið 1921. Garðurinn er að hluta kominn undir jarðveg þar sem fyllt hefur verið í svæðið

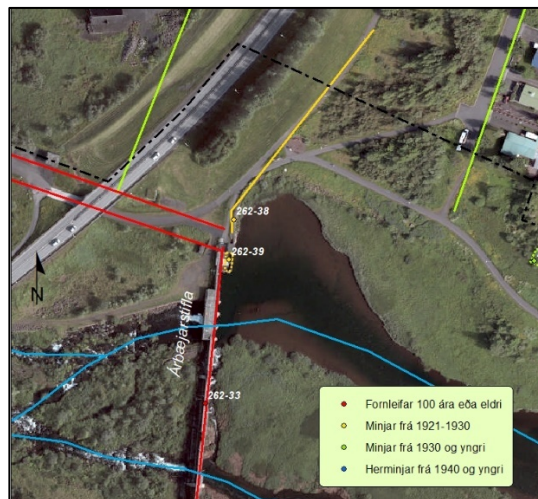
²⁹³ Grunnur úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Sótt 10. maí 2019. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lís Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni.

norðan við lónið. Áður náði það hærra í norður þar sem nú eru göngustígar, sjá loftmyndir frá árunum 1945 og 1953.²⁹⁴

Lýsing: Garðurinn er grjóthlaðinn og eru fyrstu 30 m sýnilegir næst stíflunni.

Mynd 167 Grjóthlaðinn garður norðan við Árbæjarstíflu.

Mynd 168 Loftmynd af Árbæjarstíflu frá árunum 1953 og 2018. Lónið náði áður töluvert lengra í norður og steinhlaðni stíflugarðurinn (262-38) kom í veg fyrir að vatnið flæddi upp fyrir stífluna.

²⁹⁴ LMÍ: Loftljósmynd 1945, AMS 10000721011 og loftljósmynd 1953, Kort-LI101-9256.

Árbær 262-39 Stífluhús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-39	Stífluhús	Hús	Heimild	1930	362811	404534	9	3	Ómetið	Já

Staðhættir: Við norðurenda Árbæjarstíflu var stífluhús, en árið 1930 var eitt af gömlu veiðihúsunum úr Elliðaárhólmanum við Elliðaárósa flutt og sett niður við norðurenda stíflunnar.

Lýsing: Húsið er nú horfið en í staðinn er komið nýtt, steypt stífluhús.

Veiðihúsin voru brunavirt í maí 1924. „Veiðimannahús hin neðri“ eru þá sögð byggð úr bindingi og klædd utan með borðum, pappa og járn á veggjum og þaki. Eitt húsið (a) mælist 7,6 x 3,2 x 2,5 m að stærð. Í því eru tvö íbúðarherbergi. Við austurhlið þess er áfastur inngönguskúr. Annað (c) mælist 4,4 x 3,8 x 2,5 m að stærð. Í því er eitt íbúðarherbergi. Við það er áfastur inngönguskúr. Þriðja (f), áður kallað íshús, mælist 7 x 4,6 x 2,8 m að stærð. Í því er eitt íbúðarherbergi og stórt anddyri. Fjórða húsið (e) er eldhús og mælist 4,5 x 4,2 x 2,8 m að stærð. Í því er eldavél. Eitt húsanna (a) hefur verið flutt árið 1930 og endurbætt allmikið og er þá virt undir nýju br.nr. (2746). Það þjónar þá sem stífluhús Rafmagnsveitu Reykjavíkur.²⁹⁵ Til er teikning af húsinu frá 1930, merkt "Árbæjarstífla" (BN 84/30).

Mynd 169 Árbæjarstífla í flóðinu 27. febrúar 1968. Þrír menn vinna við að brjóta klaka við stífluna með loftpressu. Á bak við má sjá gamla stífluhúsið, hvítt með mænisþaki, sem áður var eitt af gömlu veiðihúsunum í Árhólmanum við Elliðaárósa. Önnur hús á myndinni tilheyrðu áður Árbæjarblettum og nokkur eru safnhús Árbæjarsafns.²⁹⁶

²⁹⁵ Húsaskrá Borgarsögusafns Reykjavíkur

²⁹⁶ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: BJB 002 028 2-3. Ljósmyndari: Bjarnleifur Bjarnleifsson 27.02.1968.

Árbær 262-40 Gamla klakhúsið

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-40	Gamla klakhúsið	Klakhús	Heimild	1932-1965	363772	403572	8,8	7	Ómetið	Já

Staðhættir: Árið 1932 var byggt klakhús við Bugðu þar sem vatnsgeymir Vatnsveitunnar var. Þar var hægt að klekja út allt að 1.200 seiðum árlega. Húsið stóð þar sem nú er Vatnsveituvegur 50, við Elliðaár ofan Vatnsveitubruar.²⁹⁷ Áður var þar árfarvegur Bugðu og nýtti klakstöðin vatnið úr læknum til starfseminnar. Klakið færðist í nýja Eldishúsið (263-23) við Rafstöðvarveg árið 1965. Breyting varð á árfarvegi Bugðu þegar Elliðavatnsstíflan var gerð en þá var þessum farvegi Bugðu lokað. Árið 1932 reisti bæjarsjóður Reykjavíkur nýtt Klakhús við Elliðaár. Húsið var byggt úr hlöðnum grjóttveggjum sem voru sementsléttadír að innan. Risstafnar voru úr bindingi, klæddir utan með borðum, pappa, listum og járn. Þakið var úr samskonar efni og með sama frágangi. Innan á stafnabindingi og þaksperrum voru þiljur, en á milli þiljanna var stoppað með spæni. Steinsteipt gólf var í húsinu, stærð 8,8x7,0 m, ris 2,4 m, og var Klakhúsið þá virt á 3580 kr.²⁹⁸

Lýsing: Horfið.

Mynd 170 Stórflóð í Elliðaánum 27.02.1968. Horft í suður upp með farvegi Bugðu sem þá rann um Árbæjarhólmana, sunnan við Vatnsveitubruna. Gamla klakhúsið er á miðri mynd og fjær til hægri við það er vatnsgeymir Vatnsveitunnar með stórum turni, vinstra megin sér í hesthús Fáks.²⁹⁹

Árbær 262-41 Vatnstankur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-41		Vatnstankur	Heimild	1907-1980	363765	403561	10	10	Ómetið	Já

Staðhættir: Þegar Vatnsveitan lagði vatnspípur upp að Gvendarbrunnum var gerður vatnstankur þar sem nú er Vatnsveituvegur 50. Norðan við vatnstankinn var Klakhúsið síðar byggt (sjá mynd170).

Lýsing: Vatnstankurinn er horfinn. Tankurinn herfur verið hriglaga um 10 m í þvermál.

²⁹⁷ Morgunblaðið 16.06.1990, bls. 14.

²⁹⁸ Úr Húsaskrá Reykjavíkur, tekið 1.2. 2020.

²⁹⁹ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: 365 flóð 2. Ljósmyndari Bragi Guðmundsson, 27.02.1969.

Árbær 262-42 Skotgröf

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-41		Skotgröf	Heimild	1940-1970	363682	403934	6	6	Ómetið	Já

Staðhættir: Vestan við veg sem áður var Vatnsendavegur, við Brennuhól.

Lýsing: Horfið. Var 6x6 m og skeifulaga.

Mynd 171 Vestan við Vatnsendaveg, norðan við Vatnsveitubrí, var skotgröf. ³⁰⁰

³⁰⁰ LMÍ: Loftljósmynd, Kort-LI101-9256, frá árinu 1953.

Árbær 262- 43 Flóðvarnargarðar

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-43		Flóðvarnargarður	Garður				100	3	Gott	Nei

Staðhættir: Grjótgarðar eða flóðvarnargarðar við Elliðaár, beggja vegna við syðri kvíslina frá Vatnsveitubru að Fjárhúshyl. Garðarnir sem eru vestan við Fylkisvöll eru eldri og sjást á loftmynd frá árinu 1953.³⁰¹

Lýsing: Garðarnir er grjóthlaðnir og töluvert vandaðir, þeim hallar frá ánni og eru hleðslulög um 5 til 6 og hæð um 1-1,5 m.

Mynd 172 Flóðvarnargarðar við syðri kvísl Elliðaárna að austanverðu við Vatnsveitubru.

Árbær 262- 134 Árbæjarblettir

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd M	Ástand	Horfin
262-134	Árbæjarblettir	Erfðafesta	Heimild	1930	363179	404403			Ómetið	Já

Staðhættir: Á fjórða og fimmta áratugnum var stórum hluta af Árbæjarlandi skipt upp í svokallaða Árbæjarbletti sem bæjaryfirvöld úthlutuðu á erfðafestuleigu og voru ætlaðir sem sumarbústaða- og ræktunarlönd. Hver blettur var um 50 x 75 metrar að stærð eða um 3.750 fermetrar. Nokkrir blettir voru mældir út vestan við gamla Árbæjarbýlið (Árbæjarblettir 1-13) um 1930 og þar voru reist hús á fimmta áratugnum. Árið 1941 var nánast öllu landi austan býlisins, eða svæðinu sem liggur milli núverandi Höfðabakka og Seláss, í austanverðu holtinu niður að Elliðaárm, skipt í erfðafestubletti (Árbæjarbletti 29-77) og úthlutað. Á fimmta og sjötta áratugnum reis þarna nokkuð af bústöðum og húsum, bæði timbur- og steinhúsum, sem mörg voru fljótlega tekin til heilsársbúsetu.³⁰²

Lýsing: Númer til að halda utan um staðsetningu húsa á Árbæjarblettum.

³⁰¹ LMÍ: Loftljósmynd, Kort-LI101-9256, frá árinu 1953.

³⁰² Bjarni F. Einarsson, Helgi M. Sigurðsson og Nikulás Úlfar Mátsson: *Borgarhluti 7 - Árbær. Byggingar og minjar*, bls. 2– Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 68 – Eggert Þór Bernharðsson: *Sveitin í sálinni*, bls. 83 – Aðalskipulag Reykjavíkur 1962-83, bls. 194 – *Þjóðviljinn*, 16. september 1949, bls. 8.

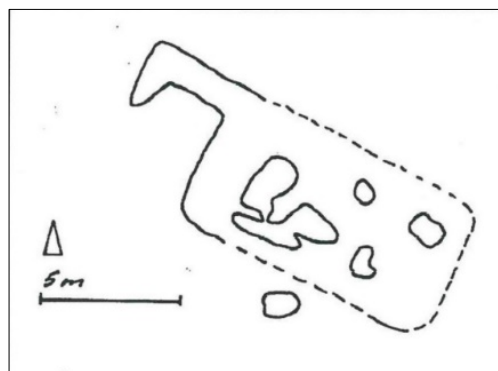
2.3.4 Skrá fyrir fornleifar, mannvirki og yngri minjar í landi Breiðholts

Breiðholt 218-17 Rúst

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-17		Rúst	Tóft	1900	363319	402693	8	5	Ómetið	Já

Staðhættir: Árið 1993 var skráð mjög ógreinileg rúst á vesturbakka Dimmu við bugðu sunnan við Snókhólma og Grænugróf. Rústin var skráð nr. 124 í Fornleifaskrá Reykjavíkur:

„Á bökkum Elliðaár. Flatlendi. Grasivaxinn árbakki með djúpum holum. Um 300 m NA af vegi (Breiðholtsbraut og brúnni yfir Elliðaár). Rúst, u.þ.b. 8 x 5 m. (NVSA), mjög ógreinileg. Veggir úr torfi af óræðri breidd, en 0,2 - 0,4 m hæð. Rústinni má skipta niður í tvö hól (A og B). Rústin hlýtur að tengjast starfsemi við ána, laxveiði, ullarlitun o.s.frv. Fannst árið 1993. Ástand mjög lélegt og óbreytt 1994.“³⁰³

Mynd 173 Ljósmynd og teikning af rúst (218-17), úr Fornleifaskrá Reykjavíkur frá 1995.³⁰⁴

Lýsing: Rústarinnar var leitað á bakka Dimmu í maí 2020 en engin ummerki fundust eftir mannvirki. Árbakkinn er grasivaxinn með djúpum misstórum grófum og sumar eru áþekkar mannvirkjaleifum við fyrstu sýn.

Mynd 174 Skráningarsvæðið (218-17) í maí 2020, horft til suðurs.

³⁰³ Bjarni F. Einarsson, 1995, bls. 155.

³⁰⁴ Bjarni F. Einarsson, 1995, bls. 155.

Breiðholt 218-18 Álftnesingavað, landamerki, vað

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-18	Álftnesinga- vað	Landamerki, vað	Heimild	1890	361576	404661	12	12	Gott	Nei

Staðhættir: Álftnesingavað er sunnan og ofan við göngubrá yfir vestari Elliðaárkvíslina frá Blesugróf yfir í Árhólmann, um 105 m austur af Reykjanesbraut og um 80 m norður af malarhólnum Blesuþúfu. Í merkjalýsingu kirkjujarðarinnar Breiðholts í Seltjarnarneshreppi árið 1890 segir: „Úr Blesugróf við Álftnesingavað í Þúfu á melnum.“³⁰⁵

Lýsing: Áin er breið og lygn en þrengist neðar þar sem göngubráin er yfir kvíslina. Líklegast var farið yfir rétt fyrir ofan brotið.

Mynd 175 Álftnesingavað (218-18), horft til norðurs að göngubrá yfir í Árhólmann.

³⁰⁵ Gullbringu- og Kjósarsýsla; Veðmálabók I. 1887, bls. 143.

Breiðholt 218-29 Skotgröf

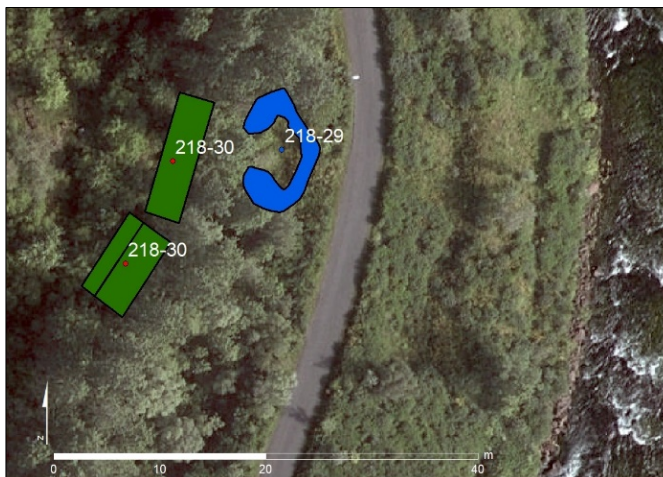
Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-29		Herminjar	Rúst	1940	363648	403763	11,6	7,7	Slæmt	Nei

Staðhættir: Í Breiðholtshvarfi, um 100 m suðvestur af Vatnsveitubrunni, 26 m frá vesturbakka Dimmu og 3 m vestan við malbikaðan gangstíg, er rúst. Ofar í brekkunni voru Ensku veiðihúsin. Líklega er þetta skotgröf eftir herinn, en austan við ána var Camp Baldurshagi.

Lýsing: Rústin er úr torfi og grjóti, mosa- og grasigróin með miklum trjágróðri.

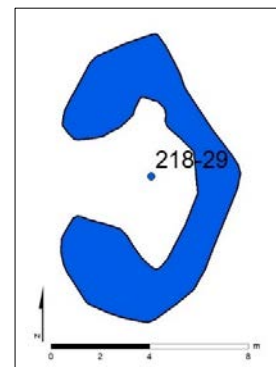
Mynd 176 Hluti af loftmynd sem var tekin 1953. Þá stóð syðra veiðihúsið enn, en skotgröfin hefur verið notuð til garðræktar.³⁰⁶

Mynd 177 Ummál á rúst (218-29) og grunnnum veiðihúsanna (218-30), teiknað eftir uppmælingu. Malbikaður göngustígur hefur verið lagður á sama stað og slóði var áður.³⁰⁷

Mynd 178 Rúst (218-29), horft til suðurs.

Mynd 179 Rúst (218-29), teiknað eftir uppmælingu.

³⁰⁶ Landmælingar Íslands. Svæði nr. 27 Elliðaár – Selsvör. 1953-09-16. Mynd nr. LI 1-9256.

³⁰⁷ LUKR: Lágflugsmynd 17/7 2018.

Breiðholt 218-30 Veiðihúsin efri

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-30	Ensku veiðihúsin	Veiðihús	Grunnur	1897- 1961	363633 363637	403752 403762	8,2 11,7	4,7 3,2	Sæmilegt Slæmt	Nei

Staðhættir: Í litlu gili austan í Breiðholtshvarfi, um 100 m suðvestur af Vatnsveitubru, um 40 m upp og vestur af Elliðaánum þar sem heita þrengsli og um 15 m vestan við malbikaðan gangstíg, eru grunnar tveggja veiðihúsa sem þarna stóðu. Bretinn H. A. Payne lét reisa veiðihúsin fyrir efra veiðisvæðið í Elliðaám. Payne keypti hlut Thomsens í Elliðaánum ásamt jörðunum Ártúni og Bústöðum árið 1897 og ári síðar keypti hann jörðina Breiðholt af Landssjóði. Húsið sem stóð norðar mun hafa verið íveruhús veiðimanna en það syðra vörslumannshús.³⁰⁸ Payne lét einnig reisa tvö hús við árósa fyrir neðra veiðisvæðið, á sama stað og Thomsen hafði áður haft fiskgeymslu (232-7). Þóra Jónsdóttir, sem var fædd í Breiðholti 1891 og uppalin þar til 1904, minnst þess að þegar Englendingarnir fóru á haustin áskotnaðist Breiðholtsfólki sitthvað matarkyns frá þeim. „Það var dósamatur af ýmsu tagi, jarðarberjasulta og fleira sem í þá daga var fáséð.“³⁰⁹

Mynd 180 Konur og börn fyrir framan veiðihús H. A. Payne við Elliðaár um 1940-1950.³¹⁰ Í fjarska sjást hús í Selási. Húsin stóðu bæði á steinhlöðnum sökklum og stendur sá syðri enn.

Árið 1906 keypti bæjarstjórn Reykjavíkur Elliðaárnar af Payne ásamt jörðunum Breiðholti, Árbæ og Ártúni. Með í kaupunum fylgdu veiðihúsin sem Payne hafði byggt. Húsin voru brunavirt í maí 1924 og þá voru „Veiðimannahús hin efri“ sögð byggð úr bindingi og klædd utan með borðum, pappa og járn á veggjum og þaki. Nyrðra húsið var um þriðjung lengra en hitt og mældist 11,2x3,2x2,5 m að stærð. Í því voru þrjú íbúðarherbergi. Við austurhlið þess var áfastur inngönguskúr. Hitt, það syðra, sem stóð lengur á staðnum, mældist 7,6x3,8x2,5 m að stærð. Í því var eitt íbúðarherbergi og eldhús. Við vesturhlið þess var áfastur inngönguskúr.³¹¹

³⁰⁸ Ísafold, 28. apríl 1897, bls. 107. Nýja öldin, 1. árg. 1897-1898, 58. tbl., bls. 232. Þjóðólfur, 30. apríl 1897, bls. 84. Elliðaárdalur. Land og saga, bls. 91. Borgarskjalasafn: Aðf. 742. Brunabótavirðing húsa 11.4.1924-15.1.1926: Veiðimannahús hin efri við Elliðaár, brunavirðing dags. 16.5.1924 (brnr. 1997).

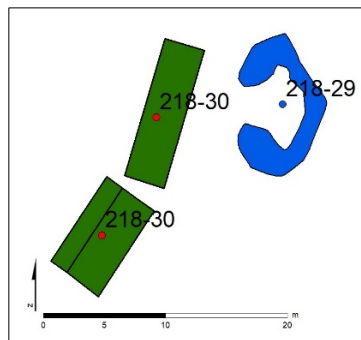
³⁰⁹ Stofnun Árna Magnússonar: Örnefnalýsing Breiðholts (181154-218-1 og 181154-218-2).

³¹⁰ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: KAN 001 060 2-2. Ljósmyndari: Karl Christian Nielsen, tekið um 1940-50.

³¹¹ Húsaskrá Reykjavíkur, sótt 10. maí 2020.

Mynd 181 Gula línan sýnir staðsetningu á steinhlöðnum húsgrunni (t.v.) og grunni (218-30) og skotgröf (218-29) þar fyrir neðan. Horft til vesturs upp í Breiðholtshvarf.

Mynd 182 Steinhlaðinn húsgrunnur (218-30) syðra hússins ásamt hleðslu fyrir ofan og ummerki eftir húsgrunn nyrðra hússins og skotgröf (218-29), teiknað eftir uppmælingu.

Mynd 183 Grjóthlaðinn sökkull syðra veiðihússins, horft til suðvesturs.

Mynd 184 Mosavaxinn grunnur nyrðra veiðihússins, horft til suðurs.

Efri veiðihúsin voru á árunum 1937-1940 lánuð Húsmæðrafélagi Reykjavíkur sem hafði þar sumardvalarstað fyrir efnalitlar mæður og börn þeirra, en árið 1940 voru þau tekin til afnota af hernámsliðinu.³¹² Syðra húsið stóð lengur og hefur staðið fram yfir 1961 því það er sýnt á korti frá því ári³¹² en var farið þegar loftmynd var tekin 1965.³¹³ Ekki er ljóst hvenær það nyrðra var fjarlæggt en það stóð þegar herinn tók mynd af Camp Baldurshaga 1940-44 en var farið þegar loftmynd var tekin 1954.³¹⁴

Lýsing: Svæðið þar sem húsin stóðu er allt á kafi í gróðri, mosa, grasi og trjám. Samkvæmt ljósmyndinni hér að ofan voru sökkular beggja húsanna grjóthlaðnir. Sökkull syðra hússins (vörslumannshússins) stendur enn, mosa- og grasivaxinn, ásamt upphlöðnum kanti fyrir ofan og norðvestan við. Grunnur nyrðra hússins er mosa- og gróðri vaxinn en grjóthleðsla sökkulsins hefur verið fjarlægð að mestu. Fyrir neðan húsið er skotgröf (218-29), niðurgroftur með uppmokstri og hleðslu.

³¹² *Morgunblaðið*, 5. júní 1937, bls. 3 – *Þjóðviljinn*, 20. janúar 1955, bls. 3. Skrifstofur bæjarverkfræðings, mælingadeild í maí 1960, Reykjavík 1:2000 bl. 542, afrit kortasafn Borgarsögusafns Reykjavíkur.

³¹³ LUKR. Loftmynd: *Reykjavík árið 1954 og 1965*.

³¹⁴ LMI-Kort-LI101-LI1-9256-qv_1953-Elliðaár-Selsvör.

Breiðholt 218-37 Vatnstökustaður

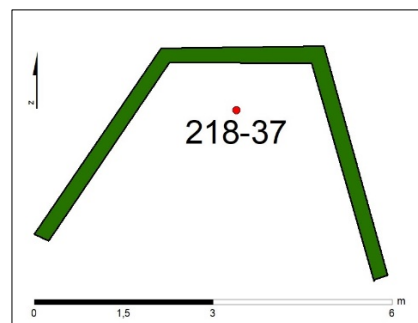
Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-37		Vatnstökustaður	Steypa, kantur	1908	363673	403801	10	0,30	Gott	Nei

Staðhættir: Á vesturbakka Elliðaánna, um 50 m sunnan og ofan við Vatnsveitubrú, er vatnstökustaður þar sem vatn var tekið úr ánni og leitt til Reykjavíkur áður en vatnsleiðslan náði alla leið að Gvendarbrunnum.³¹⁵ Reiknað hafið verið út að hæðin á þrónni væri næg til að vatnið rynni sjálfkrafa til bæjarins.³¹⁶

Lýsing: Steinsteyppt U-laga þró, opin að ofanverðu. Um 10 m á lengd, 50-70 cm á hæð og 30 cm á breidd. Í gegnum veggina liggja tvö járnör. Aðeins mosavaxin en mikill gróður í kring, lúpína og trjágróður.

Mynd 185 Steinsteyppt þró (218-37), vatnstökustaður fyrir ofan Vatnsveitubrúna (218-38), horft til norðurs.

Mynd 186 Steinsteyppt þró, vatnstökustaður við Elliðaár (218-37), teiknað eftir uppmælingu.

Breiðholt 218-38 Vatnsveitubrú

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-38	Vatnsveitubrú	Brú	Brú	1908	363685	403858	24	2,6	Gott	Nei

Staðhættir: Vegna vatnsveituframkvæmda á árunum 1908-1909 var byggð brú yfir Elliðaárnar ofarlega í Elliðaárdal, rétt fyrir neðan Þrengslin. Vatnsveitan var stærsta verklega framkvæmdin sem ráðist hafði verið í á landinu fram til þess.³¹⁷

Lýsing: Brúin er steinsteyppt með járnhandriðum. Undir henni liggja gömlu vatnsleiðslurnar (aflagðar), þær sömu og liggja niður með ánni (218-39) að vestanverðu.

³¹⁵ Klemens Jónsson: *Saga Reykjavíkur*, bls. 211-214.

³¹⁶ Hilmar Garðarsson: *Saga Vatnsveitu Reykjavíkur 1909-1999*, bls. 80.

³¹⁷ *Úr bæ í borg. Nokkrar endurminningar Knud Zimsens*, bls. 110-111 og 123. – Hilmar Garðarsson: *Saga Vatnsveitu Reykjavíkur 1909-1999*, bls. 91-93 og 105-111. – Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 95.

Mynd 187 Vatnsveitubruin á Elliðaánum (218-38), horft til norðausturs.

Mynd 188 Vatnsveitubruin (218-38), horft til austurs.

Breiðholt 218-39 Vatnsleiðslur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-39		Vatnsleiðsla	Vatnsleiðsla	1908	363601 363155	403886 404167			Gott	Nei

Mynd 189 Lagning vatnsveitunnar 1908 eða 1909. Yfirverkfræðingur framkvæmdanna, H.A. Hansen, stendur við skurðinn, en við hlið hans situr Knud Zimsen, þáverandi bæjarverkfræðingur Reykjavíkur. Í baksýn sjást Rauðhólar.³¹⁸

Staðhættir: Vatnsleiðslur sem voru lagðar á árunum 1908-1909 frá Gvendarbrunnum sunnan við Norðlingaholt og norðan við Skyggni, yfir Víðivelli vestan með Vatnsveituvegi, niður að Vatnsveitubru. Norðan brúar liggja leiðslurnar austan vegar, þar eru þær vel sýnilegar á kafla niður að Höfðabakkabru. Leiðslurnar lágu svo niður með Elliðaánum að vestanverðu.

Lýsing: Þar sem ekki var hægt að grafa leiðslurnar niður, eða erfitt að sprengja, lágu þær ofanjarðar.³¹⁹ Þar mynda leiðslurnar hálfgerða garða þar sem hlaðið er að þeim. Garðarnir byrja um 60 m norðvestan við Vatnsveitubru og eru um 300 m langir (NV-SA), 2,0 m breiðir og 0,3-1,0 m háir. Sunnan við Eddubæ hverfa þeir en sjást svo aftur vestan við Hvarfsmýri og á köflum niður að Árbæjarstíflu.

³¹⁸ Ljósm. Pétur Brynjólfsson. Þjóðminjasafn Íslands: Lpr-1749. Upplýsingar um myndefni: Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 95.

³¹⁹ Klemens Jónsson: *Saga Reykjavíkur*, bls. 211-214.

Mynd 190 Vatnsleiðslan (218-39) neðan við Vatnsleiðslubrá, horft að Höfðabakka til norðvesturs.

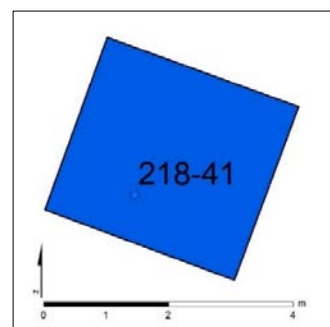
Mynd 191 Vatnsleiðslan (218-39) fyrir neðan Elínarlund, horft til suðausturs.

Breiðholt 218-41 Skotbyrgi

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-41		Skotbyrgi	Herminjar	1940	362825	404149	3	3	Sæmilegt	Nei

Mynd 192 Skotbyrgi (218-41) í Breiðholtshvarfi, horft til norðausturs.

Mynd 193 Skotbyrgi (218-41), ummál, teiknað eftir uppmælingu.

Staðhættir: Á klapparholti í norðanverðu Breiðholtshvarfi, um 60 m norðan Fýlshóla 11 og um 220 m sunnan og ofan við Árbæjarstíflu, er steinsteypt skotbyrgi af þeirri gerð sem var algeng á hernámsárunum.³²⁰

Lýsing: Byrgið er nokkuð heillegt, um 3 m á hvern veg. Veggir eru hlaðnir úr holsteini en þakplatan er steyp. Hleðsla á framhliðinni er horfin en þar hefur verið skotrauf efst. Gengið hefur verið niður í byrgið að ofanverðu. Byrgið hefur verið endurnýtt og er skreytt með litríku veggjakroti að innan. Fyrir framan það hefur verið hlaðið garðlag úr grjóti. Mikill trjágróður er í kring.

³²⁰ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Ellidaárdalur. Land og saga*, bls. 104.

Breiðholt 218-42 Eddubær

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-42	Eddubær	Bústaður	Heimild	1942-1969	363312	404117			Ómetið	Já

Staðhættir: Eddubær stóð í efri hluta Elliðaárdals, norðan við Vatnsveituveg. Bærinn var í byggð á árunum 1942 til 1969 en þá var hann rifinn. Elín Pétursdóttir Blöndal bjó þar ásamt fjölskyldu sinni.³²¹

Lýsing: Húsið er horfið en þar er trjálundur auk minnisvarða, steinn með skilti sem á stendur „Elínarlundur“. Elín Pétursdóttir Blöndal bjó í Eddubæ. Hún ræktaði þennan trjálund árin 1949-1969.

Mynd 194 Eddubær við Vatnsveituveg, horft til norðausturs.³²²

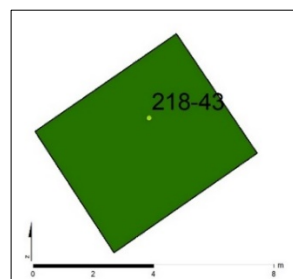
Mynd 195 Elínarlundur og minnisvarði við hann, horft til norðausturs.

Breiðholt 218-43 Húsgrunnur

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-43		Braggi	Grunnur	1950-1970	363624	403915	5,7	4,7	Sæmilegt	Nei

Mynd 196 Grunnur (218-43), horft til suðausturs.

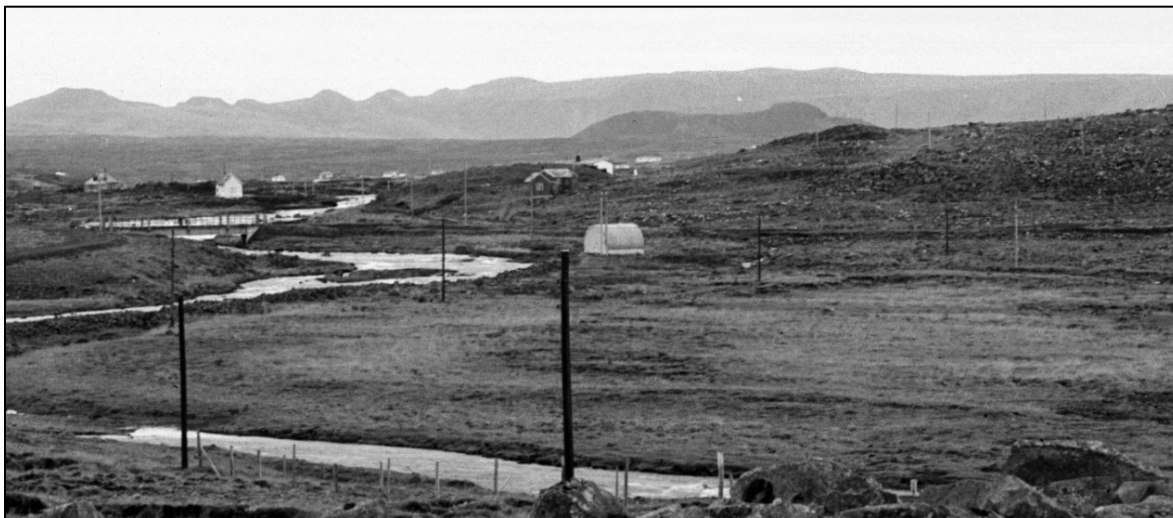
Mynd 197 Húsgrunnur (218-41), teiknað eftir uppmælingu.

Staðhættir: Um 78 m norðvestur og niður af Vatnsveitubrunni og um 8 m vestur af Elliðaám er húsgrunnur.

³²¹ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 73.

³²² Fengið af síðunni Árbær á 20. öld (Facebook), birt 26. mars 2017, ljósmyndari: Pétur Blöndal Snæbjörnsson, 1966.

Lýsing: Steinsteypdur, ferhyrndur sökkull, um 5x5 m með inngang í suðvestur, yfirbygging hefur verið braggalaga, samanber ljósmynd. Innan og utan hans er mikill gróður. Ekki er ljóst hvaða hlutverki bragginn gegndi, var líklega ekki íbúðarhús.

Mynd 198 Hluti úr mynd. Horft upp með Elliðaám að Vatnsveitubrí. Lengst til vinstri er Gamla klakhúsið sem var við Bugðu. Aðeins vestar eru hús sem stóðu þar sem áður var Camp Baldurshagi. Vestan við árnar eru Ensku veiðihúsin (dökkmáluð) og þar fyrir aftan er Birkilundur, næst hægra megin er braggalaga hús (218-43) við árbakkann.³²³

Breiðholt 218-47 Blesupúfa, landamerki

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-47	Blesupúfa	Landamerki	Heimild	1850	361568	404570	100	70	Gott	Nei

Mynd 199 Blesupúfa (218-47). Blesugróf og Álftnesingavað nær, horft til suðurs.

³²³ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: PTH 068 048 1-1. Ljósmyndari: Pétur Thomsen, tekið líklega um 1950-60.

Staðhættir: Í merkjalýsingu kirkjujarðarinnar Breiðholts í Seltjarnarneshreppi árið 1890 segir: „Úr Blesugróf við Álptnesingavað í þúfu á melnum.“³²⁴ „Blesupúfa er stór hóll austan til í Blesugróf, hún var landamerkjastaður milli Bústaða og Breiðholts.“³²⁵

„Blesugróf er austan við *Lómatjarnarlæk* og sunnan við vestari Elliðaána. Í munnmælum er haft að grófin beri nafn af rauðblesótttri hryssu frá Breiðholti sem hafi fallið þar síðla vetrar en það hafi þó gerst fyrir síðustu aldamót.“³²⁶

Lýsing: Malarhóll (jökulminjar) í Blesugróf. Gróinn að hluta grasi og lúpínu.

Breiðholt 218-48 Nautavað

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-48	Nautavað	Vað	Heimild	1900	363607	403526			Ómetið	Nei

Mynd 200 Nautavað (218-48), horft til norðurs.

Staðhættir: Í örnefnalýsingu Breiðholts segir: „Ofan við Þrengsli er nafnið Nautavað á kortum af ánni. Þóra man óljóst eftir því nafni. Þarna var vað á ánni, og Englendingar gerðu þar göngubrú yfir.“³²⁷ Nautavað er nú veiðistaður, merktur inn í austur frá göngustíg sem kemur niður syðst úr Trönuhólum.

Lýsing: Vaðið hefur væntanlega verið nálægt þar sem nú er staur sem merkir veiðistaðinn, við hlykk á ánni rétt ofan við Hraunhornið. Engin ummerki eru eftir brúna sem Þóra nefnir í örnefnaskrá og ekki er hægt að sjá neinn slóða að ánni á þessum stað.

³²⁴ Gullbringu- og Kjósarsýsla; Veðmálabók I. 1887, bls. 143.

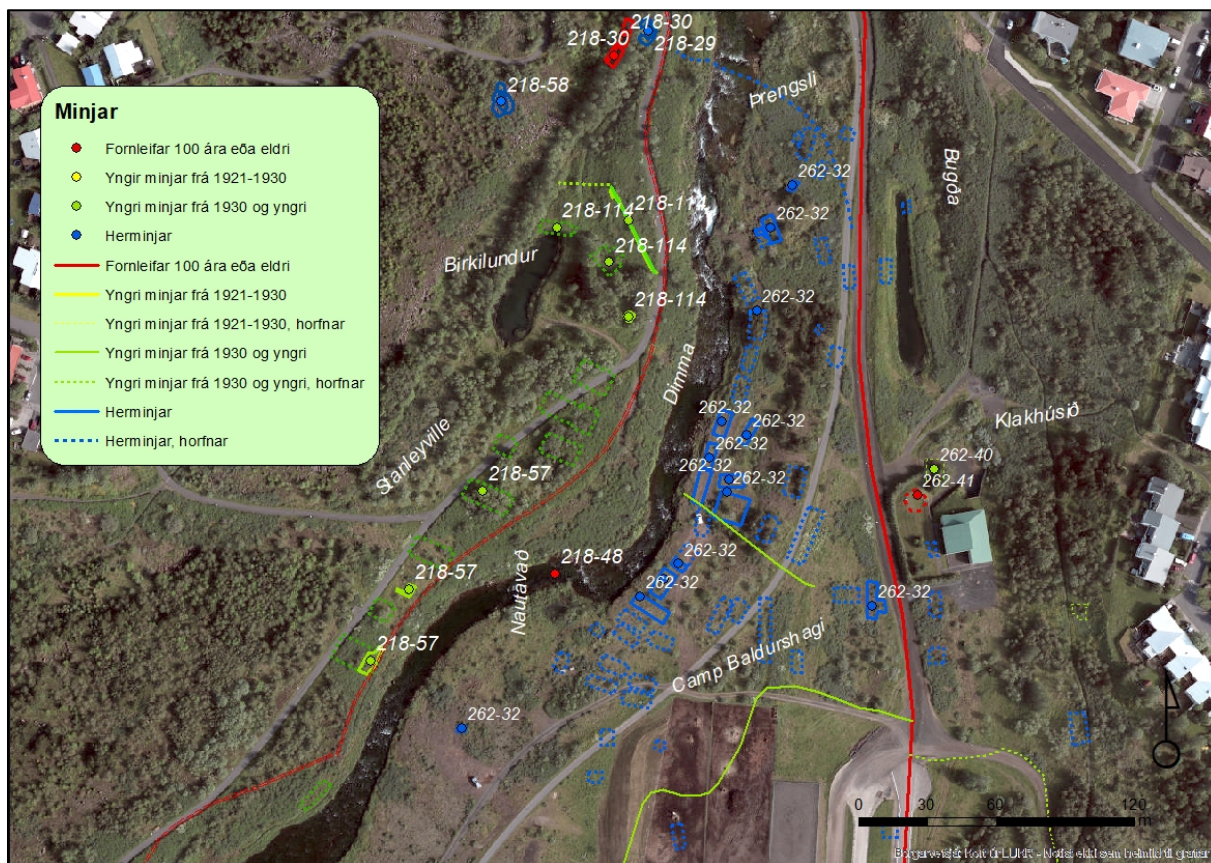
³²⁵ Örnefnasafn Árnastofnunar: Örnefnalýsing Kópavogur 181155-1.

³²⁶ Örnefnasafn Árnastofnunar: Örnefnalýsing Kópavogur 181155-1.

³²⁷ Örnefnasafn Árnastofnunar: Örnefnalýsing Breiðholt 181154-1.

Breiðholt 218-57 Stanleyville hesthúsahverfi

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-57	Stanleyville	Hesthúsahverfi	Heimild	1960-1975	363544	403520			Slæmt	Að mestu

Mynd 201 Stanleyville (218-57) var hesthúsahverfi sem stóð um tíma á vesturbakka Dimmu.

Mynd 202 Grjóthlaðinn grunnur með steypum undirstöðum, horft til norðurs.

Mynd 203 Húsgrunnur með steypri plötu, horft til norðurs.

Staðhættir: Á vesturbakka Dimmu fyrir neðan götuna Trönuhóla og norðvestur af félagssvæði Fáks var óskipulögð hesthúsabyggð sem nefnd var Stanleyville í höfuðið á Stanley Jónssyni frá Bolungarvík, en hann byggði þar eitt hesthús upp úr 1960. Lítið sem ekkert er vitað um þessa byggð,

þar sem húsin voru líklega byggð í óleyfi. Húsin voru fjarlægð eða flutt af svæðinu um og eftir 1970 þegar hestamenn fengu úthlutað landi í Víðidal.³²⁸

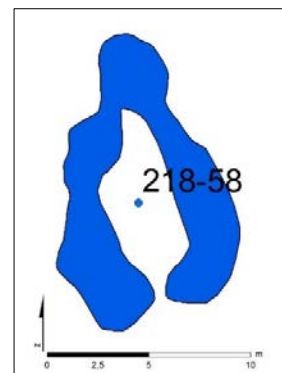
Lýsing: Á nokkrum stöðum er hægt að sjá leifar af þessari byggð: Húsgrunn með steyptri plötu, grjóthlaðinn grunn með steypum undirstöðum í járntunnum og ummerki eftir malarborinn, mosavaxinn húsgrunn.

Breiðholt 218-58 Herminjar

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-58		Herminjar	Grjóthleðsla	1940	363584	403732	11	7	Gott	Nei

Mynd 204 Grjóthlaðin rúst (218-58), horft til suðurs.

Mynd 205 Rúst (218-58), teiknað eftir uppmælingu.

Staðhættir: Um 80 m upp og vestur af Elliðaánum og um 8 m suður af gangstíg sem liggur frá Vatnsveitubru upp í Trönuhóla. Sunnan við rústarlegan hól. Sennilega ummerki eftir herinn, en Camp Baldurshagi var þarna austanmegin við Dimmu.

Lýsing: Ílöng óvönduð grjóthleðsla með opi til suðurs. Stærð steina um 30-60 cm líkt og grjót í kring. Mosa- og grasivaxin að innan og skófir og mosi á grjóti.

³²⁸ *Tíminn*, 2. júlí 1970. „Hesthús að rísa af grunni í Seláslandi - vegna niðurrifs Kardemommubæjar og Stanleyville, bls. 16.

Breiðholt 218-64 Vatnsveituvegur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-64	Vatnsveitu- vegur	Vegur	Vegur	1908	362285	404317	4500- 5000	2,5	Gott	Nei

Mynd 206 Vatnsveituvegur (218-64) neðan við Höfðabakkabrá, horft til vesturs.

Mynd 207 Vatnsveituvegur (218-64) fyrir vestan Höfðabakka, horft í austur.

Mynd 208 Rauða punktalínan sýnir hvar Vatnsveituvegur (218-64) lá frá Elliðaavatni að Illaklifi í Blesugróf.³²⁹

Staðhættir: Vatnsveituvegur (218-64) var lagður á árunum 1907-1908, samhliða lagningu vatnspíunnar frá miðbæ Reykjavíkur austur að Gvendarbrunnum norðan við Elliðaavatn. Vatnsveituvegur lá frá austurenda Bústaðavegar í gegnum Blesugróf og Löngugróf, áfram upp með Elliðaánum að sunnanverðu að Vatnsveitubru. Norðan við brúna lá vegurinn síðan áfram í suður upp

³²⁹ Grunnur úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Sótt 10. maí 2017. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lís Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni.

Víðivelli og norðan við Skyggni, upp með Elliðavatni að Gvendarbrunnum, alls um 4,5-5 km vegalengd. Miklar breytingar hafa verið gerðar á farvegi Elliðaánna vegna virkjunar, sér í lagi með gerð Elliðavatnsstíflu (1924-1928). Við það fór hluti af þessum vegi undir vatn. Nokkrir vegarkafilar eru enn í notkun og er búið að bera í veginn á þeim stöðum.

Lýsing: Vegurinn hefur verið um 4,5-5 km langur og eru hlutar af honum varðveittir á nokkrum stöðum í ýmsu ásigkomulagi. Vegurinn er að stórum hluta í notkun sem bílvegur eða reiðvegur frá Breiðholtsbraut í austri að Illaklifi í vestri. Búið er að bera ofan í hann og/eða malbika. Heillegasti kaflinn er frá hesthúsasvæðinu Efri-Fák að Vatnsveitubru og niður að Höfðabakka, eða um 1,8 km. Sá hluti er notaður sem reiðvegur og akvegur fyrir veiðimenn. Vestan við Höfðabakka, frá þeim stað þar sem húsið Sjónarhóll stóð áður, er um 200 m kafli sem ekki er notaður í dag en var akvegur fram á níunda áratug síðustu aldar. Í framhaldi af þeim spotta er um 250 m kafli sem liggur að Stekkjarbakka og er notaður sem akvegur í dag. Vegurinn lá síðan þar sem Stekkjarbakki er nú og norður að Illaklifi í Blesugróf. Á þeim hluta er hann nú að hluta til heimtröðin að Skálará. Vestast á svæðinu er síðan um 30 m vegarstubbur sem hefur varðveist á milli vegarins heim að Skálará og að malbikuðum göngustíg nálægt mislægum gatnamótum Stekkjarbakka og Reykjanesbrautar.

Breiðholt 218-68 Hvíld

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-68	Hvíld	Sumarbústaður	Heimild	1953-1980	363509	403976			Ómetið	Já

Staðhættir: Hvíld var hús sem stóð austan við Vatnsveituveg, um 200 m norðvestur af Vatnsendabru. Byggt fyrir 1953, sést á loftmynd sem tekin var það ár.³³⁰ Norðan við húsið var ferhyrndur matjurtagarður, um 15x15 m.

Lýsing: Horfið.

Breiðholt 218-69 Öxl

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-69	Öxl	Íbúðarhús	Heimild	1958-2008	362703	404343	13	9	Ómetið	Já

Mynd 209 Öxl við Vatnsveituveg.³³¹

Staðhættir: Íbúðarhúsið Öxl stóð við Vatnsveituveg. Um 167 m austur af Höfðabakka og 93 m suðvestur af Árbæjarstíflu. Hjónin Haraldur Helgason og Jóhanna Helgadóttir hófu byggingu þess árið 1958 og var það fullbúið 1960. Húsið var út timbri og klætt utan með bárujárn á suðurhlíð en

³³⁰ LMI-Kort-LI101-LI1-9256-qv.

³³¹ *Morgunblaðið*, 7. maí 2002, bls. 30 C.

vatnasklæðningum á öðrum. Grunnflötur hússins var 85 m².³³² Öxl sést á loftmynd sem tekin var í júní 2008 en húsið var rífið skömmu síðar. Austan við það var annað minna hús sem hefur tilheyrt Öxl, horfið 1984.³³³

Lýsing: Horfið.

Breiðholt 218-70 Hamar

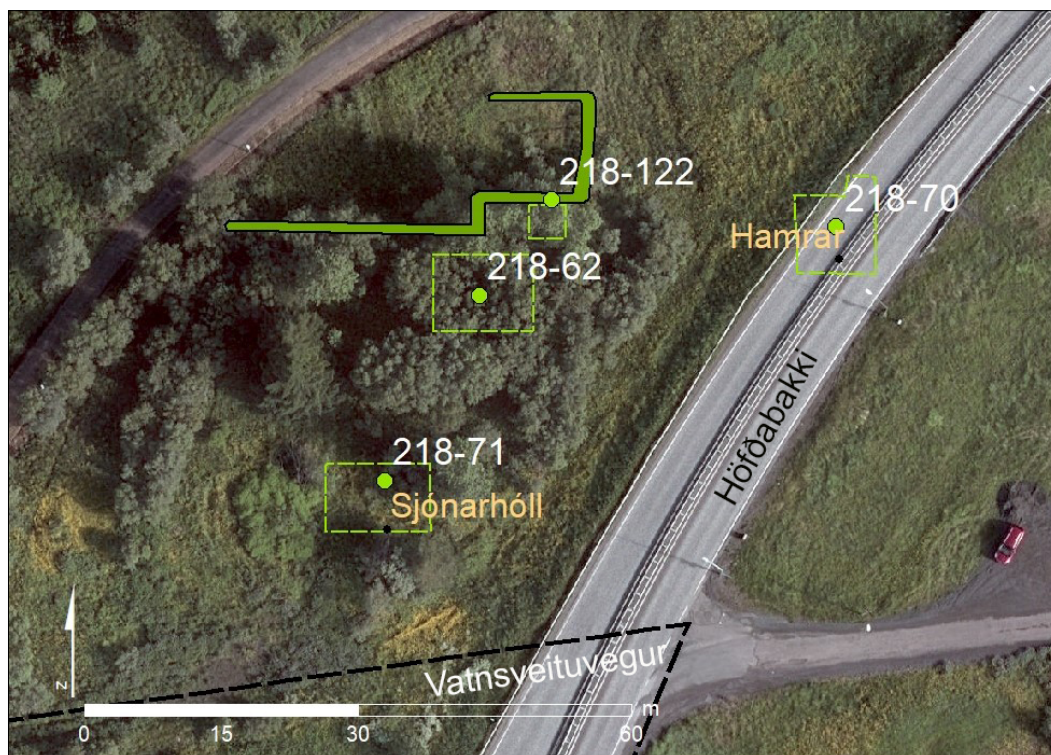
Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-70	Hamar	Íbúðarhús	Heimild	1954-1980	362546	404394	10	8	Ómetið	Já

Staðhættir: Hamar stóð við Vatnsveituveg þar sem nú er Höfðabakki. Húsið var fjarlægð þegar Höfðabakki var lagður um 1980.

Lýsing: Horfið.

Breiðholt 218-71 Sjónarhóll

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-71	Sjónarhóll	Íbúðarhús	Heimild	1958-2006	362497	404367	12	7	Ómetið	Já

Mynd 210 Útlínur íbúðarhúsanna (grænar brotalínur) Sjónarhóls (218-71), tveggja húsa norðan við (218-62) og Hamars (218-70), teiknaðar eftir hnitsettri loftmynd.³³⁴ Garðlag (218-122) hlaðið úr torfi og grjóti er teiknað eftir uppmælingu (svört lína fyllt með grænu).

Staðhættir: Sjónarhóll stóð við Vatnsveituveg. Húsið var byggt fyrir árið 1965 og rífið eftir 2006. Rétt norðan við þetta hús var annað hús (218-62). Ekki er vitað hvaða nafn var á því, en það var byggt á sama tíma og Sjónarhóll og rífið fyrir árið 1990.

³³² Morgunblaðið, 7. maí 2002, bls. 30 C.

³³³ LUKR. Loftmyndir: Lágflugsloftmynd 20/6 2008. Lágflugsloftmynd 16/7 2010. Reykjavík árið 1984.

³³⁴ LUKR. Loftmynd: Reykjavík árið 1965.

Lýsing: Greina má ummerki þar sem húsið Sjónarhóll stóð, en engar leifar af því. Töluverður trjágróður frá búsetutímanum er á svæðinu. Vestan við það eru trjágöng og trjálundur norðan við. Þar eru líka greinileg garðlög sem sennilega hafa verið um ræktunarreiti.

Breiðholt 218-72 Foss

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-72	Foss	Íbúðarhús	Steypa	1954-1975	362441	404371	14	10	Slæmt	Að mestu

Staðhættir: Húsið Foss stóð norðan við Vatnsveituveg og vestan við Sjónarhól, um 20 m norðan við göngustíg sem liggur með Stekkjarbakka að undirgöngum við Höfðabakka. Á svæðinu má enn greina ummerki eftir búsetu: Hluta af grunni hússins og garðlag (218-123) um matjurtagarð sem var norðan við húsið.

Lýsing: Hluti af steinsteyptum húsgrunni. Vesturgafi er heill en það sem er norðan við eru leifar af viðbyggingum í norður. Á svæðinu er mikið gras og sina.

Mynd 211 Leifar af grunni (218-72) íbúðarhússins Foss, horft til norðurs.

Mynd 212 Leifar af grunni (218-72) íbúðarhússins Foss og viðbyggingar í norður, teiknað eftir uppmælingu (svartar línur með grænu) og eftir loftmynd (græn brotalína).³³⁵

Mynd 213 Steypuleifar á lóðinni þar sem húsið Foss stóð. Horft í suður að Stekkjarbakka.

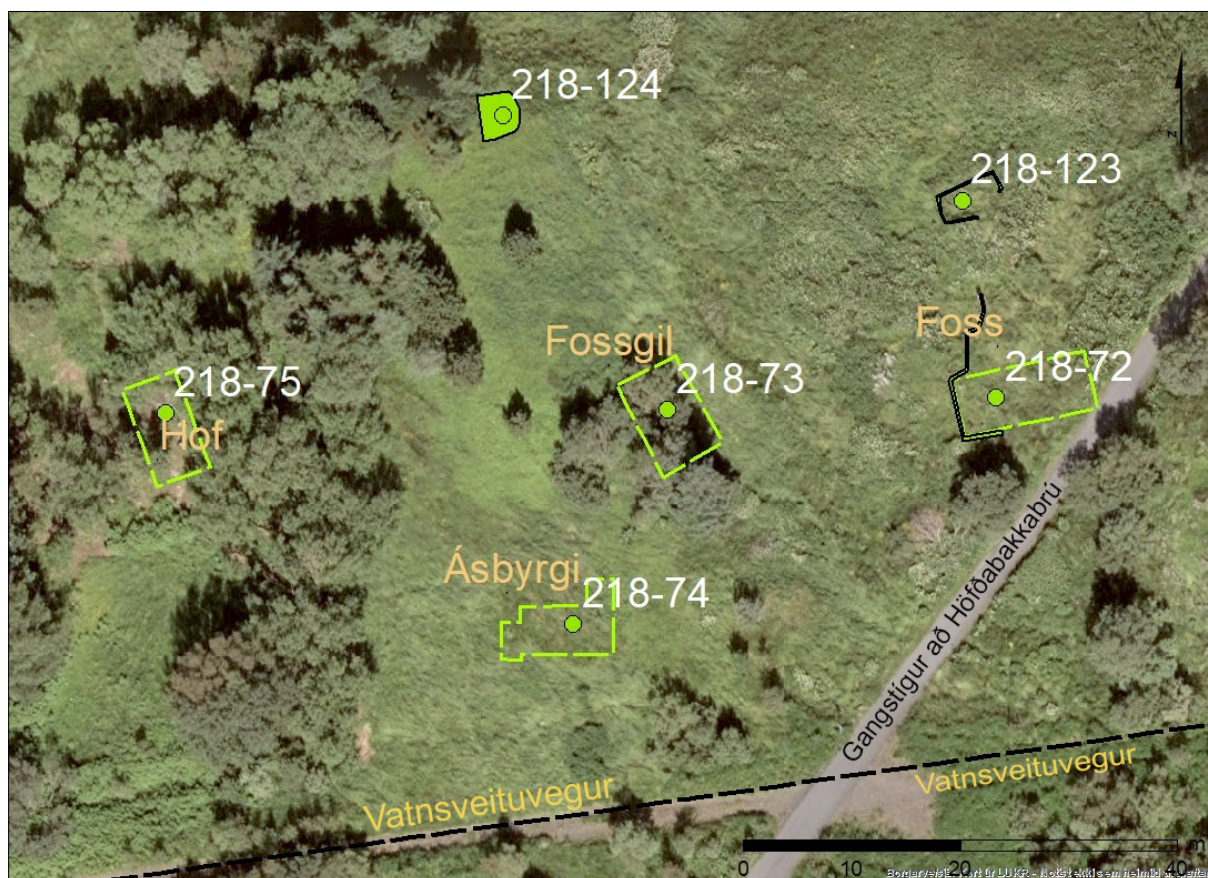
³³⁵ LUKR. Loftmynd: Reykjavík árið 2018.

Breiðholt 218-73 Fossgil

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-73	Fossgil	Íbúðarhús	Heimild	1951-1986	362411	404370	9	6	Ómetið	Að mestu

Staðhættir: Fossgil (218-73) var íbúðarhús norðan við Vatnsveituveg. Engin ummerki eru greinileg á yfirborði eftir sjálft íbúðarhúsið en á staðnum er trjálundur sem hefur tilheyrt því. Um 25 m norðan við trjálundinn er niðurgrafið mannvirki (218-124) sem er innan sömu lóðar.

Lýsing: Horfið.

Mynd 214 Á loftmyndinni má sjá staðsetningu horfinna húsa sem stóðu norðan við Vatnsveituveg upp undir Höfðabakkabru (ljósgrænar brotalínur). Fossgil (218-73), Ásbyrgi (218-74) og Hof (218-75),³³⁶ ásamt uppmældum leifum (svört lína með ljósgrænni fyllingu): Niðurgrafið mannvirki, jarðhýsi (218-124), steypuleifar þar sem Foss var og garður (218-123) sem hefur tilheyrt því.

Breiðholt 218-74 Ásbyrgi

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-74	Ásbyrgi	Íbúðarhús	Heimild	1957-1975	362402	404350	10	7	Ómetið	Já

Staðhættir: Húsið Ásbyrgi stóð um 12 m norðan við Vatnsveituveg, um 35 m vestan við leifar af húsgrunni Foss, sjá staðsetningu við skráningu (218-73). Samkvæmt kortum og loftmyndum var það byggt fyrir árið 1957 en rífið á árunum 1975-1979.

Lýsing: Horfið.

³³⁶ LUKR. Loftljósmynd. Reykjavík árið 1965.

Breiðholt 218-75 Hof

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-75	Hof	Íbúðar- hús	Heimild	1957- 1984	362365	404370	12	10	Ómetið	Já

Staðhættir: Húsið Hof stóð um 35 m norðan við Vatnsveituveg og þar er veglegur trjálundur. Samkvæmt kortum og loftmyndum var það byggt fyrir árið 1957 en rífið fyrir árið 1990. Sjá staðsetningu við skráningu (218-73).

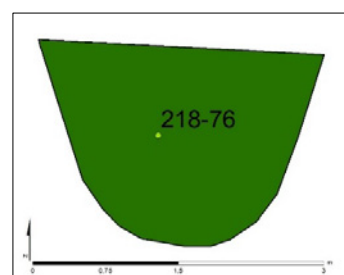
Lýsing: Horfið.

Breiðholt 218-76 Hleðsla

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-76		Hleðsla	Veggur	1950	362332	404465	3	2	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 215 Niðurgroftur með hleðslu (218-76), horft til suðurs.

Mynd 216 Ummál á niðurgreftri (218-76), teiknað eftir uppmælingu.

Staðhættir: Rétt sunnan við göngustíginn sem liggur með syðri Elliðaárkvíslinni. Um 70 m vestan við Kermóafoss, 30 m norðan við borholu 23.

Lýsing: Mannvirkið er hlaðið úr steini og myndar vinkil. Þrjár hleðsluraðir eru sjáanlegar og þetta lítur út eins og horn af húsi eða gerði. Ekki er hægt að greina það á loftmyndum og erfitt að áætla aldur. Trúlega frá seinni hluta 20. aldar og tengist líklega borholuframkvæmdum.

Breiðholt 218-78 Dalbær

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-78	Dalbær	Íbúðarhús	Heimild	1943-2004	362214	404367	11	10	Ómetið	Já

Staðhættir: Húsið Dalbær stóð þar sem í dag eru matjurtagarðar, um 60 m norðan við Vatnsveituveg.

Lýsing: Húsið er horfið.

Mynd 217 Húsið Dalbær sem stóð norðan við Vatnsveituveg.³³⁷

Breiðholt 218-79 Árdalur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-79	Árdalur	Íbúðarhús	Heimild	1932-1971	362184	404438	8	4	Ómetið	Já

Staðhættir: Húsið Árdalur stóð á árbakkanum, um 30 m norðvestur af borholu 25 í Elliðaárdal.

Lýsing: Engar minjar er að sjá á staðnum.

Breiðholt 218-80 Útey

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-80	Útey	Íbúðarhús	Heimild	1943-1975	362142	404350			Ómetið	Já

Staðhættir: Þrjú hús, um 60 metra fyrir norðan Vatnsveituveg, milli Laufáss og Dalbæjar.

Lýsing: Allt horfið.

Breiðholt 218-91 Íbúðarhús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-91		Íbúðarhús	Heimild	1954-1965	362089	404399	8,5	8,5	Ómetið	Já

Staðhættir: Húsið stóð austan við lækinn sem kemur úr Gilinu fyrir neðan brekkubrúnina, við borholu 19.

Lýsing: Horfið.

Breiðholt 218-92 Melholt

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-92	Melholt	Íbúðarhús	Íbúðarhús?, heimild	1945	361971	404416	8	8	Ómetið	Já

Staðhættir: Húsið var austan við Heimahvamm.

Lýsing: Líklega horfið.

³³⁷ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: SPÓ Ábs 145. Ljósmyndari: Sveinn Þórðarson, 1973.

Breiðholt 218-94 Alda

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-94	Alda	Íbúðarhús	Heimild	1950-2006	361877	404506	7	6	Ómetið	Að mestu

Staðhættir: Húsið Alda stóð norðvestan við Heimahvamm. Norður frá húsinu, við malbikaðan göngustíg, eru leifar af hlaðinni sólbaðsskeifu (218-126).

Lýsing: Húsið er horfið en suðvestan við það eru ummerki eftir búsetu: Afleggjari og grasigróin jarðvegshækkun, stallur, um 14,5x17 m og um 50 cm hærri en svæðið í kring.

Breiðholt 218-95 Sandbrekka

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-95	Sandbrekka	Íbúðarhús	Heimild	1965-1975	361848	404517	8	7	Ómetið	Já

Staðhættir: Húsið Sandbrekka var 100 m vestan við Heimahvamm.

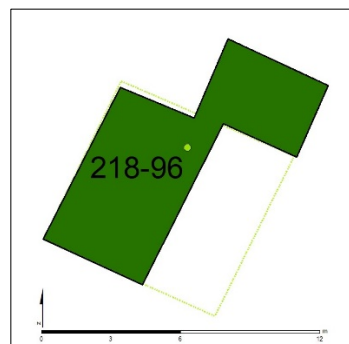
Lýsing: Horfið.

Breiðholt 218-96 Laufabrekka

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-96	Laufabrekka	Íbúðarhús	Grunnur	1958-1968	361875	404533	10	9	Gott	Nei

Mynd 218 Grunnur Laufabrekku (218-96) við malbikaðan gangstíg sem liggur með Elliðaánum, horft til suðvesturs.

Mynd 219 Grunnur íbúðarhússins Laufabrekku (218-96) teiknaður eftir uppmælingu (svört lína fyllt með grænu) og eftir hnitsettri loftmynd (ljósgræn brotalína).

Staðhættir: Húsið Laufabrekka stóð um 100 m fyrir norðvestan Heimahvamm, þar sem í dag er malbikaður göngustígur næst Elliðaánum.

Lýsing: Steypt botnplata, 10x9 m að flatarmáli. Platan er vaxin mosa og öðrum gróðri. Undir þetta númer er líka skráð grasvaxið garðlag norðaustan við sem liggur frá gangstígnum að ánni.

Breiðholt 218-97 Lyngbrekka

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-97	Lyngbrekka	Íbúðarhús	Heimild	1940-1975	361855	404533	10	7	Ómetið	Já

Staðhættir: Lyngbrekka var um 110 m fyrir vestan Heimahvamm.

Lýsing: Horfið.

Breiðholt 218-98 Hlíð

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-98	Hlíð	Íbúðarhús	Heimild	1965-1975	361793	404552	12	10	Ómetið	Já

Staðhættir: Húsið Hlíð var um 160 m fyrir vestan Heimahvamm.

Lýsing: Horfið. Um 27 m vestan við er afmarkaður ræktunarreitir, um 10x10 m, við gangstíginn og er skráður undir þetta númer.

Breiðholt 218-99 Hlíð 1

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-99	Hlíð 1	Íbúðarhús	Heimild	1932-1975	361779	404540	10	10	Ómetið	Já

Staðhættir: Húsið Hlíð 1 var um 170 m fyrir vestan Heimahvamm.

Lýsing: Horfið.

Breiðholt 218-100 Steinar

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-100	Steinar	Íbúðarhús	Heimild	1954-1965	361791	404467	10	10	Ómetið	Já

Staðhættir: Húsið stóð á hæðinni, um 100 m fyrir austan Skálará.

Lýsing: Horfið.

Breiðholt 218-101 Bjarkarás

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-101	Bjarkarás	Íbúðarhús	Heimild	1954-1965	361696	404472	8	7	Ómetið	Já

Staðhættir: Húsið stóð um 10 m fyrir norðaustan Skálará, norðan við Vatnsveituveg í Blesugróf.

Lýsing: Horfið.

Breiðholt 218-102 Bakkakot

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-102	Bakkakot	Íbúðarhús	Heimild	1943-2003	361652	404356	12	12	Ómetið	Já

Staðhættir: Bakkakot stóð sunnan við Vatnsveituveg, þar sem í dag er austurslaufan á núverandi gatnamótum Reykjanesbrautar og Stekkjarbakka, eða um 100 m fyrir sunnan Skálará. Í fasteignaauglýsingu frá árinu 1969 kemur fram að húsið er tveggja hæða, 70 m² að flatarmáli, og á lóðinni var 100 m² iðnaðarhúsnæði og sundlaug.³³⁸ Ásgeir Þorsteinsson verkfræðingur byggði

³³⁸ *Morgunblaðið*. 3. október 1969, bls. 8.

sundlaug við húsið sitt, vatnið í laugina fékk hann líklega úr laug sem var þarna skammt frá, Bústaðalaug (218-26).

Lýsing: Húsið og laugin eru horfin.

Breiðholt 218-103 Laugarfell

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-103	Laugarfell	Íbúðarhús	Heimild	1942-1984	361621	404388	14	9	Ómetið	Já

Staðhættir: Laugarfell stóð sunnan við Vatnsveituveg, þar sem í dag er austurslaufan á núverandi gatnamótum Reykjanesbrautar og Stekkjarbakka, eða um 95 m fyrir suðvestan Skálará.

Lýsing: Húsið er horfið undir gatnaframkvæmdir.

Breiðholt 218-104 Lækjarbugur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-104	Lækjarbugur	Íbúðarhús	Heimild	1942-1984	361608	404416	9	5	Ómetið	Já

Staðhættir: Lækjarbugur stóð sunnan við Vatnsveituveg, þar sem í dag er austurslaufan á núverandi gatnamótum Reykjanesbrautar og Stekkjarbakka, eða um 75 m fyrir vestan Skálará.

Lýsing: Horfið.

Breiðholt 218-105 Bjarkarlundur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-105	Bjarkarlundur	Íbúðarhús	Heimild	1941-1971	361631	404455	10	7	Ómetið	Já

Staðhættir: Bjarkarlundur var norðan við Vatnsveituveg, um 40 m fyrir vestan Skálará. Þar er nú göngustígur.

Lýsing: Horfið.

Breiðholt 218-106 Lækjartún

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-106	Lækjartún	Íbúðarhús	Heimild	1950-1996	361551	404445	6	6	Ómetið	Já

Staðhættir: Lækjartún stóð vestan við Vatnsveituveg, þar sem í dag er austurslaufan á núverandi gatnamótum Reykjanesbrautar og Stekkjarbakka, eða um 130 m fyrir vestan Skálará.

Lýsing: Horfið.

Mynd 220 Húsið Lækjartún, horft í átt að Kópavogi.³³⁹

³³⁹ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: 2012 4 1. Ljósmyndari: Kristinn Snæland, Lækjartún í Blesugróf 1960.

Breiðholt 218-107 Lækjarhvoll

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-107	Lækjarhvoll	Íbúðarhús	Heimild	1945-1971	361505	404444	14	6	Ómetið	Já

Staðhættir: Lækjarhvoll stóð vestan við Vatnsveituveg, þar sem í dag er austurslaufan á núverandi gatnamótum Reykjanesbrautar og Stekkjarbakka, eða um 120 m fyrir vestan Skálará.

Lýsing: Horfið.

Breiðholt 218-108 Lækjarbrekka

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-108	Lækjarbrekka	Íbúðarhús	Heimild	1943-1984	361521	404455	11	8	Ómetið	Já

Staðhættir: Lækjarbrekka stóð vestan við Vatnsveituveg, þar sem í dag er austurslaufan á núverandi gatnamótum Reykjanesbrautar og Stekkjarbakka, eða um 150 m fyrir vestan Skálará.

Lýsing: Horfið.

Breiðholt 218-109 Höfði

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-109	Höfði	Íbúðarhús	Heimild	1945-1965	361604	404535	13	11	Ómetið	Já

Staðhættir: Höfði var um 100 m fyrir norðvestan Skálará, sunnan við Blesapúfu.

Lýsing: Horfið.

Breiðholt 218-110 Klöpp

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-110	Klöpp	Íbúðarhús	Heimild	1954-1971	361505	404527	12	7	Ómetið	Já

Staðhættir: Klöpp var vestan við Vatnsveituveg, austan við Reykjanesbraut og um 20 m norðan við göngubrú.

Lýsing: Horfið.

Breiðholt 218-111 Fagrabrekka

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-111	Fagra- brekka	Íbúðarhús	Heimild	1941-1975	361531	404566	12	7	Ómetið	Já

Staðhættir: Húsið Fagrabrekka stóð vestan í Blesapúfu.³⁴⁰

Lýsing: Horfið.

³⁴⁰ Kort af Blesugróf frá árinu 1957, Borgarsögusafn Reykjavíkur.

Breiðholt 218-112 Sandfell

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-112	Sandfell	Íbúðarhús	Heimild	1954-1972	361542	404583	6	5	Ómetið	Já

Staðhættir: Húsið Sandfell stóð norðan undir Blesupúfu.

Lýsing: Horfið.

Breiðholt 218-113 Fagrihvammur

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-113	Fagrihvammur	Íbúðarhús	Heimild	19229-1997	361549	404627	11	8	Ómetið	Já

Staðhættir: Fagrihvammur stóð norðan við Blesupúfu, niður við ána. Samkvæmt skjölum var húsið byggt 1932 en sést á loftmynd frá 1930 og er jafnvel byggt tölvuvert fyrr.

Lýsing: Horfið.

Breiðholt 218-114 Birkilundur

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-114	Birkilundur	Sumardvalarstaður, íbúðarhús	Heimild	1939-1990	363631	403662			Ómetið	Horfið

Staðhættir: Birkilundur stóð sunnan við malarhól um 200 m fyrir sunnan og ofan Vatnsveitubruna. Húsmæðrafélag Reykjavíkur reisti húsið sem sumardvalarstað fyrir efnalitlar fjölskyldur árið 1939. Síðar var það notað sem íbúðarhús. Það sést á loftmynd sem var tekin árið 1984 ásamt húsi sem stóð 14 m norðvestan við það, en var líklega rífið á árunum 1984-1990.³⁴¹

Lýsing: Húsið er horfið, sem og það sem stóð norðvestan við það og er líka skráð undir þetta númer ásamt ummerkjum á svæðinu: Tilbúinn stallur við hólnn norðan við húsið, garðlag eftir girðingu uppi á hólum og sunnan við er hringlaga, hlaðið garðlag sem gæti hafa verið matjurtagarður eða sólbaðsskeifa.

Mynd 221 Birkilundur (218-114), sumardvalarstaður ofan við Vatnsveitubrunu.

Mynd 222 Stallur við hólnn norðan við húsið Birkilundur.

³⁴¹ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 72-73 – *Lesbók Morgunblaðsins*, 24. október 1998, bls. 7-9 – *Vísir*, 1. ágúst 1939, bls. 3-4. LUKR: Loftmyndir.

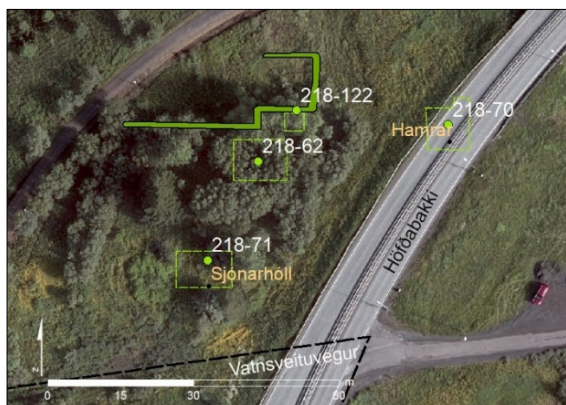
Mynd 223 Girðing, garðlag, uppi á hólum fyrir norðan húsið Birkilund.

Mynd 224 Hringlaga garðlag, matjurtagarður eða sólbaðsskeifa, við Birkilund.

Breiðholt 218-122 Garðhleðsla

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-122		Hleðsla	Hleðsla	1958-06	362515	404397	12	7	Gott	Nei

Mynd 225 Garðlag (218-122) við íbúðarhús (218-62) sem var norðan við Sjónarhól (218-71).

Mynd 226 Grjóthlaðið garðlag (218-122), horft til suðvesturs.

Staðhættir: Íbúðarhús stóð norðan við Sjónarhól, norðan við Vatnsveituveg upp undir Höfðabakka, en ekki er vitað hvað það var nefnt. Húsið stóð fram yfir 1984, en var horfið þegar loftmynd var tekin árið 1990. Á svæðinu má finna nokkur ummerki eftir búsetu: Garðlög með grjóthleðslum og ýmiss konar trjágróður.

Lýsing: Garðlag úr torfi og grjóti norðan við Sjónarhól, með grjóthleðslu á suðurhlið.

Breiðholt 218-123 Garðlag

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-123	Foss	Garður	Garður		362438	404389	8	3	Gott	Nei

Mynd 227 Garðlag (218-123) norðan við Foss, horft til norðnorðvesturs.

Mynd 228 Garðlag (218-123) norðan við húsgrunn Foss, teiknað eftir uppmælingu.

Staðhættir: Garðlag (218-123) norðan við húsið Foss sem stóð norðan við Vatnsveituveg, vestan við Sjónarhól, um 20 m norðan við göngustíg sem liggur með Stekkjarbakka að undirgöngum við Höfðabakka. Á svæðinu má enn greina ummerki eftir búsetu: hluta af grunni hússins og garðlag (218-123) um matjurtagarð norðan við grunninn.

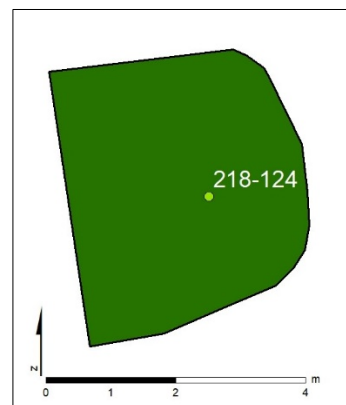
Lýsing: Torfgarðurinn mælist 8x3 m og hleðsluhæð um 50-70 cm. Hann er 8 m fyrir norðan steypumannvirkin á lóðinni. Garðlagið er grasi- og sinuvaxið.

Breiðholt 218-124 Jarðhýsi

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-124	Fossgil	Jarðhýsi	Hola	1951	362396	404397	4	3	Gott	Nei

Mynd 229 Niðurgroftur, ummerki eftir mannvirki, jarðhýsi (218-124) á lóð Fossgils (218-73), horft til suðurs.

Mynd 230 Niðurgroftur (218-124), ummál teiknað eftir uppmælingu.

Staðhættir: Fossgil (218-73) var íbúðarhús norðan við Vatnsveituveg. Engin ummerki er að sjá um sjálft íbúðarhúsið, en við Grenilund, 25 m norðan við staðinn þar sem húsið stóð, er að finna leifar af jarðhýsi. Sjá staðsetningu við skráningu (218-73).

Lýsing: Jarðhýsið er gróið og mælist um 4x3 m að stærð og 1,5 m á dýpt. Mannvirkið hefur verið grafið inn í bakkann og er mosa- og grasigróið.

Breiðholt 218-126 Sólbaðsskeifa

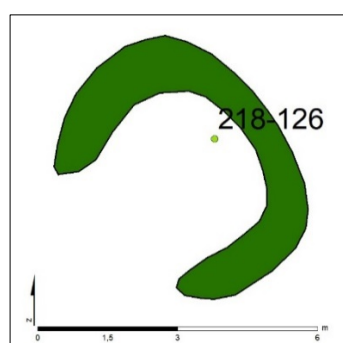
Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-126	Alda	Sólbaðsskeifa	hleðsla	1950	361908	404516	5,7	4	Gott	Nei

Staðhættir: Húsið Aldan stóð norðvestan við Heimahvamm. Norður frá húsinu, við malbikaðan göngustíg, eru leifar af hlaðinni sólbaðsskeifu.

Lýsing: Sólbaðsskeifan er um 3x3 m að stærð og hlaðin úr grjóti. Þrjár steinaraðir sjást að innan en torf er að utan.

Mynd 231 Sólbaðsskeifa (218-126) norður af þeim stað þar sem Aldan stóð áður, við gangstíg við Elliðaár, horft til norðausturs.

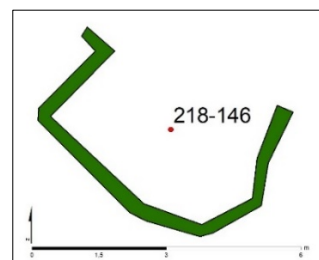
Mynd 232 Skeifulaga, hlaðið garðlag (218-126), sólbaðsskeifa, teiknað eftir uppmælingu.

Breiðholt 218-146 Garðlag

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-146		Óþekkt	Garðlag	1900	363187	402874	5	4	Slæmt	Nei

Mynd 233 Garðlag (218-146), horft til suðausturs.

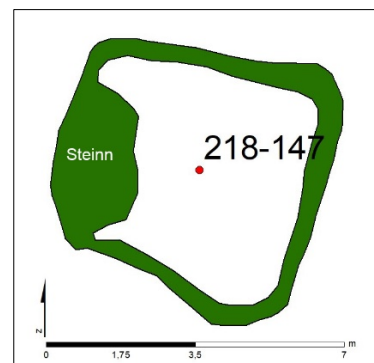
Mynd 234 Garðlag (218-146), teiknað eftir uppmælingu.

Staðhættir: Garðlag utan og austan í flöngum hól sunnan við Grænugróf, um 40 m upp og austur af Dimmu.

Lýsing: Garðlagið er jarðlægt en vel greinilegt. Mosa og grasivaxið með töluverðri sinu. Grenitré hefur sáð sér í töftina.

Breiðholt 218-147 Stekkur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-147		Stekkur	Hleðsla	1750-1900	362430	404539	9	9	Slæmt	Að hluta

Mynd 236 Aðhald, stekkur (218-147) á Hólmstá, teiknað eftir uppmælingu.

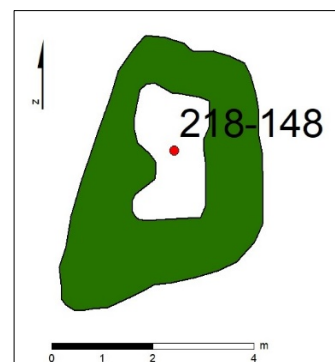
Mynd 235 Stekkur (218-147) á Hólmstá, horft til austurs.

Staðhættir: Á Hólmstá, um 30 m ofan við Kermóafoss, er stekkur.

Lýsing: Stekkurinn er byggður utan í stóran stein, hann hefur verið hlaðinn úr torfi og grjóti en nú eru bara eftir stærstu steinarnir sem mynda umgjörðina. Hleðslan er úr stórum grágrýtissteinum.

Breiðholt 218-148 Rúst

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-148		Rúst	Rúst	1750-1900	362435	404549	4	3	Sæmilegt	Nei

Mynd 238 Rúst (218-148), teiknað eftir uppmælingu.

Mynd 237 Rúst (218-148) á Hólmstá, horft til suðvesturs.

Staðhættir: Á Hólmstá, 40 m norðan við Kermóafoss, um 8 m norðan við stekk (218-147).

Lýsing: Grjóthlaðin rúst sem hefur fallið inn, hlaðin úr helluhrauni.

Breiðholt 218-149 Arnesarhellir

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-149	Arnesarhellir	Bústaður	Hellir	1750-1900	362357	404568	10		Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Hellir norðanmegin á Hólmstá, ofarlega austur af Stórafossi, sem talinn er líklegastur til að vera Arnesarhellir.³⁴² Arnes Pálsson var útilegumaður sem til eru margar sögur af og er hellirinn nefndur eftir honum, en talið er að hann hafi dvalið þarna um 1790.³⁴³ Tvö op eru á hellinum, það nyrðra er um 12 m suður af Helluvaði í austurkvísl Elliðaáanna, en það syðra um 24 m þar suður af.

Lýsing: Hellirinn er undir nokkuð stórra hraunhellu. Hellisopin voru mæld en ekki var farið inn í hellinn. Það syðra er lítið, um 2 m á breidd og 1 m á hæð og rétt hægt að skríða þar inn, en það nyrðra er mun stærra, um 4 m á breidd og 1,3 m á hæð.

Mynd 239 Syðra op hellisins (218-149).

Mynd 240 Op norðaustanmegin.

Breiðholt 218-150 Stekkur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-150		Stekkur	Grjótgarður	1800	362377	404506	12	6	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Norðan við Skorarhyl, sem er niður af Kermóafossi, er há klettabrún. Inn í hana eru litlir hellisskútar.

Lýsing: Skeifulaga klettaveggur með tveimur litlum hellisskútum. Fyrir framan er nokkuð slétt flöt sem hallar að ánni. Vestan við hellisskútana eru grjótgarðar sem liggja niður að ánni. Þá má sjá á gamalli ljósmynd að þarna hafa áður verið stærri hleðslur.³⁴⁴ Líklega hefur þetta verið aðhald fyrir skepnur, líklega stekkur.

³⁴² Hellinum er lýst á heimasíðu Ferlis, en hann er ekki staðsettur nákvæmlega þar: <https://ferlir.is/arnes-palsson-og-arnesarhellir-i-elliidaardal/> sótt 19.05.2020.

³⁴³ Huld - safn alþýðlegra fræða íslenskra, 1890-1898, I, bls. 31-37.

³⁴⁴ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ADF 2005 5 24-17. Ljósmyndari: Sigfús Eymundsson.

Mynd 241 Menn við Kermóafoss og Skorarhyl í syðri kvísl Elliðaánna um 1900. Vestan við ána má sjá hellisskútann og hleðslur (skráð sem 218-150).³⁴⁵

Mynd 242 Grjótgarðar (218-150) við klettavegg neðan við Kermóafoss.

Breiðholt 218-151 Stekkur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-151		Stekkur	Heimild	1900	361976	404600	6,2	5,4	Ómetið	Já

Staðhættir: Á loftljósmynd frá árinu 1953 er hægt að greina ferkantað mannvirki á þessum stað, um 25 m norðan við uppbornaðan árfarveg þar sem á rann áður í syðri farveg Elliðaánna. Innan skógræktarsvæðis í Hólmstá.

Lýsing: Mannvirkið hefur verið um 6,2x5,4 m að stærð og líklega torf- og steinhlaðið. Fannst ekki við leit, en þar sem það hefur verið er skógivaxin smábunga, með mosapembum og grónum trjádrumbum. Gróðurinn gæti hafa yfirtekið ummerki.

³⁴⁵ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ADF 2005 5 24-17. Ljósmyndari Sigfús Eymundsson, hluti úr ljósmynd.

Mynd 243 Norðan við syðri kvísl Elliðaánnan er mannvirki, um 25 m norðan við þurran árfarveg. Ofarlega til vinstri á mynd sést ferkantaður stekkur.³⁴⁶

Breiðholt 218-152 Rúst

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-152		Óþekkt	Rúst	1900	362048	404510	4	3	Slæmt	Nei

Staðhættir: Í sunnanverðum Árhólmanum á móts við Heimahvamm er rúst, norðan við malarborinn gangstíg um 64 m norður af vesturkvísl Elliðaánnan. Um 15 m þar suður af er önnur rúst (218-153), við litla lænu fyrir sunnan gangstíginn.

Lýsing: Rústin er úr torfi og grjóti, mosavaxin á stöku stað en annars þakin barnálum og könglum af tré sem hefur tekið sér bólfestu í austurgaflinum fyrir mörgum árum og rôtarkerfi þess hefur yfirtekið rústina.

³⁴⁶ LMÍ: loftljósmynd 16.09.1953 Elliðaár - Selsvör, mynd númer LI101-LI1-9258-qv.

Mynd 244 Rúst (218-152), horft til norðausturs.

Breiðholt 218-153 Rúst

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-153		Óþekkt	Rúst	1900	362052	404492	3	2	Slæmt	Nei

Mynd 245 Rúst (218-153), horft til norðurs.

Staðhættir: Í sunnanverðum Árhólmanum á móts við Heimahvamm er rúst, sunnan við litla lænu neðan við malarborinn gangstíg. Um 15 m norðan við, ofan við stíginn, er rúst (218-152).

Lýsing: Jarðlæg hringlaga rúst með opi til suðurs. Rústin er vaxin grasi, mosa og trjám.

Breiðholt 218-154 Garðlag/grjóthleðsla

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-154		Óþekkt	Garðlag	1930	361862	404625	7	1	Gott	Nei

Mynd 246 Skeifulaga garðlag (218-154), horft til suðvesturs.

Staðhættir: Í sunnanverðum Árhólmanum, um 70 m norðaustur af Arnarfossi. Um 10 m vestur af malarbornum gangstíg sem liggur norður/suður þvert yfir hólmann. Um 5 m austan við stíginn er annað garðlag (218-155). Gæti verið sólbaðsskeifa.

Lýsing: Skeifulaga garðlag úr torfi og grjóti. Mosa- og grasivaxið með dálítilli sinu.

Breiðholt 218-155 Rúst

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-155		Óþekkt	Garðlag	1930	361878	404622	3	1	Sæmilegt	Nei

Mynd 247 Grjóthlaðið garðlag (218-155), horft til norðausturs.

Staðhættir: Í sunnanverðum Árhólmanum um 85 m norðaustur af Arnarfossi. Um 5 m austan við malarborinn gangstíg sem liggur norður-suður þvert yfir hólmann. Um 15 m vestan við er skeifulaga garðlag (218-154). Gæti hafa verið sólbaðsskeifa.

Lýsing: Grjóthlaðið garðlag, mosavaxið og þakið barnálum af nærliggjandi trjám.

Breiðholt 218-159 Snókshólmi, landamerki

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-159	Snókshólmi	Landamerki	Hólmi	1890	363274	402803	50	18	Gott	Nei

Staðhættir: Snókshólmi er í Elliðaám ofan við Grænugróf. Í marklýsingu fyrir kirkjujörðina Breiðholt í Seltjarnarneshreppi árið 1890 segir: „...þaðan yfir Lymskulág, í Snókshólma í Dimmu austan við Grænugróf“.

Lýsing: Snókshólmi er lítill, grasigróinn hólmi í Dimmu, suðaustan við Grænugróf.

Breiðholt 218-161 Náma

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-161		Náma	Náma	1970- 1971	363505	403872			Gott	Nei

Staðhættir: Náman er vestur af Vatnsveitubrí.

Lýsing: Náma er gróin upp.

Breiðholt 218-162 Rúnasteinn

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-162		Rúnasteinn	Steinn		362142	404608	0,96	0,55	Gott	Nei

Staðhættir: Ofarlega í Árhólum í Elliðaárdal, 90 m suðvestur af brú sem er yfir austurkvísl Elliðaánna fyrir neðan félagsheimili Orkuveitunnar. Steinninn liggur nú mitt á milli tveggja göngustíga og er um 66 m frá göngustíg sem liggur í suður frá göngubrúnni. Steinninn hefur verið færður til nokkrum sinnum en liggur nú undir grenitré. Um steininn er skrifað í bók Árna Hjartarsonar o.fl. um Elliðaárdal, þar sem kemur fram að hann hafi fundist nokkrum árum áður en bókin kom út (útg. 1998). Þar er talið að á steininum standi „ÞÓR STYRKIR“ og yfir og undir er ristur borði með einfaldri línu. „Merking áletrunarinnar bendir til heiðins siðar, fyrir kristnitöku árið 1000. Áletrunin er þó að öllum líkindum frá 20. öld, gerð af áhugamanni um forna tíð. Leturgerðarmaðurinn hefur hins vegar ekki þekkt nægilega vel til þróunar rúnaleturs því að hann blandaði saman stafrófi tveggja tímabila.“³⁴⁷

Lýsing: Steininn er 96x55x45 cm að stærð og er líklega úr grágrýti, en á bakhlið hans má sjá hraunreipi. Í steininn eru klappaðar níu rúnir um 12-15 cm á hæð og þar má greina rúnir úr eldri og yngri rúnaröðinni auk rúna úr miðaldarrúnaröðinni.³⁴⁸ Á steininum stendur líklega ÞHR STIRKI eða Þór sterki. Allt bendir til að steininn sé ekki frá þeim tíma þegar þessar rúnir voru í notkun sem ritmál. En þekkt er að blandaðar rúnir voru settar á legsteina og ýmsa tréhluti allt fram á síðari hluta 19. aldar.³⁴⁹ En líklega er þessi steinn frá 20.öld.

³⁴⁷ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 106.

³⁴⁸ Sótt af Wikipedia.org 29.9.2020, leitarorð rúnir.

³⁴⁹ Þórgunnur Snædal: „Rúnaristur á Íslandi“. *Árbók Hins íslenska fornleifafélags*, 96. árgangur 2000-2001, bls. 6.

Mynd 248 Rúnasteinninn í Árhólmunum.

Mynd 249 Staðsetning rúnasteinsins í Árhólmunum.

2.3.5 Varðveislumat fyrir fornleifar, mannvirki og yngri minjar

Í þessum kafla er farið yfir helstu niðurstöður skráningarinnar hér að framan og lagt mat á varðveislugildi fornleifa, mannvirkja og yngri minja. Skilgreind eru 10 verndarsvæði sem lagt er til að tillit verði tekið til í væntanlegu skipulagi. Innan þessara svæða eru bæði friðaðar fornleifar og yngri minjar.

- Innréttingaminjar
- Bæjarhóll Ártúns
- Herminjar norðan við Ártún, Camp Hickman
- Elliðaárvirkjun
- Fornleifar í Hólmstá
- Vatnsveituvegur
- Vatnsveitubrí og Ensku veiðihúsin
- Skotbyrgi í Norðurhvarfi
- Minjar við Brennuhól
- Herminjar á Árbæjarhólma, Camp Baldurshagi

Settar eru fram hugmyndir um hvernig umgengni um svæðin verður best háttað með tilliti til minjaverndar og bætts aðgengis almennings að minjasvæðum. Öllum friðuðum fornleifum 100 ára og eldri fylgir friðhelgað svæði sem er 15 m út fyrir sjáanlegar eða áætlaðar fornleifar sem geta verið í jörðu en friðlýstum fornleifum fylgir 100 m friðhelgað svæði.³⁵⁰

Á deiliskipulagssvæði Elliðaárdals eru skráðar 147 fornleifar, mannvirki og yngri minjar sem eru flokkaðar eftir aldri, sjá töflu 2. Þar af eru friðaðar fornleifar 100 ára og eldri, fornleifar í rauðum flokki, 54 talsins og af þeim eru 40 sjáanlegar á yfirborði. Engar friðlýstar fornleifar eru á svæðinu en Elliðaárstöðin, þrýstivatnspípan og Árbæjarstífla eru friðlýst hús og mannvirki sem fjallað er um í kafla 2.4.2.

Fornleifarnar eru almennt í mjög misjöfnu ásigkomulagi og eru elstu sjáanlegu minjarnar í Árhólmanum, sem tilheyrir Innréttingatímabilinu, að hverfa í gróður og sökkva í mýrlendi.

Yngri minjar sem eru í gulum flokki og tilheyrir tímabilinu 1921-1930 eru samtals 11. Hluti þeirra eru hlaðnir garðar sem tilheyrir virkjunarframkvæmdum við ána sem í var ráðist í kjölfar uppbyggingar Elliðaárstöðvarinnar og ættu að tilheyrir friðlýstum mannvirkjum stöðvarinnar. Aðrar minjar sem eru taldar tilheyrir þessu tímabili, í gulum flokki, eru minjar við Brennuhól. Þær gætu verið eldri en áætlað er og rannsaka þarf það svæði betur. Yngri minjar í grænum flokki eru 73 talsins og eru frá því eftir 1930. Þar telur mest skráning á horfinni byggð í Blesugróf, Löngugróf og við Vatnsveituveg, en einungis þrjú hús standa eftir af þessari byggð á deiliskipulagssvæðinu.

Herminjar á skráningarsvæðinu eru skráðar undir 9 númerum, flestar þar sem áður voru herskálahverfi. Camp Battle (263-17) var nyrst við Ártúnsbrekku, fyrir neðan kartöflugeymslurnar, en þar eru engar sjáanlegar minjar eftir. Sunnar var Camp Hickman (263-13 og 38), norðan við Ártún, og þar má enn sjá skotgrafir og leifar af vatnstönkum. Við Elliðaárstöðina var Camp Alabaster / Pershing (263-16) en þar eru engar sjáanlegar minjar eftir. Ofan við Vatnsveitubrí var Camp Baldurshagi sem var stærsta herskálahverfið. Þar eru

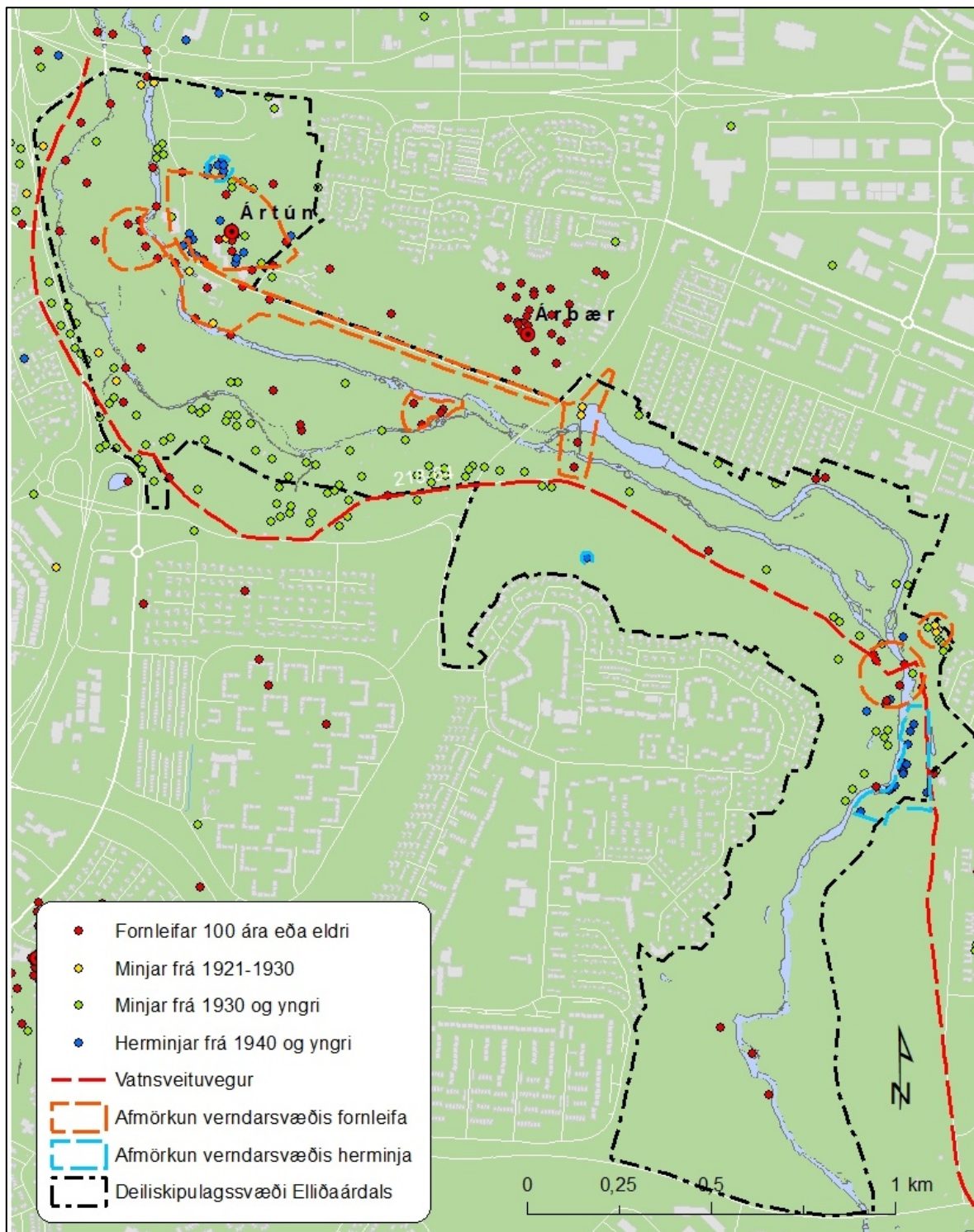
³⁵⁰ Lög um menningarminjar 80/2012, 22. grein.

sjáanlegir um 15 steypdir braggabotnar eða hluti af þeim og fleiri ummerki sem allt er skráð undir eitt númer (262-32). Svæði Camp Baldurshaga er eitt best varðveitta braggasvæðið í Reykjavík. *Lagt er til að allar sýnilegar herminjar í Elliðaárdal hljóti hverfisvernd.*

Komi til þess að þörf verði talin á að raska skráðum minjum eða framkvæma innan verndunarsvæða skal leita til Minjastofnunar Íslands.

Tafla 2 Aldursflokkun minja

<i>Flokkur</i>	<i>Tegund minja</i>	<i>Litur flokks</i>	<i>Fjöldi skráðara minaj</i>
1	Fornleifar, minjar 100 ára og eldri	● Rauður	54
2	Minjar frá 1921-1930	● Gulur	11
3	Minjar frá 1930 og yngri	● Grænn	73
4	Herminjar frá 1940 og yngri	● Blár	9

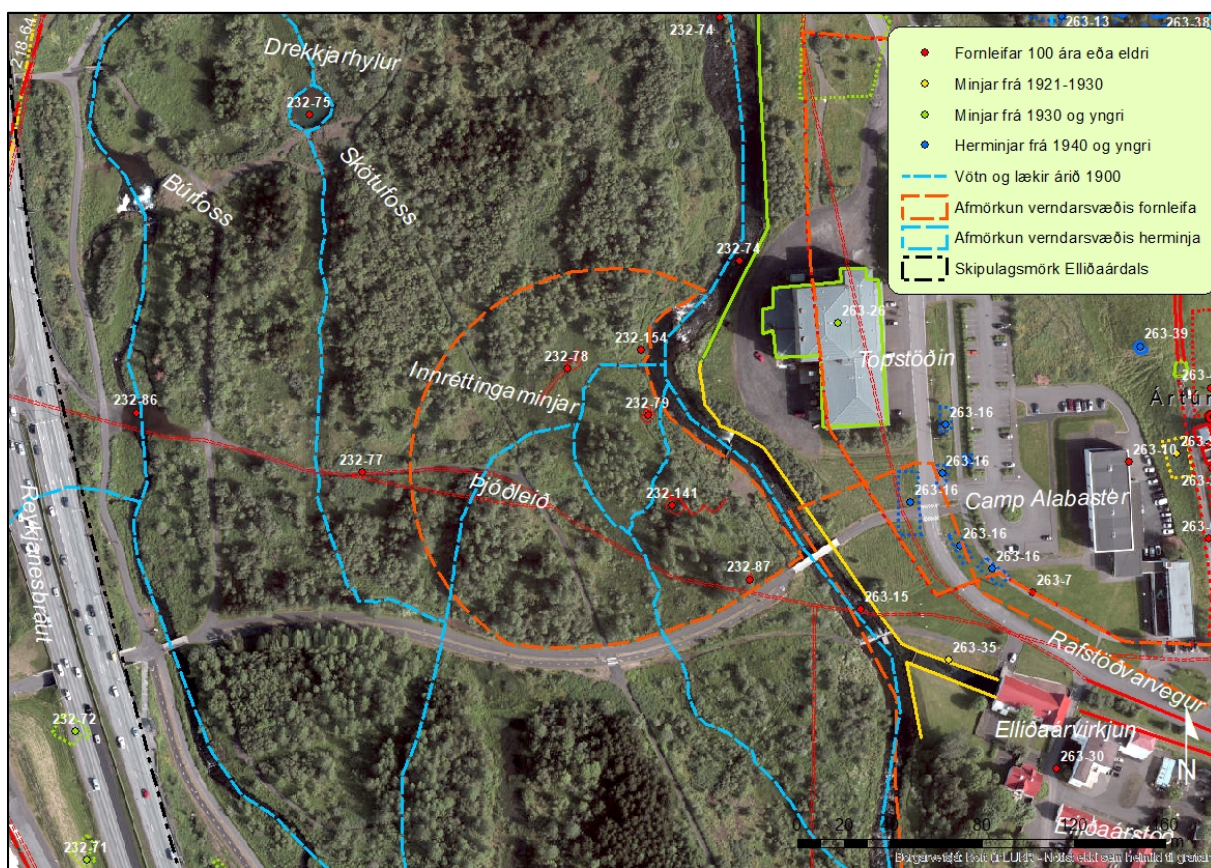

Mynd 250 Yfirlitskort sem sýnir minjar í Elliðaárdal og helstu verndarsvæði á skráningarsvæðinu.³⁵¹

³⁵¹ Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Kortavinnsla og staðsetning minja: Anna Lís Guðmundsdóttir.

Innréttingaminjar

Í Árhólmanum vestan við Toppstöðina eru fornleifar sem tilheyra tímabili sem kennt er við Innréttingarnar.³⁵² Skúli Magnússon landfógeti stofnaði þetta félag ásamt fleiri embættismönnum árið 1751, þegar Reykjavík var að byggjast upp sem verksmiðjuþorp. Hlutafélagið stóð fyrir fjölbættri starfsemi og var einn þátturinn ullarvinnsla. Flest verksmiðjuhúsin voru við Aðalstræti en hluti vinnslunnar, sem var vatnsfrekur, var við Elliðaár, þ.e.a.s. þófaramyllan, litunarhúsið og sútunarverkstæði.³⁵³ Ekki er alveg ljóst nákvæmlega hvaða starfsemi fór fram á hvaða stað, en öll þurfti hún rennandi vatn og eru rústirnar flestar staðsettar við gamla lækjarfarvegi. Miklar breytingar urðu á vatnabúskap Árhólmans með tilkomu Elliðaárvirkjunar 1921. Ummerki eftir starfsemi Innréttinganna eru Þófaramyllan (232-78), og fjórar ótilgreindar rústir (32-79, 232-87, 232-141 og 232-154). Minjasvæðið er mýrlent og vel gróið en getur orðið mjög blautt í leysingum og flóðum.

Mynd 251 Afmörkun verndarsvæðis við Innréttingaminjar í Árhólmanum við Elliðaár, appelsínugul brotalína.³⁵⁴

Ástand minjanna er almennt talið slæmt. Mikilvægt er að hreinsa trjágróður af rústunum þar sem hann eyðileggur minjar og koma upp menningamerkingum í grennd við þær. Þá er þörf á að lagfæra göngustíga á svæðinu og gera nýjar göngubrýr yfir lækjarfarvegi þannig að svæðið verði aðgengilegra almenningi. Minjarnar eru hluti af sögu Reykjavíkur þar sem

³⁵² Innréttingarnar svonefndu voru í raun framkvæmdarfélag.

³⁵³ Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Elliðaárdalur. Land og saga*, bls. 74-75.

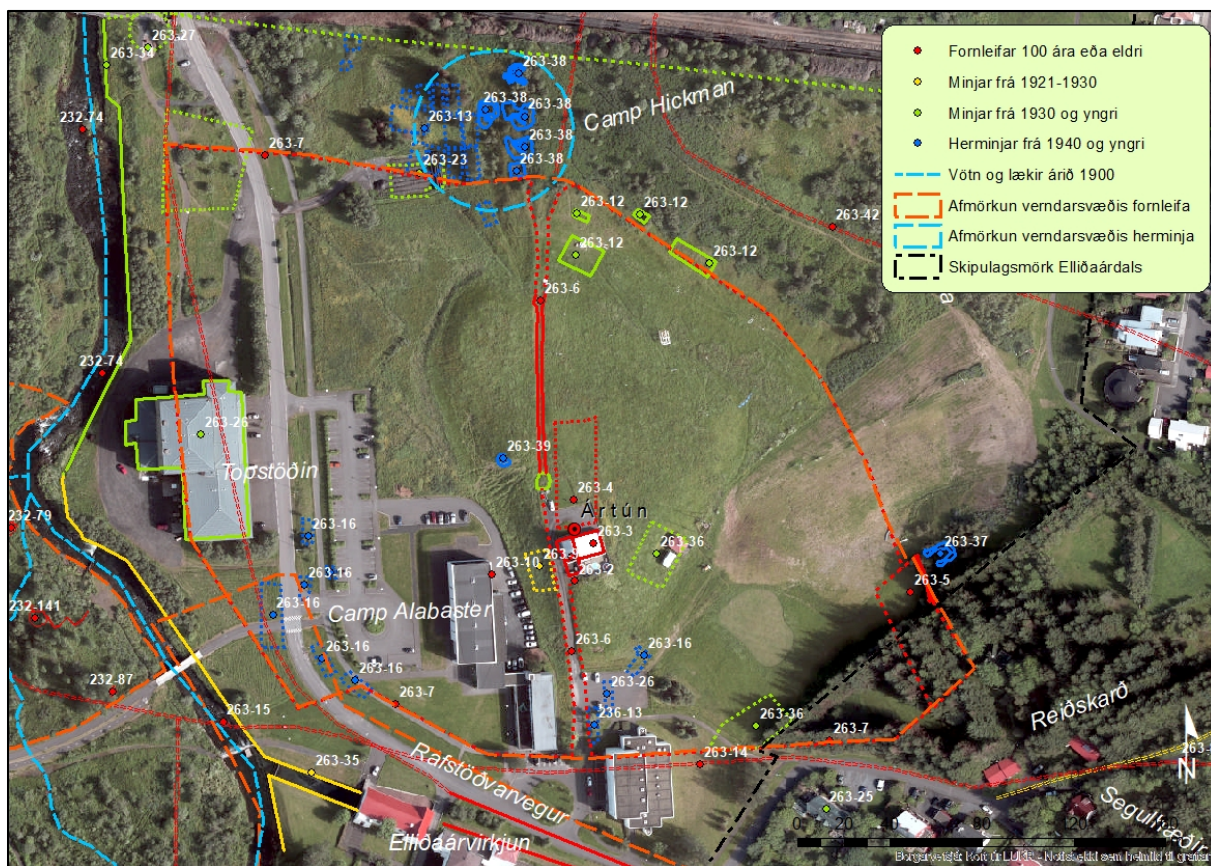
³⁵⁴ Loftljósmynd úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Kortavinnsla og staðsetning minja: Anna Lís Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni.

staðarval Innréttinganna lagði grunninn að þéttbýlisþróun í Reykjavík og hafa því mikið menningarsögulegt gildi.

Rétt sunnan við Innréttingaminjarnar lá svo elsta þjóðleiðin (232-77) yfir dalinn frá Bústöðum að Ártúni og þaðan áfram upp Reiðskarðið, en leiðin lagðist af þegar árnar voru brúaðar 1883.

Norðan við Innréttingaminjarnar er aftökustaður, Drekkjarhylur (232-75), þar sem dæmdum konum var drekkt á síðari hluta 17. aldar. Árið 1704 var framið morð við Skötufoss sem tengdist bændum í Árbæ, en líkið fannst í Drekkjarhyl. Neðri hluti Árhólmans hefur því að geyma minjar frá 17. og 18. öld.

Bæjarstæði Ártúns

Mynd 252 Afmörkun verndarsvæðis við bæjarstæði Ártúns (appelsínugul brotalína) og verndarsvæði herminja Camp Hickman (ljósblá brotalína). Verndarsvæði Ártúns tekur mið af afmörkun túna á túnakorti frá árinu 1916, því innan þess svæðis má vænta fornleifa.³⁵⁵

Bæjarhóll Ártúns (263-1) og nágrenni hans er mikilvægt minjasvæði en bæjarhólar eru taldir meðal mikilvægustu minjastaða og hafa margþætt rannsóknar- og heimildagildi. Á bæjarstæðinu stendur nú íbúðarhús Ártúns sem byggt var árið 1910 og yngri útihús, sem minnisvarði um eldra búsetulandslag og byggðasögu í Elliðaárdalnum, en húsið er síðasti hlekkurinn í byggingarsögu býlisins. *Bæjarhóll Ártúns hefur líklega að geyma mestu og merkustu minjar Elliðaárdals.* Engar fornleifarannsóknir hafa farið fram á bæjarstæði Ártúns

³⁵⁵ Loftljósmynd úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Kortavinnsla og staðsetning minja: Anna Lísu Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni.

eða í nágrenni við það, en búast má við minjum frá elstu tíð eins og nú er verið að rannsaka á bæjarstæði Árbæjar. Heimreiðin, tröðin (263-6), er mjög heilleg með túnum beggja vegna.

Reynslan hefur kennt okkur að líkur eru á að óþekktar fornleifar leynist innan túna og við túngarða bæja. Því miðast afmörkun á verndarsvæði Ártúns við túnið (263-7) eins og það var árið 1916, því innan þess má búast við friðuðum, óþekktum fornleifum í jörðu, sjá mynd 252. Þrengt hefur verið að bæjarhólnum á síðustu árum með byggingum sem skyggja á bæjarstæðið og umhverfi þess úr suðri.

Bæjarhóllinn er í góðu ásigkomulagi og ekki er æskilegt að byggt verði meira innan túna Ártúns heldur verði reynt að halda í gamla búsetulandslagið. Bæjarhóll Ártúns er einn af fáum bæjarhólum innan bæjarmarkanna sem enn eru sjáanlegir og tiltölulega lítið raskaðir. Mikilvægt er að setja upp menningarmerkingar þar sem greint er frá sögu og minjum Ártúns og nágrennis. Ákjósanleg staðsetning fyrir upplýsingaskilti er við bílastæði sunnan við bæjarhólinn, norðan við Rafstöðvarveg 13. Austan við Ártún er skíðabrekka og þúttvöllur. Hægt væri að nýta túnin enn frekar til útileikja eins og nú þegar er gert og skoða mætti að opna gönguleið þvert yfir bæjarhólinn eftir tröðinni til norðurs að herminjastaðnum Camp Battle (236-13) og þaðan áfram.

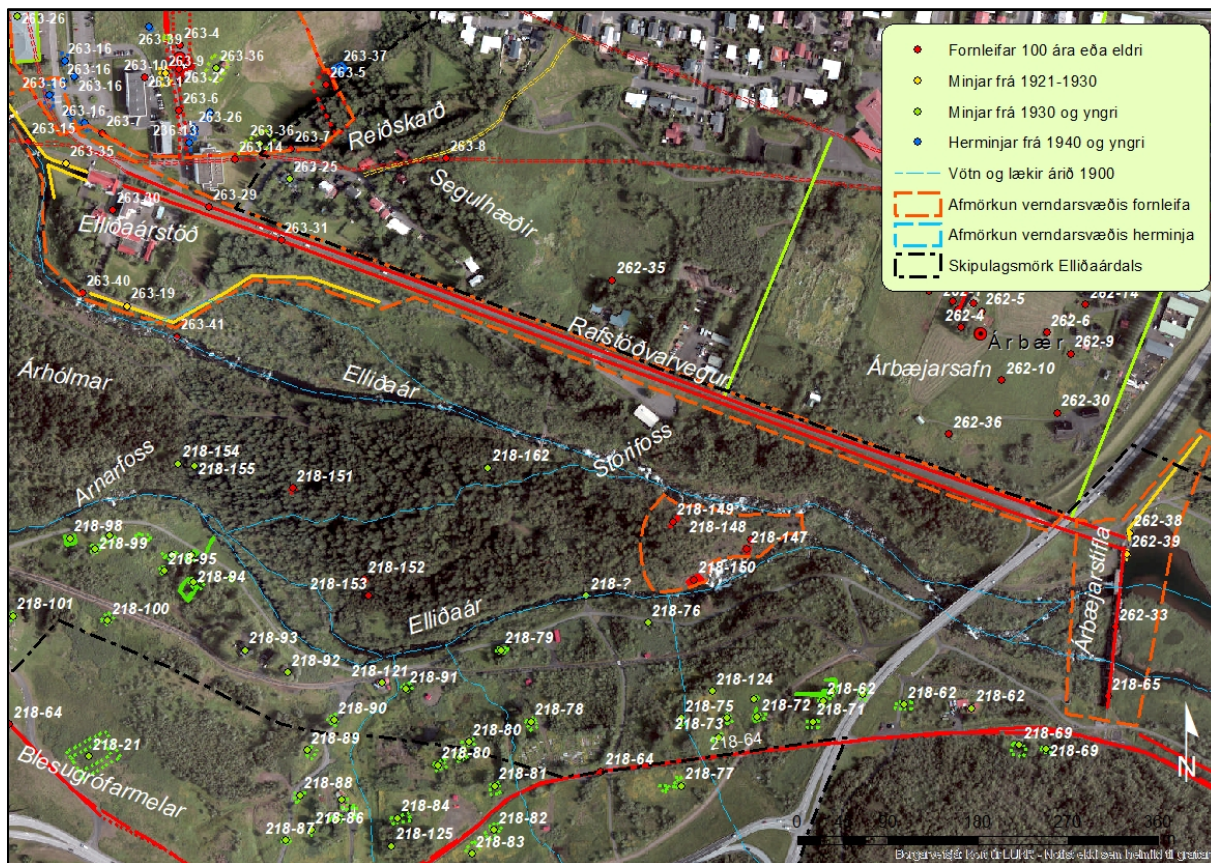
Norðan við tún Ártúns eru þrjár skotgrafir og leifar af tveimur vatnstönkum (263-38) sem tilheyrðu herskálahverfinu Camp Battle (263-13) sem var aðeins neðar í brekkunni. *Minjarnar eru heillegar og í góðu ásigkomulagi. Hreinsa þarf trjágróður af minjunum og merkja minjasvæðið til þess að auka upplifun, en auðvelt er að gera sér í hugarlund notkun skotgrafanna. Lagt er til að þessar herminjar hljóti hverfisvernd eins og aðrar heillegar og fágætar minjar frá þessu tímabili.*

Ellidaárvirkjun

Virkjun Elliðaánna hafði mjög mikil áhrif á árnar frá upptökum til árósa sem og á allt umhverfi við Elliðavatn og í Elliðaárdal. Nú er nánast öllu vatnsrennsli í dalnum stýrt og hefur það haft mikil áhrif á ásýnd dalsins.

Elliðaárstöð var byggð á hálfgerðri eyri sem áin kvíslaðist áður um. Til að varna því að áin flæddi yfir eyrina var byggður steinhlaðinn varnargarður (263-19) upp með ánni. Auk þess voru reistir steinhlaðnir garðar beggja vegna við afrennslisskurð virkjunarinnar til að beina afrennsli niður í austurána. Ártúnsvað (263-15) var á gömlu þjóðleiðinni spölkorn neðan við virkjunina og hafa virkjunarframkvæmdir raskað því. Rafstöðvarvegur (263-9) lá frá gömlu Elliðaárbrúnni við Vesturlandsveg upp með ánni að Rafstöðinni og þaðan áfram upp með þrýstivatnspípunni að Árbæjarstíflu (262-33) og er efsti hluti vegarins enn á sama stað. Annar varnargarður (262-38) lá norður frá Árbæjarstíflu og varnaði því að vatn færi norður fyrir stífluna, en nú er hann að mestu komin undir jarðveg.

Elliðaárvirkjun var friðlýst 14. júní 2012 og nær friðlýsingin yfir ***Elliðaárvirkjun og mannvirki sem henni tilheyrir, Rafstöðvarveg 6, 8, 10, 12, 14 (án síðari tíma viðbygginga), þrýstivatnspípu (frá 1978) og Árbæjarstíflu***, en fjallað er um þessa friðlýsingu í kafla 2.4.4. Verndarsvæði hefur verið afmarkað um friðlýst mannvirki Elliðaárstöðvar og mannvirki sem henni tilheyrir, sjá myndi 253. Aðgengi er gott og í bígerð er að koma fyrir merkingum með upplýsingum um svæðið.

Mynd 253 Verndarsvæði Elliðaárvirkjunar, þrýstivatnspípu, Árþéjarslíflu og annarra mannvirkja sem henni tilheyra, afmarkað með appelsínugulri brotalínu.

Yngri minjar í Blesugróf

Innan skipulagssvæðisins voru skráðar 67 yngri minjar en stór hluti þeirra tilheyrir horfinni byggð í Blesugróf, Löngugróf og upp með Vatnsveituvegi. Byggðin myndaðist að mestu á tímabilinu 1930-1965, þegar fólk var að reyna að koma sér fyrir í Reykjavík en ekkert húsnæði var að fá. Nú hefur nánast öll sú byggð sem var á þessu skipulagssvæði verið rifin, einungis þrjú hús standa þar eftir sem fulltrúar þessa tímabils, *Skálará*, *Heimahvammur* og *Hraunteigur*. Auk þeirra stendur enn húsið *Gilsbakki* við Stekkjarbakka, en það fellur utan þessa skipulagssvæðis. Í skýrslu Borgarsögusafns nr. 182 er lagt til að það hús verði verndað.³⁵⁶ Öll þessi hús ætti auðvitað að varðveita sem fulltrúa þessa tímabils. Á nokkrum stöðum er að finna húshluta, steinhleðslur, garðlög eða annað sem minnir á þessa byggð. Það sem einkennir þessa staði eru helst stór grenitré og annar trjágróður.

Lagt er til að ekki verði hróflað við þessum yngri minjum ef hjá því verður komist, sjá minjaskrá. Ekkert sérstakt verndarsvæði er afmarkað fyrir þessa horfðu byggð. Til að minnst hennar væri hægt að setja upp menningarmerkingar, t.d. þar sem Fagrihvammur stóð við Blesuhól, en þar er nú kominn vísir að áningarstað, og á fleiri stöðum.

³⁵⁶ Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Elliðaárdalur. Svæðið norðan Stekkjarbakka. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Borgarsögusafn, skýrsla nr. 182, bls. 57.

Fornleifar í Hólmstá

Hólmstá er efsti hluti Árhólmanna rétt neðan við Höfðabakkabrá, þar sem árnar renna beggja vegna við hraunás. Stutt er á milli kvíslanna efst og uppi á hrauninu er forn stekkur (218-147) og lítil, grjóthlaðin rúst (218-147). Alveg við rústirnar eru *Kermóafoss* og *Skorarrhylur* í vestari kvíslinni, náttúrumyndanir sem gefa svæðinu ævintýrlegan svip. Undir hamraklettinum við Skorarrhyl eru hleðslur sem líklega eru leifar stekks eða aðhalds (218-50). Aðeins norðar og vestar er svo Arneshellir (218-149), en þar er talið að Arnes útilegumaður hafi falið sig um tíma.

Minjarnar í Hólmstá hafa ekki verið skráðar áður og er lítið vitað um þær, en líklega eru þetta minjar frá 18. og 19. öld og hafa tengst sauðfjárhaldi.

Svæðið er sérstakt og er þetta einn af fáum stöðum þar sem sér vel í Elliðaárhraunið í dalnum og koma ætti í veg fyrir að trjágróður og lúpína gangi þar yfir hraunið. Bæta mætti aðgengi með göngustígum og setja upp menningarmerkingar.

Mynd 254 Fornleifar í Hólmstá við Kermóafoss og afmörkun verndarsvæðis (appelsínugul brotalína).³⁵⁷

³⁵⁷ Loftljósmynd úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Kortavinnsla og staðsetning minja: Anna Lís Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni.

Vatnsveituvegur

Vegna vatnsveituframkvæmda á árunum 1908-1909 var gerður nýr vegur frá Suðurlandsbraut við Elliðaárvog upp með Elliðaánum að vestanverðu að *Vatnsveitubru* og svo áfram suður austan með ánni upp í Gvendarbrunna. Eftir þessum vegi voru vatnspípunar síðan fluttar á hestvögnum. Enn má sjá hluta Vatnsveituvegar (218-64), en hann telst til aldursfriðaðra fornleifa. Vegurinn er að hluta til í notkun í dag, á austurhluta skipulagssvæðisins (austan Höfðabakka). Honum var haldið við sem akvegi frá því að hann var lagður til ársins 1980 þegar Stekkjabakki var tengdur við Reykjanesbraut, en þá var hann aflagður á vesturhluta svæðisins. Á því svæði er um 30 m vegarkafli sem ber vitni um legu gamla Vatnsveituvegarins. Á suður- og austurhluta svæðisins er vegurinn enn í notkun að hluta sem reiðvegur og akvegur og væri æskilegt að fella þann hluta inn í framtíðarskipulag svæðisins til að viðhalda vitneskju um legu Vatnsveituvegar, hvort sem það verður gert með því að halda honum sem akvegi eða sem göngustíg um svæðið. *Vegarkaflinn frá Höfðabakka að Vatnsveitubru er lengsti og heillegasti hlutinn og ætti að reyna að halda honum í sinni mynd þar.*

Mynd 255 Vatnsveituvegur (218-64) í Elliðaárdal, rauð brotalína.³⁵⁸

³⁵⁸ Loftljósmynd úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Kortavinnsla og staðsetning minja: Anna Lís Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni.

Skotbyrgi í Norðurhvarfi

Skotbyrgi (218-41) er í brekkunni upp af Árbæjarstíflu um 160 m frá Vatnsveituvegi, en á tímum hersetunnar var vegurinn nefndur *Baldurshagi road* á herkortum. Í byrginu var auðvelt að fylgjast vel með allri umferð um veginn. Skotbyrgi sem þetta eru nokkur í Reykjavík, en þar sem þau eru fátíð er lagt til að þetta byrgi hljóti hverfisvernd. Skotbyrgið er í nokkuð góðu ásigkomulagi og auðvelt er að gera sér notkun þess í hugarlund. Gera þarf göngustíg að minjasvæðinu, merkja það og hreinsa í burtu óæskilegan trjágróður í næsta nágrenni.

Mynd 256 Skotbyrgi (218-41) í Norðurhvarfi, afmörkun verndarsvæðis ljósblá brotalína.³⁵⁹

Minjar við Brennuhól

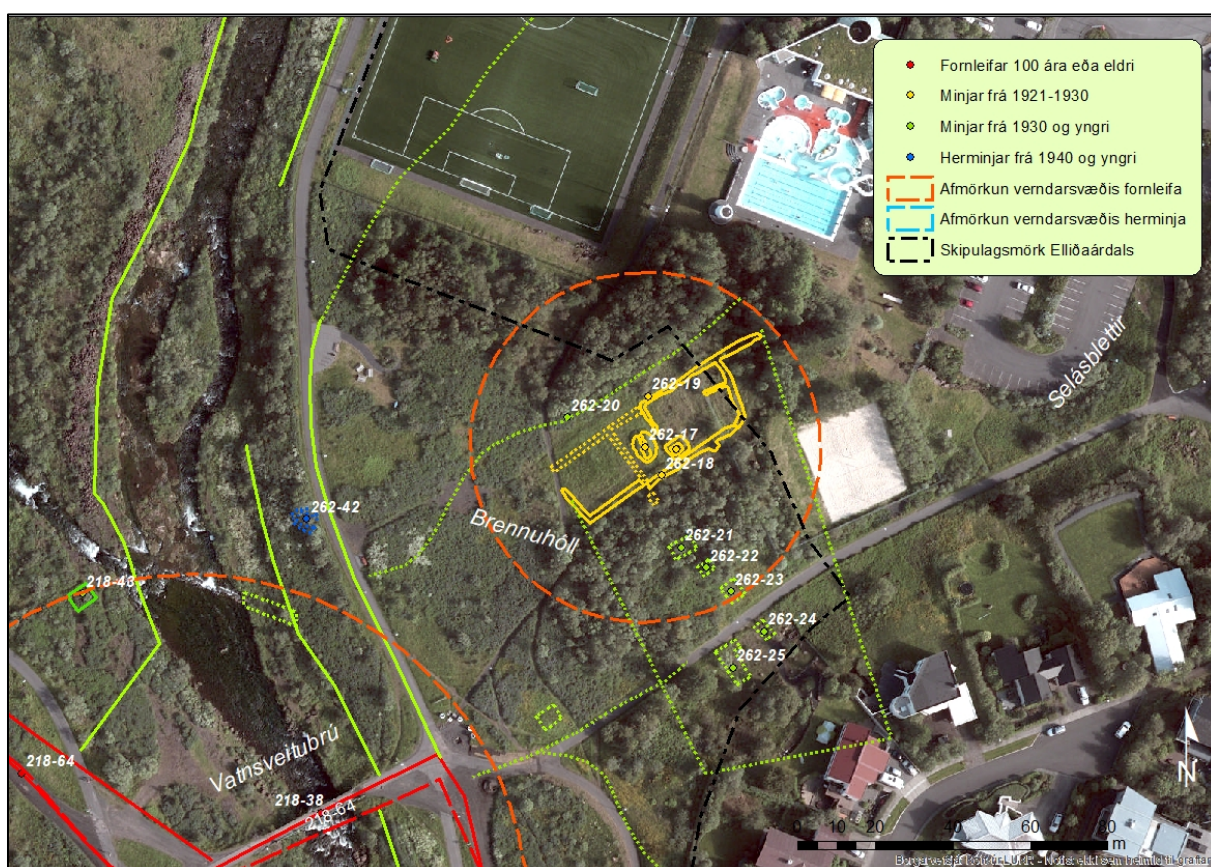
Norðaustan við Vatnsveitubruna, í hlíðinni norðan í Brennuhól, var byggð á skiki sem var í Árbæjarlandi og lá að merkjum við Gröf þar sem síðar voru byggðir Selásblettir í landi Grafar.³⁶⁰ Þetta eru minjar eftir eldri byggð í landi Árbæjar (262-16,17,18,19). Engar skriflegar upplýsingar hafa fundist um þennan skika, aðrar en að hann er sýnd á yngri kortum. Norðaustan við umrædda skika voru Selásblettir nr. 11 og 13, en líklega hefur þessi skiki verið byggð upp að hluta áður en Selásblettum var úthlutað um eða uppúr 1925. Á vesturhluta skikans eru torfhleðslur og leifar torfhúsa. Greina má eldri garða á loftmynd sem gætu gefið til kynna að þarna hafi verið ennþá eldri byggð.

³⁵⁹ Loftljósmynd úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Kortavinnsla og staðsetning minja: Anna Lís Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni.

³⁶⁰ Brennustæði Fylkis var til fjölda ára við Brennuhól en var flutt að Rauðavatni árið 2005. Brennuhóll er merktur inn á skipulagsupprátt af svæðinu frá árinu 1985.

Minjarnar eru vel greinanlegar og eru líklega frá tímabilinu 1921-1930. Þær eru merktar með gulum punktum á kortið hér fyrir neðan (sjá mynd 257) og er hluti þeirra nú innan lóðar Árbæjarlaugar, en sunnar var yngri byggð sem er merkt með grænu á kortinu. Aðeins vantar nokkur ár til þess að minjarnar teljist til aldursfriðaðra fornleifa. Þarna er að finna tvær rústir (262-16 og 17) og tvo garða (262-18 og 19), sjá skrá yfir fornleifar. Á eldri loftmyndum má líklega sjá sokkna garða á þessu svæði, en rannsaka þarf svæðið nánar. Ekki var óalgengt að fólk reisti sér torfhús sem geymslur fyrir kartöflur og annað grænmeti sem ræktað var á staðnum, t.d. á erfðafestublettum.

Minjarnar eru heillegar og í góðu ásigkomulagi en koma þarf í veg fyrir að trjágróður og lúpína vaxi yfir minjasvæðið. Göngustígur hefur verið lagður þvert í gegnum svæðið að suðvestanverðu og þar væri hægt að setja upp menningarmerkingar. Þessar minjar ber að varðveita sem fulltrúa þessa tímabils eða minja frá fyrri hluta 20. aldar.

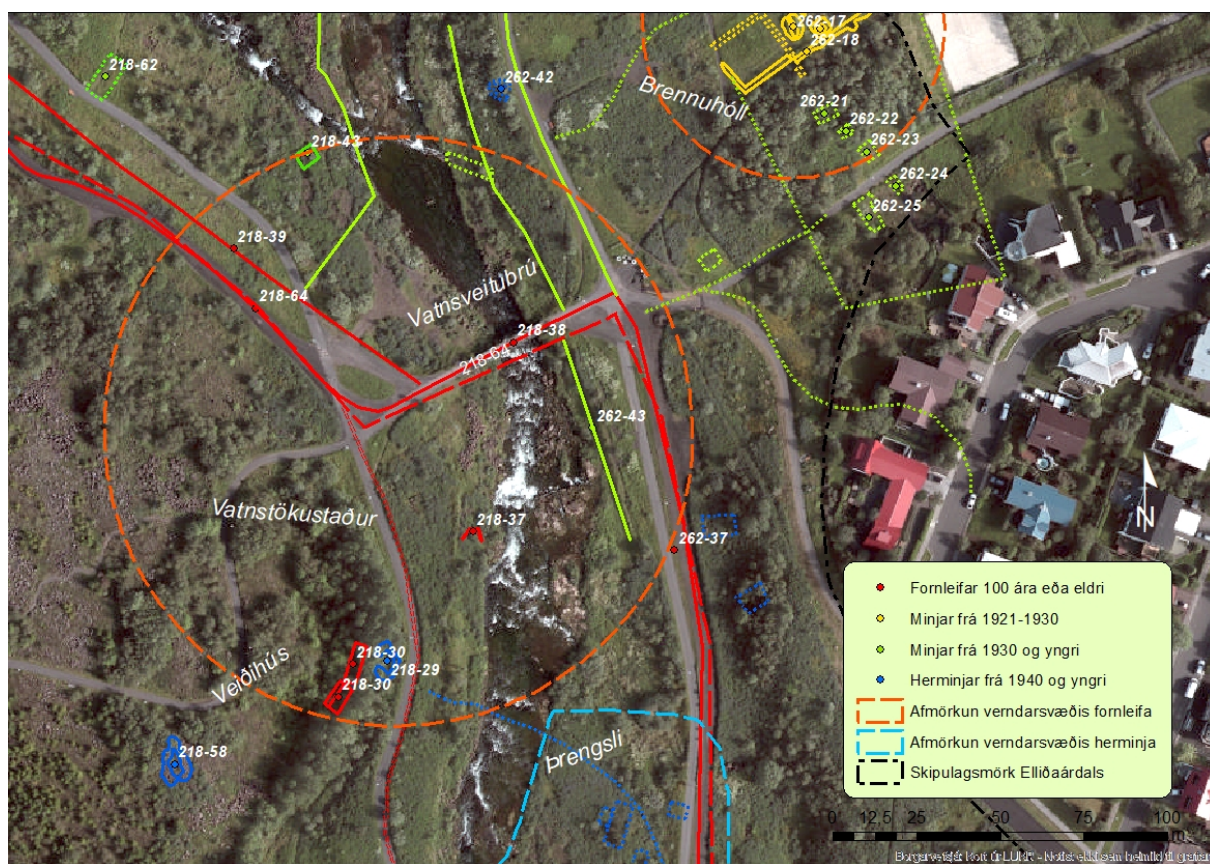
Mynd 257 Verndarsvæði um minjar við Brennuhól sunnan við Árbæjarlaug (appelsínugul brotalína).³⁶¹

³⁶¹ Loftljósmynd úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Kortavinnsla og staðsetning minja: Anna Lís Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni.

Vatnsveituframkvæmdir og veiðihús

Á svæðinu í kringum Vatnsveitubrá er flestar minjarnar sem tilheyra lagningu Vatnsveitunnar að finna á einum stað: Vatnsveituveg (218-64), sem upphaflega var vagnavegur, vatnsleiðsluna (218-39), Vatnsveitubrána (218-38) og fyrsta vatnstökustaðinn (218-37). Þetta er því góður staður til að segja sögu Vatnsveitunnar.

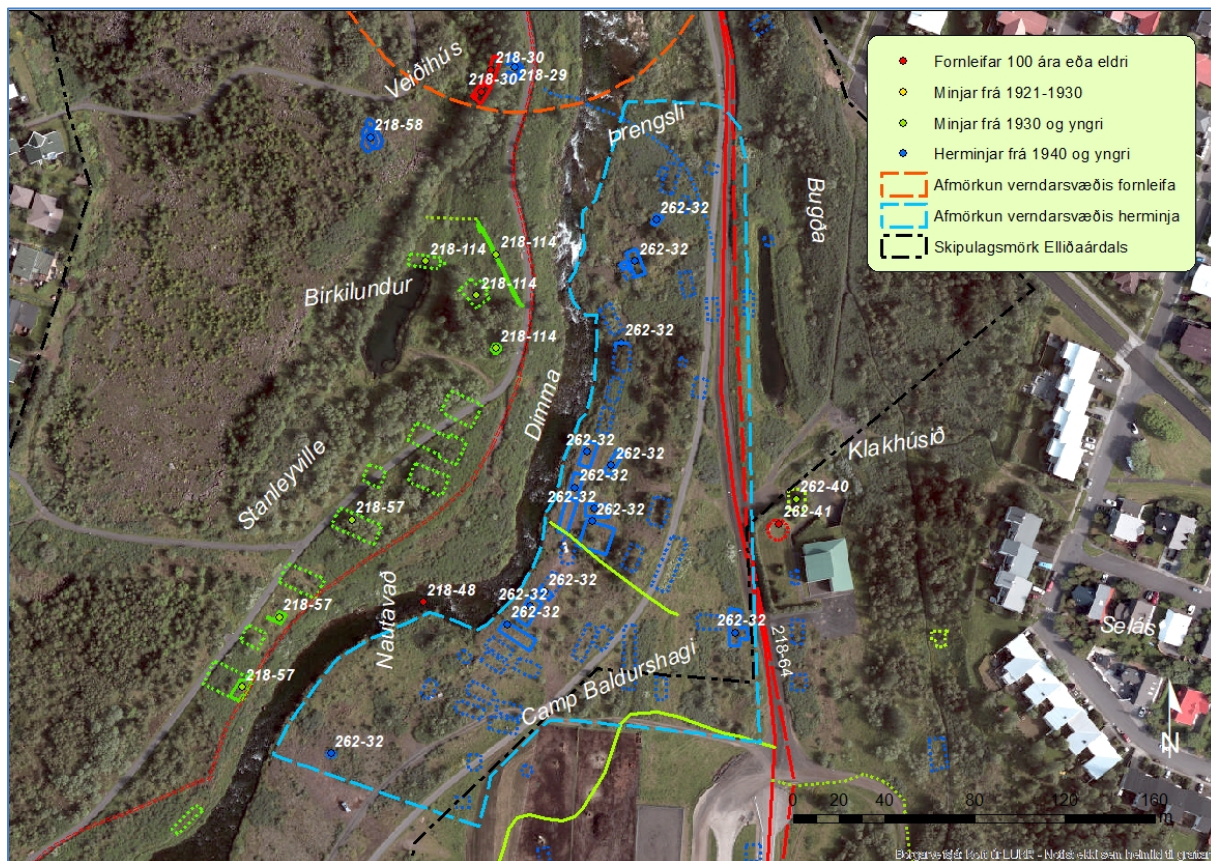
Sunnan við Vatnsveitubrána voru svo Ensku veiðihúsin (218-30) eða veiðihúsin efri, en leifar þeirra eru elstu minjarnar í efri hluta dalsins. Minjarnar eru vel greinanlegar, en mikilvægt er að hreinsa trjágróður af þeim til að verja þær skemmdum og auka aðgengi að þeim. Minjarnar eru við malbikaðan gangstíg þannig að þar væri tilvalið að setja upp menningarmerkingar með upplýsingum um minjastaðinn.

Mynd 258 Verndarsvæði minja við Vatnsveitubrá og Ensku veiðihúsin, appelsínugul brotalína.

Herminjar á Árbæjarhólma, Camp Baldurshagi

Ummerki eftir setuliðið er helst að finna á svæðinu milli Vatnsveitubrúar og núverandi skeiðvallar Fáks, en þar var Camp Baldurshagi (262-32). Svæðið hefur að geyma nokkra heillega braggabotna og aðrar mannvirkjaleifar. Svæðið hefur orðið fyrir töluverðu raski, líklega vegna flóða, auk þess sem trjágróður er töluverður að norðanverðu. Þetta svæði hefur að geyma flestar sjáanlegar minjar frá þessum tíma. *Minjarnar eru vel greinilegar en í misjöfnu ástandi. Mikilvægt er að hreinsa trjágróður af minjunum, gera þær aðgengilegar og merkja. Lagt er til að svæði þetta verði hverfisverndað.*

Mynd 259 Hverfiverndarsvæði fyrir Camp Baldurshaga við austurbakka Dimmu, ljósblá brotalína.³⁶²

³⁶² Loftljósmynd úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Kortavinnsla og staðsetning minja: Anna Lís Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni.

2.4 Húsakönnun

Húsakönnun er „byggingarlistarleg og menningarsöguleg könnun sem byggir á skráningu húsa og mannvirkja sem studd er sagnfræðilegum heimildum, vettvangskönnun og mati á varðveislugildi einstakra húsa, húsasamstæða, byggðaheilda og svipmóti byggðar.“³⁶³

Húsakönnun þarf að innihalda að lágmarki sögulegar staðreyndir um hvert og eitt hús, lýsingu, ljósmyndir og varðveislumat.³⁶⁴ Tilgangur húsakannana er að tryggja að ákvarðanir sem varða breytingar á byggð eða einstökum húsum séu teknar af þekkingu á því gildi sem þau hafa fyrir umhverfi, sögu og byggingarlist.

2.4.1 Deiliskipulagssvæðið Elliðaárdalur

Þessi húsakönnun er unnin að beiðni Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur vegna vinnu við gerð deiliskipulags fyrir svæði sem tekur til Elliðaárdals og afmarkast til norðurs af Vesturlandsvegi, til austurs af íbúðarbyggð í Ártúns-, Árbæjar- og Seláshverfi annarsvegar og göngustíg austan Elliðaáa hinsvegar, til suðurs af Breiðholtsbraut og til vesturs annarsvegar af Hólaverfi og hinsvegar af línu sem liggur norðan Stekkjarbakka og áfram með Reykjarnesbraut. Stór hluti svæðisins er skilgreindur sem opið svæði (OP4) í Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030.

Mynd 260 Afmörkun deiliskipulagssvæðisins í Elliðaárdal.³⁶⁵

³⁶³ *Húsaskráning – Huginn – Húsakönnun*. Minjastofnun Íslands. Leiðbeiningarit 2. Reykjavík 2019, bls. 4.

³⁶⁴ Vefur Minjastofnunar Íslands: <http://www.minjastofnun.is> → Hús og mannvirki → Húsakannanir vegna skipulagsvinnu. Sótt 18.12.2018.

³⁶⁵ Grunnur úr Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkurborgar (Landupplýsingar).

2.4.2 Núverandi byggð á svæðinu

Í húsakönnuninni er fjallað um öll þau tuttugu og sjö hús og mannvirki sem standa á svæðinu í dag. Skipta má uppbyggingu og þróun byggðar á svæðinu í þrjú tímabil:

1. Tímabil elstu byggðar, 1900-1920
2. Tímabilið 1921-1944
3. Tímabil yngri byggðar, 1945 og síðar.

Tafla 3 Hús sem standa innan skipulagssvæðisins

Götuheiti	Verndunarstaða skv. lögum um menningarminjar	Hverfisverndarflokkur	Byggingarár	Byggingarefni
Rafstöðvarvegur 1A		Gulur	1949	Stál / Steypa
Rafstöðvarvegur 2			1960	Timbur
Rafstöðvarvegur 4		Gulur	1946	Stál / Steypa
Rafstöðvarvegur 6	Friðlýst	Gulur	1921	Steypa
Rafstöðvarvegur 7		Gulur	2011	Steypa
Rafstöðvarvegur 8	Friðlýst	Gulur	1921	Steypa
Rafstöðvarvegur 9		Gulur	1968	Holsteinn / steypa
Rafstöðvarvegur 10	Friðlýst	Gulur	1933	Timbur
Rafstöðvarvegur 11	Friðað	Gulur	1910	Timbur
Rafstöðvarvegur 12	Friðlýst	Gulur	1924	Steypa
Rafstöðvarvegur 13		Gulur	1994	Steypa
Rafstöðvarvegur 14	Friðlýst að hluta	Gulur	1937	Steypa
Rafstöðvarvegur 15		Gulur	1994	Timbur
Rafstöðvarvegur 20			1968	Steypa
Rafstöðvarvegur 51			1967	Steypa
Rafstöðvarvegur 53			1987	Steypa
Stekkjarbakki 1			1932	Timbur
Stekkjarbakki 1A			1987	Steypa
Stekkjarbakki 3			1940	Timbur
Stekkjarbakki 5			1965	Timbur
Stekkjarbakki 21			1968	Timbur
Stekkjarbakki 23			1968	Timbur
Stekkjarbakki 25			1968	Timbur
Vatnsveituvægur 102			1987	Steypa
Vatnsveituvægur 104			1956	Timbur
Árbæjarstífla / Fallpípuhús			1985	Steypa
Árbæjarstífla / Stífluhús			1985	Steypa

Tímabil elstu byggðar – 1900-1920

Elsta húsið á svæðinu er íbúðarhús byggt árið 1910: *Ártún*, Rafstöðvarvegi 11 (fastanúmer 204-4111). Ártún stendur stakstætt á bæjarhóli sem minnisvarði um eldra búsetulandslag og byggingarsögu Ártúns í Elliðaárdalnum en húsið er síðasti hlekkurinn í byggingarsögu býlisins.

Tímabilið 1921 – 1944

Uppúr 1920 hófst uppbygging Rafmagnsveitu Reykjavíkur í Elliðaárdalnum. Lágrest húsapýrpingin reis á norðvesturhluta skipulagssvæðisins, sunnar Rafstöðvarvegjar, á árunum 1921-1937. Flest húsa Rafmagnsveitunnar sem risu á þessum tíma eru steinsteypt með bárujárnsklæddu mænispaki. Veggir húsanna eru hvítmálaðir og þök flestra húsanna máluð í rauðum lit. Húsin sem um ræðir eru: Rafstöðin, Rafstöðvarvegi 6 (fastanúmer 204-4089 – b.1921), íbúðarhús stöðvarstjóra, Rafstöðvarvegi 8 (fastanúmer 204-4088 – b. 1921), hlaða, Rafstöðvarvegi 10 (fastanúmer 204-4086 – b. 1933), fjós, Rafstöðvarvegi 12 (b.1924) og aðalspennistöð, Rafstöðvarvegi 14 (fastanúmer 204-4080 – b. 1937). Aðalspennistöðin sker sig úr húsapýrpingunni hvað byggingarstíl og útlit varðar, enda er hún byggð síðar og hönnuð í anda fúnkisstefnunnar. Árbæjarstífla, sem er aðveitustífla Elliðaárstöðvar, var byggð samtímis húsapýrpingu Rafmagnsveitunnar og um leið voru lagðar tvær þrýstivatnspípur meðfram ánum að norðanverðu frá stíflunni. Á áttunda áratugnum voru pípurarnar endurnýjaðar og einni pípu komið fyrir í stað tveggja. Pípan er að hluta til ofanjarðar og myndar lágan grasvaxinn hrygg meðfram Rafstöðvarvegi.

Á suðvesturhluta svæðisins, í Blesugrófi og nágrenni, tóku að rísa sumarbústaðir og lítil íveruhús upp úr 1930. Um og upp úr seinni heimsstyrjöld hélt þessi þróun áfram og óskipulögð íbúðabyggð reis í stórum hluta Elliðaárdals. Tvö hús af þeim sem tilheyrðu þessari byggð og risu á tímabilinu 1921-1944 standa enn innan skipulagssvæðis Elliðaárdals: *Skálará*, Stekkjarbakki 1 (fastanúmer 204-4136 – b. 1932) og *Heimahvammur*, Stekkjarbakki 3 (fastanúmer 204-4140 – b. 1940 skv. brunavirðingu). Tvö hús til viðbótar standa eftir af þessari byggð, annars vegar *Hraunteigur* ofan Höfðabakka, en það fellur undir tímabil yngri byggðar (sjá hér aftar) og hins vegar, *Gilsbakki*, Stekkjarbakki 9 (b. 1942), sem stendur utan skipulagssvæðisins sem hér er til umfjöllunar. Hús þessi standa sem vitnisburður um byggðaðróun svæðisins og sögu húsnaðismála í Reykjavík á kreppu- og stríðsárunum.

Tímabil yngri byggðar – 1945 og síðar

Flest húsanna á skipulagssvæðinu eru byggð á tímabilinu eftir 1945 en yngsta húsið var reist árið 2011 fyrir Fornbílaklúbb Íslands (Rafstöðvarvegi 7) og stendur vestan við aðveitustöð Rafmagnsveitu Reykjavíkur.

Uppbygging Rafmagnsveitu Reykjavíkur á norðvesturhluta skipulagssvæðisins (Rafstöðvarsvæðinu) hélt áfram eftir 1945. Hús sem reist voru í tengslum við starfsemina eru: *Toppstöðin*, Rafstöðvarvegi 4 (fastanúmer 204-4090 – b. 1946), félagsheimili, Rafstöðvarvegi 20 (fastanúmer 204-4113 – b. 1961), aðveitustöð, Rafstöðvarvegi 9 (fastanúmer 204-4091 – b. 1968) og aðveiturstöð 5, Rafstöðvarvegi 13 (fastanúmer 221-7324 – b. 1994).

Á árunum 1967-1984 reisti Hitaveita Reykjavíkur átta borholuhús norðan Stekkjarbakka. Um er að ræða einfaldar skúrbyggingar sem reistar voru yfir vinnsluholur. Þrjú þessara borholuhúsa standa innan svæðisins sem hér um ræðir og eru skráð við Stekkjabakka 19 (fastanúmer 232-8468 – b. 1968), Stekkjarbakka 25 (fastanúmer 232-8467 – b. 1968) og Stekkjarbakka 23 (fastanúmer 232-8466 – b. 1968).

Innan svæðisins standa jafnframt fjögur steinsteypt mæla- og lokahús sem reist voru á vegum Vatnsveitu Reykjavíkur. Húsin eru lágstemmd og einföld í útliti. Þau eru staðsett víðsvegar um skipulagssvæðið: Rafstöðvarvegi 51 (fastanúmer 232-8442 – b. 1967), Rafstöðvarvegi 53 (fastanúmer 232-8483 – b. 1987), Vatnsveituvegi 102 (fastanúmer 232-8499 – b. 1987) og að Stekkjarbakka 1A (fastanúmer 232-8452 – b. 1987).

Önnur hús sem reist voru á tímabilinu voru byggð undir ólíka stafsemi af ýmsum aðilum. Húsin sem um ræðir eru: jarðhús eða kartöflugeymslur, Rafstöðvarvegi 1A (ýmis fastanúmer – b. 1949), veiðihús, Rafstöðvarvegi 2 (fastanúmer 204-3312 – b. 1960), starfsmannahús hjá skíðatogbraut, Rafstöðvarvegi 15 (fastanúmer 221-4159 – b. 1994), *Hraunteigur*, Vatnsveituvegi 104 (fastanúmer 204-4155 – b. 1956), skúrbyggingar að Stekkjarbakka 5 (fastanúmer 204-4145 – b. <1965) og hús sem byggt var fyrir Fornbílaklúbb Íslands að Rafstöðvarvegi 7 (fastanúmer 228-2521 – b. 2011).

Mynd 261 Myndin sýnir byggingartímabil húsanna á skipulagssvæðinu, sem flest eru reist eftir 1945.

2.4.3 Húsaskrá – Elliðaárdalur

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
Reykjavíkur

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun

Hús yfir öryggisloka á fallpípu

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning Ómúrað
Þakgerð Flatt þak
Þakklæðning Steipt
Undirstöður Steiptar

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið sem hér um ræðir er staðsett við norðurenda Árbæjarstíflu sem var upphaflega reist á árunum 1920-29 eftir teikningu Aage Broager Christensen og Guðmundar Hlíðdals. Húsið er stakstætt og staðsett yfir öryggisloka á fallpípu virkjunarinnar, nokkrum metrum frá stíflunni. Hönnuður hússins er ókunnur en það sést á yfirlitsmynd sem teiknuð var af Almennu verkfræðistofunni árið 1985 og loftmynd frá árinu 1990 (sjá Borgarvefsjá). Almenna Verkfræðistofan hannaði nýtt stífluhús á Árbæjarstíflu árið 1985 en útliti, efnisvali og áferð þess svipar til hússins sem hér um ræðir. Hugsanlegt er að húsin hafi verið byggð samtímis.

Húsið er ekki skráð í Fasteignaskrá og hefur ekki staðfang.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Lágt gildi. Einfalt steinsteyp mannvirki, byggt yfir fallpípu.

Menningarsögulegt gildi:

Lágt. Líklega reist á níunda áratug tuttugustu aldar og því ekki hluti af upprunalegu stíflumannvirkjunum.

Umhverfisgildi:

Lágt.

Upprunaleg gerð:

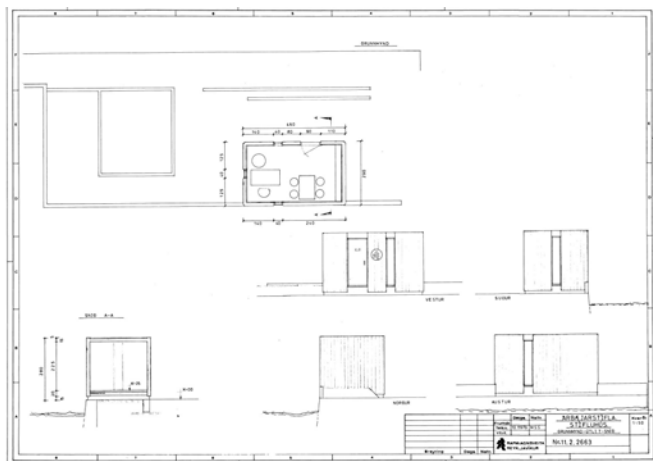
Miðlungs. Líklega óbreytt frá upprunalegri gerð.

Varðveislugildi:

Húsið hefur lágt varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
Reykjavíkur

Hönnun Almenna verkfræðistofan

Upphafleg notkun
Stífluhús

Upphafleg gerð

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Tegund Steinsteypur
 Klæðning Ómúrað
 Þakgerð Flatt þak
 Þakklæðning Steipt
 Undirstöður Steiptar

Einlyft

Saga

Húsið sem hér um ræðir er staðsett við norðurenda Árbæjarstíflu, sem er aðveitustífla Elliðaárstöðvar. Fyrsti áfangi stíflunnar var steypdur árið 1920 en hún var síðar, árið 1929, hækkuð og lengd svo að hún náði fyrir kvíslina sunnan Blásteinshólma. Hönnuðir upphaflegu stíflunnar voru verkfræðingarnir Aage Broager Cristiansen og Guðmundur Hlíðdal.

Í kjölfar lagfæringa á stíflunni árið 1985 var stífluhúsið, sem staðsett er við austurenda brúarinnar, reist í þeirri mynd sem það stendur í dag. Áður stóð þar eldra stífluhús úr timbri. Stífluhúsið tengist inntaksþró stíflunnar og var upphaflega nýtt sem vökvadælustöð fyrir hífikrana sem og geymsla fyrir áhöld til hreinsunar á inntaksristum.

Árið 2012 voru mannvirki sem tilheyrðu Elliðaárvirkjun friðlýst, þar á meðal stíflan sem hús þetta er byggt á. Húsið er ekki skráð í Fasteignaskrá og hefur ekki staðfang.

Varðveislumat

Byggingarlist: Miðlungs gildi. Einfalt steinsteipt stífluhús.

Menningarsögulegt gildi: Miðlungs. Stífluhúsið var reist á níunda áratug tuttugustu aldar og er því ekki hluti af upprunalegu stíflumannvirkjunum.

Umhverfisgildi: Miðlungs. Þrátt fyrir að stífluhúsið hafi ekki tilheyrt upphaflegu stíflunni er það hluti af heildarmynd hennar í dag.

Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Húsið virðist óbreytt að mestu.

Varðveislugildi: Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Ókunnur

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun

Jarðhús

Upphafleg gerð

Tegund	Stálbindingur
Klæðning	Bárujárn
Þakgerð	Stálbent bogapak
Þakklæðning	Torf
Undirstöður	Steyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

2004 Nýr kjallari
Endurbýgging
Ný klæðning
Gluggabreyting
Útlitsbreyting

Hönnuðir breytinga

Pálmar Kristmundsson arkitekt

2006 Stoðveggur Pálmar Kristmundsson arkitekt
Innt./þjónusturými

Saga

Jarðhúsin í Ártúnsbrekku (mhl. 01) voru reist árið 1949 sem kartöflu- og grænmetisgeymslur. Norðan megin við jarðhúsin stóð vélarhús sem reist var á svipuðum tíma eða um 1948. Vélarhúsið var að öllum líkindum fjarlæggt þegar Vesturlandsvegur var lagður en ekki sjást ummerki um það á loftmyndum eftir 1971.

Jarðhúsin samanstanda af sjö samhliða skálum eða bogaskemmur (mhl. 01) sem voru upphaflega að mestu byggðar inn í landhalla Ártúnsbrekku. Jarðhúsin voru reist úr efnismiklu bárujárni af þeirri gerð sem talið er að hafi verið notað í sprengiefnageymslur á stríðsárunum.

Þörf fyrir kaldar geymslur eins og jarðhúsin, kom til með aukinni matjurtaræktun Reykvíkinga á stríðsárunum ásamt auknum hita í húsum bæjarbúa í kjölfar hitaveitu. Auk einstaklinga nýttu ýmis fyrirtæki sér jarðhúsin, m.a. Grænmetisverslun ríkisins og síðar Grænmetisverslun landbúnaðarins. Á níunda áratugnum var þar svepparækt. Árið 2003 var alfarið hætt að nýta jarðhúsin sem kartöflugeymslur.

Á árunum 2004–2006 voru jarðhúsin endurnýjuð að stórum hluta eftir teikningum Pálmars Kristmundssonar arkitekts og gerðar á þeim miklar útlits- og fyrirkomulagsbreytingar. Þá var reist neðanjarðargeymsluhúsnæði undir bílaplani á vesturhluta lóðarinnar (mhl. 02), gólf í jarðhúsunum lækkað, starfsemi og notkun húsanna breytt, frístandandi steinsteypur veggur reistur einum metra frá vesturhlið og gerðar breytingar á opnunum (s.s. gluggum, og hurðaopum) í vestur. Grafið var frá austurhlið jarðhúsanna og settur þar gluggi með flóttaleið frá millipalli en einnig voru settir millipallar í fimm skemmur af sjö. Árið 2006 var reistur stoðveggur við austurhlið og veitt leyfi til að nýta rýmið milli austurhliðar og stoðveggs fyrir inntaksklefa/þjónusturými (mhl. 02). Með þessum breytingum eru skemmurnar í raun ekki lengur niðurgfarnar. Eftir breytingarnar hafa jarðhúsin þjónað m.a. sem veitingahús, veislu- og sýningasalir.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Sjö samhliða bogaskemmur (jarðhús), með seinni tíma útlitsbreytingum og viðbyggingum. Upphaflega niðurgfarnar eða felldar inn í landhalla, en standa nú í breyttri mynd.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Jarðhúsin standa sem heimild um fyrra hlutverk sitt og sögu matjurtaræktunar í Reykjavík, þrátt fyrir að hafa verið breytt úr sinni upphaflegu mynd sem niðurgfarnar grænmetis-skemmur.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Upphaflega var einungis vesturgafli jarðhúsanna sýnilegur og féllu þau inn í gróið nærumhverfi, en eru nú með nýlegum breytingum meira áberandi og falla ekki eins vel að umhverfinu.

Upprunaleg gerð:

Miðlungs. Gerðar hafa verið miklar útlits- og fyrirkomulagsbreytingar á jarðhúsunum samhliða breyttu hlutverki þeirra. Breytingarnar hafa rýrt upprunaleika þeirra.

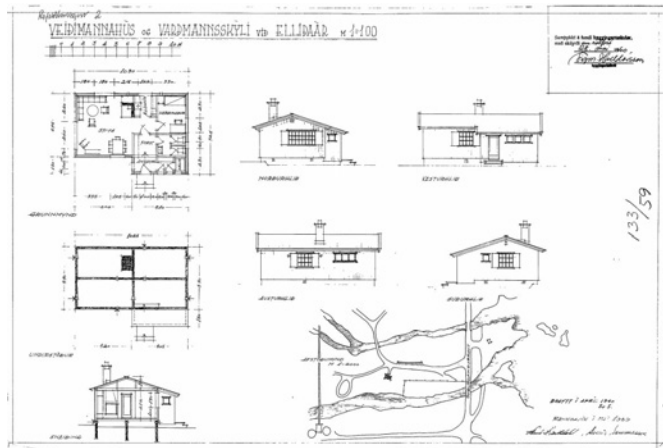
Varðveislugildi:

Húsin hafa miðlungs varðveislugildi. Þau hafa mikið menningarsögulegt gildi en þær breytingar sem gerðar hafa verið á þeim hafa að nokkru leyti rýrt varðveislugildi þeirra. Húsin standa innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar (sjá skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017: Byggðakönnun. Borgarhluti 7. Árbær).

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
Reykjavíkur

Hönnun Sverrir Sæmundsson
Skúli H. Norðdahl

Upphafleg notkun
Veiðihús

Upphafleg gerð

Tegund Timburgrind
Klæðning Timbur
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Eir
Undirstöður Steypar

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið sem hér um ræðir var reist árið 1960 sem veiðimanna- og varðmannsskýli eftir teikningu Sverris Sæmundssonar og Skúla H. Norðdahl en í frétt *Morgunblaðsins* frá 18. febrúar 1960 er greint frá því að framkvæmdir séu hafnar við byggingu hússins.

Húsið stendur stakstætt í hólmanum á milli austur- og vesturkvíslar Elliðaánna, rétt sunnan vegarins upp Ártúnsbrekku. Það er eina veiðihúsið sem reist hefur verið við Elliðaánnar frá því að breskir veiðimenn stunduðu þar veiðar á fyrri hluta 20. aldar og reistu þar veiðihús sem nú eru horfin.

Húsið var byggt af Rafmagnsveitu Reykjavíkur (nú Orkuveita Reykjavíkur), sem hafði umsjón með vatnsréttindum í Elliðaám frá 1925, en Stangveiðifélag Reykjavíkur (SVFR), sem leigt hefur árnar frá stofnun félagsins 1939, mun hafa lagt húsinu til seturstofuhúsgögn (*Þjóðviljinn*, 1.5.1960, bls. 12). Í húsinu átti að vera rúmgóð harðviðarklædd setustofa með arni og tilheyrandi grjóthleðslu, veiðimannaherbergi, eldhúsi og forstofu.

Í dag (2019) er húsið í umsjón SVFR sem nýtir húsið undir veiðitengda starfsemi.

Varðveislumat

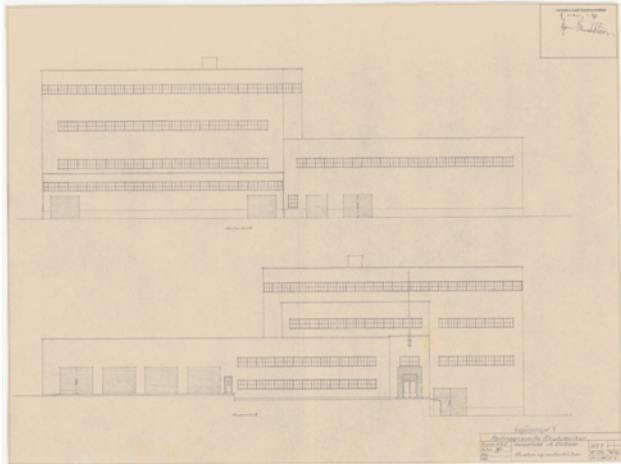
Byggingarlist: **Miðlungs gildi.** Einfalt timburhús með skálasniði.

Menningarsögulegt gildi: **Miðlungs.** Húsið er eina eftirstandandi veiðihúsið á svæðinu en veiði hefur verið stunduð í Elliðaám frá fornu fari.

Umhverfisgildi: **Miðlungs.** Húsið er lágreist og stendur stakstætt í grónu umhverfi. Norðurhlið hússins sést frá Höfðabakkabrú. Að öðru leiti er húsið lítt sjáanlegt sökum trjágróðurs og hefur því lágmarksáhrif á umhverfið.

Upprunaleg gerð: **Hátt gildi.** Húsið virðist óbreytt að mestu.

Varðveislugildi: **Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.**

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
ReykjavíkurHönnun Frumdrættir E. G. E.
Teiknað af B. S.Upphafleg notkun
Varastöð/Toppstöð

Upphafleg gerð

Tegund Stálgrind
Klæðning Cellotex
Þakgerð Flatt þak
Þakklæðning Járn, Cellotex
Undirstöður Steyptar

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

1963 Viðbygging
 1972 Þakbreyting
 1974 Ný klæðning
 Útlitsbreyting

Hönnuðir breytinga

Eiríkur Einarsson arkitekt
 Eiríkur Einarsson arkitekt
 Páll Flygenring verkf.

Saga

Byggingin, sem í daglegu tali er nefnd Toppstöðin, var olú- og kolakönt gufuaflsstöð, reist árið 1946 og tekin í notkun árið 1948. Hlutverk hennar var að sinna toppálagspunktum í raforkuþörf og hitaveitu og dregur hún nafn sitt af því. Starfsemi Toppstöðvarinnar var lögð niður árið 1981 og var húsið um tíma nýtt sem geymsluhúsnæði fyrir Landsvirkjun. Árið 2008 tók samnefnt frumkvöðlasetur hluta hússins undir sína starfsemi.

Toppstöðinni var valin staður við Elliðaárna m.a. vegna þess að aðgangur þurfti að vera að kælivatni fyrir starfsemina. Bandarískur húsasmiðameistari var fenginn til að vinna að teikningum að húsinu en arkitektarnir Sigurður Guðmundsson og Eiríkur Einarsson gerðu tillögur um einstök atriði. Burðarvirki hússins er hnoðuð stálgrind en efnið í stálgrindina kom tilskorið frá verksmiðjunni Bethlehem Steel Corp í Bandaríkjunum. Stálgrindin var reist upp, sett saman og hnoðuð á staðnum undir leiðsögn bandaríks verkstjóra (*Tímarit V. F. Í.*, 1948, 3. tbl., bls. 29-51). Klæðning hússins var gerð af 4 cm þykkum Cellotexplötum sem skrúfaðar voru utan á grindina. Yfir samskeyti voru settir álhúðaðir járnlistar. Gluggarnir voru upphaflega úr járn, þakið flatt með 5 mm þykku stórbáróttu asfaltbornu járn. Ofan á járninu var lagt tvöfalt plötulag úr asfaltbornu Cellotexi. Hæsti og stæsti hluti hússins er ketilhús, sem stendur vestast, austan við það er túrbínuhús og lægri verkstæðis og skrifstofubygging, en sunnar er kolageymslubygging.

Staðsetning hússins á lóðinni var hugsuð með þeim hætti að hægt væri að byggja við það til norðurs, líkt og gert var árið 1963 eftir teikningu Eiríks Einarssonar arkitekts. Árið 1972 var þaki hússins breytt í lágreist valmaþak eftir teikningum Eiríks. Tveimur árum síðar var byggingin klædd með trapísuklæðningu úr lituðu stáli og hylur hún upprunalegu klæðninguna, sem enn er til staðar, auk hluta af gluggum og dyrum hússins. Byggingin er því töluvert breytt í útliti frá upphaflegri hönnun sem var í anda fúnkisstefnunnar.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Hrútt iðnaðarhús í fúnkisstíl sem hannað var sem hjúpur um sérhæfðan vélbúnað. Burðarvirki hússins telst til óalgengra lausna hér á landi og veitir byggingunni því sérstöðu.

Menningarsögulegt gildi:

Miðlungs. Húsið og sá vélbúnaður sem það hýsir stendur sem vitnisburður um innviðasögu borgarinnar og lausnir síns tíma í orkumálum.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Byggingin er áberandi í dalnum og sker sig úr í viðkvæmu umhverfi. Staðsetning hússins réðst upphaflega af nauðsynlegri tengingu við önnur mannvirki á svæðinu.

Upprunaleg gerð:

Miðlungs gildi. Húsinu hefur verið breytt með nýju þakformi, stækkun og nýrri klæðningu og hefur þar með að nokkru leyti tapað sínum upphaflegu fúnkiseinkennum en hýsir enn upphaflegan vélbúnað.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi. Hús sem gæti boðið upp á fjölbreytta nýtingarmöguleika að gerðum nauðsynlegum endurbótum. Húsið stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar (sjá skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017: Bygðakönnun. Borgarhluti 7. Árbær).

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
Reykjavíkur

Hönnun Jón Þorláksson, G. Hlíðdal og
A. B. Christensen

Upphafleg notkun
Aflstöðvarhús

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning Múrsléttað
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Bárujárn
Undirstöður Steyptr

Upphaflegt útlit

Tvílyft
Kjallari

Helstu breytingar

1933 Viðbygging
Gluggabreyting

Hönnuðir breytinga

Sigurður Ólafsson verkfr.

Saga

Til að mæta vaxandi raforkuþörf í bænum samþykkti bæjarstjórn Reykjavíkur árið 1919 að láta virkja Elliðaáarnar og reisa rafstöð, nálægt býlinu Ártúni. Fyrstu teikningar af rafstöðvarhúsi gerði Jón Þorláksson verkfræðingur árið 1918. Teikningu Jóns svipar útlitslega til hússins sem var að lokum byggt en skipulag þess var í stöðugri þróun og komu samstarfsmenn Jóns, Guðmundur Hlíðdal og Aage Broager Christensen, verkfræðingar, einnig að hönnun hússins á seinni stigum. Teikning þeirra frá 1921 sýnir húsið nokkurn veginn í þeirri mynd sem það var byggt (að frátalinni stækkun frá 1933).

Framkvæmdir við stíflugerð og byggingu stöðvarhússins og íbúðarhúss stöðvarstjóra hófust á fyrri hluta árs 1920 og var að mest lokið fyrir júl sama ár. Þann 27. júní 1921 var stöðin vígð að viðstöddum Kristjáni konungi X og Alexandrínu drottningu. Rafmagn frá Elliðaárstöð, sem var ætlað fyrir smáðnað og til lýsingar í bænum, var leitt með ofanjarðarlínu frá rafstöðinni í aðveitustöð á Skólavörðuholti.

Rafstöðvarhúsið er hannað í látlausum nýklassískum stíl en útlit þess minnir m.a. á norrænar rafstöðvarbyggingar frá svipuðum tíma (sjá grein Stefáns Pálssonar í *Morgunblaðinu*, 19.7.2004, bls. 18). Það er byggt úr steinsteypu og hefur frá upphafi verið með járnklæddu þaki. Húsið skiptist í tvo aðalhluta, einlyftan vélasal og tvílyft háspennuhús. Vélasalur hýsti og hýsir enn túrbínur á steiptum undirstöðum og aðrar rafmagnsvélar. Þar voru veggir lagðir postulínsflísum upp að gluggum, en að öðru leyti var salurinn hvíttaður og gólfið lagt leirtíglaflís. Í lofti salarins eru sýnilegir (málaðir) burðarbitar úr timbri. Önnur rými í húsinu voru máluð, loft kalksléttuð og hvíttuð. Árið 1933 var byggð viðbygging í samskonar stíl við vesturgafli hússins eftir teikningu Sigurðar Ólafssonar sem starfaði sem verkfræðingur hjá Rafmagnsveitunum á þeim tíma. Inngangar á suður- og norðurhlíð hússins voru færðir í kjölfar stækkunarinnar og bogagluggum fjölgaði úr 4 í 6. Árið 2010 var starfsemi hætt í Elliðaárstöð.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Hátt gildi. Hús sérhannað til að hýsa tækjabúnað rafstöðvar, í látlausum nýklassískum stíl með stórum bogadregnum gluggum og allháu risi.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Húsið og sá tækjabúnaður sem það hýsir, ásamt öðrum friðlýstum mannvirkjum Elliðaárvirkjunnar, er mikilvægur vitnisburður um þær miklu tæknibreytingar sem urðu með tilkomu rafmagnsvæðingar á fyrri hluta 20. aldar í Reykjavík.

Umhverfisgildi:

Hátt. Húsið er hluti af heildstæðri húsapyrpingu sunnan Rafstöðvarvegar. NA-hlíð hússins er áberandi frá Rafstöðvarvegi og veitir húsinu sérstöðu í nærumhverfinu.

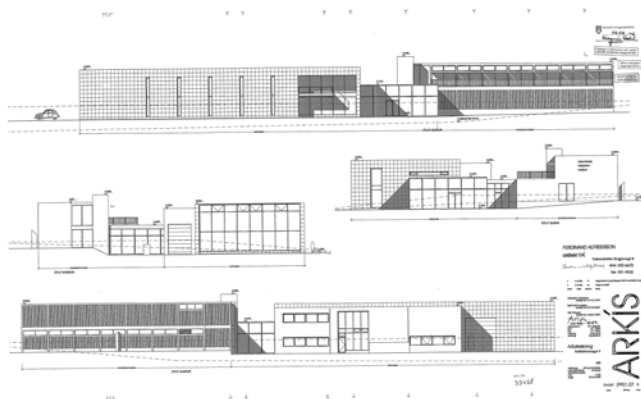
Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Húsið er að mestu óbreytt en hefur verið stækkað með viðbyggingu í sama stíl. Upprunalegur tækjabúnaður er til staðar í húsinu og allur innri frágangur í tækjasal óbreyttur.

Varðveislugildi:

Húsið hefur hátt varðveislugildi. Það var friðað af mennta- og menningarmálaráðherra árið 2012 og nýtur því verndar í bláum flokki: Friðlýst hús og mannvirki.
Húsið stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar (sjá skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017: Bygðakönnun. Borgarhluti 7. Árbær).

Fyrsti eigandi Fornbílaklúbbur Íslands Hönnun ARKÍS

Upphafleg notkun
Sýningarrými

Upphafleg gerð

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Flísar
Þakgerð	Flatt þak
Þakklæðning	Dúkur
Undirstöður	Steyptar

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

2012	Innra skipulag
2015	Innra skipulag
2019	Innra skipulag

Saga

Húsið var reist á árunum 2007-2011, sem félagsheimili og sýningarsalur fyrir Fornbílaklúbb Íslands, eftir teikningum ARKÍS. Um leið var reist tengibygging (þjónusturými) milli hússins og húss Orkuveitunar suðaustar á sömu lóð (sjá Rafstöðvarveg 9). Framkvæmdir við byggingu hússins hófust árið 2007 en töfðust vegna efnahagsástands og fjárhagsörðuleika. Árið 2011 var húsið fókelt en það ár seldi Fornbílaklúbburinn það án þess að hafa lokið uppbyggingu og frágangi. Um tíma var líkamsræktarstöð starfrækt í húsinu. Í dag (2020) eru Hitt Húsið og Samband íslenskra framhaldsskólanema m.a. með aðstöðu í húsinu.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Steinsteypt atvinnuhús, hannað undir sérhæfða starfsemi.

Menningarsögulegt gildi:

Lágt. Síðan Fornbílaklúbburinn seldi húsið hefur ýmis starfsemi verið þar s.s. líkamsræktarstöð og nú (2020) HittHúsið, miðstöð ungs fólks á vegum Reykjavíkurborgar og Samband íslenskra framhaldsskólanema.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Húsið myndar heild með nærliggjandi atvinnuhúsum norðan Rafstöðvarvegur.

Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Húsið er óbreytt að gerð.

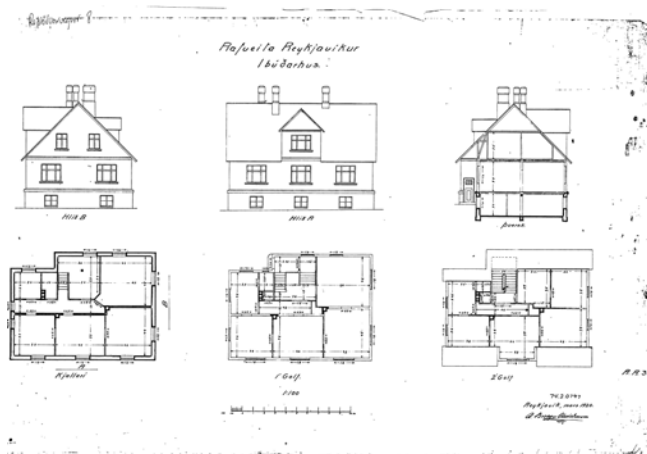
Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi. Það stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar (sjá skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017: Byggðakönnun. Borgarhluti 7. Árbær).

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
Reykjavíkur

Hönnun A. B. Christensen

Upphafleg notkun
Íbúðarhús rafstöðvarstjóra

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning Kalksléttað
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Bárujárn
Undirstöður Steypar

Upphaflegt útlit

Tvílyft
Kjallari
Ris

Helstu breytingar

1975 Anddyri N-hlið
Inngangur S-hlið
1997 Innra skipulagi br.

Hönnuðir breytinga

Guðmundur Kr. Kristinsson
Ferdinand Alfreðsson

Saga

Húsið sem hér um ræðir er hluti af þyrpingu húsa sem tilheyrir Elliðaárvirkjun. Upphaflega var húsið hannað sem íbúðarhús fyrir rafstöðvarstjóra. Það kemur fyrst fyrir á teikningu Aage Broager Christensen verkfræðings frá árinu 1920 en það var teiknað og byggt samhliða rafstöðvarhúsinu (Rafstöðvarvegi 6).

Bygging hússins hófst snemma í maí 1920 en í október sama ár voru fyrstu herbergin tekin í notkun. Byggingu hússins taldist að mestu leyti lokið fyrir júl 1920 (*Tímarit V. F. Í.*, 1921, 6. tbl., bls. 74). Elliðaárstöð var síðan vígð og hún tekin í notkun í júní 1921.

Árið 1975 var byggt anddyri við norðurhlið hússins. Sama ár var inngangi, tröppum og hurð bætt við suðurhlið hússins. Upphaflegt útlit hússins breyttist töluvert við viðbæturnar. Árið 1997 var fyrirkomulagi innandyrna breytt til funda- og námskeiðahalds.

Árið 2012 voru mannvirki sem tilheyrðu Elliðaárvirkjun friðlýst, þar á meðal íbúðarhúsið sem hér um ræðir.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Hátt gildi. Íbúðarhúsinu svipar til timburhúsa í sveitserstíl hvað varðar gluggasetningu, djúpt þakskegg og sökkulbrún við hæðarskil kjallara og hæðar.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Hluti af þeirri húsabyrpingu sem tilheyrir Elliðaárvirkjun og stendur sem vitnisburður um starfsemi Rafmagnsveitu Reykjavíkur og ábúð á staðnum.

Umhverfisgildi:

Hátt. Húsið er hluti af heildstæðri húsabyrpingu sunnan Rafstöðvarvegjar.

Upprunaleg gerð:

Miðlungs gildi. Útliti hússins hefur verið breytt með nýjum inngöngum á norður- og suðurhlið. Skipulagi innandyrna hefur jafnframt verið breytt.

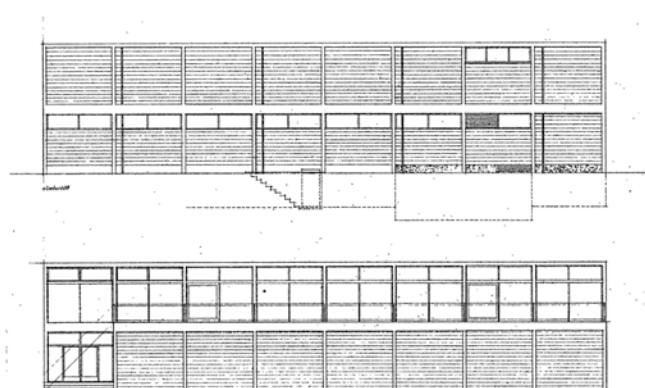
Varðveislugildi:

Húsið hefur hátt varðveislugildi en það var friðað af mennta- og menningarmálaráðherra árið 2012 og er því í bláum flokki: Friðlýst hús og mannvirki.
Húsið stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar (sjá skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017: *Byggðakönnun. Borgarhluti 7. Árbær*).

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
Reykjavíkur

Hönnun Gunnlaugur Halldórsson og
Guðmundur Kr. Kristinsson

Upphafleg notkun
Aðveitustöð

Upphafleg gerð

Tegund Holsteinn
Klæðning Múrsléttað
Þakgerð Flatt þak
Þakklæðning
Undirstöður Steyptar

Upphaflegt útlit

Tvílyft
Kjallari
Svalir

Helstu breytingar

1990 Innra skipulagi br.
1995 Innra skipulagi br.
2006 Innra skipulagi br.
Tengibygging
2013 Nýir gluggar
2013 Breyting á hurðum
Innra skipulag
Ný klæðning

Hönnuðir breytinga

Ferdinand Alfreðsson arkitekt
Ferdinand A. og Guðm. Kr. arkitekt
ARKÍS arkitekt
Egill Guðmundsson og arkitekt
Aðalsteinn Snorrason arkitekt

Saga

Húsið var hannað sem aðveitustöð fyrir Rafmagnsveitu Reykjavíkur og reist á árunum 1966-1968 eftir teikningu Gunnlaugs Halldórssonar og Guðmundar Kr. Kristinssonar arkitekta. Húsið var brunavirt í ágúst 1968 og er þá sagt hlaðið úr holsteini milli steinsteyptra súlna, múrhúðað og málað. Húsið gekk undir nafninu Aðveitustöð.

Árið 1990 voru innréttuðir sýningarsalir á efri hæð hússins og opnuð þar sýning á munum nýstofnaðs Minjasafns Rafmagnsveitunnar. Eftir að starfsemi aðveitustöðvarinnar var flutt í nýtt hús að Rafstöðvarvegi 13 árið 1994, var fræðslusetur OR, Orkuheimar, opnað á neðri hæð hússins. Starfsemi safnsins og fræðslusetursins var lögð niður árið 2010 og hafa ýmis aðilar haft starfsemi í húsinu síðan.

Á árunum 2006-2011 var reist hús norðar á lóðinni (sjá, Rafstöðvarveg 7) undir starfsemi Fornbílaklúbbs Íslands. Samtímis var reist tengibygging milli húsanna með móttökusal og inngöngum fyrir hvora byggingu. Við breytingarnar voru endurbætur gerðar á húsinu (s.s. á klæðningu) og lóðinni. Árið 2011 seldi Orkuveitan húsið og árið 2012 fékkst leyfi fyrir breyttri starfsemi í því. Árið 2013 voru frekari breytingar gerðar, m.a. innra skipulagi breytt, gaflar hússins klæddir með ljósri flísaklæðningu og nýjir gluggar settir á vesturhlíð og suðurgafli.

Í dag 2020, er Hitt húsið, miðstöð ungs fólks (á vegnum Reykjavíkurborgar), m.a. með starfsemi í húsinu.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Atvinnuhús fyrir sérhæfða starfsemi í módernískum anda, með breytingum í anda nútíma húsagerðar.

Menningarsögulegt gildi:

Miðlungs. Húsið ber vitni um innviðasögu borgarinnar og sögu rafmagnsnotkunar á Íslandi.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Húsið myndar heild með nærliggjandi atvinnuhúsum OR sem staðsett eru norðan Rafstöðvarvegur.

Upprunaleg gerð:

Lágt gildi. Húsinu hefur verið breytt töluvert, svo sem með klæðningu á göflum og gluggum á suður- og vesturhlíð sem breytt hafa upprunalegri ásýnd hússins að hluta.

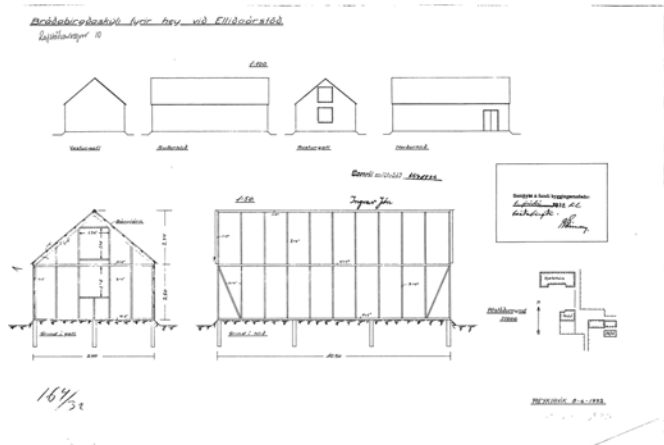
Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi. Það stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar (sjá skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017: Byggðakönnun. Borgarhluti 7. Árbær).

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
Reykjavíkur

Hönnun Sigurður Ólafsson
verkfræðingur

Upphafleg notkun
Heyhlaða

Upphafleg gerð

Tegund Timbur, bindingur
Klæðning Bárújárn
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Bárújárn
Undirstöður Steypar

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

1933 Viðbygging
1998 Geymsluskýli á lóð

Hönnuðir breytinga

Jakob Guðjohnssen verkfr.
Ferdinand Alfreðsson arkitekt

Saga

Byggingin sem hér um ræðir er hluti af þyrpingu húsa sem tilheyra Elliðaárvirkjun. Hún var byggð árið 1933 eftir teikningum Sigurðar Ólafssonar sem starfaði sem verkfræðingur hjá Rafmagnsveitunni á þeim tíma (*Morgunblaðið*, 9.1.1970, bls. 18). Sama ár og húsið var byggt var það lengt til vesturs og teiknaði Jakob Guðjohnssen viðbótina en hann starfaði einnig sem verkfræðingur hjá Rafmagnsveitunni og varð síðar rafmagnsstjóri.

Húsið var byggt sem bráðabirgðarskýli fyrir hey en frá því í tíð fyrsta stöðvastjórans, Ágústs Guðmundssonar og Sigríðar Pálsdóttur, var kúabúskapur á staðnum. Fyrir stóð fjós á svæðinu og standa þessi hús sem minjar um þá tíð þegar búskapur fylgdi ábúð á staðnum.

Árið 1998 var óeinangrað opið geymsluskýli reist á lóðinni, austan við hlöðuna og fjósið, ásamt tveggja metra háu grindverki úr timbri og stáli sem myndar lokað port milli húsanna. Í dag (2020) virðist gámur sem staðsettur er í NA-horni, vera hluti af grindverkinu kringum húsinn. Samkvæmt Fasteignaskrá er húsið nýtt í dag sem geymsla.

Árið 2012 voru mannvirki sem tilheyrðu Elliðaárvirkjun friðlýst, þar á meðal hlaðan sem hér um ræðir.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Einföld timburskemma (hlaða) frá 4. áratugi 20. aldar.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Hluti af þeirri húsabyrpingu sem tilheyrir Elliðaárvirkjun. Húsið er vitnisburður um búskap sem fylgdi ábúð stöðvarstjóra á staðnum.

Umhverfisgildi:

Hátt. Hluti af heildstæðri húsabyrpingu sunnan Rafstöðvarvegur.

Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Húsið virðist að mestu óbreytt.

Varðveislugildi:

Húsið hefur hátt varðveislugildi. Það var friðað af mennta- og menningarmálaráðherra árið 2012 og er því í bláum flokki: *Friðlýst hús og mannvirki*. Húsið stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar (sjá skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017: *Bygðakönnun. Borgarhluti 7. Árbær*).

Fyrsti eigandi Þorbjörn Finnsson
Jóna Jónsdóttir

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun
Íbúðarhús

Upphafleg gerð

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Tegund	Timbur, bindingur	Einlyft
Klæðning	Bárujárn	Ris
Þakgerð	Mænisþak	Kjallari
Þakklæðning	Bárujárn	
Undirstöður	Steyptar	

<1925	Viðbygging	?
2000-	Timbursvalir, pallur	?
2004	og skjólveggur	
2014	Skjólveggur	?

Saga

Ártún var ein af þeim jörðum sem urðu seinna hluti af bæjarlandi Reykjavíkur. Allt þar til að Elliðaárnar voru brúaðar árið 1883 lá þjóðleiðin til og frá Reykjavík um tún Ártúns. Ártún var því lengi vel í alfaraleið og þar var stunduð greiðasala og gistiþjónusta á seinni hluta 19. aldar. Árið 1906 keypti Reykjavíkurbær jörðina Ártún.

Árið 1910 buðu bæjaryfirvöld þeim Þorbirni Finnsyni og Jónu Jónsdóttur að setjast að í Ártúni þar sem þau reistu núverandi hús (skv. munnlegri heimild Braga Ólafsonar, íbúa í Ártúni). Húsið sést á myndum teknum við Elliðaár í kringum 1918 en það var fyrst brunavirt árið 1929, líklega eftir endurbætur. Í brunavirðingunni (frá 1929) kemur fram að íbúðarhúsið sé einlyft, með risi og kjallara, byggt úr bindingi, með steinsteyptum kjallara, sementsléttuðum að utan. Óljóst er hvernig húsið var upphaflega klætt að utan (misritun virðist vera í brunavirðingunni), en ekki er ólíklegt að yst hafi verið bárujárn, eins og á áfastri viðbyggingu við húsið, sem virt var um leið. Viðbyggingin (heyhlaða og gripahús) stóð og stendur enn við austurvegg hússins. Hún var þrískipt og var fjós í þeim hluta sem er næst húsinu, heyhlaða í miðjunni og kindahús austast. Geymsluhús og þvagþró voru einnig virt með húsinu. Húsið var óbreytt við brunavirðingar gerðar 1941 og 1947. Búskapur með kindur, kýr og hross var í Ártúni fram til síðari hluta sjöunda áratugarins.

Um 2000-2004 voru reistar timbursvalir, ásamt palli og hellulögðu svæði, við SV-horn hússins, þar sem áður stóð áfastur skúr með skápaki. Skjólveggir, bæði úr steypu og timbri hafa jafnframt verið reistir við suðurhlið hússins.

Íbúðarhús jarðarinnar Ártúns er friðað, ásamt fornleifum gamla bæjarstæðisins, þ.e. bæjarhól, heimtröð, túngörðum og túnnum. Æskilegt er að varðveita húsið og umhverfi þess sem menningar- og búsetulandslag sem ber vitni um langa sögu jarðarinnar.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Einfalt bárujárnshús. Íbúðarhús sveitabýlis frá öndverðri 20.öld, með áföstu útihúsi.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Húsið og umhverfi þess bera vitni um langa sögu jarðarinnar Ártúns og búskapar á svæðinu fyrir tíð íbúðarbyggðar og skipulags á svæðinu. Húsið er síðasti hlekkurinn í byggingarsögu býlisins Ártúns.

Umhverfisgildi:

Hátt. Húsið stendur stakstætt á bæjarhóli sem einskönar minnisvarði um eldra búsetulandslag og byggingarsögu Ártúns í Elliðaárdalnum. Sjónrænt gildi hússins og umhverfis þess er því mikið.

Upprunaleg gerð:

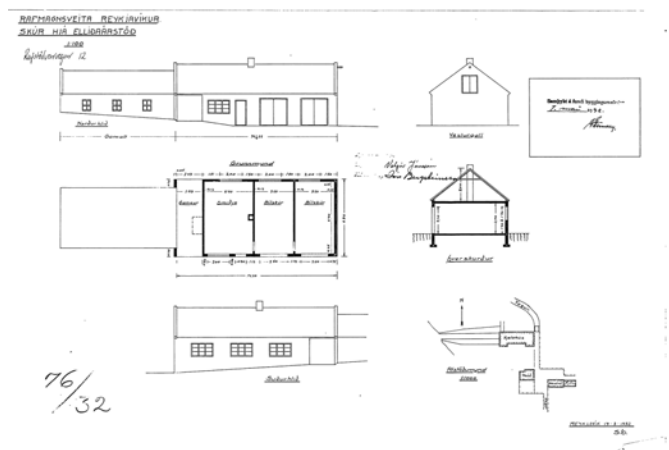
Hátt gildi. Húsið virðist að mestu óbreytt fyrir utan nýlegar viðbætur og breytingar á lóð við SV-horn.

Varðveislugildi:

Húsið hefur hátt varðveislugildi. Það er friðað samkvæmt aldursákvæði 29. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012 og er því í fjöluðum flokki: *Friðuð hús*. Húsið stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar (sjá skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017: *Byggðakönnun. Borgarhluti 7. Árbær*).

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
Reykjavíkur

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun
Fjós og járnsmiðja

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning Múrsléttað
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Bárújárn
Undirstöður Steyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft
Ris

Helstu breytingar

1933 Viðbygging
? Gluggabreyting
? Ný klæðning
1998 Geymsluskýli á lóð

Hönnuðir breytinga

Sigurður Ólafsson verkfr.
?
?
Ferdinand Alfreðsson arkitekt

Saga

Húsið sem hér um ræðir, fjós með áfastri járnsmiðju, er hluti af þyrpingu húsa sem tilheyrða Elliðaárvirkjun. Elsti hluti hússins var byggður árið 1924 sem fjós (sem rúmaði 2 kýr) og heyhlaða. Árið 1926 var byggt hæsnahús úr holsteini við fjósið. Það hefur líklega verið rífið þegar vesturhluti núverandi húss var byggður 1932-1933, steinsteyp
bifreiðargeymsluhús með smiðju í austurenda, eftir teikningu Sigurðar Ólafssonar.

Nokkrar breytingar hafa verið gerðar á útliti hússins, frá því sem sýnt er á teikningu Sigurðar frá 1932, aðallega á fyrirkomulagi og útliti glugga og dyra. Austurgafli hússins hefur verið klæddur með plötum sem hafa verið boltaðar í steypuna og síðar málaðar. Ekki finnst frekari upplýsingar um ástæðu eða dagsetningu framkvæmdarinnar.

Árið 1998 var sett upp óeinangrað geymsluhús, opið skýli og tveggja metra hátt grindverk úr timbri og stáli á lóð númer 10-12. Í dag (2020) virðist gámur sem staðsettur er í NA-horni, vera hluti af grindverkinu kringum húsin.

Árið 2012 voru mannvirki sem tilheyrðu Elliðaárvirkjun friðlýst, þar á meðal húsið sem hér um ræðir.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Einfalt, tvískipt iðnaðar- og útihús úr steinsteypu frá 3. tugi 20. aldar.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Hluti af þeirri húsabyrpingu sem tilheyrir Elliðaárvirkjun. Vitnisburður um þann búskap sem fylgdi ábúð stöðvarstjóra á staðnum.

Umhverfisgildi:

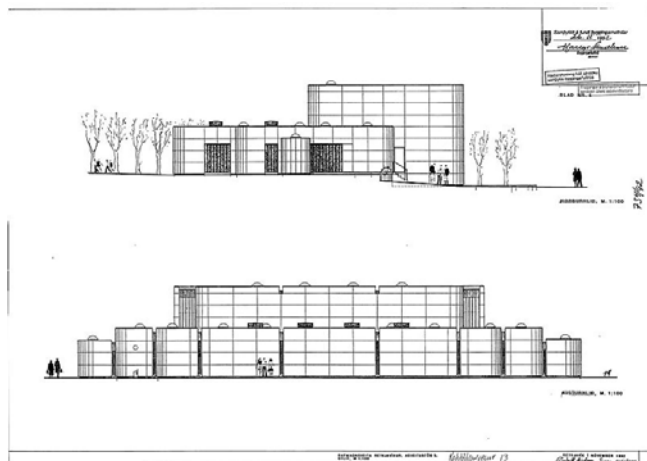
Hátt. Hluti af heildstæðri húsabyrpingu sunnan Rafstöðvarveggar.

Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Húsið er að mestu óbreytt að gerð þrátt fyrir stækkun, breytingu á gluggum, dyrum og klæðningu á austurgafli.

Varðveislugildi:

Húsið hefur hátt varðveislugildi en það var friðað af mennta- og menningarmálaráðherra árið 2012 og er því í bláum flokki: Friðlýst hús og mannvirki. Húsið stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar (sjá skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017: Bygðakönnun. Borgarhluti 7. Árbær).

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
ReykjavíkurHönnun Ferdinand Alfreðsson,
Guðm. Kr. KristinssonUpphafleg notkun
Aðveitustöð

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning ?
Þakgerð Flatt þak
Þakklæðning ?
Undirstöður Steypur

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið var byggt sem aðveitustöð á árunum 1992-1994 eftir teikningu arkitektanna Ferdinands Alfreðssonar og Guðmundar Kr. Kristinssonar fyrir Rafmagnsveitu Reykjavíkur (OR). Aðveitustöðin var áður í öðru húsi (sjá Rafstöðvarveg 9), en húsið sem hér um ræðir tók við hlutverkinu árið 1994 og fékk þá sama nafn og fyrri stöðin eða Aðveitustöð 5. Með byggingu hússins var útvirki sem stóð austan við Rafstöðuveg 14 flutt þar inn. Reynir Vilhjálmsson landslagsarkitekt hannaði frágang lóðarinnar.

Frá aðveiturstöðinni er raforku dreift til margra hverfa í Reykjavík og nágrenni.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Atvinnuhús í modernískum stíl, hannað utan um sérhæfða starfsemi.

Menningarsögulegt gildi:

Miðlungs. Húsið ber vitni um innviðasögu borgarinnar og sögu rafmagnsnotkunar á Íslandi.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Húsið myndar heild með nærliggjandi atvinnuhúsum norðan Rafstöðvarvegar en efnisnotkun og stílbrigði hússins eru talsvert ólík eldri byggð á Rafstöðvarsvæðinu.

Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Húsið virðist óbreytt.

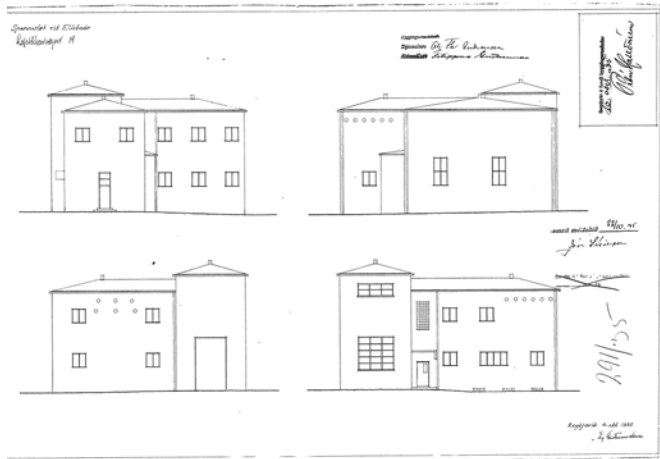
Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi. Það stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar (sjá skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017: Byggðakönnun. Borgarhluti 7. Árbær).

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
Reykjavíkur

Hönnun Sigurður Guðmundsson
arkitekt

Upphafleg notkun
Spennistöð

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning Múrslétt
Þakgerð Valmaþak
Þakklæðning Pappi
Undirstöður Steypar

Upphaflegt útlit

Tvílyft
Ris
Kjallari
Turn

Helstu breytingar

1943 Viðbygging
1952 Viðbygging

1976 Útlitsbreyting

2006 Skipulag innanhúss
Útveggir
Gluggar

Hönnuðir breytinga

Sigurður Ólafsson verkfr.
Sig. Guðmundsson og arkitekt
Eiríkur Einarsson arkitekt
Guðm. Kr. Kristinsson og arkitekt
G. Halldórsson arkitekt
Ferdinand Alfreðsson arkitekt

Saga

Húsið stendur meðal húsa Elliðaárvirkjunar við Rafstöðvarveg og var reist árið 1937 eftir teikningum Sigurðar Guðmundssonar arkitekts til að þjóna sem aðalspennistöð fyrir Sogsvirkjun, þegar Sogslína var lögð frá Ljósafofssstöð að Elliðaárstöð. Ljósafofssstöð var einnig byggð eftir teikningum Sigurðar Guðmundssonar og eru báðar byggingarnar hannaðar í anda fúnkisstefnunnar. Spennistöðin var virt til brunabóta í apríl 1937 og var þá fullbyggð og samanstóð af tvílyftu aðalhúsi, turnhúsi og bakbyggingum. Í henni voru vélasalir, verkstæði og varðstofa. Kjallari var undir hluta hússins.

Árið 1943 var byggð viðbygging suður af bakbyggingu hússins og árið 1952 var reistur turn til viðgerða og viðhalds á spennum austan við eldri turnbygginguna, með tengibyggingu á milli byggingarhluta. Árið 1976 voru gerðar breytingar á turninum og hann klæddur með húðuðum plötum.

Frekari breytingar voru gerðar árið 2006 eftir teikningum Ferdinands Alfreðssonar arkitekts. Þá var innra skipulagi breytt, útveggir einangraðir að innan og láréttum gluggum komið fyrir á SA- og SV-hliðum hússins. Stór gluggi var jafnframt gerður fyrir ofan inngang á suðurhlið hússins.

Árið 2012 var upphaflega byggingin frá 1937, sem reist var eftir teikningu Sigurðar Guðmundssonar, friðlýst ásamt öðrum mannvirkjum sem tilheyra Elliðaárvirkjun.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Hátt gildi. Steinsteyp atvinnuhús fyrir sérhæfða starfsemi, hannað í anda fúnkisstefnunnar.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Byggingin ber innviðasögu borgarinnar vitni sem og sögu rafmagnsnotkunar á Íslandi.

Umhverfisgildi:

Hátt. Byggingin er hluti af heildstæðri þyrpingu húsa frá 3. og 4. áratug 20. aldar sem standa sunnan Rafstöðvarvegar.

Upprunaleg gerð:

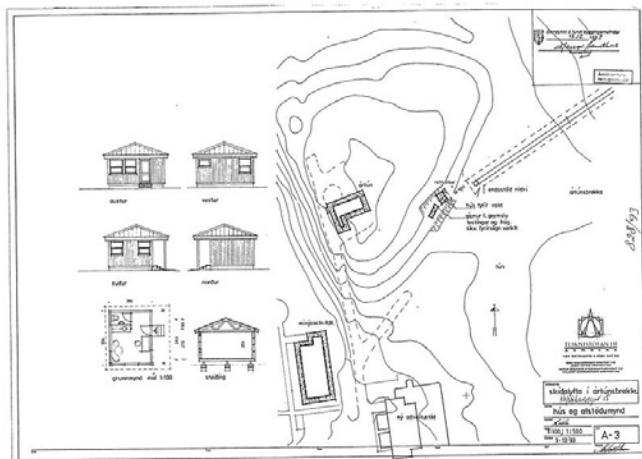
Miðlungs gildi. Elsti hluti hússins er að mestu óbreyttur. Síðari viðbygging, turn við austurgafli er ekki í samræmi við upprunalegan stíl og útlit hússins.

Varðveislugildi:

Húsið hefur hátt varðveislugildi. Upprunalega húsið (án síðari tíma viðbygginga) var friðlýst árið 2012 og er því í bláum flokki: Friðlýst hús og mannvirki. Húsið stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar (sjá skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017: *Byggðakönnun. Borgarhluti 7. Árbær*).

Fyrsti eigandi Íþróttta- og tómstundarráð Hönnun Leifur Gíslason
Reykjavíkur byggingafræðingur

Upphafleg notkun
Starfsmannahús

Upphafleg gerð

Tegund Timbur, bindingur Einlyft
Klæðning Timbur
Þakgerð Valmaþak
Þakklæðning Skífur
Undirstöður Steyptar

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Ártúnsbrekka hefur lengst af 20. öldinni verið notuð til skíðaiðkana. Árið 1992 var sett upp togbraut ofan við íbúðarhúsið Ártún og 1994 reist þar starfsmannahús á vegum íþróttta- og tómstundaráðs Reykjavíkur, eftir teikningu Leifs Gíslasonar byggingafræðings.

Vestan við húsið stendur bárujárnsklæddur gámur sem tilheyrir starfsemi hússins. Í kringum húsið og gáminn hefur bæjarhól Ártúns verið raskað lítillega.

Varðveislumat

Byggingarlist: Lág gildi. Lítil skúrbygging.

Menningarsögulegt gildi: Miðlungs. Tengist sögu skíðaiðkunar í Reykjavík.

Umhverfisgildi: Lág. Húsið stendur stakstætt (ásamt gámi) og hefur lítið gildi fyrir nærliggjandi umhverfi.

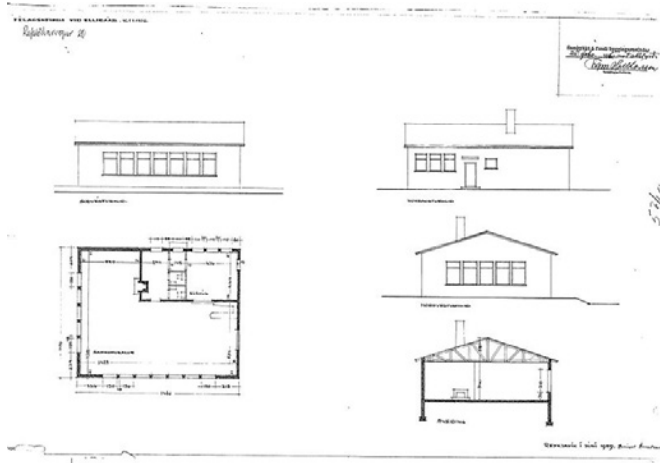
Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Húsið virðist óbreytt.

Varðveislugildi: Húsið hefur lág varðveislugildi. Það stendur innan svæðis sem lagt er til að njóti hverfisverndar (sjá skýrslu Borgarsögusafns nr. 183/2017: *Byggðakönnun. Borgarhluti 7. Árbær*).

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
Reykjavíkur

Hönnun Eiríkur Einarsson
arkitekt

Upphafleg notkun
Félagsheimili

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning Múrsléttað
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Bárújárn
Undirstöður Steypur

Upphaflegt útlit

Einlyft
Kjallari

Helstu breytingar

1976 Viðbygging
1976 Steypur kjallari
1992 Dreifistöð
2015 Innra skipulagi br.

Hönnuðir breytinga

Guðmundur Kr. Kristinsson arkitekt
og Ferdinand Alfreðsson arkitekt
Ólafur Hersisson arkitekt

Saga

Starfsmenn Rafmagnsveitu Reykjavíkur fengu árið 1960 leyfi til að reisa félagsheimilið sem hér um ræðir á landi Rafmagnsveitunnar við Elliðaár. Húsið, sem var brunavirt árið 1961, teiknaði Eiríkur Einarsson arkitekt. Bygging þess var fjármögnuð með fé úr sjóði sem þáverandi rafmagnsstjóri, Steingrímur Jónsson, hafði stofnað og starfsmenn höfðu safnað í með frjálsum framlögum.

Í brunavirðingu frá 1961 er félagsheimilinu lýst sem steinsteyptri byggingu á einni hæð. Húsið var einangrað með plasti, slétthúðað og málað að utan með þaki úr timbri, pappa og bárújárn. Í húsinu var samkomusalaur, eldhús, snyrtingar með handlaugum, forstofa og andyri. Veggir voru málaðir, loft klædd með furu, parket á gólfi í salnum en plast annarstaðar. Hurðir og karmar úr harðviði. Kyndiklefi og geymsla voru jafnframt í húsinu en húsið var kynnt með olíu.

Árið 1972 var félagsheimilið stækkað til suðurs með tilheyrandi breytingum á þaki hússins. Fjórum árum síðar var steypur kjallari reistur undir hluta af þeirri stækkun eftir teikningu Guðmundar Kr. Kristinssonar og Ferdinands Alfreðssonar, arkitekta.

Árið 1972 var veitt leyfi fyrir stækkun til suðurs og palli á vesturhlíð með tilheyrandi breytingum á þaki hússins. Á loftmynd frá 1975 (sjá Borgarvefsjá) sést að húsið hafði þá ekki enn verið stækkað en árið 1976 fékkst leyfi til að láta steypa kjallara undir hluta af samþykktri stækkun. Á loftmynd frá 1979 sést að þá var búið að stækka húsið eftir teikningum Guðmundar Kr. Kristinssonar og Ferdinands Alfreðssonar, arkitekta.

Árið 1992 var komið fyrir innfluttri verksmiðjuframleiddri dreifistöð á lóðinni austan við félagsheimilið á vegum Rafmagnsveitu Reykjavíkur. Dreifistöðin, sem er þjónustuð utanfrá, er byggð úr stáli og klædd að utan með timbri. Þegargærðar breytingar á skipulagi innandyrna í félagsheimilinu voru samþykktar árið 2015.

Varðveislumat

Byggingarlist: **Miðlungs gildi.** Einfalt steinsteypur hús með seinni tíma viðbyggingu sem fellur vel að upphaflegu útliti.

Menningarsögulegt gildi: **Miðlungs.** Húsið tengist sögu Rafmagnsveitu Reykjavíkur.

Umhverfisgildi: **Miðlungs.** Húsið situr við bakka Elliðaánna í grónu umhverfi. Austurhlíð hússins er áberandi frá Rafstöðvarvegi, en húsið er lágreist og fellur vel að umhverfinu.

Upprunaleg gerð: **Miðlungs gildi.** Form og gluggasetning upphaflegs húss hefur haldið sér þrátt fyrir að það hafi fengið annað yfirbragð eftir að byggt var við það.

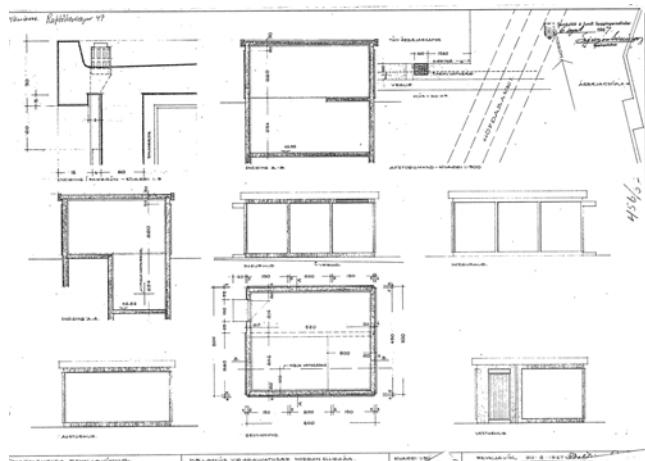
Varðveislugildi: **Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.**

Fyrsti eigandi Vatnsveita Reykjavíkur

Hönnun Aðalsteinn Richter

Upphafleg notkun

Mælahús

Upphafleg gerð

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Múrsléttað
Þakgerð	Flatt þak
Þakklæðning	Steypt
Undirstöður	Steyptar

Saga

Stakstætt mælahús, staðsett skammt vestan Höfðabakkabruar, við aðalvatnsæð norðan Elliðaáa.

Varðveislumat

Byggingarlist: Lágt gildi. Einfalt steinsteypt vatnsveitumannvirki.

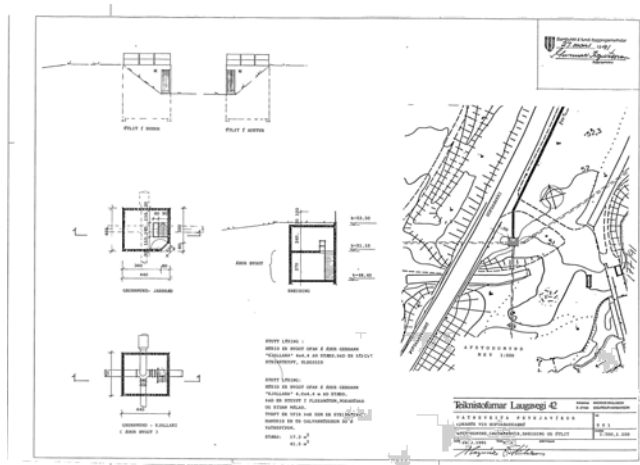
Menningarsögulegt gildi: Lágt. Ber vitni um innviðasögu borgarinnar.

Umhverfisgildi: Lágt. Mannvirkið er sýnilegt frá Höfðabakka.

Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Virðist óbreytt að mestu.

Varðveislugildi: Húsið hefur lágt varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Vatnsveita Reykjavíkur

Hönnun Magnús Skúlason
arkitektUpphafleg notkun
Lokahús

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteypt
 Klæðning Múrsléttað
 Þakgerð Flatt þak
 Þakklæðning Torf
 Undirstöður Steypur

Upphaflegt útlit

Einlyft
 Kjallari

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið sem hér um ræðir er stakstætt lokahús byggt árið 1987 eftir teikningum Magnúsar Skúlasonar arkitekts. Það stendur norðan Elliðaána, skammt austan Höfðabakkabráar, við aðalvatnshæð norðan Elliðaána. Húsið er byggt ofan á kjallara sem var til staðar á lóðinni og sést á loftmynd frá 1971. Húsið var steypt á flekamótum, pokahúðað og málað. Það er hálf niðurgrafið og torf er á steinsteyptu þaki þess ásamt galvanhúðuðu handriði.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungst gildi. Einfalt, steinsteypt vatnsveitumannvirki, niðurgrafið að hluta.

Menningarsögulegt gildi:

Lágt. Húsið ber vitni um innviðasögu borgarinnar.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Húsið, sem er með torfþaki fellur inn í umhverfið og er því lítt sjáanlegt frá Höfðabakka sem liggur norðan við húsið.

Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Húsið virðist óbreytt.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Þorvarður Björnsson
yfirhafnsögumaður

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun
Íbúðarhús

Upphafleg gerð	Upphaflegt útlit	Helstu breytingar	Hönnuðir breytinga
Tegund	Timbur, bindingur	Einlyft	Ókunnur
Klæðning	Bárujárn	1937 Viðbygging	"
Þakgerð	Skáþak(skúrþak)	1945 Viðbygging	"
Þakklæðning	Bárujárn	Hækkun, ris	"
Undirstöður		Múrhúðun	"
		1949 Viðbygging	"
		1953 Viðbygging	"
		1964 Viðbygging	"
		Skúr á lóð	"

Saga

Húsið Skálará var upphaflega byggt sem sumarbústaður af Þorvarði Björnssyni yfirhafnsögumanni (1889-1972) árið 1932. Það var þá mun minna hús en nú, byggt úr bindingi, með skáþaki og járnklætt á veggjum og þaki (6 x 4,1 x 2,1 m að stærð). Margsinnis hefur verið byggt við húsið síðan. Elsti hluti þess er líklega miðhlutinn, sem snýr gafl til SA. Árið 1937 var búið að lengja húsið um tvo metra úr bindingi og byggja við það litla viðbyggingu með skáþaki (2,1 x 1,8 x 2,1). Árið 1945 var búið að byggja ris á húsið og múrhúða það með skeljasandi. Þá er virt útskot við húsið (5 x 5,6 x 2,5 m) og inngönguskúr (3,2 x 1,5 x 2,2 m). Árið 1949 var húsið í eigu Lúðvíks Dalbergs Þorsteinssonar og Jóhanns Einarssonar. Þá var búið að byggja við það nýja steinsteypa, skeljasandsklædda viðbyggingu með skáþaki (6 x 1,6 x 2,7 m). Þar virðist vera séríbúð. „Aðalhúsið“ mældist þá 10,4 x 5,2 x 2,5 m, auk þess sem virt var önnur viðbygging við það (4,9 x 4,1 x 2,7 m). Árið 1953 var húsið í eigu Jóhanns Einarssonar og Torfa Eysteinsonar. Húshluti Jóhanns (eldra húsið, austurhluti) mældist þá 7,6 x 8 x 2,7 m og var búið að byggja við það litla viðbyggingu úr hlöðum steini, hraunaða að utan (2,6 x 2,4 x 2,7). Húshluti Torfa (vesturhluti) mældist 7,8 x 7,6 x 2,7 m. Einnig er virtur nýr bílskúr Torfa (8,1 x 5,1 x 2,5 m) og ný geymsla Jóhanns (5 x 1,8 x 2 m). Árið 1964 var enn búið að gera nýja viðbyggingu við eldra húsið, eða austurhlutann, úr hlöðnum steini, einlyfta með flötu þaki (ekki gefin upp stærðarmál). Einnig var búið að byggja nýjan bílskúr á lóðinni, út timbri og pappklæddan að utan, líklega þann skúr sem stendur á lóðinni í dag. Reykjavíkurborg keypti húsið á árunum 1986-1988. Sóluskáli var byggður við norðvesturhlíð hússins um 2003-2004. Í dag (2020) er það skráð í eigu Félagsbústaða hf.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Einfalt múrhúðað timburhús frá kreppuárunum með steypum og steinhlöðnum viðbyggingum.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Húsið hefur gildi fyrir sögu byggðar á svæðinu og sögu húsnæðismála í Reykjavík á 20. öld. Það er einn af fáum vitnisburðum sem eftir eru í Elliðaárdal um óskípuagða íbúðabyggð sem tók að rísa þar á kreppuárunum og stríðsárunum og dreifðist áður um stóran hluta Elliðaárdals en er nú að mestu horfin.

Umhverfisgildi:

Miðlungs gildi. Lágrest hús sem lætur lítið yfir sér. Hluti af eldra byggðamynstri og búsetulandslagi á svæðinu.

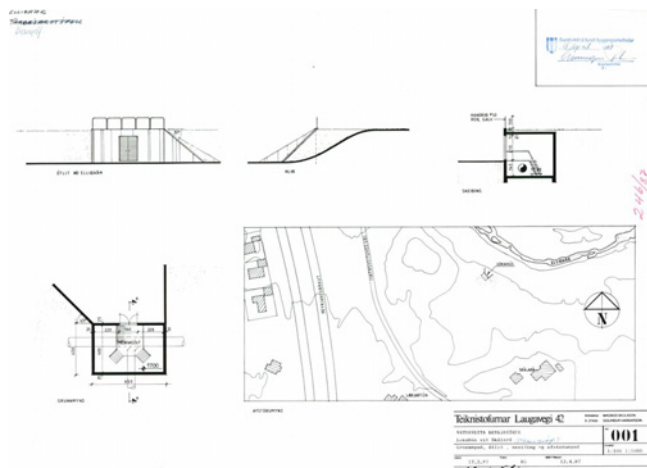
Upprunaleg gerð:

Lágt gildi. Húsinu hefur verið breytt mikið frá upprunalegri gerð með margvíslegum viðbyggingum og múrhúðun.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi. Bent er á gildi hússins fyrir sögu svæðisins.

Fyrsti eigandi Vatnsveita Reykjavíkur

Hönnun Magnús Skúlason
arkitektUpphafleg notkun
Lokahús

Upphafleg gerð

Tegund Steinsteyp
Klæðning Múrsléttað
Þakgerð Flatt þak
Þakklæðning Torf
Undirstöður Steypur

Upphaflegt útlit

Einlyft
Kjallari

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Niðurgrafið lokahús byggt árið 1987 fyrir Vatnsveitu Reykjavíkur, eftir teikningum Magnúsar Skúlasonar arkitekts.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Einfalt steinsteyp vatnsveitumannvirki, niðurgrafið að mestu.

Menningarsögulegt gildi:

Lágt. Mannvirkið ber vitni um innviðasögu borgarinnar.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Mannvirkið fellur vel að landslagi en hefur annars lítil áhrif á staðarmynd.

Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Mannvirkið virðist óbreytt.

Varðveislugildi:

Mannvirkið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Þórður Guðmundsson

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun

Íbúðarhús

Upphafleg gerð

Tegund	Timbur, bindingur
Klæðning	Timbur
Þakgerð	Skáþak(skúrþak)
Þakklæðning	Timbur
Undirstöður	Steyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft
Inng.skúr

Helstu breytingar

1947	Viðbygging
	Múrhúðun
<1954	Bílskúr
<1984	Endurbætur
	Hækkun, ris
	Ný klæðning
2005	Sólskáli
2007	Viðbygg. við bílskúr

Hönnuðir breytinga

Ókunnur

"

"

"

"

Saga

Húsið Heimahvammur var upphaflega byggt af Þórði Guðmundssyni árið 1940 sem sumarbústaður við Elliðaánnar. Það var þá minna hús en nú (5,6 x 4,1 x 2,7 m að stærð), byggt úr bindingi á steiptum grunni, með skáþaki og klætt að utan með borðum, pappa og listum. Inngönguskúr var við húsið, byggður eins og það. Ingvi Hraunfjörð Pétursson keypti húsið árið 1943 og mun það síðan hafa verið í eigu hans og afkomenda hans. Það var brunavirt í maí það ár og var þá óbreytt. Þá var það kallað „Heimahvammur við Elliðaár“. Árið 1947 var búið að rífa viðbyggingu sem áður var við húsið, líklega inngönguskúrinn, og byggja í staðinn nýja viðbyggingu úr timbri á steiptum grunni, einlyfta með risi og jarnþaki (6,6 x 6 x 3,6 m að stærð). Líklega er þar um að ræða eystri hluta núverandi húss, sem snýr í SV-NA. Eldri hluti hússins, vesturhlutinn, var óbreyttur, með skáþaki (sjá ljósmynd að ofan, frá 1973). Húsið var einnig allt múrhúðað að utan. Ekki finnast teikningar af húsinu eða heimildir um það í skjalasöfnum Reykjavíkurborgar frá því eftir 1947. Á 9. áratugi 20. aldar voru gerðar endurbætur á húsinu og virðist vesturhluti þess meðal annars hafa verið endurbyggður eða byggt á hann ris. Einnig hefur húsið allt verið klætt að utan með lóðréttri borðaklæðningu. Sólstofa var byggð við SV-gafl hússins um 2005. Samkvæmt Fasteignaskrá (2017) tilheyrir tveir skúrar eigninni: Bílskúr (mhl. 70) byggður 1945 (skv. Borgarvefsjá er um að ræða tvöfaldan skúr sem stendur fjær húsinu, en hann sést ekki á loftmyndum fyrr en 1965) og bílskúr (mhl. 02) byggður 1960 (skv. Borgarvefsjá sá sem stendur nær húsinu, en hann sést á loftmynd 1954 og er því byggður fyrir það). Gerð var viðbygging framan við síðarnefnda skúrinn um 2007. Húsið var í einkaeigu árið 2020 skv. Fasteignaskrá.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Einfalt timburhús frá stríðsárunum með seinni tíma breytingum.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Húsið hefur gildi fyrir sögu byggðar á svæðinu og sögu húsnæðismála í Reykjavík á 20. öld. Það er einn af fáum vitnisburðum sem eftir eru í Elliðaárdal um óskipulagða íbúðabyggð sem tók að rísa þar á kreppuárunum og stríðsárunum og dreifðist áður um stóran hluta Elliðaárdals en er nú að mestu horfin.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Íbúðarhús ásamt útihúsum mynda heild sem er hluti af eldra byggðamynstri og búsetulandslagi á svæðinu. Stendur undir sandbakka við vesturkvísl Elliðaánna, umkringt trjágróðri og fellur ágætlega að umhverfinu.

Upprunaleg gerð:

Lágt gildi. Húsið er mikið breytt frá upprunalegri gerð.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi. Bent er á gildi hússins fyrir sögu svæðisins.

Fyrsti eigandi Ókunnur

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun

Bifreiðaverkstæði

Upphafleg gerð

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Tegund	Timbur, bindingur	Einlyft
Klæðning	Bárujárn	
Þakgerð	Mænisþak	
Þakklæðning	Bárujárn	
Undirstöður		

Saga

Um er að ræða skúra sem byggðir voru fyrir 1965 og hóstu áður bifreiðaverkstæði. Í Fasteignaskrá er byggingarár skráð 1970, en á loftmyndum (Borgarvefsjá) má sjá að skúrar hafa staðið á þessum stað frá a.m.k. 1965.

Varðveislumat

Byggingarlist: Lágt gildi. Einfaldar skúrbyggingar.

Menningarsögulegt gildi: Miðlungs. Vitnisburður um óskipulagða byggð á svæðinu og hverfandi búsetulandslag.

Umhverfisgildi: Lágt. Skúrarnir hafa lítið gildi fyrir umhverfið.

Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Skúrarnir eru líklega óbreyttir að mestu.

Varðveislugildi: Skúrarnir hafa lágt varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Hitaveita Reykjavíkur

Hönnun

Upphafleg notkun

Borholuhús

Upphafleg gerð

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Tegund Timburgrind
Klæðning Krossviður
Þakgerð Skáþak(skúrþak)
Þakklæðning Bárújárn
Undirstöður Steyptar

Einlyft 2016 Ný klæðning

Saga

Árið 1932 hófust rannsóknarboranir eftir heitu vatni á svæðinu norðan Stekkjarbakka. Á árunum 1967 til 1984 voru boraðar þar 16 djúpar vinnsluholur á vegum Hitaveitu Reykjavíkur og voru átta þeirra virkjaðar og skúrar byggðir yfir þær. Í dag mun einungis ein borholan vera virk. Byggingarár er hér skráð eftir Fasteignaskrá. Byggingarefni skúranna er trégrind klædd rásuðum krossviði. Árið 2016 voru skúrarnir klæddir að utan með láréttri báruklæðningu.

Varðveislumat

Byggingarlist: Lágt gildi. Einföld skúrbygging.

Menningarsögulegt gildi: Lágt. Borholuhúsið hefur lágt menningarsögulegt gildi.

Umhverfisgildi: Lágt. Borholuhúsið hefur lágt umhverfisgildi.

Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Húsið er líklega óbreytt að mestu utan nýrrar klæðningar.

Varðveislugildi: Húsið hefur lágt varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Hitaveita Reykjavíkur

Hönnun

Upphafleg notkun

Borholuhús

Upphafleg gerð

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Tegund Timburgrind
 Klæðning Krossviður
 Þakgerð Skáþak(skúrþak)
 Þakklæðning Bárújárn
 Undirstöður Steyptar

Einlyft 2016 Ný klæðning

Saga

Árið 1932 hófust rannsóknarboranir eftir heitu vatni á svæðinu norðan Stekkjarbakka. Á árunum 1967 til 1984 voru boraðar þar 16 djúpar vinnsluholur á vegum Hitaveitu Reykjavíkur og voru átta þeirra virkjaðar og skúrar byggðir yfir þær. Í dag mun einungis ein borholan vera virk. Byggingarár er hér skráð eftir Fasteignaskrá. Byggingarefni skúranna er trégrind klædd rásuðum krossviði. Árið 2016 voru skúrarnir klæddir að utan með láréttri báruklæðningu.

Varðveislumat

Byggingarlist: Lágt gildi. Einföld skúrbygging.

Menningarsögulegt gildi: Lágt. Borholuhúsið hefur ekki mikið menningarsögulegt gildi.

Umhverfisgildi: Lágt. Borholuhúsið hefur lágt umhverfisgildi.

Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Húsið er líklega óbreytt að mestu utan nýrrar klæðningar.

Varðveislugildi: Húsið hefur lágt varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Hitaveita Reykjavíkur

Hönnun

Upphafleg notkun

Borholuhús

Upphafleg gerð

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Tegund	Timburgrind
Klæðning	Krossviður
Þakgerð	Skáþak(skúrþak)
Þakklæðning	Bárujárn
Undirstöður	Steyptar

Einlyft 2016 Ný klæðning

Saga

Árið 1932 hófust rannsóknarboranir eftir heitu vatni á svæðinu norðan Stekkjarbakka. Á árunum 1967 til 1984 voru boraðar þar 16 djúpar vinnsluholur á vegum Hitaveitu Reykjavíkur og voru átta þeirra virkjaðar og skúrar byggðir yfir þær. Í dag mun einungis ein borholan vera virk. Byggingarár er hér skráð eftir Fasteignaskrá. Byggingarefni skúranna er trégrind klædd rásuðum krossviði. Árið 2016 voru skúrarnir klæddir að utan með láréttri báruklæðningu.

Varðveislumat

Byggingarlist: Lágt gildi. Einföld skúrbygging.

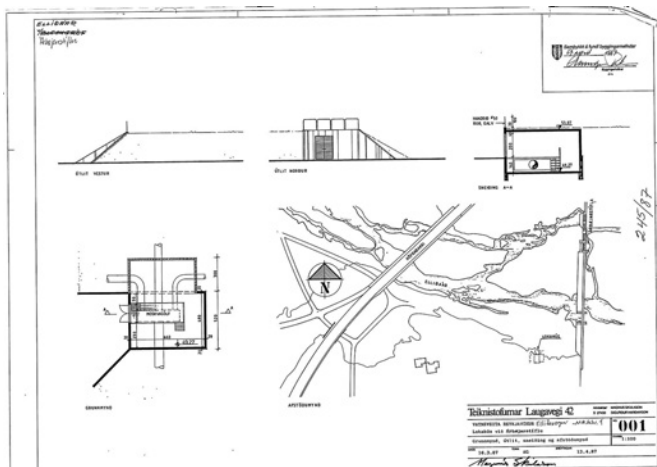
Menningarsögulegt gildi: Lágt. Borholuhúsið hefur lágt menningarsögulegt gildi.

Umhverfisgildi: Lágt. Borholuhúsið hefur lágt umhverfisgildi.

Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Líklega óbreytt að mestu utan nýrrar klæðningar.

Varðveislugildi: Húsið hefur lágt varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Vatnsveita Reykjavíkur

Hönnun Magnús Skúlason
arkitektUpphafleg notkun
Lokahús

Upphafleg gerð

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Múrsléttað
Þakgerð	Flatt þak
Þakklæðning	Torf
Undirstöður	Steyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft
Kjallari

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Niðurgrafið lokahús byggt árið 1987 fyrir Vatnsveitu Reykjavíkur, eftir teikningum Magnúsar Skúlasonar arkitekts.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Einfalt, steinsteypt vatnsveitumannvirki, niðurgrafið að hluta.

Menningarsögulegt gildi:

Lágt. Mannvirkið ber vitni um innviðasögu borgarinnar.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Mannvirkið fellur vel að landslagi en hefur annars lítil áhrif á staðarmynd.

Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Mannvirkið virðist óbreytt.

Varðveislugildi:

Mannvirkið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Ókunnur

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun
Íbúðarhús

Upphafleg gerð

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Tegund	Timbur
Klæðning	Bárujárn
Þakgerð	Skáþak(skúrþak)
Þakklæðning	Bárujárn
Undirstöður	

1962	Bílskúr
1979	Stækkun bílskúrs

Ókunnur
Ókunnur

Saga

Húsið Hraunteigur er staðsett sunnan Elliðaáa, austan götunnar Höfðabakka. Það var byggt án lóðaréttinda og byggingarleyfis. Ekki finnast teikningar af því en byggingarár skv. Fasteignaskrá er 1956. Húsið tilheyrði óskipulagðri íbúðabyggð í Elliðaárdal á stríðsárunum og eftirstríðsárunum, þegar húsnæðisekla var mikil í Reykjavík. Röð húsa reis þá m.a. meðfram Vatnsveituvegi, sem lagður hafði verið vegna framkvæmda við lagningu vatnsveitu í gegnum svæðið á árunum 1908-1909. Þessi hús eru nú flest horfin. Húsið Hraunteigur lenti austan Höfðabakka þegar sú gata var lögð í byrjun 9. áratugar 20. aldar og stendur þar sem vitnisburður um hina horfnu byggð við Vatnsveituveg.

Vestan við húsið er bílskúr sem reistur var árið 1962 skv. Fasteignaskrá. Á loftmynd frá 1965 virðist standa skúr sunnar á lóðinni en á loftmynd frá 1971 er kominn skúr á núverandi stað (sjá Borgarvefsjá). Loftmyndir frá 1975-1979 sýna að skúrinn hefur þá verið stækkaður til austurs.

Húsið er í dag (2020) kynnt með olíu. Við húsið er rafmagnsstaur og liggja raflínur í lofti frá staurnum yfir í húsið. Húsið er í einkaeigu.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Bárujárnsklætt timburhús frá 6. áratugi 20. aldar með áföstum skúr.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Húsið hefur gildi fyrir sögu byggðar á svæðinu og sögu húsnæðismála í Reykjavík á 20. öld. Það er einn af fáum vitnisburðum sem eftir eru um óskipulagða íbúðabyggð sem tók að rísa á kreppu- og stríðsárunum m.a. í Elliðaárdal. Húsið er því vitnisburður um hverfandi búsetulandslag.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Húsið er lágreist, umkringt trjágróðri og sést lítt frá götu og fellur því ágætlega að umhverfinu.

Upprunaleg gerð:

Miðlungs gildi. Líklega óbreytt að mestu frá upprunalegri gerð.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi. Bent er á gildi hússins fyrir sögu svæðisins.

2.4.4 Varðveislumat fyrir hús og mannvirki

Í varðveislumati húsakönnunar er gerð grein fyrir *verndarstöðu* viðkomandi húsa og mannvirkja gagnvart lögum og gildandi deiliskipulagi sveitarfélags, þ.e. hvort hús eru friðlýst, friðuð, umsagnarskyld eða hverfisvernduð. Friðlýsing húsa og friðun húsa sem eru 100 ára og eldri byggir á lögum um menningarminjar nr. 80/ 2012. Þar er jafnframt kveðið á um umsagnarskyldu vegna húsa sem byggð eru 1925 og fyrr.³⁶⁶ Hverfisvernd er skilgreind í skipulagslögum nr. 123/2010.³⁶⁷

Í húsakönnunum eru einnig, á grundvelli varðveislumats og niðurstöðu um varðveislugildi, gerðar tillögur um hverfisverndun húsa eða heilda sem síðan geta hlotið staðfestingu í deiliskipulagi. Hverfisvernd húsa og mannvirkja í Reykjavík byggir m.a. á borgarverndarstefnu Reykjavíkurborgar sem sett er fram í aðalskipulagi. Í *Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030* er sett fram núgildandi borgarverndarstefna Reykjavíkurborgar og skilgreindir þeir verndunarflokkar sem byggt er á við hverfisverndun húsa og byggðaheilda í Reykjavík.³⁶⁸ Þar er jafnframt allt svæðið innan gömlu Hringbrautar / Snorrabrautar skilgreint sem hverfisverndarsvæði. Um verndun á því svæði er auk þess stuðst við eldri húsverndarstefnu (Húsverndarskrá Reykjavíkur) sem gefin var út með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*.³⁶⁹

Við mat á varðveislugildi húsa og mannvirkja er stuðst við leiðbeiningar Minjastofnunar um gerð byggða- og húsakannana og skráningu húsa og mannvirkja.³⁷⁰ Metnir eru eftirfarandi þættir og gildi hvers og eins metið *hátt, miðlungs* eða *lágt*: *Byggingarlistarlegt gildi, menningarsögulegt gildi, umhverfisgildi, upprunaleiki (upprunalegt gildi) og tæknilegt ástand*. Niðurstaða varðveislumats, þ.e. varðveislugildi húss, byggist síðan á innbyrðis mati á vægi hvers þáttar og vega þar þyngst gildi byggingarlistar, menningarsögu og umhverfis.

Verndunarflokkar sem byggja á lögum um menningarminjar nr. 80/2012:

Friðlýst hús og mannvirki - BLÁR FLOKKUR

Hús og mannvirki sem friðlýst eru með ákvörðun ráðherra samkvæmt 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.³⁷¹ Hús sem voru friðuð samkvæmt eldri lögum teljast nú einnig friðlýst.³⁷² Um friðlýsingu segir í 5. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012: „Friðlýsing fornleifa, húsa og mannvirkja getur falið í sér kvöð sem þinglýst er á fasteign og hefur þann tilgang að tryggja sem best varðveislu menningarminja.“

³⁶⁶ *Lög um menningarminjar* - nr. 80 - 29.6.2012. Tóku gildi 1.1.2013. Sjá vef alþingis: <http://www.althingi.is> → Lagasafn → Leit í lagasafni → Leitarorð: „Lög um menningarminjar“. Sótt 6.12.2018.

³⁶⁷ *Skipulagslög* - nr. 123 - 22.9.2010. Tóku gildi 1.1.2011. Sjá vef alþingis: <http://www.althingi.is> → Lagasafn → Leit í lagasafni → Leitarorð: „Skipulagslög“. Sótt 6.12.2018.

³⁶⁸ *Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030*. A-hluti: „Borg fyrir fólk“ og C-hluti: „Fylgiskjöl“ - „Aðalskipulag - Borgarverndarstefna“. Sjá vef Reykjavíkurborgar: <http://reykjavik.is/thjonusta/adalskipulag-reykjavikur> → Val úr lista: C-hluti - Fylgiskjöl → Pdf.skjal, bls. 334.

³⁶⁹ *Húsvernd í Reykjavík. Svæðið innan Hringbrautar / Snorrabrautar*. Þemahefti með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*.

³⁷⁰ *Húsaskráning – Huginn – Húsakönnun*. Minjastofnun Íslands. Leiðbeiningarit 2. Reykjavík 2019, bls. 33-34.

³⁷¹ *Lög um menningarminjar* - nr. 80 - 29.6.2012. Tóku gildi 1.1.2013.

³⁷² Friðlýst hús eru á skrá hjá Minjastofnun Íslands og þar er getið um friðunarár og hvaða hluti byggingar er friðaður, sjá: www.minjastofnun.is → Hús og mannvirki → Friðlýst hús og mannvirki → Reykjavík.

Friðuð hús og mannvirki - FJÓLUBLÁR FLOKKUR

Öll hús og mannvirki sem eru 100 ára og eldri eru friðuð samkvæmt aldursákvæði 29. gr. laga um menningarminjar nr. 80/201.³⁷³ Gildir nú um *hús byggð 1920 eða fyrr* samkvæmt Fasteignaskrá Þjóðskrár Íslands. Athuga skal að heimildir geta verið um annað byggingarár en það sem gefið er upp í Fasteignaskrá.³⁷⁴

Umsagnarskyld hús - APPELSÍNUGULUR FLOKKUR

Hús sem hvorki eru friðuð né friðlýst en byggð 1925 eða fyrr, og kirkjur reistar 1940 eða fyrr, eru umsagnarskyld samkvæmt 30. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012, þ.e. eigendum þeirra er skylt að leita umsagnar Minjastofnunar Íslands ef þeir hyggjast breyta þeim, flytja þau eða rífa.

Ákvæði um hverfisvernd í skipulagslögum nr. 123/2010:³⁷⁵

I. kafli, 2. gr.: „Hverfisvernd: Ákvæði í svæðis-, aðal- eða deiliskipulagi um verndun sérkenna eldri byggðar, annarra menningarsögulegra minja eða náttúruminja.“

IV. kafli, 12. gr.: „Ef talin er þörf á að vernda sérkenni eldri byggðar eða annarra menningarsögulegra minja, náttúruminjar, náttúrufar eða gróður vegna sögulegs, náttúrulegs eða menningarlegs gildis við gerð skipulagsáætlunar, án þess að um friðun sé að ræða samkvæmt öðrum lögum, skal setja í viðkomandi skipulagsáætlun ákvæði um hverfisvernd.“

Verndunarflokkar sem byggja á hverfisvernd skv. skipulagslögum nr. 123/2010 og borgarverndarstefnu Reykjavíkur í AR 2010-2030:³⁷⁶

Einstök hús, húsaðir og götumyndir - RAUÐUR FLOKKUR

Einstök hús, húsaðir og götumyndir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna byggingarlistarlegrar, menningarsögulegrar og/eða umhverfislegrar sérstöðu þeirra.³⁷⁷

Samstæður húsa og heildir - GULUR FLOKKUR

Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra.³⁷⁸

³⁷³ Lög um menningarminjar - nr. 80 - 29.6.2012. Tóku gildi 1.1.2013. Sjá einnig vef Minjastofnunar Íslands: www.minjastofnun.is → Hús og mannvirki → Friðuð hús og mannvirki → Reykjavík.

³⁷⁴ Komi upp vafamál í tengslum við byggingarár húsa í Reykjavík má leita upplýsinga hjá Borgarsögusafni Reykjavíkur í gegnum netfangið minjavarsla@reykjavik.is.

³⁷⁵ Skipulagslög - nr. 123 - 22.9.2010. Tóku gildi 1.1.2011.

³⁷⁶ Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030. C-hluti: „Fylgiskjöl“. Sjá vef Reykjavíkurborgar:

<http://reykjavik.is/thjonusta/adalskipulag-reykjavikur> → Val úr lista: C-hluti - Fylgiskjöl → Pdf.skjal, bls. 334.

³⁷⁷ Áður: **grænn** flokkur: Verndun 20. aldar bygginga, **rauður** flokkur: Tillaga að friðun og **dökkgulur** flokkur: Verndun götumynda, sjá *Húsvernd í Reykjavík*, þemahefti með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*.

³⁷⁸ Áður: **ljósgulur** flokkur: Verndun byggðamynsturs og **milligulur** flokkur: Verndun svæða, sjá *Húsvernd í Reykjavík*, þemahefti með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*.

Elliðaárdalur

Varðveislumat húsa og mannvirkja³⁷⁹

BLÁR FLOKKUR: Friðlýst hús og mannvirki.

Elliðaárvirkjun og mannvirki sem henni tilheyra, Rafstöðvarvegur 6, 8, 10, 12, 14 (án síðari tíma viðbygginga), þrýstivatnspípa (frá 1978) og Árbæjarstífla.

Rafstöðvarvegur 6 – Elliðaárstöð, rafstöðvarhús – b. 1921.

Friðlýst af menntamálaráðherra 14. júní 2012 samkvæmt 1. mgr. 4. gr. laga um húsafriðun, nr. 104/2001 og telst því friðlýst hús skv. 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.

Stöðvarhús Elliðaárstöðvar tilheyrir heildstæðri húsaþyrpingu Rafmagnsveitu Reykjavíkur (OR) sem staðsett er sunnan Rafstöðvarvegar. Húsið er með fyrstu mannvirkjum Rafmagnsveitu Reykjavíkur á svæðinu og var sérhannað til að hýsa tækjabúnað rafstöðvarinnar. Það er mikilvægur vitnisburður um þær miklu tæknibreytingar sem urðu með tilkomu rafmagnsvæðingar í Reykjavík á fyrri hluta 20. aldar. Húsið er mjög upprunalegt að gerð með upprunalegum tækjabúnaði og innri frágangi.

Rafstöðvarvegur 8 – Elliðaárstöð, íbúðarhús rafstöðvarstjóra – b. 1921.

Friðlýst af menntamálaráðherra 14. júní 2012 samkvæmt 1. mgr. 4. gr. laga um húsafriðun, nr. 104/2001 og telst því friðlýst hús skv. 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.

Íbúðarhúsið tilheyrir heildstæðri húsaþyrpingu Rafmagnsveitu Reykjavíkur (OR) sem staðsett er sunnan Rafstöðvarvegar. Húsið stendur sem vitnisburður um starfsemi Rafmagnsveitu Reykjavíkur og ábúð á staðnum.

Rafstöðvarvegur 10 – Elliðaárstöð, hlaða – b. 1933.

Friðlýst af menntamálaráðherra 14. júní 2012 samkvæmt 1. mgr. 4. gr. laga um húsafriðun, nr. 104/2001 og telst því friðlýst hús skv. 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.

Hlaðan tilheyrir heildstæðri húsaþyrpingu Rafmagnsveitu Reykjavíkur (OR) sem staðsett er sunnan Rafstöðvarvegar. Húsið stendur sem vitnisburður um búskap sem fylgdi ábúð stöðvarstjóra á staðnum.

Rafstöðvarvegur 12 – Elliðaárstöð, fjós – b. 1924.

³⁷⁹ Borgarsögusafn (áður Árbæjarsafn) hefur unnið út frá því að að tillögur um verndun húsa og heilda sem settar eru fram í húsakönnunum safnsins séu viðbót við og endurskoðun á húsverndarstefnu Reykjavíkur, eða svokallaðri Húsverndarskrá Reykjavíkur. Húsverndarskrá Reykjavíkur var gefin út í þemaheftinu *Húsvernd í Reykjavík, svæðið innan Hringbrautar / Snorrabrautar* sem fylgdi *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*. Þar segir: “Húsverndarskráin er grunnur að framtíðarstefnumótun í húsverndarmálum í Reykjavík og mun hún verða staðsett á Árbæjarsafni. Tillögur um verndun og friðun eru gerðar á grundvelli hennar og mun hún verða yfirfarin með reglulegu millibili” (bls. 9).

Friðlýst af menntamálaráðherra 14. júní 2012 samkvæmt 1. mgr. 4. gr. laga um húsafriðun, nr. 104/2001 og telst því friðlýst hús skv. 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.

Húsið tilheyrir heildstæðri húsabyrpingu Rafmagnsveitu Reykjavíkur (OR) sem staðsett er sunnan Rafstöðvarvegjar. Það stendur sem vitnisburður um þann búskap sem fylgdi ábúð stöðvarstjóra á staðnum.

Rafstöðvarvegur 14 – Elliðaárstöð, spennistöð – b. 1937.

Friðlýst af menntamálaráðherra 14. júní 2012 samkvæmt 1. mgr. 4. gr. laga um húsafriðun, nr. 104/2001 og telst því friðlýst hús skv. 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.

Um er að ræða þann hluta hússins sem byggður var 1937 eftir teikningu Sigurðar Guðmundssonar, þ.e. spennistöðvarhús hannað í anda fúnkisstefnunnar. Það tilheyrir heildstæðri húsabyrpingu Rafmagnsveitu Reykjavíkur (OR) sem staðsett er sunnan Rafstöðvarvegjar.

Elliðaárstöð, Árbæjarstífla – b. 1920-1929.

Friðlýst af menntamálaráðherra 14. júní 2012 samkvæmt 1. mgr. 4. gr. laga um húsafriðun, nr. 104/2001 og telst því friðlýst hús skv. 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.

Um er að ræða fyrsta áfanga stíflunnar, sem reistur var á árunum 1920-1929.

Þrýstivatnspípa, Árbæjarstífla – b. 1978.

Friðlýst af menntamálaráðherra 14. júní 2012 samkvæmt 1. mgr. 4. gr. laga um húsafriðun, nr. 104/2001 og telst því friðlýst hús skv. 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.

Á áttunda áratugnum voru þrýstivatnspípur frá 1920 endurnýjaðar og sett ein pípa í stað þeirra tveggja. Nýja þrýstivatnspípan sem hér um ræðir er úr timbri en hluti hennar liggur ofanjarðar og er hulinn jarðvegi.

FJÓLUBLÁR FLOKKUR: *Friðuð hús og mannvirki.*

Rafstöðvarvegur 11 – Ártún, íbúðarhús – b. 1910.

Friðuð samkvæmt aldursákvæði 29. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012.

Húsið og umhverfi þess bera vitni um langa sögu jarðarinnar Ártúns og búskapar á svæðinu fyrir tíð íbúðarbyggðar og skipulags á svæðinu. Húsið er síðasti hlekkurinn í byggingarsögu býlisins Ártúns.

GULUR FLOKKUR: *Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra.*

Bújörð Ártúns, rafstöðvarsvæðið í Elliðaárdal ásamt starfsmannahúsum Rafmagnsveitu Reykjavíkur og húsum á Ártúnsblettum við Rafstöðvarveg.

Borgarsögusafn hefur áður lagt til í útgefni skýrslu nr. 183/2017³⁸⁰ að skilgreint verði sem eitt hverfisverndarsvæði það svæði sem nær yfir bæjarstæði býlisins Ártúns, rafstöðvarsvæðið með eldri og yngri húsum tilheyrandi Elliðaárvirkjun og húsabyrpingu við Rafstöðvarveg sem samanstendur af starfsmannahúsum Rafmagnsveitu Reykjavíkur og húsum sem byggð voru á Ártúnsblettum. **Borgarsögusafn áréttar þessa niðurstöðu sína og leggur hér með til hverfisverndun þess hluta svæðisins sem fellur innan deiliskipulags Elliðaárdals. Innan þessa svæðis eru einnig sérstaklega skilgreind og afmörkuð verndarsvæði fornleifa og hverfisverndarsvæði herminja (sjá fornleifaskrá og mynd 263).**

Ártún er ein af fáum gömlum bújörðum í Reykjavík þar sem enn stendur hús (b. 1909) á bæjarhólnum. Elsta heimild um byggð á jörðinni er frá 1379. Íbúðarhús jarðarinnar Ártúns er friðað, ásamt fornleifum gamla bæjarstæðisins, þ.e. bæjarhól, heimtröð, túngörðum og túnum. Æskilegt er að varðveita húsið og umhverfi þess sem menningar- og búsetulandslag sem ber vitni um langa sögu jarðarinnar.

Elliðaárvirkjun og eldri mannvirki sem henni tilheyrir eru friðlýstar menningaminjar. Virkjunin hafði og hefur enn mikil áhrif á umhverfi Elliðaárdals og segir sögu tæknibreytinga sem urðu á fyrri hluta 20. aldar. Hin friðlýsta húsabyrping sunnan Rafstöðvarvegur er ótvírætt ein hin mikilvægasta í menningar- og byggingarsögu Reykjavíkur. Yngri mannvirki tilheyrandi virkjuninni, svo sem toppstöðin (Rafstöðvarvegur 4), eru einnig hluti af þessari sögu og æskilegt væri að vernda allt svæði rafstöðvarinnar sem heild. Hús starfsmanna Rafmagnsveitunnar sem byggð voru við Rafstöðvarveg á fjórða og fimmta áratugnum eru einnig hluti af þessari heild.

Innan þeirrar húsabyrpingar sem stendur við Rafstöðvarveg eru einnig hús sem byggð voru á erfðafestublettum (Ártúnsblettum 1-3) á svipuðum tíma. Þau hús sem eftir standa í Reykjavík af þeim sem byggð voru á erfðafestulöndum, eru til vitnis um búsetulandslag sem áður einkenndi bæjarlandið utan meginbyggðarinnar og hvarf að mestu með tilkomu skipulagðra hverfa. Mikilvægt er að huga að verndun þessara húsa og nánasta umhverfis þeirra, en það er einna helst á svæðum sem standa á jöðrum skipulagðra hverfa eða innan útivistarsvæða, eins og í Laugardal og Elliðaárdal, sem enn má finna heildir eða þyrpingar slíkra húsa með sínu upprunalega gróna umhverfi.

Að mati Borgarsögusafns getur verndun ofantalinna svæða eða minjaheilda sem hverfisverndarsvæðis átt samleið með verndun og uppbyggingu Elliðaárdals sem útivistarsvæðis og borgargarðs.

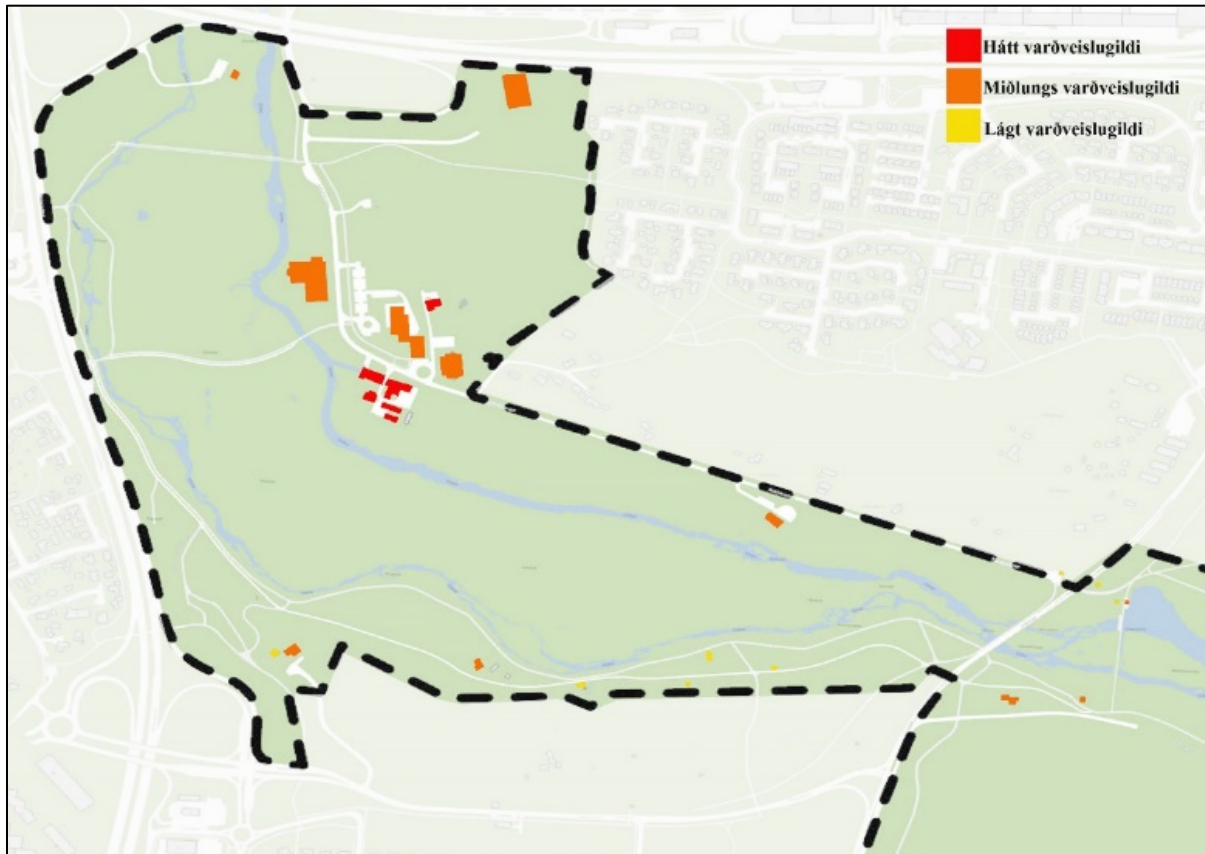
Fyrir þau hús sem vernduð eru í gulum flokki gilda þau almennu verndunarákvæði sem í eldri húsverndarstefnu³⁸¹ eiga við um:

- Milligulan flokk: Svæði sem lagt er til að vernda.
- Ljósulan flokk: Byggðamynstur sem lagt er til að vernda.
- Lagt er til að svip húsa verði sem minnst raskað, t.d. þak- og gluggagerðum.

³⁸⁰ Drífa Kristín Þrastardóttir o fl.: Byggðakönnun. Borgarhluti 7. Árbær. Borgarsögusafn, skýrsla nr. 183, bls. 128-129.

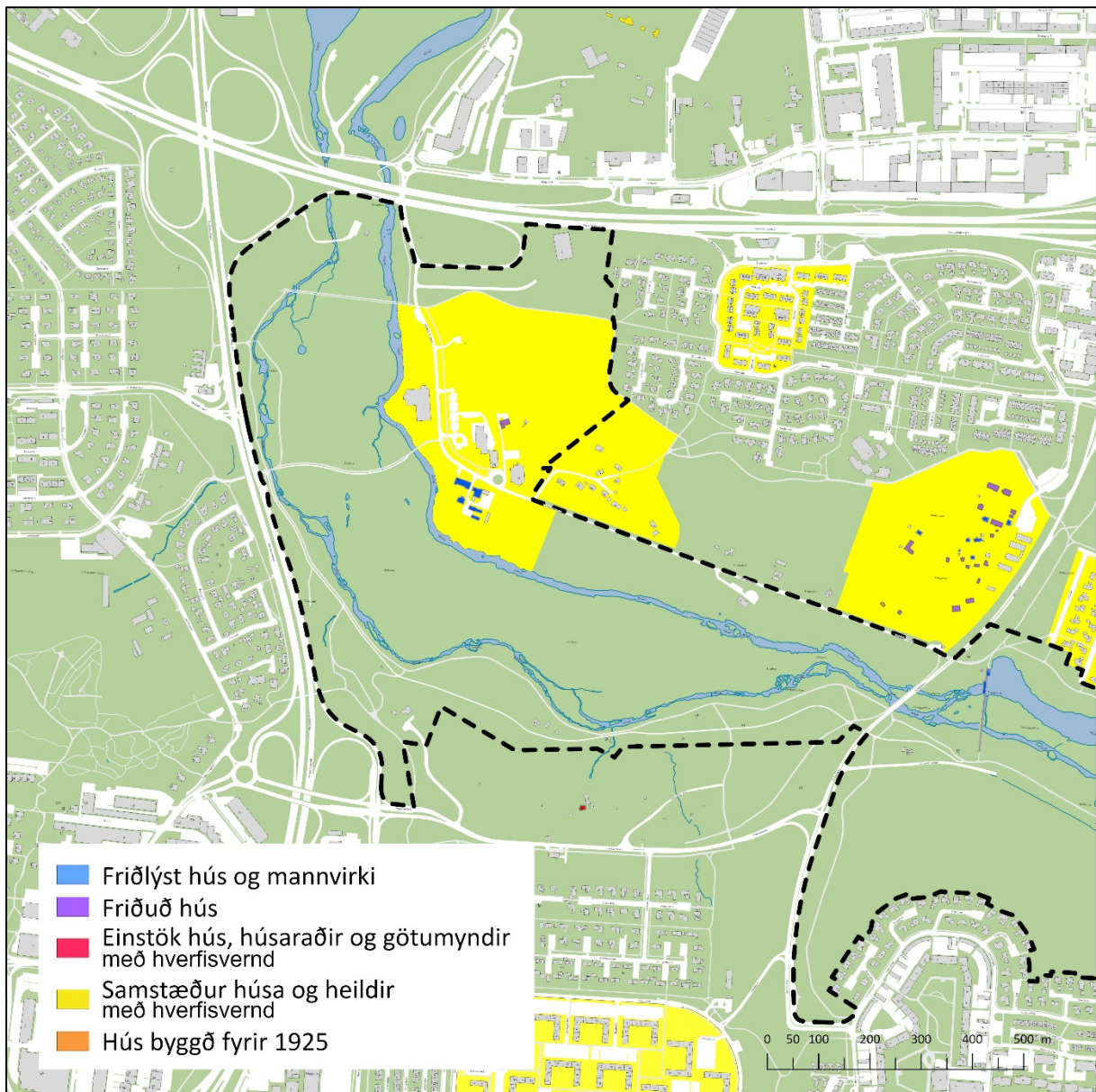
³⁸¹ Húsvernd í Reykjavík, svæðið innan Hringbrautar / Snorrabrautar. Þemahefti með Aðalskipulagi Reykjavíkur 996-2016.

- Upprunaleg veggáferð (t.d. múrlitur) húsa haldist, þar sem hún hefur varðveist.
- Sýna þarf sérstaka aðgát við hönnun breytinga og viðbygginga.
- Breytingar taki mið af mælikvarða byggðar og hlutföllum húsa.

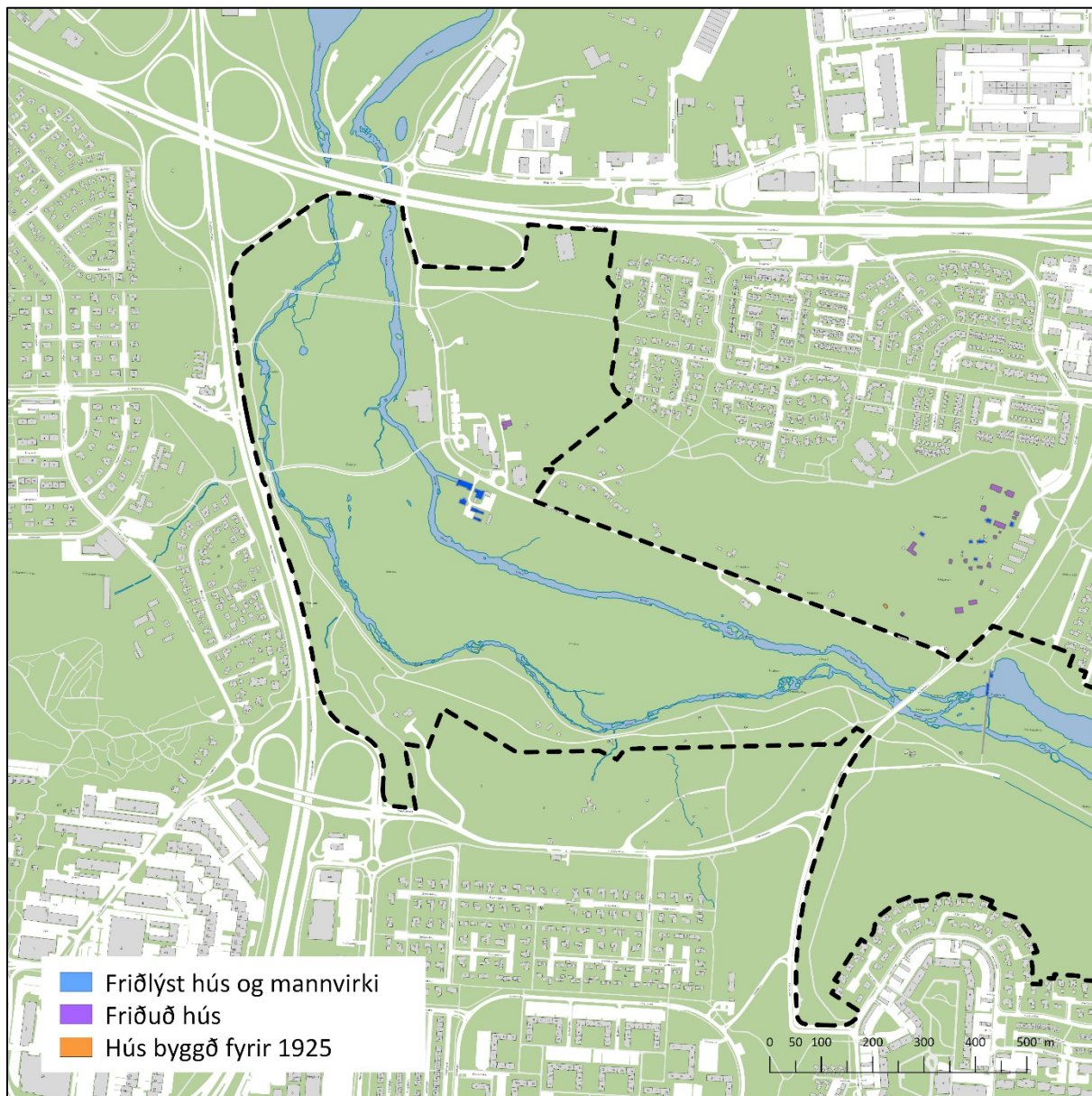

Mynd 262 Myndin sýnir skiptingu varðveisluflokkanna þriggja innan deiliskipulagssvæðisins.

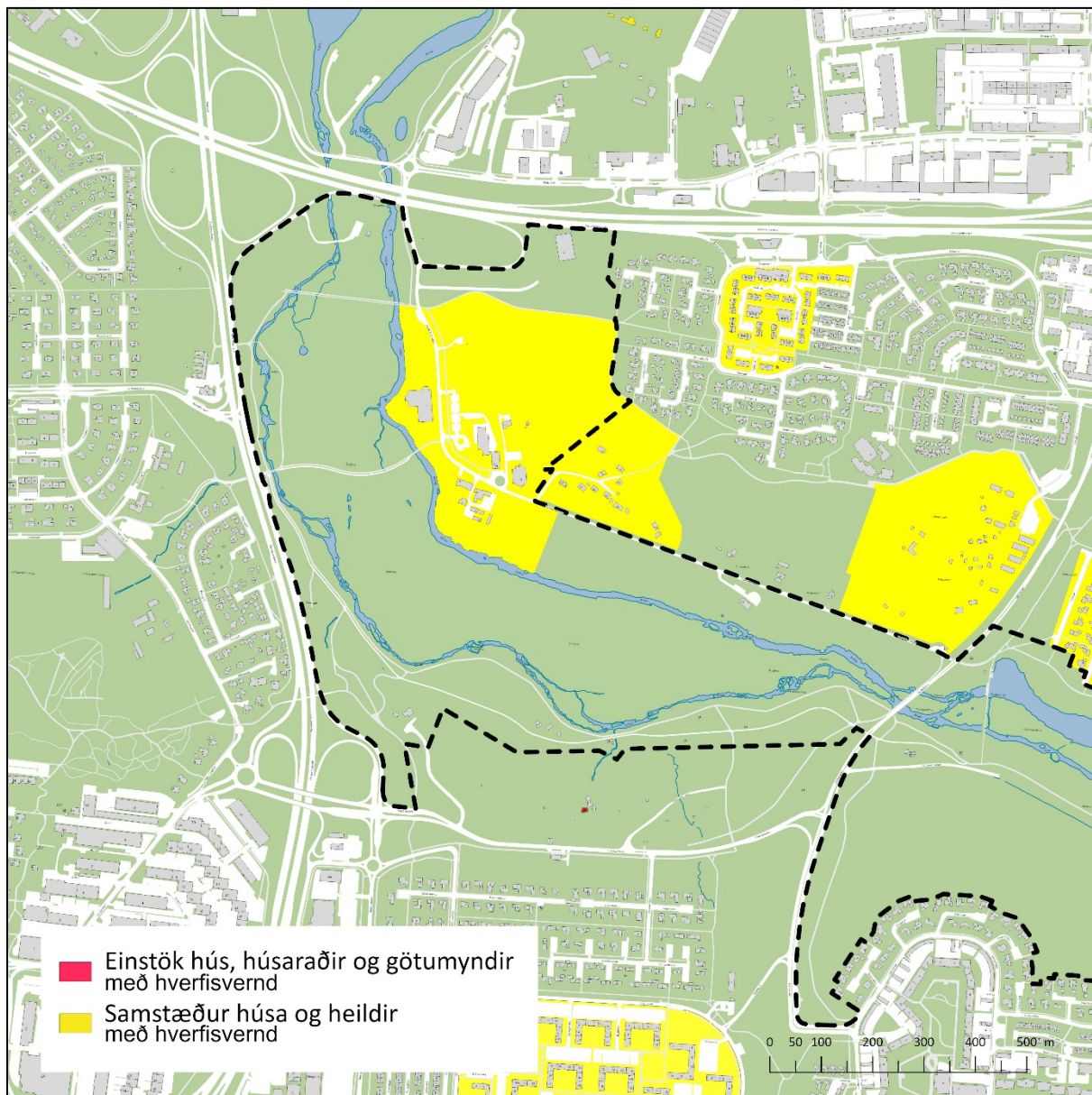
HÚSVERNDARKORT REYKJAVÍKUR Elliðaárdalur

Friðuð og friðlýst hús innan svæðisins

Tillögur um hverfisverndun innan svæðisins

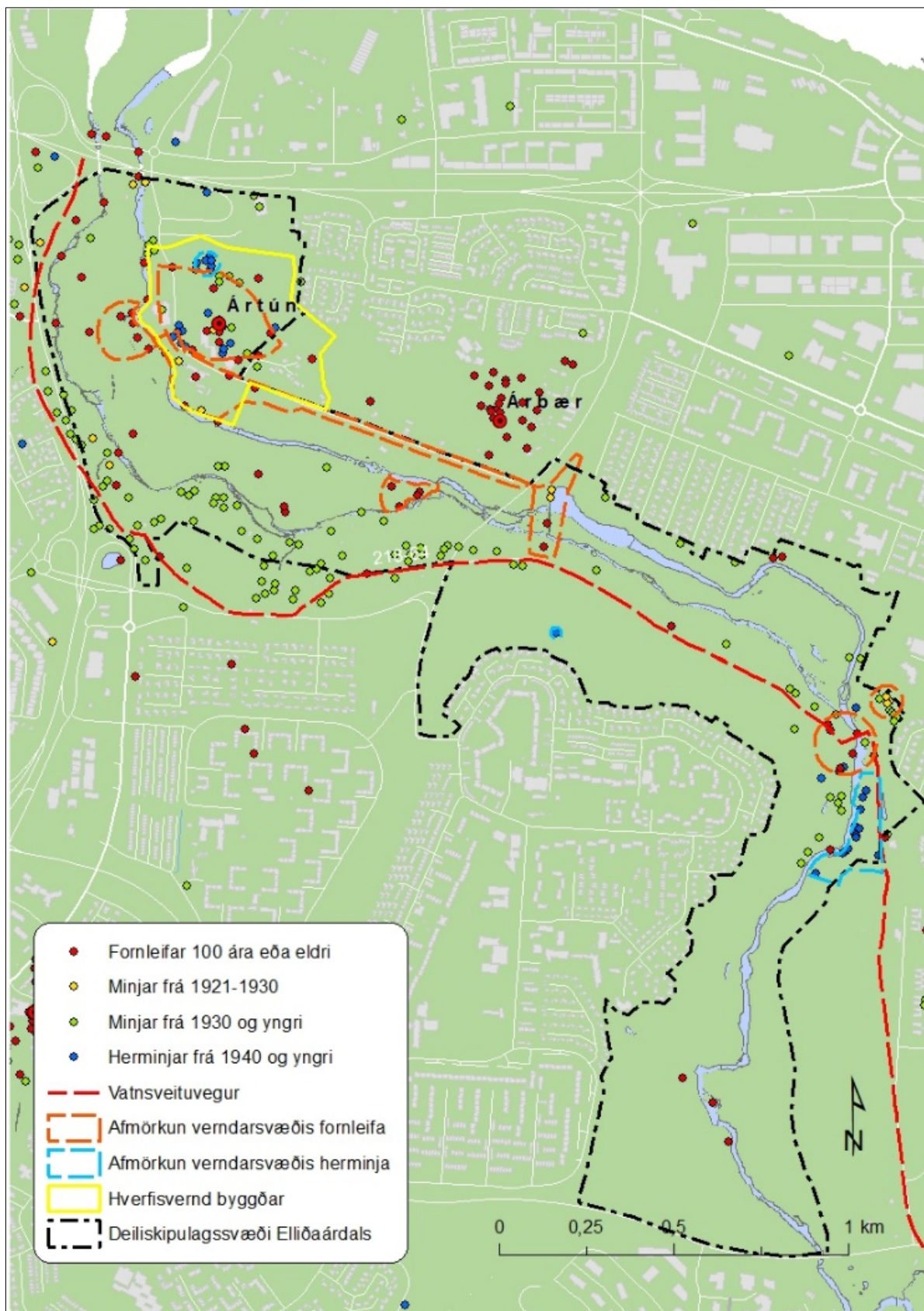

2.5 Heildarniðurstöður um verndarsvæði í Elliðaárdal

Verndarsvæði í Elliðaárdal fyrir fornleifar, minjar, mannvirki og byggð, sem hafa verið skilgreind hér að framan, eru hér sett fram á einu korti, sjá mynd 263.

Verndarsvæði fornleifa eru svæði um fornleifar sem eru friðaðar og þar sem búast má við óþekktum fornleifum. Aldursfriðaðar fornleifar hafa 15 m friðhelgað svæði út fyrir sýnilegar minjar (sjá kafla 2.3.5 Varðveislumat fyrir fornleifar, mannvirki og yngri minjar). Lagt er til að skilgreind verndarsvæði fornleifa verði hverfisverndarsvæði. Herminjar eru ekki friðaðar minjar en hér er lagt til að verndarsvæði herminja falli undir hverfisvernd í fyrirhugðu deiliskipulagi Elliðaárdals. Auk þess hefur verið skilgreind hverfisverndun byggðar við Rafstöðina og bæjarhóll Ártúns, sjá húsverndarkort bls. 185, en slík verndun hefur áður verið lögð til í skýrslu Borgarsögusafns nr. 183, *Byggðakönnun. Borgarhluti 7 - Árbær*.³⁸²

³⁸² Drífa Kristín Þrastardóttir o fl.: *Byggðakönnun. Borgarhluti 7- Árbær*, bls. 133.

Mynd 263 Afmörkun verndarsvæða á skipulagssvæði Elliðaárdals.³⁸³

³⁸³ Grunnur úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Kortavinnsla og staðsetning minja: Anna Lís Guðmundsdóttir, Borgarsögusafni.

Heimildaskrá

Óprentaðar / Óútgefnar heimildir

Borgarskjalasafn Reykjavíkur:

Aðf. 742. Brunabótavirðingar 1924-1926.

Aðf. 744. Brunabótavirðingar 1928-1930.

Aðf. 745–747. Brunabótavirðingar 1930-1942.

Aðf. 4339-4341. Brunabótavirðingar 1945-1953.

Lýsingabækur Brunavirðinga 1954-1981. Lýsingabók nr. 15, Nönnugata – Skarphéðinsgata.

Skjöl bæjarráðs (DI):

DI/9920 - Kóngsbakki 13/Gilsbakki/Blesugróf.

Skjöl byggingarnefndar (B):

B/3659 - Skógarsel 11, 13, 15 og 17 (áður Breiðholtsblettur I og Alaska), bréf Þórs Magnússonar þjóðminjavarðar til skipulagsnefndar Reykjavíkur dags. 2. júlí 1981; skjal um friðlýsingu gamla bæjarstæðis Breiðholts ásamt kirkjutóft og kirkjugarði, dags. 28. júlí 1981.

Borgarsögusafn Reykjavíkur:

Byggðar lóðir í Reykjavík.

Fornleifaskrá Reykjavíkur

Gagnasafn um fornleifar í Reykjavík:

Gunnar Bollason: „Stutt söguágrip nokkurra jarða í lögsagnarumdæmi Reykjavíkur. Tekið saman vegna fornminjaskráningar Kjalarness og endurskoðunar fornminjaskrár Reykjavíkur“. Óútg. handrit. Reykjavík 1999.

Þór Magnússon: „Breiðholtskirkja“, minnisblað dags. 25. maí 2001. Óútg. gögn.

Gagnasafn um hús í Reykjavík.

„Húsakönnun: Blesugróf“. Bréf Páls V. Bjarnasonar arkitekts á Minjasafni Reykjavíkur sent Skipulagsfulltrúa Reykjavíkur, dags. 6. apríl 2004. Óútg. gögn.

Tölvupóstur frá Sigurði Stefánssyni umsjónarmanni fasteigna hjá Veitum til Drífu Kristínar Þrastardóttur verkefnastjóra húsverndar hjá Borgarsögusafni, dags. 26. apríl 2017 og 3. maí 2017.

Húsaskrá Reykjavíkur.

Kortasafn.

Skipulagsupprættir.

Ljósmyndasafn Reykjavíkur: Ljósmyndir úr safneign.

Minjastofnun Íslands:

Leiðbeiningar um gerð byggða- og húsakannana. Óútgefið leiðbeiningarit. Húsafriðunarnefnd 2009.

Friðlýsingarskjal Elliðaárvirkjunar og mannvirki sem henni tilheyrir. Sjá vef
Minjastofnunar: <http://www.minjastofnun.is/hus-og-mannvirki/fridlyst-hus-og-mannvirki/rekjavik/nr/807>

Landmælingar Íslandas:

Loftmynd AMS100072 10-11-1945.
Loftmyndasafn, tökudagur 1953-09-16, LI1-9260.
Loftmyndasafn, tökudagur 1953-09-16, LI1-9261.
Loftmyndasafn, tökudagur 1953-09-16, LI1-9262.
Loftljósmynd, Kort-LI101-9256, árið 1953.
Loftljósmynd, 16.09.1953 Elliðaár - Selsvör, mynd númer LI101-LI1-9258-qv.
Loftljósmynd, Kort-D10-D-3951, dags. 28/9/1973.
Kortasafn. Kort danska herforingjaráðsins af Reykjavík 1909 (hluti). Generalstabens
Topografiske Afdeling. Kaupmannahöfn 1909, mælt 1908.

Landsbókasafn Íslands:

Gullbringu og Kjósar Sýsla, með nokkrum parti af Árnessýslu, mæld og teiknað að til
hlutan ens íslenska Bókmentafélags, árið 1831. Höfundur Björn Gunnlaugsson.

Skjalaver Reykjavíkurborgar:

Skipulagssupprættir.
Teikningasafn Byggingarfulltrúans í Reykjavík.

Skjalasafn Ráðhúss Reykjavíkur:

Skjöl bæjarráðs um lóðamál (D):
Blesugróf. Kort Rafmagnsveitu Reykjavíkur: „Byggð í Blesagróf við Elliðaár“.
Rvík 295.47 M 1:2000.
D/344 – Skálará, Stekkjarbakki 1.
D/768 – Blesugróf.
Skjöl byggingarnefndar (Bn):
Bn/570 – Gilsbakki, Stekkjarbakki 9.
Bn/738 – Skálará, Stekkjarbakki 1.
Bn/828 – Fagrihvammur, Blesugróf.

Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum:

Örnefnasafn Árnastofnunar: Örnefnalýsing Árbæjar (181181-262-2), Bústaða (181167-
232-1), Breiðholts (181154-218-1 og 181154-218-2), Grafar (181179-260-3),
Klepps (181166-231-2) og Kópavogs (181155-219-1 og 181155-219-2).

Umhverfis- og skipulagssvið Reykjavíkur:

Finnur Kristinsson: „Drög að skipulagssögu Reykjavíkur“. Óútgefið handrit.
Borgarskipulag Reykjavíkur 1995.

Þjóðskjalasafn Íslands:

Ártún. Túnakort 1916. Vigfús Guðmundsson, Keldum, teiknaði.
Gullbringu- og Kjósarsýsla; Veðmálabók I. 1887.

Prentaðar / útgefnar heimildir

Aðalskipulag Reykjavíkur 1990-2010. Útgefið af Borgarskipulagi Reykjavíkur. Reykjavík 1991.

Aðalskipulag Reykjavíkur 1996-2016. Útgefið af Borgarskipulagi Reykjavíkur og Borgarverkfræðingnum í Reykjavík. Reykjavík 1997.

Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030. Útgefið af Umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkur. Reykjavík 2013.

Annálar 1400-1800. Annales Islandici posteriorum sæculorum. 1., 2. og 4. bindi. Hið íslenska bókmenntafélag. Reykjavík 1922-1927, 1927-1932 og 1940-1948.

„Arnes útilegumaður“. *Huld. Safn alþýðlegra fræða íslenskra* I. Útgefendur: Hannes Þorsteinsson, Jón Þorkelsson, Ólafur Davíðsson, Pálmi Pálsson, Valdimar Ásmundsson. Reykjavík 1890.

Árni Hjartarson og fl.: *Ellidaárdalur. Perla Reykjavíkur*, Nýhöfn 2016.

Árni Hjartarson, Helgi M. Sigurðsson og Reynir Vilhjálmsson: *Ellidaárdalur. Land og saga*. Reykjavík 1998.

Árni Óla: „Ellidaármálin“. *Ellidaárnar. Paradís Reykjavíkur*. Ritstj. Guðmundur Daníelsson. Reykjavík 1968.

Ásgeir Ingólfsson: *Ellidaárnar*. Reykjavík 1986.

Bjarki Bjarnason og Magnús Guðmundsson: *Mosfellsbær. Saga byggðar í 1100 ár*. Þjæxi Reykjavík 2005.

Bjarni F. Einarsson: „Breiðholt. Greinargerð um fornleifar í Breiðholti“ Árbæjarsafn 1993.

Bjarni F. Einarsson: *Fornleifaskrá Reykjavíkur*. Árbæjarsafn, skýrsla 46. Reykjavík 1995.

Bjarni F. Einarsson, Helgi M. Sigurðsson og Nikulás Úlfar Mátsson: *Borgarhluti 7 - Árbær. Byggingar og minjar*, Árbæjarsafn, skýrsla 51. Reykjavík 1995.

BVS: „Brezkt hlutafélag Einars Ben. enn þinglýstur eigandi veiðiréttar í efsta hluta Ellidaáa“. *Morgunblaðið*, 15. janúar 1978, bls. 20-21 og 36.

Dagskrá, 13. júlí 1898.

Diplomatarium Islandicum. Íslenskt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenska menn, II., III. og XII. bindi. Hið íslenska bókmenntafélag, Kaupmannahöfn og Reykjavík 1893, 1896 og 1923-1932.

Drífa Kristín Þrastardóttir o.fl.: *Byggðakönnun. Borgarhluti 5 – Háaleiti*. Minjasafn Reykjavíkur, skýrsla 164. Reykjavík 2014.

Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Ellidaárdalur. Svæðið norðan Stekkjarbakka. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Borgarsögusafn Reykjavíkur, skýrsla 182. Reykjavík 2017.

Eggert Þór Bernharðsson: *Saga Reykjavíkur. Borgin. 1940-1990*. Fyrri hluti. Reykjavík 1998.

Eggert Þór Bernharðsson: *Sveitin í sálinni. Búskapur í Reykjavík og myndun borgar*. Reykjavík 2014.

Eggert Þór Bernharðsson: *Undir bárujárnsboga. Braggalíf í Reykjavík 1940-1970*. Reykjavík 2000.

Einar S. Arnalds: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 4. bindi, *Lykilbók*. Reykjavík 1989.

Ellidaárnar. Paradís Reykjavíkur. Ritstj. Guðmundur Daníelsson. Reykjavík 1968.

Fálkinn, 37. árg. 1964, 23. tbl.

Fjallkonan, 15. árg. 1898, 45. tbl, 17. árg. 1900, 2. tbl.

Hilmar Garðarsson: *Saga Vatnsveitu Reykjavíkur 1909-1999*. Umsjón útgáfu: Kolbeinn Bjarnason og Lýður Björnsson. Orkuveita Reykjavíkur. Reykjavík 2007.

Huld: *Safn alþýðlegra fræða íslenskra*, Reykjavík, Sigurður Kristjánsson.

Húsaskráning – Huginn – Húsakönnun. Minjastofnun Íslands. Leiðbeiningarit 2. Reykjavík 2019.

Húsvernd í Reykjavík. Svæðið innan Hringbrautar / Snorrabrautar. Þemahefti með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*. Ritstjóri: Nikulás Úlfar Másson. Reykjavík 1998.

Ísafold, 15. maí 1878; 7. júlí 1881; 13. september 1881; 24. september 1881; 28. apríl 1897; 28. maí 1897; 9. júní 1897; 12. nóvember 1898; 4. ágúst 1906; 8. desember 1906.

Ísland, 2. árg. 1898, 30. tbl.

Íslendingabók – Landnámabók Íslenskr fornrit I, ritstjóri Jakob Benediktsson, Hið Íslenska Bókmenntafélag. Reykjavík 1996.

Jarðatal á Íslandi með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi úr búnaðartöflum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu. Gefið út af J. Johnsen. Kaupmannahöfn 1847.

Klemens Jónsson: *Saga Reykjavíkur*. Fyrri bindi. Reykjavík, 1929.

Lesbók Morgunblaðsins, 29. september 1957; 24. október 1998.

Lovsamling for Island, indeholdende Udvalg af de vigtigste ældre og nyere Love og Anordninger, Resolutioner, Instructioner og Reglementer, Althingsdomme og Vedtægter, Collegial-Breve, Fundatser og Gavbreve, samt andre Aktstykker til oplysning om Islands retsforhold og administration i ældre og nyere tider. Safnað saman og gefið út af Oddgeir Stephensen og Jóni Sigurðssyni. 1. bindi (1096-1720). Útg. Andr. Fred. Höst. Kaupmannahöfn 1853.

Lög um menningarminjar - nr. 80 - 29. júní 2012. Tóku gildi 1. janúar 2013.

„Maður er svolítið léttlyndur. Elsta Breiðholtsbarnið. Hún ólst upp í torfbænum Breiðholti. Þóra Jónsdóttir 94ra ára“. Ólafur H. Torfason skráði samtalið. *Heima er bezt*, 36. árg. 1986, 4. tbl., bls. 136-144.

Magnús Már Lárusson: „Aðalból- höfuðból og óðalsréttur á Íslandi“. *Saga*, 9. árg. 1971, 1. tbl.

Margrét Björk Magnúsdóttir: *Rannsókn á seljum í Reykjavík*. Borgarsögusafn Reykjavíkur, skýrsla 161. Reykjavík 2011.

Margrét Björk Magnúsdóttir: *Framkvæmdaefirlit á bæjarstæði Breiðholts*. Borgarsögusafn Reykjavíkur, skýrsla nr. 168. Reykjavík 2014.

Lögrétta, 1. árg. 1906, 38. tbl.

Morgunblaðið, 5. júní 1937; 18. febrúar 1960; 14. nóvember 1968; 3. október 1969; 9. janúar 1970; 18. mars 1970; 15. janúar 1978; 16. júní 1990; 9. nóvember 1993; 7. maí 2002; 19. júní 2004 og 20. febrúar 2006.

Náttúrufræðingurinn, 23. árg. 1953, 3. tbl.

Nikulás Úlfar Másson: *Húsakönnun í Blesugróf*. Skýrslur Árbæjarsafns, skýrsla nr. 9. Reykjavík 1993.

Nýja öldin, 1. árg. 1897-1898, 58. tbl.

Oddgeir Isaksen: *Skil á fornleifaskráningargögnum. Landupplýsingagögn: Punktaskrár, línu- og flákagögn*. Ritroð: Leiðbeiningar Minjastofnunar Íslands, 1. Minjastofnun Íslands. Reykjavík, 2013. Sjá vef Minjastofnunar Íslands: <http://www.minjastofnun.is/> → Gagnasafn → Leiðbeiningarrit → Leiðbeiningar 1: Skil á fornleifaskráningargögnum (2016).

Ómar Sigurðsson: „Hitaveita Reykjavíkur. Berghiti og hitabreytingar í Elliðaársvæðinu“. Skýrsla unnin af Jarðhitadeild Orkustofnunar fyrir Hitaveitu Reykjavíkur. [Reykjavík] 1995.

Páll Líndal: *Reykjavík: Sögustaður við Sund*. 1. bindi (A-G). Reykjavík 1986.

Páll Sigurðsson: *Aftökustaðir í landnámi Ingólfs og aftökur dæmdra manna*, Reykjavík, Ferðafélag Íslands, 2000.

Páll V. Bjarnason og Helga Maureen Gylfadóttir: *Umhverfi Rafstöðvar og Ártúns. Húsakönnun*. Borgarsögusafn Reykjavíkur, skýrsla nr. 100. Reykjavík 2003.

„Reykjavíkurborg - Elliðaárdalur. Forsendur deiliskipulags - Tillaga“ (dags. 10.02.2020), bls. 2. Vefur Reykjavíkurborgar. Vefslóð: <http://reykjavik.is/> á Þjónusta → Skipulagsmál → Skipulag í kynningu → Elliðaárdalur → Tengd skjöl. Sótt 30.05.2020.

Reynir Vilhjálmsson: „Elliðaárdalurinn í þágu mannlífs“. *Elliðaárdalurinn: erindi á ráðstefnu f.s.á. 30. maí 1981*. Framfarafélag Seláss- og Árbæjarhverfis. Reykjavík 1981.[Án bls.tals.]

Reynir Vilhjálmsson og Þráinn Hauksson: *Elliðaárdalur. Skipulag og greinargerð*. Unnið fyrir Borgarskipulag Reykjavíkur og Rafmagnsveitu Reykjavíkur. Samþykkt í borgarstjórn 19.05.1994.

Sjálfbær Elliðaárdalur - Stefna Reykjavíkur. Lokaskýrsla starfshóps Reykjavíkurborgar. [Reykjavík] 2016.

Skipulagslög 2010 - nr. 123 - 22.september 2010. Tóku gildi 1. janúar 2011.

Skráningarstaðlar fornleifa. Minjastofnun Íslands. Reykjavík, 2013. Sjá vef Minjastofnunar Íslands: <http://www.minjastofnun.is/> → Fornminjar → Skráning fornleifa → Skráningarstaðlar.

Sólrún Inga Traustadóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornar rætur Árbæjar. Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2016*, Skýrsla 179, Borgarsögusafn Reykjavíkur.

Sumarliði Ísleifsson: *Saga Rafmagnsveitu Reykjavíkur 1921-1998*. Orkuveita Reykjavíkur, 2007.

Stekkjarkakki Þ73 – Lýsing vegna nýs deiliskipulags. Skipulagsfulltrúi Reykjavíkur, Umhverfis- og skipulagssvið, 1.12.2016. Sjá vef Reykjavíkurborgar. Vefslóð: <http://reykjavik.is/> → Þjónusta → Skipulagsmál → Skipulag í kynningu → Leit: Stekkjarkakki Þ73. Sótt 9.1.2017.

Steinþór Guðbjartsson: „Messað í stofunni og buslað í Elliðaánum“, *Morgunblaðið* 20. febrúar 2006, sérblað um fasteignir, bls. 2.

Sveinn Níelsson: *Prestatal og prófata á Íslandi*. 1. bindi. Björn Magnússon sá um útgáfuna og jök við. Hið íslenska bókmenntafélag. Kaupmannahöfn 1950.

Tíminn, 20. janúar 1954; 22. október 1954; 6. júlí 1956; 14. nóvember 1957; 2. júlí 1970.

Tímarit Verkfræðingafélags Íslands, 6. árg. 1921, 6. tbl. og 33. árg. 1948, 3. og 33. tbl.

Úr bæ í borg. Nokkrar endurminningar Knud Zimsens fyrrverandi borgarstjóra um þróun Reykjavíkur. Lúðvík Kristjánsson færði í letur. Reykjavík 1952.

Vilhjálmur Sigtryggsson: „Skógurinn í dalnum“. *Elliðaárdalurinn: erindi á ráðstefnu f.s.á. 30. maí 1981*. Framfarafélag Seláss- og Árbæjarhverfis. Reykjavík 1981.[Án bls.tals.].

Vísir, 1. ágúst 1939; 29. janúar 1954; 15. febrúar 1963.

„Þeir skírðu hverfið okkar hjá Rafveitunni. Rætt við Kristján Helgason verkamann um Breiðholtshverfi“. *Tíminn*, 14. nóvember 1957, bls. 4.

Þjóðólfur, 30. apríl 1897; 18. nóvember 1898.

Þjóðviljinn, 16. september 1949; 20. janúar 1955; 1. maí 19360.

Þorkell Jóhannesson: „Minningar frá Breiðholti“. *Heima er bezt*, 63. árg. 2013, 2. tbl.

Þórgunnur Snædal: „Rúnaristur á Íslandi“. *Árbók Hins íslenska fornleifafélags*, 96. árgangur 2000-2001.

Þórunn Valdimarsdóttir: *Sveitin við Sundin. Búskapur í Reykjavík 1870–1950*. Ritroð: Safn til sögu Reykjavíkur. Reykjavík 1986.

Þór Whitehead: *Ísland í hers höndum. Myndir úr stríði 1940-1945*. Reykjavík 2002.

Rafrænar heimildir / Vefsíður / Gagnagrunnar

Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Vefur: Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>.

Sarpur – Menningarsögulegt gagnasafn. Vefslóð: sarpur.is.

Teikningavefur Reykjavíkurborgar. Vefslóð: <http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb> → Söfn: Skipulagsuppdrættir; Aðaluppdrættir.

Tímarit.is. Vefslóð: <http://timarit.is/>.

Vefur Alþingis. Vefslóð: <http://www.althingi.is/> → Lagasafn.

Vefur Borgarsögusafns Reykjavíkur. Vefslóð: <http://borgarsogusafn.is/> → Útgáfa → Skýrslur.

Vefur Guðjóns Friðrikssonar sagnfræðings: Alfræði Reykjavíkur: <http://archive.ph/Xzmet>.

Vefur Minjastofnunar Íslands. Vefslóð: <http://www.minjastofnun.is/> → Minjar → Skráning fornleifa <http://www.minjastofnun.is/minjar/skraning-fornleifa/>. Sótt 10. mars 2016.

Vefur Reykjavíkurborgar. Vefslóð: <http://reykjavik.is/> → Þjónusta → Skipulagsmál → Skipulag í kynningu → Leit: Stekkjarbakki Þ73. Sótt 9.1.2017.

Vefur Reykjavíkurborgar Vefslóð: <http://reykjavik.is/> á Þjónusta → Skipulagsmál → Skipulag í kynningu → Elliðaárdalur. Sótt 30.05.2020.

Vefur Þjóðskrár Íslands. Vefslóð: <http://www.skra.is/> → Fasteignaskrá → Leit í fasteignaskrá.

Wikipedia.org, leitarorð rúnir. Sótt 29.9.2020.

Viðauki 1

Minjatöflur fyrir skráningarsvæðið

Bústaðir 232

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
232-18	Skeiðvöllur	Reiðvöllur	Heimild	●1922-1971	361352	405262	400	16,7	Ómetið	Já
232-23	Ellidaárbrú	Brú	Brú	●1883	361534	405377	10	4	Gott	Nei
232-38	Álftnesingavað	Vað	Vað	●1000-1883	361576	404661	10		Sæmilegt	Nei
232-39		Vegur	Vegur	●1000-1883	361617	404715	200	3	Ómetið	Já
232-54	Lækjarhvamur	Íbúðarhús	Heimild	●1965-1984	361544	404663	10	6	Ómetið	Já
232-55	Sandhóll	Íbúðarhús	Heimild	●1954-1975	361471	404684	13	12	Ómetið	Já
232-56	Eystrihóll	Íbúðarhús	Heimild	●1954-1971	361453	404700	13	12	Ómetið	Já
232-57	Sandskeið	Íbúðarhús	Heimild	●1954-1971	361439	404716	11	6	Ómetið	Já
232-58	Garðstunga	Íbúðarhús	Heimild	●1954-1971	361429	404750	11	7	Ómetið	Já
232-59	Grund	Íbúðarhús	Heimild	●1965-1971	361467	404789	8	4	Ómetið	Já
232-60	Ingimar Þorsteinsson	Íbúðarhús	Heimild	●1954-1965	361420	404829	10	8	Ómetið	Já
232-62	Reykjaæð	Hitaveitulögn	Heimild	●1939-1970	361223	405286			Ómetið	Já
232-74	Laxakistur	Laxakistur	Heimild	●1853-1890	361414	405224			Ómetið	Já
232-74	Laxakistur	Laxakistur	Heimild	●1853-1890	361658	405098			Ómetið	Já
232-74	Laxakistur	Laxakistur	Heimild	●1853-1890	361650	405204			Ómetið	Já
232-74	Laxakistur	Laxakistur	Heimild	●1853-1890	361632	405450			Ómetið	Já
232-75	Drekjarhylur	Aftökustaður	Hylur	●1696	361471	405162	18	17	Gott	Nei
232-76	Vatnsveitu-vegur	Vegur	Vegur	●1909	361455	405328	164	5	Gott	Nei
232-77	Bústaðavegur hinn forni	Þjóðvegur	Heimild	●900-1883	361293	405052		4	Sæmilegt	Nei
232-78	Þófaramylla	Óþekkt	Rúst, garðlag	●1750-52	361586	405054	4	4	Sæmilegt	Nei
232-78	Litunarhús	Litunarhús, rúst	Tóft og gerði	●1750-1752	361586	405054	3	3	Ómetið	Nei
232-79	Innréttinga-minjar	Rúst	Tóft	●1750-1752	361620	405031	5	3,5	Sæmilegt	Nei
232-80		Varnargarður	Garður	●1930	361619	405429	150	1	Ómetið	Að hluta
232-86		Vað	Vað	●1831	361396	405032	14	12	Gott	Já
232-87		Hús	Rúst	●1900	361663	404960	3	3	Slæmt	Nei
232-141	Þófaramylla	Rúst, Þófaramylla	Tóft og gerði	●1750-1752	361583	405036			Ómetið	Nei
232-154		Rúst	Tóft	●1750-1752	361616	405045	5	3,5	Slæmt	Nei

Ártún 263

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
263-1	Ártún	Bústaður	Bæjarhóll	●1379	361862	405019	60	60	Gott	Nei
263-2	Ártún	Útihús	Heimild	●1900	361864	405008	7,5	7,5	Ómetið	Já
263-3	Ártún	Fjárhús, fjós, hlaða	Hús	●1900- 1947	361872	405024	11	10	Gott	Nei
263-4		Kálgarður	Heimild	●1900	361863	405043	40	22	Ómetið	Já
263-5		Kálgarður	Hleðsla	●1900	362015	404998	40	20	Slæmt	Nei
263-6	Ártún	Traðir, girðing	Vegur	●1900	361849 361862	405130 404978	200	4	Gott	Já
263-7	Ártún	Túngarður, girðing	Heimild	●1900	361920	404945	700	2	Ómetið	Að hluta
263-9		Matjurtagarður	Heimild	●1920- 1960	361848	405014	17,5	10	Sæmilegt	Að- mestu
263-10	Ártún	Skurður	Heimild	●1900	361805	405066	137	3	Ómetið	Já
263-12		Matjurta- garður	Garðlag, heimild	●1950- 1970	361864	405150	20	17	Gott	Að hluta
263-13	Camp Battle	Herbúðir	Heimild	●1940	361795	405205			Ómetið	Já
263-14	Þjóðleið	Þjóðleið, alfaraleið	Vegur	●1000- 1883	361918	404929	300	3	Sæmilegt	Að hluta
263-15	Ártúnsvað	Vað	Heimild	●1000- 1883	361711	404947			Ómetið	Já
263-16	Camp Alabaster/ Pershing	Herbúðir	Heimild	●1940	361782	404947			Ómetið	Já
263-17	Camp Hickam	Herminjar, braggi	Heimild	●1940- 1967	361827	405408			Ómetið	Já
263-19		Garður	Varnar- veggur	●1921	361811	404782	147	1,5	Gott	Nei
263-23	Eldishúsið	Eldishús	Heimild	●1965- 2003	361796	405185	23	11,5	Ómetið	Já
263-24	Vélarhús	Íbúðarhús, vélarhús	Heimild	●1948- 1970	361964	405398	11,5	5,9	Ómetið	Já
263-27		Olíutankar, lokahús	Heimild	●1946- 1984	361663 361678 361673	405257 405240 405268	15	15	Ómetið	Já
263-29	Rafstöðvarvegur	Vegur	Vegur	●1920	361858	404891	1000	5	Gott	Nei
263-31	Ellíðaárvirkjun	Þrýstivatns- pípa	Vatnsleiðsla	●1978	361964	404848	1000	2	Gott	Nei
263-32		Varnargarður	Garður	●1921	361654	405436	60	1,2	Gott	Nei
263-35	Frárennslis- skurður	Varnargarðar	Varnar- veggir	●1921	361742	404927	200	1	Gott	Nei
263-36		Matjurta- garður	Heimild	●1953	361900 361943	405020 404945	20	17	Ómetið	Já
236-37		Herminjar	Niðurgröftur	●1940- 1953	362023	405020	11,5	8,5	Sæmilegt	Nei
263-38	Camp Battle	Herminjar	Skotgrafir, vatnsgeymar	●1940	361825	405213			Sæmilegt	Nei
263-39		Skotgröf	Skotgröf	●1940	361833	405061	5	4,2	Sæmilegt	Nei
263-40	Þvottaklöpp	Þvottastaður	Örnefni, klöpp	●1850	361766	404795	5	4	Gott	Nei
263-41	Kúavað	Vað	Vað	●1900	361860	404751	17	13	Gott	Nei
263-42	Gamli Suður- landsvegur	Vegur	Heimild	●1883- 1965	361976	405162			Sæmilegt	Nei

Árbær 262

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
262-16		Rúst	Tóft	●1925	363777	403953	5	3	Sæmilegt	Nei
262-17		Rúst	Tóft	●1925	363769	403953	6	4	Sæmilegt	Nei
262-18		Garður	Gerði	●1925	363773	403947	34		Sæmilegt	Nei
262-19		Garður	Gerði	●1925	363764	403962	54	1	Sæmilegt	Nei
262-20		Vegur	Heimild	●1950	363734	403956	123	4	Sæmilegt	Nei
262-21		Kofi	Heimild	●1935	363778	403926	5	4	Ómetið	Já
262-22		Kofi	Heimild	●1935	363785	403921	3	3	Ómetið	Já
262-23		Kofi	Heimild	●1935	363791	403915	5	3	Ómetið	Já
262-24		Kofi	Heimild	●1935	363800	403905	4	2,5	Sæmilegt	Já
262-25		Íbúðarhús	Heimild	●1935	363792	403895	11	5	Ómetið	Já
262-27		Fjárhús	Heimild	●1900- 1975	363476	404361	10	6	Ómetið	Já
262-32	Camp Baldurshagi	Herbúðir	Steypa, heimild	●1940	363690	403587	350	150	Sæmilegt	Að hluta
262-33	Árbæjarstífla	Stífla	Stífla	●1920- 1929	362799	404461	185	6,7	Gott	Nei
262-37	Vatnsveitu- vegur	Vegur	Vegur	●1907	363733	403796	900	4	Gott	Nei
262-38		Garður	Garður	●1925	362830	404584	70	1	Gott	Nei
262-39	Stífluhús	Hús	Heimild	●1930	362811	404534	9	3	Ómetið	Já
262-40	Klakhús	Hús	Heimild	●1933- 1965	363772	403572	8,8	7	Ómetið	Já
262-41		Vatnstankur	Heimild	●1907	403561	363765	10	10	Ómetið	Já
262-42		Skotgröf	Heimild	●1940- 1970	363682	403934	6	6	Ómetið	Já
262-43		Flóðvarna- garðar	Garðar	●1950	363694	404072			Gott	Nei
262-134	Árbæjarblettir	Erfðafestubýli	Heimild	●1930	363179	404403			Ómetið	Já

Breiðholt 218

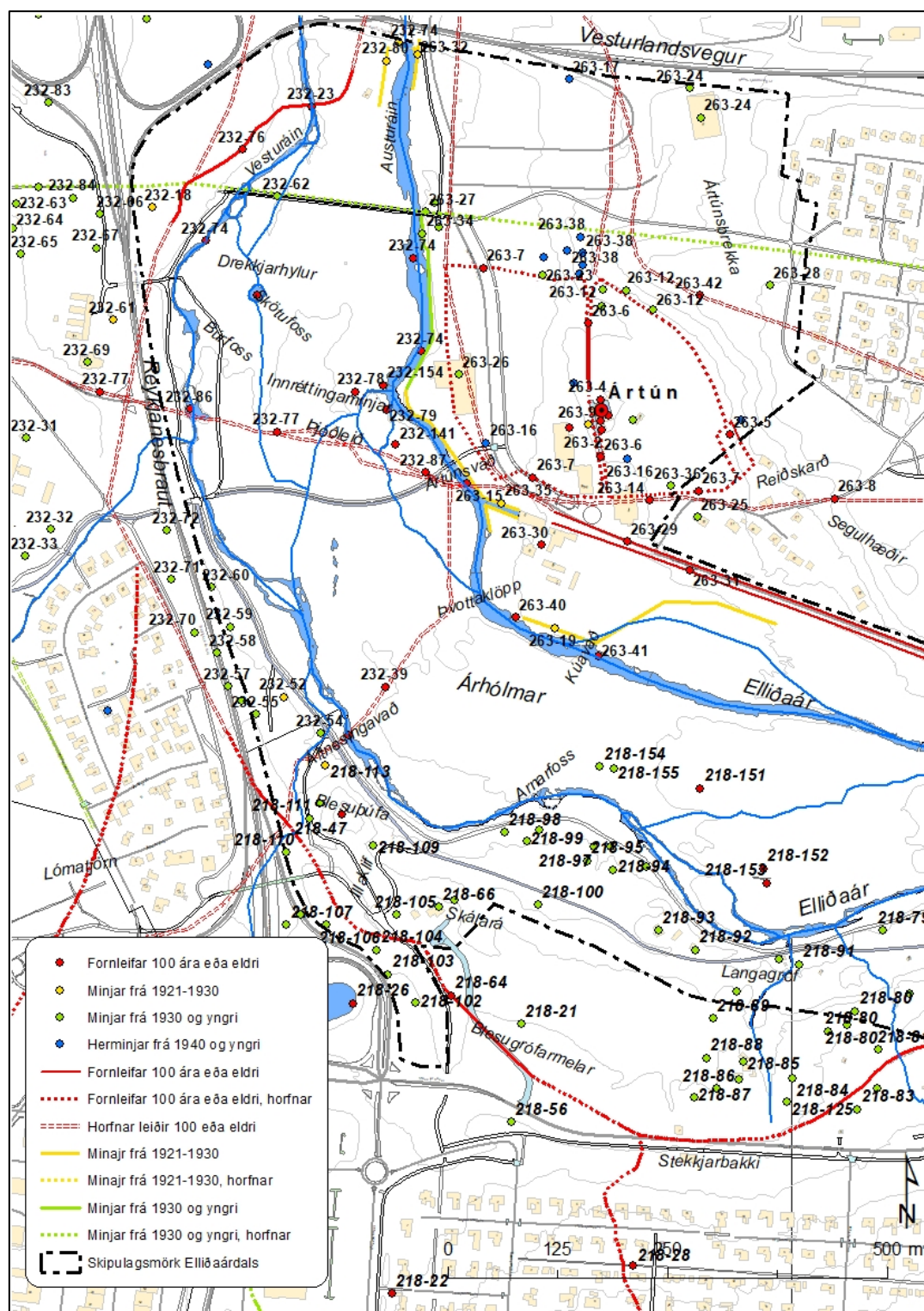
Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
218-17		Rúst	Tóft	●1900	363319	402693	8	5	Ómetið	Já
218-18	Álftnesing-avað	Landamerki, vað	Heimild	●1890	361576	404661	12	12	Gott	Nei
218-29		Herminjar	Rúst	●1940	363648	403763	11,6	7,7	Slæmt	Nei
218-30		Veiðihús	Tóft	●1890	363633	403754	7,5	6,2	Sæmilegt	Nei
218-37	Vatnstöku-staður	Vatnstöku-staður	Steypa	●1908	363673	403801	7,5	30	Gott	Nei
218-38	Vatnsveitu-brú	Brú	Brú	●1908-1909	363685	403858	24	2,6	Gott	Nei
218-39		Vatnsleiðsla	Vatnsleiðsla	●1908	363155	404167			Gott	Nei
					363601	403886				
218-41		Skotbyrgi, herminjar	Skotbyrgi	●1940	362825	404149	3	3	Sæmilegt	Nei
218-42	Eddubær	Bústaður	Heimild	●1942-1969	363302	404107			Ómetið	Já
218-43	Hvöld	Hús	Grunnur		363624	403915	5,7	4,7	Sæmilegt	Nei
218-47	Blesupúfa	Landamerki	Heimild	●1850	361568	404570	100	70	Gott	Nei
218-48	Nautavað	Vað	Heimild	●1900	363607	403526			Ómetið	Nei
218-57	Stanleyville	Hesthúsa-byggð	Heimild	●1960-1975					Ómetið	
218-58		Herminjar	Rúst	●1940	363584	403732	11	7	Gott	Nei
218-62	Hús	Íbúðarhús	Heimild	●1930					Ómetið	Já
218-64	Vatnsveitu-vegur	Vegur	Vegur	●1908	362172	404275	200	2,5	Gott	Að hluta
218-68	Hvöld	Sumar-bústaður	Heimild	●1953-1980	363509	403976			Ómetið	Já
218-69	Öxl	Íbúðarhús	Heimild	●1958-2008	362703	404343	13	9	Ómetið	Já
218-70	Hamar	Íbúðarhús	Heimild	●1954-1980	362546	404394	10	8	Ómetið	Já
218-71	Sjónarhóll	Íbúðarhús	Heimild	●1958-2006	362497	404367	12	7	Ómetið	Já
218-72	Foss	Íbúðarhús	Heimild, húsgrunnur	●1954-1975	362441	404371	14	10	Slæmt	Að mestu
218-73	Fossgil, Blesugróf	Íbúðarhús	Heimild	●1951-1986	362411	404370			Ómetið	Já
218-74	Ásbyrgi	Íbúðarhús	Heimild	●1957-1975	362402	404350	10	7	Ómetið	Að mestu
218-75	Hof	Íbúðarhús	Heimild	●1957-1985	362365	404370	12	10	Ómetið	Að mestu
218-76		Hleðsla	Veggur	●1950	362332	404465	3	2	Sæmilegt	Að hluta
218-77	Hlíðargerði	Íbúðarhús	Heimild	●1965-1984	362365	404302	5	5	Ómetið	Já
218-78	Dalbær	Íbúðarhús	Heimild	●1943-2004	362214	404367	14	11	Ómetið	Já
218-79	Árdalur	Íbúðarhús	Heimild	●1932-1971	362184	404438	8	4	Ómetið	Já
218-80	Útey	Íbúðarhús	Heimild	●1943-1975	362122	404323			Ómetið	Já
218-90	Lindarás	Íbúðarhús	Heimild	●1950-1985	362018	404368,	10	10	Ómetið	Já
218-91		Íbúðarhús	Heimild	●1954-1965	362089	404399			Ómetið	Já
218-92	Melholt	Íbúðarhús	Íbúðarhús	●1945	361971	404416	8	8	Ómetið	Nei
218-93	Heima-hvammur	Íbúðarhús	Íbúðarhús	●1930	361929	404438	13	10	Ómetið	Nei

218-94	Aldan	Íbúðarhús	Heimild	●1950-2006	361877	404506	7	6	Ómetið	Að mestu
218-95	Sandbrekka	Íbúðarhús	Heimild	●1965-1975	361848	404517	8	7	Ómetið	Já
218-96	Laufbrekka	Íbúðarhús	Grunnur	●1965	361875	404533	10	9	Sæmilegt	Nei
218-97	Lyngbrekka	Íbúðarhús	Heimild	●1940-1975	361853	404535	10	7	Ómetið	Já
218-98	Hlíð	Íbúðarhús	Heimild	●1965-1975	361793	404552	12	10	Ómetið	Já
218-99	Hlíð 1	Íbúðarhús	Heimild	●1932-1975	361779	404540	10	10	Ómetið	Já
218-100	Steinar	Íbúðarhús	Heimild	●1954-1965	361791	404467	10	10	Ómetið	Já
218-101	Bjarkarás	Íbúðarhús	Heimild	●1954-1965	361696	404472	8	7	Ómetið	Já
218-102	Bakkakot	Íbúðarhús	Heimild	●1943-2003	361652	404356	12	12	Ómetið	Já
218-103	Laugarfell	Íbúðarhús	Heimild	●1942-1984	361621	404388	14	9	Ómetið	Já
218-104	Lækjarbugur	Íbúðarhús	Heimild	●1942-1984	361608	404416	9	5	Ómetið	Já
218-105	Bjarkar-lundur	Íbúðarhús	Heimild	●1941-	361631	404455	0,1	0,07	Ómetið	Já
218-106	Lækjartún	Íbúðarhús	Heimild	●1950-1996	361551	404445	6	6	Ómetið	Já
218-107	Lækjarhvoll,	Íbúðarhús	Heimild	●1945-1971	361505	404444	14	6	Ómetið	Já
218-108	Lækjarbrekka	Íbúðarhús	Heimild	●1943-1984	361521	404455	11	8	Ómetið	Já
218-109	Höfði	Íbúðarhús	Heimild	●1945-1965	361604	404535	13	11	Ómetið	Já
218-110	Klökk	Íbúðarhús	Heimild	●1954-1971	361494	404503	9	7	Ómetið	Já
218-111	Fagrabrekka	Íbúðarhús	Heimild	●1941-1975	361531	404566	12	7	Ómetið	Já
218-112	Sandfell	Íbúðarhús	Heimild	●1954-1972	361542	404583	6	5	Ómetið	Já
218-113	Fagr-ihvammur	Íbúðarhús	Heimild	●1932-1997	361549	404627	11	8	Ómetið	Já
218-114	Birkilundur	Sumar-dvalarstaður, íbúðarhús	Heimild	●1939-1990	363631	403662			Ómetið	Horfið
218-121	Blesugróf	Verkstæði, byggingin	Hús	●1965	362066	404405	10	4,5	Ómetið	Nei
218-122	Sjónarhóll	Hleðsla	Hleðsla	●1958	362515	404397	12	7	Ómetið	Nei
218-123	Foss	Garður, kringum garð	Garður	●1950-75	362438	404389	6	3	Gott	Nei
218-124	Fossgil	Jarðhýsi	Niðurgroftur með hleðslu	●1951	362396	404397	4	3	Gott	Nei
218-126	Alda	Hleðsla	Hleðsla	●1950	361908	404516	5,7	4	Gott	Nei
218-146		Óþekkt	Garðlag	●1900	363187	402874	5	4	Sæmilegt	Nei
218-147		Stekkur	Hleðsla	●1750-1900	362430	404539	9	9	Slæmlegt	Að hluta
218-148		Rúst	Rúst	●1750-1900	362435	404549	4	3	Sæmilegt	Nei
218-149	Arnesarhellir	Bústaður	Hellir	●1750-1900	362357	404568	10		Sæmilegt	Nei
218-150		Stekkur	Grjótagarður	●1800	362377	404506	12	6	Sæmilegt	Nei
218-151		Stekkur	Heimild	●1900	361976	404600	6,2	5,4	Ómetið	Já
218-152		Óþekkt	Rúst	●1900	362048	404510	4	3	Slæmt	Nei
218-153		Óþekkt	Rúst	●1900	362052	404492	3	2	Slæmt	Nei
218-154		Óþekkt	Garðlag	●1930	361862	404625	7	1	Gott	Nei

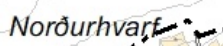
218-155		Óþekkt	Garðlag	●1930	361878	404622	3	1	Sæmilegt	Nei
218-159	Snókshólmi	Landamerki	Hólmi	●1890	363274	402803	50	18	Gott	Nei
218-161		Náma	Náma	●1970-1971	363505	403872			Gott	Nei
218-162		Rúnasteinn	Steinn		362142	404608	0,96	0,55	Gott	Nei

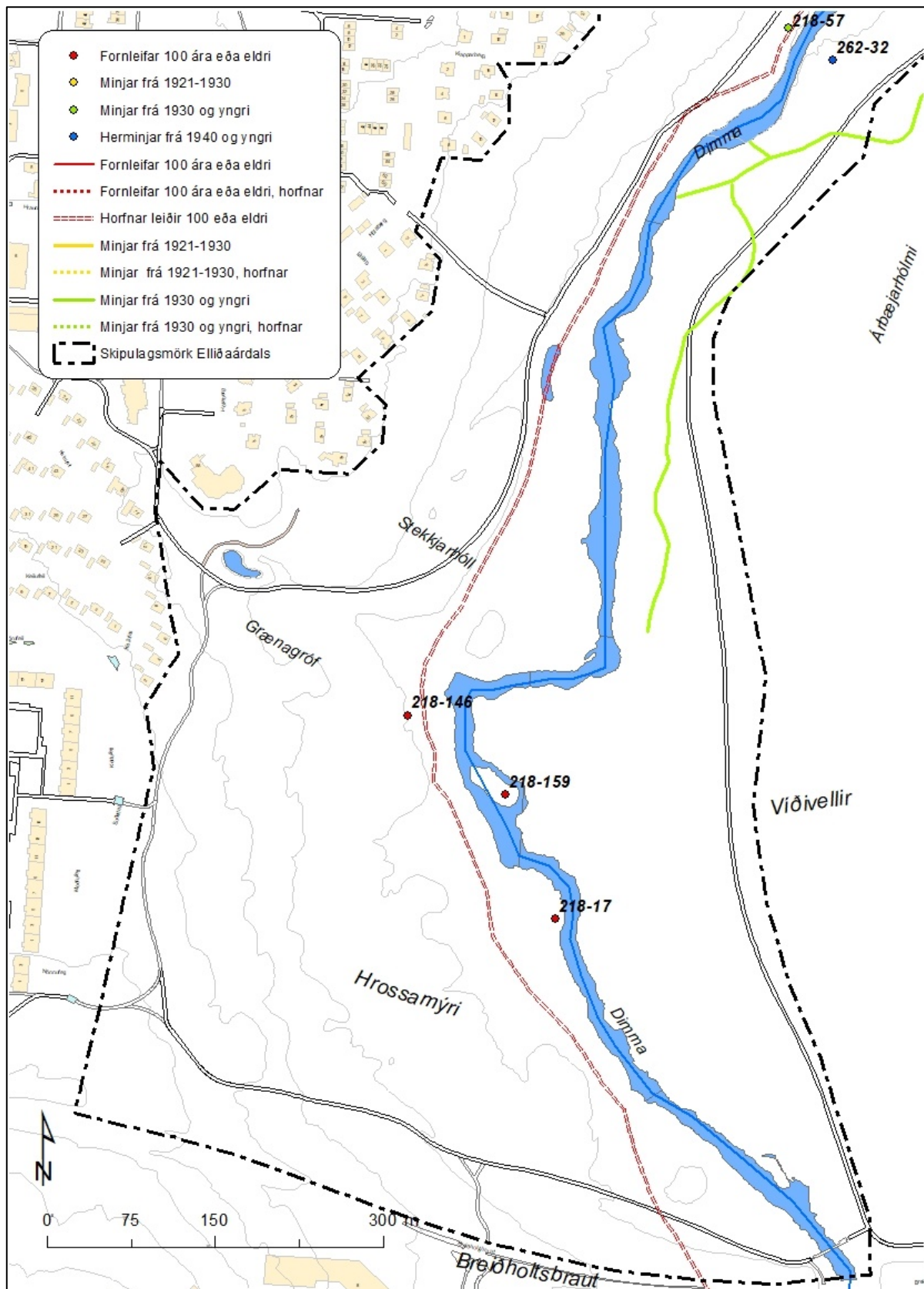
Viðauki 2

Minjakort fyrir skráningarsvæðið³⁸⁴

³⁸⁴ Grunnur úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Sótt 10. maí 2020. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lís Guðmundsdóttir.

Skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur

- 160 Anna Lís Guðmundsdóttir og Sverrir Snævar Jónsson: *Fornleifaskráning og jarðsjármælingar í miðbæ Reykjavíkur*. Rvk. 2012.
- 161 Helga Maureen Gylfadóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Vatnsmyri, Seljamýri, Öskjuhlíð. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2013.
- 162 Anna Lís Guðmundsdóttir, Helga Maureen Gylfadóttir, Gunnþóra Guðmundsdóttir, María Gísladóttir, Sigurlaugur Ingólfsson og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 4 – Laugardalur*. Rvk. 2013.
- 163 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir, Helga Maureen Gylfadóttir, Gunnþóra Guðmundsdóttir, María Gísladóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 3 – Hlíðar*. Rvk. 2013.
- 164 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir, Gunnþóra Guðmundsdóttir, María Gísladóttir, Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 5 – Háaleiti*. Rvk. 2014.
- 165 Bragi Bergsson: *Almenningsgarðar í Reykjavík*. Rvk. 2014.
- 166 Drífa Kristín Þrastardóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Arnarholt á Kjálarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2014.
- 167 Anna Lís Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Vallá á Kjálarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2014.
- 168 Margrét Björk Magnúsdóttir: *Framkvæmdareftirlit á bæjarstæði Breiðholts*. Rvk. 2014.
- 169 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning Stórasels*. Rvk. 2014.
- 170 Anna Lís Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Skrauthólar á Kjálarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2015.
- 171 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna María Bogadóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir: *Vogabyggð. Svæði 1-3. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2015.
- 172 Margrét Björk Magnúsdóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir: *Framkvæmdareftirlit vegna viðhalds á Árbæ 2015*. Rvk. 2015.
- 173 Anna Lís Guðmundsdóttir, Anna María Bogadóttir: *Kirkjusandur. Borgartún 41 og Kirkjusandur 2. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2016.
- 174 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Kirkjugarður í landi Lambhaga við Úlfarsfell. Fornleifaskráning*. Rvk. 2016.
- 175 María Gísladóttir: *Húsakönnun. Kennaraháskólareitur. Stakkahlíð, Háteigsvegur, Bólstaðarhlíð*. Rvk. 2016.
- 176 Drífa Kristín Þrastardóttir: *Húsakönnun. Keilugrandi, Boðagrandi, Fjörugrandi*. Rvk. 2016.
- 177 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning. Grundarstígsreitur*. Rvk. 2016.
- 178 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Hafnarstræti frá Pósthússtræti að Tryggvagötu. Fornleifaskráning*. Rvk. 2017.
- 179 Sólrún Inga Traustadóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornar rætur Árbæjar. Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2016*. Rvk. 2017.
- 180 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Hof 1. Landnúmer 125848. Fornleifaskráning*. Rvk. 2017.
- 181 María Gísladóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Borgartún 34-36. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2017.
- 182 Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Ellidaárdalur. Svæðið norðan Stekkjarbakka. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2017.
- 183 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og María Gísladóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 7 – Árbær*. Rvk. 2017.
- 184 María Gísladóttir: *Húsakönnun. Hekluhreitur. Bolholt, Brautarholt, Laugavegur, Nóatún, Skipholt*. Rvk. 2017.
- 185 Anna María Bogadóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Skeifan. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2017.
- 186 Anna Lís Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Eldri byggð á lóð Stjórnarráðsins*. Rvk. 2017.
- 187 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning Úlfarsárdals*. Rvk. 2017.
- 188 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags 1. áfanga við Gufunes*. Rvk. 2018.
- 189 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags Vesturlandsvegjar frá Leirvogsa að Hvalfirði*. Rvk. 2018.
- 190 Sólrún Inga Traustadóttir: *Fornar rætur Árbæjar. Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2017*. Rvk. 2018.
- 191 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning á efnisvinnslusvæði við Álfnesvík Þerneyjarsundi*. Rvk. 2018.
- 192 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna athafnasvæðis á Hólmsheiði*. Rvk. 2018.
- 193 Anna Sofía Kristjánsdóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Köllunarklettur Þ47. Héðinsgata, Köllunarklettsvegur, Sundagarðar, Sæbraut*. Rvk. 2018.
- 194 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags á Stórahnjúk Úlfarsfelli*. Rvk. 2018.
- 195 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags á bæjarstæði Mógilsár*. Rvk. 2019.
- 196 Anna Sofía Kristjánsdóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Dunhagi, Hjarðarhagi, Tómasarhagi. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2019.
- 197 Sólrún Inga Traustadóttir o.fl.: *Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2018*. Rvk. 2019.
- 198 Anna Sofía Kristjánsdóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Sjómannaskólareitur. Nóatún, Háteigsvegur, Vatnsholt, Skipholt. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2019.
- 199 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning á lóð fyrir innsiglingamerki á Gufuneshöfða*. Rvk. 2019.
- 200 Anna Lís Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Nauthólsvík og Nauthólsvíkurvegur. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2019.
- 201 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning á hluta jarðarinnar Jörfa á Kjálarnesi vegna deiliskipulags*. Rvk. 2019.
- 202 Sólrún Inga Traustadóttir, Almar Smári Óskarsson, Anna Soffía Ingólfssdóttir, Björn Ari Örvarsson, Ísak Freyr Valsson, Jóhanna Valgerður Guðmundsdóttir, Katrín Alda Ámundadóttir, Snædís Sunna Thorlacius: *Fornar rætur Árbæjar. Fornleifarannsókn. Framvinduskýrsla 2019*. Rvk. 2020.